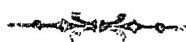

అంకితము

నా

చిన్నతనము.

నుండియు, నన్ను

అంగ్రంథమున శక్తితోలంగి శిక్షితునిం

జేసిన గుఱుండును, “భారతసారత్కావళి” “భాగవత

సారముక్తావళి” లోను అంగ్రంథముల

నిరచించిన పరమండును

అగు

నా

తండ్రి, కీర్తిశేషుడు

కట్టమంచి - ను బ్రహ్మణ్యరెడ్డియొక్క

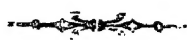
దీప్యచరణమ్ములకు

భక్తి ప్రీతుడనై

ఈగ్రంథమును సమర్పించుచున్నాడను

అంకితము

నా

చిన్నతనము

నుండియు, నన్ను

అలంధమున శక్తివొలగి, శిక్షితునిం

జేసిన గురుండును, “భారతసారత్పాఠ్యము” “భాగవత

సారముకానలి” ఇవిను గ్రంథముల

విరచించిన సరసుండును

అగు

నా

తండ్రి, కీర్తిశేషుడు

కట్టమంచి - ను బ్రహ్మణ్యరెడ్డియొక్క

దివ్యచరణములకు

భక్తి ప్రీతుడనై

ఈగ్రంథమును సమర్పించుచున్నాడను

అవతారిక

శ్రీ గ్రంథముయొక్క చరిత్రము గొంతవఱకుఁ జిత్రము. తొలుత గొప్ప సంతకములో, నేను చెన్నపురి క్రైస్తవకళా శాలయందు విద్యార్థిగా నున్నప్పుడు, కళా పూర్ణోదయ పఠనోత్సాహోత్కర్షంబునగజేసి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు, ఋణము నుండి విముక్తియు, సాఫ్యమైన తపఃకు బడయుంగోరి యాత్మత్వప్రకై యొక యుపన్యాసము వ్రాసితి. అది మొట్టమొదట బహిరంగవఱకుఁ బడిన రంగము ఆకాశేజికిఁజేరిన “యాంధ్రభాషాభిరంజనీ” సమాజము. దీని సత్యంతముగాఁ బొగడినవారిలో నొకఁడు సహపాఠియుఁ బరమమిత్రుఁడునగు మొండ్రేటి బాపయ్య. అతని వాసస్థలము రాజమహేంద్రవరము. ఆసుకుమారచిత్తుని ప్రోత్సాహము నాహ్వానముఁ గారణముగ రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి యచ్చట నప్పుడు ప్రముఖముగానుండిన “విద్యాభివర్ధనీ” సమాజమువారి యాశ్రయమున నడువఁబడిన గొప్పసభలో నావ్యాసమును మిక్కిలిజంకుతోఁ జదివితి. అక్కడఁ దటస్థించిన వాదములం జర్చలంబట్టిమాడఁగా, నాకాలమునఁ గళా పూర్ణోదయము మంచి ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండలేదని తోచినది. తెనుఁగున సవలలనఁబడు కథలఁ గల్పించుటలో నద్భుత ప్రతిభులగు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారు ఉదారులగుట గొంచెమును బెద్దగా గణించి యామోదనూచకముగఁ దయకృతుల నాకు సహృదయముగా నిచ్చిరి. బాలుండనగు నాకు నట్టి వారి యంగీకార మెంతటి యాత్మకృత్యము నొసంగెనో మీరేయోజింపుడు. భాషాకృషికి ప్రోత్సాహకములలో వారినంభావన ప్రథమ గణ్యము. పిమ్మట నావ్యాసము మఱి రెండు స్థలముల నివేదించితిని. అందొక

దాన సగ్రాసన మలంకరించిన కివీశ్వరులు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ
 శ్రాస్త్రులుగాను, నేను అత్యుక్తిదోషముపాలైతినిని మృదువచనము
 లతో మనము నోవ్వడివిధంబునఁ గొన్న స్థాలిత్యములంజూపి నన్నుం
 గృతాద్ధునింజేసి నాకు నెప్పటికంటె నెక్కువగ వందనీయ్యులైరి.
 నెల్లూరులో నివసించు శ్రీ మఘా సుబ్రహ్మణ్యంగారు నావ్యాసముం
 గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ బద్యము నొకండు వ్రాసి పంపిరి. తరువాత
 ౧౯౦౨ వ సంవత్సరమున విధ్యాధిపై గవర్నమెంటు వారొసంగిన
 బహుమానవేతనము నహామముగ నింగ్లాండునకుం బోయితిని. విదేశ
 ములయందును గళాపూర్ణోదయము మఱి మఱింజూచుచుంటినిగాని
 వదలలేదు. వదలఁగామఁగాన. మరల స్వదేశమునకు వచ్చుటకు
 సుమారు గి సంవత్సరములు పట్టెను. ఎచ్చియుండిన కొంచెము తెను
 గన్ననో సగానికి సగము అంతర్ధానమైనందునఁ జింతా శ్రాంతుఁడనై,
 యే ప్రాచుర్యములు నాకేలమని యుండఁగా, ప్రస్తావనమున నాయుప
 న్యాసము సంగతి వినిన అస్సత్పితృసఖుని పుత్రుఁడు వావిళ్ళవేంక
 టేశ్వరశాస్త్రి దానిం బ్రకటింపఁగోరి తనకిచ్చుని యడుగఁగా నెట్ట
 కేలకు నమ్మించితి. ఇంటికివచ్చి యెక్కడవెదకినను నా కా విషుర్భ
 సము లభించినది గాదు. దానిగతి యేమాయెనో దేవునికేయెరుక!
 నూతన ప్రారంభములు నావంటి యన్యకార్యమగునకు దుర్బలములు.
 కాలము నిలువదు. పోవును. తరుణము సులభముకాదు. తనంతట
 రాదు. ఇట్లుకొన్నియేండ్లు చెల్లఁగా నేపి యెల్లున్నను వ్రాయక
 పోరాడని పునఃపతనమునకుం దొడఁగుతఱికి నాయభిప్రాయము లనేక
 ములు నాకుఁ దెలియకయ ఈమధ్యమునఁ బలుదెలివిగుల మార్పులం
 గాంచియుండుటవ్యక్తమయ్యెను. దానిచే నుపన్యాసమునకు మాటుగ
 నీ విపులగ్రంథము వ్రాయుటయుఁ గ్రాత్ర పేరిడుటయు ననివార్యము
 లాయెను.

ఒంటిగా నే నమర్చించి యుండఁజాలను నాకుందోడుగ మైసూరు
మహారాజుగారి కాలేజియం దాంధ్ర పండితులగు రాళ్ళపల్లి అనంత
కృష్ణశర్మగారు నిలిచినందునఁ గార్యము నెఱవేఱఁ గాని లేకున్న
నై యుండుట సందిగ్ధము. ఇంతత్వరలో నై యుండుట యసంభవము.

తోలుతటి యుపన్యాసము వాసన యిందు నింకను నుండుట
చదువరు లెఱుంగుదురు. కళాపూర్ణోదయముతోడ ప్రభావతి ప్రద్యు
మ్నమును ఆక్రమింపవలసివచ్చె. దృష్టి యొక కావ్యమునుండి యింకొక
దాసపైఁ బ్రసరించియుండుట స్పష్టము. సహజవ్యాప్తి నేల సరోధింప
వలయునని దానిప్రకృతి కనర్గళసంచార మొనంగితి. గ్రంథవైపుల
ముంఁగూర్చి మీక్షమాపణ వేడెద.

ఈకార్యమునకుఁ నొలుత నత్యంత ప్రోత్సాహకుడైన మన్ని
త్రుండు ముండ్రేటి బాపనయ్య కీర్తి కేఘండగుటచే దీనింజూచి నాపైఁ
బ్రేమచేనైన సంతసింప లేమికిఁ జింతిలుచున్నాడ! చిరసమీక్షచే
గార్యములు నిష్ఫలములగునుగదా! కావున సీచింత దురదృష్టము
గాదు. నానేరమునకునైనదండన.

ఇట్లు.

తమ విధేయుఁడు.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

చదువరులకు విజ్ఞాపనము

క. నాతండ్రి, సుగుణమణిని

శ్రోత్రియుఁ డురుక్షభపుండు, సుబ్రహ్మణ్యుం

డాతతగతి నాటిన వి

ద్యాతతులఫలంబు మీకు నభివేదింతున్.

౧

మ. గుణమివ్యాసమునందుఁ గొంచియము ; సాంగోపాంగ పూర్ణంబుగా

ఘనమైనట్టి కవిత్వవిద్య నెఱుంగంగా నాకు శక్యందె? యో

జనమైమీరు విచారణ ల్సలిపి, సంస్కారంబులంజూపి, భా

షను బెంపింకను మీఱఁదేర్తు రను విశ్వాసంబునవ్ వ్రాసితిన్

౨

ఉ. ఇంతియ కాని, నిర్ణయము లేర్పఱుపంగ నెవండఁ ? గార్భదే

కాంతరగామినాట మునుపట్లటు వచ్చిన కొంత యాండ్రముం

జింత ఘటిల్లఁజేయు పరిశ్రేష్ఠత నెన్నఁడొంచెం బె గాన సి

ద్ధాంతములేల నాకు? దయదప్పక మీరలు చాటుఁజూచి నన్.

౩

క. పరిపరి విధములఁ బరిపరి

నరు లారాధింప, యావన మనశ్వరమై

పరగంగ నిత్యనవ్య

స్ఫురణమ్మనఁ బేర్పు కవిత సొం పేమందున్.

౪

ఉ. కారణజన్ముడై, జనని కాయము మెచ్చంగ భారతంబు నా

నా రుచిర్ధాన్యముక్త ముగ, నవ్యత శాశ్వతమై తనర్ప, వి

స్ఫూర వనోధురీణతఁ, బ్రశస్తగతిం దెనిగించె నెవ్వఁ డా

నూరిని నాంధ్రలోక పరిశుద్ధ తపఃపరిపాక రూపునిన్.

౫

క. కవితా ప్రపంచ రవి, ది

క్రమవరేణ్యుం గొలిచి, యతని కడిఁది యశః కాం

తివలన వ్యక్తములయిన

ట్టి విశేషంబులను గొన్నిటిని బ్రకటింతున్.

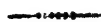
౬

విషయ సూచిక .

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము.

పుట

అధికపుల గుణజోషములు - గద్యపద్యతారతమ్యము - భావనాశక్తి - వేమన - పల్నాటిపీఠచరిత్రాదులు - నాటకరచనాశక్తి - భావనాశక్తి - సుద్దీపింపఁ జేయు ప్రకృతి భావతైత్త్యము - భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము - భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు - పాండిత్యబలము - అలంకారము లనావశ్యకములు - సాదృశ్య తత్త్వము - వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పరనిర్ణీతములు - విపరీతాలంకారరచనకు ప్రేరేపకము భావకూన్యత - భారతకవులప్రతిభ - విషయము కైలి రెండును ముఖ్యములు - పాత్రరచనాతత్త్వములు - పాత్రములు అని తరతుల్యములుగ నుండవలయు - జీవకళయొక్క లక్షణము - వికృతిలేని పాత్రములు జడసమానములు - శాస్త్రాదేశరచనలవిరసములు - మిత్ర చరిత్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విబుద్ధములు - శ్లోకములకన్న అంగాంగ సాంగత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము - స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము సర్వలక్షణసమేతములుగా వస్తువుల నిర్దేశించుట తప్ప - భావనాశక్తి యొక్క లీలలు.

౧-౪౪

రెండవ ప్రకరణము .

ప్రబంధలక్షణవిమర్శనము - ప్రబంధముల కథాసారము - వసుచరిత్ర - ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము - ప్రబంధములకు దేశీయమునకు గల సంబంధము. ౪౫-౬౪

మూడవ ప్రకరణము .

కళాపూర్ణోదయము - కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయు దత్తలములును - కవికృత కైలి విషయక విచారములు - ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము కొన్ని సందర్భములఁ గళాపూర్ణోదయము ననుక్రమించెడును - కైలినిగూర్చిన తర్కము

ములు-సూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము-ప్రభావతీ ప్రవృత్తిము విమర్శ
నము - భావలోపములు - పాత్రివత్వతత్వము - ప్రాచీనుల మోహ
తాపము- పాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము - మిశ్రరసములుగాఁ గావ్యము
దీర్ఘమందిది - నీతికి గవితకు బ్రత్యక్ష సంబంధములేదు-కవిత దేశీ
యులనడవడిక నూచకము - ప్రభావతీదేవి వర్ణనము తుచ్ఛము - కావ్యము
లోని మంచిగుణములు - శుచిమణిచరిత్రము - కల్పనాస్థానిత్యములు -
తుచ్ఛశృంగారములకుఁ గారణములు మన యనాచారములు- శుద్ధాంత
వాస ప్రభావము - మోహప్రకృతి - వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య
మఖండము. ౬౫-౧౨౯

ద్వితీయ భాగము

జాలసరణి హేతుసరణి - రామాయణభారతములు విషయానుక్రమణిక -
కళాపూర్ణోదయమునకు గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి - కల్పనా దోష
ములు - మణిహారశృంగారము - ప్రథమభాగములోని పాఠపాటులు -
సద్గుణములు - వికృతములు - లక్షణము - రంభానలహరికావ్యము - ఘట్టము-
శృంగారవిశేషములు - శల్యాసురుని కథ - సుగాత్రి కాలీనుల విచిత్రకథ-
సరస్వతీ చతుర్ముఖవిలాస ఘట్టము - ప్రకృతివర్ణనా విధములు - భారత
మందలి స్వభావవర్ణనా విధానము - వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము - నన్నయ
భట్టు ప్రకృతివర్ణనము సేయూరీతి - ఉత్పేక్ష - సరస్వతీచతుర్ముఖ
శృంగార సంవాదము - కలభాషిణియొక్క మనోహరచరిత్రము -
శోకాంతవర్ణన లనిషేధ్యములు - కల్పనాస్థానిత్యములు. ... ౧౩౦-౨౧౧

తృతీయ భాగము

మధురలాలస ప్రభావతీయొక్క యక్క - ఆనవ్యాశృంగారము - తుచ్ఛ
శృంగారములకు హేతువులు - భారతకవుల శృంగారవర్ణనము దివ్యము -
నన్నయభట్టు - ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ-తిక్కన్న - కళాపూర్ణోదయమునందలిమిగత
కథ-కాటాచిత్తము - విషయమున ననౌచిత్యము-ఉపసంహారము, ౨౧౨-౨౪౮

ఈ కవిత్వతత్వవిచార సాంధ్రలోకమునకు జరపించితముగాని శ్రోతృదికాదు. అంగ్లవాఙ్మయకోవిదులును సుప్రసిద్ధులు నగు శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి యాంధ్ర సాహిత్యసారజ్ఞతకు ఫలముగా, క్రీ. 1899 లో, వ్యాసూపయన నవతరించి సభల మెప్పువడసి 1914 లో, వికసించి ప్రకాశించిన యాకళాపూర్ణోదయప్రభావప్రద్యుమ్న విమర్శనమునలి విషయ మింతకుమున్నే భాషాభిమానులు చక్కగా నెఱిగియున్నను, శ్రీరెడ్డిగారి రుసాధ్యక్షులుగా నున్నతఱి దీని సాంధ్రపశ్యకలాపరిషత్తునకు సమర్పించియుండుటచే బరిషద్వశమున నీ చిన్నపీఠిక వ్రాయవలసివచ్చినదికాని, నిజముగా నీది సిద్ధకథనమే.

పట్టుపట్టి చదువుకొని పండితుడైన గావచ్చునుగాని కవియగుట కష్టము. ఎట్లో శ్రమపడి భాషాంతరీకరించియో యనుకరించియో కవియైన గావచ్చునుగాని విమర్శకుడగుట యంతకంటె గష్టము. లోకజ్ఞుడై మృదుమధురభాషలో నొక చక్కనిభాషమిముచ్చ నట్టి కవిదృష్టియేకాగ్రమైనచో నతని కవిత్వము సరసమై పండిత సామర రంజకమగునుగాని లోకజ్ఞుడును బహుకవిభాషజ్ఞుడైన యా కవిత్వమందలి మంచిలో చెడ్డలో తేలుపఁబూను విమర్శకుని దృష్టి సర్వతోముఖమైన గాని యతని విమర్శనము సహృదయరంజకము కానేరదు. కావుననే కవిత్వముకంటె విమర్శనము కష్టతరమనుట. ఇట్లే శాస్త్రోచనముకంటె శాస్త్రవిమర్శనమును గష్టతరమగును.

సంస్కృతమందు శబరస్వామి శంకరాచార్యుని భాష్యకర్తలు స్వమతస్థాపనమునకై వివిధశాస్త్రమతము లాకర్షించి కావించిన

వివిధ విమర్శనములును, శౌచిత్యవిచారచర్చా కావ్యప్రకాశతనగంగాధరాదిలక్షణ గ్రంథములందు క్షేమేంద్రమమ్మటభట్ట జగన్నాథపండిత రాజాదులు బహుగతులఁ గావించిన కథారసచాత్రాది విమర్శనములును, విశ్వజ్ఞనరంజకములై వెలయుచున్నను, వారివారి మతాభిమాన పాండిత్యవిశేషాదులనుబట్టి వానిత్రోవలు వేరుగాఁ గనఁబడుటచే విమర్శనమున కొకనిర్దిష్టమైన పద్ధతి లేదనియు, అట్లుండుట సాధ్యము కూడఁ గాదనియుఁ దెలియవచ్చును. కావున విమర్శనము విమర్శకుని చిత్తవృత్తి ననుసరించి యుండుననుట స్పష్టము. అయినను, గుణము గుణముగాను దోషము దోషముగాను వర్ణించుట యుత్తమపద్ధతి యనియు, గుణముమాత్రము ప్రకటించి దోషము గప్పివుచ్చుట మధ్యమ పద్ధతి యనియు, దోషము మాత్రము విశదీకరించి గుణము మఱుఁగు పఱుచుట యధమపద్ధతి యనియు, గుణమును దోషముఁగానో దోషమును గుణముఁగానో వెల్లడించుట యధమాధమపద్ధతి యనియు లోకజ్ఞులు చెప్పుదురు. కొంతకాలమునుండి, తెలుగులో విమర్శనము లేదను లోపముతీర్చుటకొయన పోతకు పుట్టెఁ డన్నట్లు వెడలుచున్న విమర్శనములలోఁ గొన్ని కడపటిమూఁడుపద్ధతుల కుదాహరణముగా నున్నవని ప్రాజ్ఞులోకము తలంచుచున్నది. విమర్శకుఁడు సహృదయుఁడు గానిచో భాషకీట్టి యనర్థము లుప్పతిల్లునుగదా! ఇందుకుఁ గొన్ని పత్రికలుగూడ సహకారులగుచున్నవని చెప్పవలసినవచ్చుట విచారక మగుచున్నది.

రజోఽనస్తరివివాహము విమర్శనీయమైనపుడు స్మృతినూత్రములందలి విధినిషేధవాక్యములను బరిశీలించి, సమ్మతమనియో, అసమ్మతమనియో, ఆపత్కాల విహితమనియో, యేదో యొకటి విన్నప్తముగా నిర్ణయింపవలసి యుండునుగాని, అది సర్వథా సమ్మతమని సప్రమాణముగా నిరూపించి యేకారణముననో యసమ్మతమని

మరల విమర్శించినచో నట్టి విమర్శనము లెందయిన గణనీయము లగునా? అట్లే యొక భాషావిషయమును విమర్శించునపు డిది సంప్రదాయవిహితమని యొకమాటును, ఇది సంప్రదాయ విరుద్ధమని యింకొకసారియుఁ జెప్పినచో నట్టి యభిప్రాయముల కెందయిన విలువ యుండునా? విమర్శకుఁడు కొంత కాలమునకుఁ బూర్వాభిప్రాయము మార్పుకొనవచ్చునుగాని, ఆమార్పు సప్రమాణమైనపుడే యుచితమగునుగాని యస్థిరచిత్తతతో ననూయతోఁ గావించినదైనచో విద్యల్లోకము నమ్మతిగాంచజాలదు. కావున నేదేని యొకవిషయము విమర్శించుటకు ముందుగా నర్హత సంపాదించవలెను. అది లేక విమర్శింపఁబూనుట యందనిమానిపండ్ల కఱ్ఱుచాచుటయే. కాని —

మొదటి యుత్తమపద్ధతి నవలంబించిన నద్వైతవిమర్శనములు గూడఁగొన్ని యాంధ్రమున లేకబోలేదు. అందు శ్రీ రామలింగారెడ్డి గారి కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్న విమర్శన మొకటి. భారతము, ఉత్తరపారివంశము, మనుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద మొదలగు గ్రంథములను, నన్నయ తిక్కన శ్రీనాథాది కవులను గొందఱు గొన్ని విధముల విమర్శించిరి. కాని, వారిపద్ధతులకును రెడ్డిగారి పద్ధతికిని సూక్ష్మద్వైతోఁ బరిశీలించినవారికి భేదము గోచరింపకపోదు. ఇది యాంధ్రపద్ధతి ననుసరించినదయినను, ఆంధ్రమున నవీనము స్వతంత్రము. ఎంతటి విమర్శనమైనను బునర్విమర్శనార్హమగుచున్నదనుట యనుభవ సిద్ధమగుటచే లోకోభిన్నరుచి యన్నట్లు కొందఱీ విమర్శనములోని కొన్ని విషయములందు భిన్నాభిప్రాయములు చూపుచున్నారని చెప్పవలసినచ్చినను, ఇంతమాత్రమున విమర్శనపద్ధతికాక్షేపము రాజాలదు.

ఆంధ్రభారత సిరంతర పఠనాయుత్తచిత్తులును విమర్శన విజ్ఞాన సంపన్నులు నగు శ్రీ రెడ్డిగారు పింగళి సూరనార్యుని కవిత్వమండలి యాదరాతిశయమునఁ గళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములు

పెళ్ళిసాధు చదివి యిది కథాకల్పనాకవిత్వచాతుర్యములకు మెచ్చి యందలివిశేషము లాంధ్రలోకమున కెఱింగింపఁబూని ముందుగా నుపాధ్యతముగా నాంధ్రః వితాన్వరూపమును మొదటి ప్రకరణమున వర్ణించియున్నారు. స్వతంత్రకవుల వర్ణనలవలననే స్వతంత్రవిమర్శకుల వాకడలును, అపూర్వములుగా నుండునటుల కుజాహరణముగా నిందు విశదీకరింపఁబడిన భావనాశక్తి భావనా ప్రాత్రములు జీవకళ మొదలగు విశేష విషయములతో భాంతికవుల ప్రతిభను, అందును విశేషించి తిక్కనార్జుని విహత్త్వమును గమ్యులకుఁ గట్టిపట్టు ప్రత్యక్షముగావించిన శ్రీ రెడ్డిగారి యాంధ్రాంగ్ల సాహిత్య విమర్శన విజ్ఞానమున కీప్రకరణ మూకఃముగా నున్నది. రెండవప్రకరణ మంతయు బ్రబంధలక్షణాది విమర్శనముతో నిండినది. ఈ రెండుప్రకరణములలోని భావనాశక్తి వర్ణనాలంకార ప్రబంధకథాది విషయ విమర్శనములందలి కొన్ని భావములును, కొన్ని వాక్యములును, ప్రాచ్య పాశ్చాత్యసాహిత్య వాసనాభేదములనుబట్టి వారివారికి వేరువేరుగాఁ గనఁబడుటయు, ఆవిషయములను మఱికొందఱు వేరుగా విమర్శించి సమర్థింపఁగలుగుటయు, సత్యమేకాని, శ్రీ రెడ్డిగారి రాశ్రమించిన ప్రధానోద్దేశముతోడి విమర్శనపద్ధతి కివి యిందు సరిపడుచునే యున్నవి.

ఈ గ్రంథమునకు జీవనప్రాయములై పరిమాణమందును గుణమందును సత్కృష్టములై సవి తరువాతి రెండుప్రకరణములు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న కథాసంసిధానమందును, మూడుమార్లు చదివినఁగాని యర్థముగాక మిక్కిలి గజిబిజిగా నున్న కళాపూర్ణోదయకథాసర్వణమందును గల యెల్ల విమర్శములను సూరనార్యుని నిజజీవితముతో సవికరతలామలకము గావించుచున్నవి. అందుచే రెడ్డిగారి విమర్శన స్వరూపమంతయు నీ ప్రకరణ ద్వయ దర్పణమునఁ జక్కఁగాఁ బ్రతిఫలించుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

రసములలో నెల్ల శృంగారము మిన్నయై సంస్కృతలక్షణగ్రంథములం దెక్కువ భాగచూరమించి యున్నది. అట్టి ప్రధానరసమును సూరనార్యుఁ డైదువిధములుగా వర్ణించుటను జూపి, యందు నాలుగు విధముల శృంగార మతిమనోహరముగాఁ గళాపూర్ణోదయమున నెట్లు కనవచ్చుచున్నదో యావిమర్శనము దెల్పుచున్నది. స్త్రీచాత్ర పోషణోద్యమమునకు లక్ష్యముగా నిది కలభాషిణీపాత్రమును బహుభంగుల వివరించుచున్నది. సుగాత్రీ శాలిమల కథఁబడలి చమత్కృతి నిది యరటిపంపొలిచి చేతబెట్టినట్లు చూపుచున్నది. పెక్కల సూరనార్యుని రెండుప్రబంధములం గల ముఖ్యాంశములనెల్ల నిఁ యుక్తి యుక్తముగా ననుభవసిద్ధముగా విమర్శించి నిష్పక్షపాత విమర్శనము నకు దారిచూపుచున్నదనుటకంటె దీనిని గూర్చి యిందధికముగా వ్రాయుట యనావశ్యకము.

కడపటిప్రకరణమున సహ్యాశృంగారము, కళాపూర్ణోదయము కడపటి కథ, అదిలి యనాదిత్యము మొదలగు విషయములుపరిశీలింపఁబడివి. సుగాత్రీ కలభాషిణీ పాత్రపోషణమునకును మధురలాలసా పాత్రపోషణమునకును గల భేదమును జూపి యందలి యనాదితని, యందలి యనాదిత్యమును విశదీకరించుటయే విమర్శకులు సూరనార్యునెఱత గౌరవబుద్ధితో జూచినను, అతని రచనయందలి గుణదోషములను నిష్పక్షపాతముగా జూపినటుకుఁ దార్కాణముగుచున్నది. మఱియు—

అసహ్యాతుచ్చ శృంగారముల స్వరూప మిట్టిది యని చూపుచు ఉత్తమశృంగారమునకు, గవిత్రముమువారి పద్యముల నుదాహరించిన రెడ్డిగారు, ప్రబంధకవులు కొంతయు గతానుగతికముగా శృంగారరస మర్యాద నతిక్రమించిపోవుటను సూచించుటయేగాక, ఉత్తమకవుల వర్ణనలనుబట్టియు లోకానుభవనమునుబట్టియు శృంగారవర్ణన మిట్లున్న

హృదయంగమముగా నుండునన్న కవితాధర్మమునుగూడ నుపదేశించినా వాడైరి.

రెడ్డిగారు వివిర్వనతత్త్వవిజ్ఞానమం దారి తేటినవారగుటచే నీవివిర్వనము నతినమర్థతతో నిర్వహించిరని నాయాశయము. ఆంధ్ర దేశమునఁ జక్కఁగ వ్యాపించియున్న యట్టి యీగ్రంథమందలి విషయమును విర్వల్లోకమును విద్యార్థి బృందమును మరలమరలఁ జదివి యానందించవలసినదే కాని యిది యిట్టిదని యిందలి యొక్కొక్క యంశమును వర్ణించుచుఁ బీఠికగా నాలుగుమాటలతోఁ జెప్పవలసినది గాదు.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రథమోపాధ్యక్షులగు శ్రీ రామలింగా రెడ్డిగారు పరిషదుపాయనముగా నమర్చించిన యీవివిర్వనగ్రంథ మ్మాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రకటితమై చిర కాల మ్మాంధ్రలోకమును రంజింపఁ జేయుఁగాక.

ఆంధ్రవిశ్వకళా
పరిషత్కలాశాల,
22-6-32. } మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

౨

క వి త్వ త త్త్వ వి చా ర ము

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

క్రతాపూర్ణోదయమును రచించిన మహాకవి పింగళి సూరన్న. ఇతని జీవితముంగూర్చి శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి సుప్రసిద్ధ మైన కవులచరిత్రలో వ్రాయబడిన దానికన్న నాకెక్కువ దెలియదు. మఱి దెలిసికొనుటకు నుద్యమించినవాడనుగాను. నాప్రధానోద్దేశ్యము కృతి విమర్శనగాని చరిత్రశోధన బుగాదు. నాయీ కార్యము నకుం బ్రయోజకంబులైన యీతని జీవితాశములు రెండు. శ్రీకృష్ణదేవ రాయల కాలమునకుఁ దగువాటివాడనుటయు, వ్రాయశః రామరాజ భూషణకవికిఁ బూర్వికుడనుటయు, నుత్తయు నింగ్లాండుదేశములోని కవులలో నగ్రగణ్యుండైన షేక్స్పియరునకు నితఁడు సమకాలీనుడై యునికియు సుసాధ్యము.

ఆదికవుల గుణదోషములు

ఆకాలంబున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలముగానుండిన కవితారీతి ప్రబంధరచన, ప్రబంధకవులకే మధ్య కవులని మఁ బేరుగలదు. ఆది కవులయు వీరియు జాడలువేఱు. అనేక విషయముల విరుద్ధములను,

నన్నయాయలు సందర్భానుగుణములగు వర్ణనలందక్క సితర విధముల నూతనకల్పనలకుం దొడంగక సంస్కృతముననుండు కథాదిక విషయములం దెరిగించుటలోఁ దమ శక్తిని ముఖ్యముగ వినియోగించిరి; అనగా, సీకవులు మొత్తముమీద భాషాంతరీకర్తలేకాని యపూర్వ సృష్టికియూ విఫలమగుదురు. ఇట్లునుటచే వీరిపై దోషాలోచనము జేయుచున్నానని వాపైఁ గెలయకుండు ! వీరికి ప్రతిభయు భావానాశక్తియు సమీయములు. అవిప్రకాశమునకు వచ్చిన మార్గము లెవ్వియనగా :

(౧) తాము వ్రాసిన కృతులు భాషాంతరీకరణములయ్యను స్వకపోలకల్పితములగు కావ్యములం బలె నెడతెగని యేకధారగా బ్రవహించునట్లు రచించుట.

(౨) మాతృకలోనుండు ననమూజనములు సప్రయోజనములనైన భాగములను బ్రక్షిప్తములనో సంక్షిప్తములనో చేసి కవితారసము పలుచనగాకుండునట్లు సాంధ్రంబుగ సమర్థించుట ఇందుకుఁ బ్రశస్తమైన నిర్భయము మనభారతము. సంస్కృతమున నానాజనులు నానావిధములఁ దూర్చియున్న వెట్టివెట్టి వేదాంతములు ధర్మాధర్మములు మొదలగు ననంబద్ధచర్చలతో నిండి చూచువారికి దిక్కులు తెలియనట్లు విపులముగఁ జెరిగి చీకఁబడవలె నుండు గ్రంథమును దెనుగున భగవద్గీతాద్యసంగత ప్రకరణములను సగ్రహముగ వ్రాసి చదువుగులకు నమందానందము నిచ్చునట్లు పరివర్తించిన కవి శ్రయము వారి రసజ్ఞతను. అర్హతకొలదిఁబొగడ నెవరితరము ! ఇంకను నంకోచింపలేదేమని విచారముఁ బూనదగుఁగాని యింతచేసిరిగదా యని ధూషింపఁజూచుట బుద్ధిపౌరపాటు.

గద్య పద్య తారితమ్యము

ఆధునికులలో నొక్కరు తెనుఁగు భారతము సంస్కృతమునకు సరియైన భాషాంతరీకరణము గాదనియు, సందుచే విషయగ్రహణముం గూర్చిన బాధలు కొన్ని వాటిలెవనియు సెలవిచ్చుటయకాక, యది కారణంబుగఁ దాము నూతనాంధ్రీకరణంబునకుం బూనవలసినవారై తమ విధిని కవిత్వము వారి యాదానీన్యమును నిందించునట్లు దోచెడివి. ఉత్తమగ్రంథముల నెవఁడెన్ని తీతులవ్రాసినను దగదని చెప్పగూడదుగాబోలు! అయినను అట్టివాదములలో నించుక మతి భ్రమణ మున్నదేమో! ఎట్లన : విషయము ప్రధానమైనది గద్యము. రసప్రధానము పద్యము. అట్లగుటఁ బ్రతిపదార్థానిరూపంబగు రచన వచనమునంజేసిన నొప్పుగూఁగాని పద్యరూపముగ నొసరించిన వ్రాయు వారికి సుఖములేదు. చువువారికెంతకు మున్నేలేదు! ఇక కావ్యముగ దెనిగింప నెంచిరో ! అప్పుడు నమయోచితములైన సంక్షేప విక్షేప ముల జేగూర్చినఁగాని మనసు కరగించునట్టి రచియు భావోద్రేకం బును గలుగజేరవు. ఈన్యాయం బెఱుంగని శుష్కపండితులు పద్య రూపముగ భాషాంతరీకరణముం జేసిరయేని క్లేశంబుదక్క సంకొండు ఫలంబు బుట్టరు. కవీశ్వరుల కృతుల నన్యభాషలలో బ్రాచుర్యము దెచ్చుటకు నాకవీశ్వరులతో నమానమైన ప్రతిభగలవారికేకాని యలఁతులగు లాఠివారి కేనాటికిం జెల్లదు.

(3) పాశ్చాతీయములైన మాటలం బ్రయోగించియు విషయ మునకుం దగిన రీతిని సొగసైన వర్ణనములం జేసియు వృత్తములు సాక్షాత్తుగ నెదుట గనులఁగట్టినట్లు చేయుట. ఇదియే యన్నిటికిని మించిన కవితాలక్షణము. “కన్నులఁగట్టినట్లు కలఁగాంచినరూపము ముందు సిల్పినట్లు” ఆకృతులు మనసునకుందట్టవేసి యయ్యది నిక్క-

మైన కవితగానేరదు. ఈ సుహృద్బంధుల కాశల్యమున కాధారమైన గుణము భావనాశక్తి.

భావనాశక్తి

భావనాశక్తియనగా విషయముల మనసులో బ్రతిబింబించు నట్లు చేయు సామర్థ్యము. ఒక్క ప్రతిబింబించుటయననే! ప్రత్యక్షముగ నవతారమెత్తునట్లు చేయుట. చూడుడు. సీత, ద్రాపది, సావిత్రి, దమయంతి, శూర్పణఖ మొదలగు స్త్రీలు కళికల్పమునకుఁ జేరిన వారయ్యను మనకుఁ జరిత్రములలోని స్త్రీలకంటెను, మఱియు మనము నిత్యమును జూచుచు వాదాడుచు నున్న యిరుగుపొరుగు భాగ్య శాలినుల కన్నను నెన్నియోమడుంగులు సత్త్వముందాల్చినవారై స్ఫురించుచున్నారగుదా! చూడంబోయినఁ బాండవులు, - దుర్యోధ నాదులు, రామభరతులు మొదలగు మనస్సుష్టిచూసవులు మిథ్యలా? మనమె మిథ్యలా? ఈ తీరునఁ గృత్రిమముల సముతము మూర్తి భవింపఁ జేయువారే మహాకవులు. అట్టివారు వ్యాకరణమునకు భంగము గలిగించిననేమి? వచనమున వ్రాసిననేమి? వారి కే కొడువయు రాబోదు. వ్యాకరణము యతిప్రాసములు అన్నియుఁ దప్పక కుదిరినను భావనాశక్తి లేనియెడల నట్టి సాంశ్రిత్యము జీవములేని యాకారము బలె జడంబుగఁ గాన్పించును. ప్రతిమలు వ్రాయుటలో బహునమద్భుతైన యొక శిల్పివర్ణునియెడకు, చిల్లర శిల్పియొకఁడు పోయి తన లిఖించిన చిత్రపటముంజూపి, “దీనియందేమైన దోషము లున్నవా?” యని ప్రార్థించుడు నాతండ్రిట్లనియె “అయ్యో! గీతలు వర్ణములు మొదలగు గుణములన్నియుఁ జక్కగ గుదిరి యున్నవి కాని, యీనుఁదరవిగ్రహమునకుఁ బ్రాణములే యున్నట్లు గానమే!” అది విని “యేరితిని దిద్దిన దీనికిఁ జైతన్యమబ్బును తెలుపవే

మహాత్మా!" యని యావిద్యార్థి దీనుడయి వేడుడు, "అయ్యా! నీ చింత తీర్చునావలసగాదు. నీయడిగిన వరంబు సాజమైన భావనా శక్తిచే లభ్యము. ఇట్టిట్లు చిత్రించుటచే ఘనుడవగుదువని చెప్పి చేయించుటలో ఫలములేదు. వానివాని మనోబలముకొలది బరి పూర్ణత్వము సిద్ధించునేకాని యలంకారశాస్త్రముల ననుసరించుట సిష్టప్రయోజనము!" అని యా కి భాకోవిదుడు వాక్రుచ్చెను. జన్మముచేతన కవిగావలయుగాని పఠనము అభ్యాసము నివి యుండిన మాత్రము చాలదు. తోడంటుట్టిన చాతుర్యముండినచో సివి సహాయ భూతములై వృద్ధిని వికాసమును గల్పింపవచ్చును. స్వాధీనంబగు మనోగాంభీర్య మలవడియుండ దేని కృషిజేయుట విత్తునాటక యెరువు నజిచినట్లు. కొన్ని పురుగులుమాత్రము సృష్టికి వచ్చునేమో?

వేమన

ఈ తత్వమునకు బ్రమాణమైనవాడు వేమన. ఇతనికి పుస్తక జ్ఞానము ఇంచుమించు సున్న. వ్యాకరణము, ఛందస్సు, అలంకార శాస్త్రము మొదలగు వానిలో నీతనికి శక్తియెంత తక్కువో భక్తియు నంతతక్కువ. అట్లుండినను మహాకవులలో జేరినవాడని చెప్పుటకై సామాన్యముగ శుష్కపండితులదప్ప నింకెవరును నందియంపడరు. కుటిల మజాచారములు, మూఢభక్తి, వేషధారితనము మొదలగు వానిని దూలనాడుటయందీతం డద్వితీయుడు. గొప్పరహస్యముల బోధించినవాడైనను తనకుంగల నైజమగు బుద్ధినేకాని, పలు దెలుగుల విపరీతవ్యాఖ్యానములకుం బాలగు శాస్త్రముల నాశ్రయింపలేదు. అనేకులు సిద్ధాంతముల కాధారములు ప్రాచీనసూత్రములని నమ్మి వానిని వల్లించుటకై జ్ఞాపకశక్తిని వృద్ధిచేయుచు మనశ్శక్తిని గోలుపోయెదరు. ఇంక వేమన యన్ననో కారణవిమర్శన

శక్తికిఁ బట్టాభిషేకముఁ జేసి న హాత్ముడు. ఇతని పద్యములన్నియు లోకోక్తులు. అనగాఁ బలికినవాడు అతఁడయ్యుఁ బలుకఁబడిన మాటలు లోకమువారి హృదయములలోఁ బూర్వమే యుండినట్టి వియో, లేక అక్షిణి నచలముగ నాటఁబడినట్టివియో యైనవనుట. ఇతని పద్యములలోఁ బరిహాసరసము దట్టము. మఱుఁగు మర్యాదలు లేని మోటువిధముగాఁ దిట్టఁడు. నొప్పి చెందువారు సైతము ఇతరులతోఁగలసి నవ్వునట్లునేను నమధుఁడు. గాయము కానుపింపకయు, రక్తము కొఱకయు నుండునట్లు శరీరమును ఛేదించఁజాలినంత మిగుల వాడిగల కత్తినికదానిని పూర్వము విశ్వికర్మనస్సి భుండగు శిల్పి యొకండు నిర్మించెనని గాధయొకండుగలదు ఆకత్తితో నుత్ప్రేక్ష్యములు నుపమేయములునైననువి మాంధ్రదేశమున నిమ్మహనీయుని పద్యములే కాని వేఱవియులేవు. “అరిదివిలుకాని యుజ్వలశరము నకును” అట్టిగుఱి పదును పాతమునురావు. నిదర్శనములం జూపుటలో నితఁడద్వితీయుఁడు. మఱియవి యెవ్వియు గూఢములు కావు. స్పష్టములు. శ్లేషచే స్థాపించఁబడిన వాన్యము లట్లు దిక్కు నర్థమును లేపివిగావు. వైశేష్యము అనుగుణ మితనియందు ప్రబలము. మనము ప్రతిదినమందును జూచుచు నింతేకదాయని యాదరము నవధానము నుంచకపోవు విషయములనే యీతఁడు గ్రహించి భావనాశక్తిచేఁ గాంతి, రూపము, ప్రాణము నావహించఁజేసి యెదుట నిలువఁగా, నపుడు గుర్తుదెలియక పూర్వము మనచే గర్హించఁబడిన వయ్యను, నివియేవో యమానుషవిగ్రహములని విస్మయము జెంది గారవించుము. ఈ గారడీవిద్యలోఁ దెనుగున నితఁడ ప్రథముఁడు. సామాన్యసన్తువుల కేదేనొక కామరూపము నిచ్చి వెలయించుట యీతని మాహాత్మ్యములలో మొదలింటిది. ప్రకృతిస్వరూపములను ఎంతచక్కఁగాఁ దన సృష్టిభావములతోఁజూచి, యొకటి రెండు మాటలతోనే యచ్చటచ్చట

వానిని సాక్షాత్కరింపజేసి యున్నాడనట వేఱ నేనొత్తిచెప్ప వలయువా? ప్రకృతియచగా మనవారినో సనేకలకు నిఘంటువులలో నుండు ప్రకృతియేగాని మూలించికి బయటనున్న ప్రకృతియెట్టిదో, తమ సొంతకన్నులతో జూచిన పాపమునందోరు! అట్టివారికి వేమన యనుసరణీయమగుచో నది జూపించివాడనుటలో సింహకయు గుణా ధిక్కస్తుతి చేసు.

పల్నాటి వీరచరిత్రాదులు

ఈకవితో సర్వవిషముల సమానుడైనవాడో మించినవాడో యనంబేర్పొనఁ దగిన మూఁకడు పల్నాటి వీర చరిత్రమును వ్రాసిన వీరకవి * ఈవీరచరిత్రము కొన్ని ముఖ్యాంశములలో రామాయణ భారతాదులకు నీడై చదవి నా యభిప్రాయము. పాండిత్యప్రభావము మిక్కిలియుం దక్కువ. హృదయముల నల్లలనాడించు భావనాశక్తియో యెక్కువ.

ఈతరగతికిం జేరినవి 'బాలనాగమృకథ' 'బాబ్బిలిరాజుకథ' 'రాజాదేసింగుచరిత్రము' మొదలగు ప్రజాసమ్మతములైన కృతులు. వీని రామణీయకమునకు వేఱుతార్కాణములేల ! సమస్త స్త్రీపురుషులయు మనసులలో స్థిరనివాసమేర్పఱుచుకొని యుండు చాలదా? వీని నొకమాటువిన్న మరల మఱువనగునా? కావుననే పాఠంపర్యముగ జనులు వీనిని బాడుచుండుటయు, తన్నూలమున నవి శిధిలములు గాకుండుటయు.

---

* వీరభద్రారెడ్డి యస్థానకవియైన శ్రీనాథుండు దీనిని వ్రాసిన వాడు కాడనట నాకుంజాడ నిక్కువను. శ్రీనాథునిలో పాండిత్యమునకు సమమైన కవిత్వాశక్తి లేదు. పల్నాటివీరచరిత్రములోఁ గవిత్వాశక్తికి సమానమైన పాండిత్యము లేదు.

కేవల కల్పితములైన వానినూడ సాక్షాత్కారముందాల్పిన చేతనములం జేయఁజూచునది కావున భావనాశక్తి నాటకకాశలంబుతో ననుసంధించియుండును. అనఁగా నాటక రచనాశక్తి యున్నంగాని కావ్యములు సైతము యథార్థములుగఁ గన్పింపవు. విరాటోద్యోగ పర్వంబులం జరివిచూచిన వారికి తిక్కన్నయెడ నీకళాకాశలంబెంత పరిపూర్ణముగ నుండెననుట నావంటివాఁడు చెప్పవలసిన పనియేమి? సఁజయుఁడు, ధృతరాష్ట్రుడు, ధర్మరాజు, ద్రౌపది, కృష్ణుడు, దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు మొదలగువారు మనయెదుటనే చూటాడుమాడ్కి నుండుట వండితపామరవిదితము. పాత్రల నడవడికిని, వారిచేష్టలకును మాలలకును గల సమ్మేళన మెంత దృఢము! భారతములోని యేవద్య మైనం జరివినయెడ, శైలింజట్టియే యది యెవరిదైనదియఁ జెప్ప వచ్చునని గొంకానొకరి యభిప్రాయము.

ఈభావనాశక్తి యింత గొప్పగఁ గొండఱలో వృద్ధిగాంచుట కేమికారణము? ఈప్రశ్న కుత్తరము సెప్పట బహుకష్టము. ఏలన తొలుతనే యిది స్వభావదత్తములైన సిద్ధులలో నొకటియని విన్నవించితి. ఆదిమములైన తత్త్వములంగూర్చి వ్యాఖ్యానమునకుం బూనుట పిచ్చితలంపు. అట్లయినను ఒక లక్షణమాత్రము నిరూపింపవచ్చునని తోచెడిని. ఎద్దియన ;

భావనాశక్తి నుద్దీపింపఁ జేయుప్రకృతి భావత్రైక్యము

మనుష్యుల మనంబులతో నిరంతరసంయోగముం దాల్పిన ప్రకృతులు మూఁడు గలవు. (౧) ఆలోచనములు, [కార్యకారణములంగూర్చి విచారణచేయుట, వస్తుస్వరూపము నిర్ణయించుట

యిత్యాదులు] (౨) భావములు. అనగా మనోవికారములు. ఉదా: కామక్రోధాదులు, ప్రేమ, ప్రశ్నాత్పాపము, దయ, దాక్షిణ్యము మొదలగు చిత్తసంచారములు. (౩) సంకల్పములు. అనగా నేదైన నొకదానిని గోరి, దానిని సాధింపవలయునని ప్రతిజ్ఞబ్రూనుట. ఈనూడు శక్తులలో భావనాశక్తి సధికంబుగ విజృంభింపఁ జేయునవి భావములు. కొయ్యలరీతినో, మహర్షుల చందంబుననో, నిర్వికారస్థితి నుండువారు పద్దెములు వ్రాయ నేర్తురు గాని, కవులగుట యనంభ వము. ఏవృత్తాంతమునైనఁ జూచునట్లు వర్ణింపవలయునన్న దాని యొక్క స్థితిగతులను, నందలి శాస్త్రముల సుఖదుఃఖములను, రోమ రోమమునకును దానే మఃపూర్వకముగ ననుభవించి నందప్ప, తద్రూపముగ నభినయింప నెవరికిని దరముగాదు. చిత్తచాంచల్యము గూడదనువారు ఇట్టి యనుభవములకు మరసిచ్చి సమృత్తింపదుగావున వారియందు శాస్త్రజ్ఞానమొక వేళ బ్రకాశమునకు వచ్చిన రావచ్చును గాని, శిల్పకళ లేమాత్రమును మొలకెత్తనేరవు. ఈవిషయము పామరులుసైతము గొంతకుఁగొంత యెఱిగినదే. కావుననే కాళిదాసు తిక్కన్న మొదలగు మహాకవులెల్లరు రసికులనియు స్త్రీలోలురనియు వారు గాథలు కట్టియుండుట! ఇంతేకాదు. భావములు కొరికలు రసములును మనసులో వెల్లివిరిసెనేని, జనులు మూగలట్లు పందల మాడ్చి మూలఁబడి, నిశ్చేష్టితులై యచలతత్త్వముం బూనియుండుట యరిది. అట్టివారు అనేకవిధములైన యద్యమములకుంబూని కార్య నిపుణులగుదురు. కావున భావనాశక్తి, సఃఖుటనోత్సాహము ఇవి పరస్పరమిత్రములనుట విమర్శనశాస్త్రమునందలి యాదిమతత్వము. అట్లగుట నింకను వివరముగఁ దెల్పుట విధి.

భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము

“ఘనములైన రాజకార్యములం దానక్రికొని ప్రవేశించిన వారు గద్యపద్యాది నిర్మాణశిల్పమునకుందొడంగు వారై నచో వారు సులభముగను ద్వారితముగను దత్కళాప్రవీణులౌట నై నర్థికము కార్య గంభీరుల రచనయందుసారము, వీర్యము, ఉద్వేగము, చుఱుకుఁ దనము ఇత్యాది నానాపదంబులచేఁ జేర్చొనఁబడు సుగుణ మొకండు లభిండుముగనుండును. కావున నట్టివారి కృతులు కేవలపండితుఁ గ్రంథములవలె రుచిలేనివిగను, చప్పిడిగను, మొద్దుపాటినవిగను ఉండవు” అని విద్యాధురంధరులైన “మార్క్స్” ప్రభువుగారు సుమారు ౨౫ సంవత్సరముల క్రిందనే వ్రాసిరి. దీనికి రాజకార్యవిచక్షణుడైన మనతిక్కున్నయే నిర్వికల్పముడైన సాక్షి. కాళిదాసుఁడును గార్యోత్సాహపరులలో మిన్నయైనవాడని యతనింగూర్చినకథలచే నూహింపవచ్చును. మఱియు దేశచరిత్రములబట్టి చూచినచో యుద్ధాదివీరకృత్యంబులకుం జనుట గడంగు కాలంబులలో మాత్రము కవితృత్వమును విజృంభించుచుండెననుట నిర్వివాదముగ నెఱుంగనగు. ఇందులకు హేతువును విశదము, అట్టి కాలములో నెట్టి జడులును ఋషులును గొంతకుఁ గొంతయైన దేశభక్తియు శత్రుసంహారసంరంభంబును దాల్చక మానరు. ఇఁక సామాన్యమైనవారన్నచో హృదయములు పగులునట్లు వీర్యాదిభావములం దాల్చుట ప్రకృతి విరోధంబు గాదు. భార్యను బిడ్డలను విడిచి యుద్ధమునకుఁ బోవువాఁ యాత్మలో నెన్ని భావములు తాండన మాడుచుండవు! కుటుంబమును విడిచి పోవలయుఁగదా యను దుఃఖము, మరల వ్రాచాడిని గన్నులారఁ జూతునో చూడనో యను దిగులు, ఇఁక యుద్ధమునకుఁ బోకున్నఁ బరులవచ్చి తనవారి ప్రాణములకుమాత్రమూ, మానమునకును భంగ సాటుదెత్తురో యను రోషము, తన వారికినితనరాష్ట్రమునకునై వినియో

గింపక యీ నాప్రాణమును మూటఁ గట్టుకొనిపోయి యేగంగలో
బడవేయువాడనను దార్ధ్యము ! ఇత్యాదిగ లెక్కకు మీరిన మనో
వికారములను దలచుకొన్న నే మనకు నేమోయగునట్లు లుండును
గదా ! ఇంక వారికిని వారికాలమువారికిని గలుగు సుద్రేకమును
వర్ణింపనపునా ! ఉద్రేకమేకదా కవితాశక్తికి ప్రాణాధారమైన కార
ణము ! ఈదృష్టాంతములో “మనోవికారములు” అనుపదమును
విధిలేక వాడితిని. ఈవికారములన్న పదము నాదిగాదు. మఱి

“లిండిబాత నీకు భండనం బేటికిఁ
గడవఁ జేరి మనసు గాంతృదీర
నోపుకొలఁది మ్రొంగియూరక నీవింటి
కడనయుండు”

మని మగవారిచే గర్హింపఁబడు పేడివారి తెగకఁజేరిన మనవేదాంతములు
మొదలైన వారిచే సృష్టింపఁబడిన పదము! గొప్పగొప్ప భావములు
వికారములట ! దుర్గంధ ప్రళయముగా మూలఁ గూలంబడి ముక్కును
బట్టి కూర్చున్న నేమి ముందరా కారమో ! అది యట్లుండె. *

భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు

అంద్రదేశము ఏర్పశౌర్యాదిగుణంబులచే విరాజల్లు కాలంబున
నన్నె చోడుఁడు, నన్నయ, తిక్కన మొదలగునకవిగ్రామములు ప్రాచుర్య
మునకు వచ్చిరి. కావునన వారిప్రాంతలలో రసము లమేయముగ
మెఱయుచుండుటయే గాదు. ఉత్సాహమును గుణంబును వెల్లివిరియు
చుండుటయు. మహమ్మదీయులచే నోడింపఁబడి యుక్కుతక్కువయై
కుక్షింభరులమైయున్న కాలంబులోఁ బుట్టిపెరిగిన ప్రబంధకవులలో

*వికారమునకు నిజమైన ఆర్థము మార్పు. వికారము మాటుటయ వికారము.
ఁ వికారము సహ్యమో అసహ్యమో దానిగతిం బట్టియుండును.

పాండిత్యబలము విశేషముగ నున్నను పందతన మొక్కటి యెక్కువగ నున్నదేకాని, ధైర్యముతోఁ దలయెత్తికొని మనుష్యులలో మనుష్యుడుగ దిరుగుటకుఁ దగినయుత్సాహ మంతగాఁ గాన్పింపదు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలములో పొరుష మొకింత యుద్దీపించె. కాని యయ్యది మెఱుఁగుదీఁగవలె నొక్కనిమిషమాత్ర మాంధ్రప్రపంచమును ధగధగితముఁజేసి యంతర్ధానమైనందున యథారీతిని మఱల గాఢమగు చీకటి యాక్రమించినది.

బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు మనకు మనసార నిచ్చిన విద్యా ప్రభావముచేత నిష్పాడు పరచింత నంతగా నుంచుకొనక యైహికముల సాధించునుద్యోగమును బునరాచరణమునకుఁ దెచ్చికొనుచున్నాము. కాన భాషానాంబంధములైన రచనలను బ్రకృతము తేజోవంతములై వ్యాప్తికి వచ్చుచున్నవి. హిందూదేశమును మహోన్నతదశకుం దేవలయునని దృఢప్రతిజ్ఞగలుగు జనులుండు ప్రాంతములందెల్ల దేశ భాషలకుఁ బ్రకృతమున గౌరవమును విస్తీర్ణతయు మెండు. మనకుఁ బట్టిన వేదాంతపిశాచిని అట్లు పాఠదోషి నందులకు సింగ్లిషువారు స్వభాషాభిమానులమగు మనకెల్లఁబూజియుల. *

పాండిత్యబలము

రేయింబవలును వ్యాకరణములను నిఘంటువులను ప్రాచీన కావ్యములను వల్లించుచుండుటచేత నూనెకు నష్టియేకాని కవితకుఁ బుష్టిలేదు. తనమనసున నెన్నియో భావములు ప్రభవిల్లకున్న నితరుల మనసులలో భావము లుప్పెత్తిఁజేయుటయెట్లు? కట్టెవారిన కోవిదుల కన్న లోకవాసనల ననుభవించి యానందించువారు మేలు.

* ముఖ్యముగా జాతీయోద్యమము మన చిత్రకళలను పునస్సృష్టికిఁ దెచ్చుటలో ప్రథమహేతువు.

అలంకారము లనావశ్యకములు

మన కావ్యములలో నుపమాద్యర్థాలంకారములును సనుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములును దఱచుగ నుపయోగింపఁబడి యుండుట, యెల్లఁకుఁ దెలిసిననంగతియ. అందుశబ్దాలంకారములంతగా ముఖ్యములు గావనుట యందగునొప్పుకొంగును. గాన వానిమాట ప్రస్తుత మటుండనిత్తము అలంకారములలో ప్రధానమైనవి యపమోత్ ప్రేక్షాదులు. వీనికి మూలభూతమైన ధర్మమేదనగా ప్రకృత వస్తువునకు మఱేదో యొక వస్తువునకును నామరూపస్వభావాదులంబట్టి సామ్యము గల్పించెడుశక్తి. పోలికలను స్థాపించుట సాగనైన కార్యమే యైనను గవితకు ఖండితముగా నుండవలసిన లక్షణముకాదు. మన పాఠు అలంకారములయెడ నమితాతులతఁ గొన్నవాగు కాబట్టి యొకటి రెండుకారణములు జూపుట యావశ్యకము. శిల్పములకు వర్ణన మాప్రధానము. కాదను వారెవరునులేరు. ప్రతిమలను జీతించు వారును విగ్రహములఁ దీర్చువాగును బరిస్ఫుటముగ నాకృతులనెమర నిల్పనేర్తురుగదా! అయిన నట్టిదో వీరు పోలికలందెచ్చి చూపి పరిష్కరించుట కవకాశమెక్కడిది! గద్య సద్యములును శిల్పమునకుం జేరినవే. కాననిందునుసాదృశ్యప్రతిపాదనము విశువరానిది గాదనుటయ సరి. మఱియు భావములు తీవ్రముగఁ జెలరేగునపుడు వానియొద్ద వోద్రేకములకు హేతువులగు వస్తువులం దప్ప నితరములయెడ దృష్టి పారుట యనంభవము. మనసు చెలరేగినప్పుడు ఆలోచనకుంబూనుట యాదీత్య భంగమునకు ముఖ్యకారణము. కావుననే మనవారు కోపమువచ్చినపుడు ౧, ౨, ౩, ఎంచుమనిచెప్పుదురు. చూడుడు. భీనునేరుడు దుర్యోధనుని జూచినాడుగో! అపుడు, సింహము మదేభముపైఁ జెలగినట్లు, జేగ పావురముయీడ వ్రాలిన చూడ్కి, ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని మార్కొనువిధమున, బల్లి చీకటిగపై

గలసిన కరణిని ఇత్యాద్యుపములు భీమసేనునికిఁ దట్టునా? “క్రోధం బ్రతికారమై హృదయముం గుండించు” నవసరమున నిట్టి దూరపు టాలోచనలకుఁ దావెక్కడిది? ఒకవేళ అర్హమైనదూరమునఁ జెట్టు చాటునఁ బొందిచూచెడు కవులకై నందోచువా? తోచవని నానమ్మక. ఏలన, భీమసేనునిజూచి వణకుచుందురుగాన! కావున కథాంశము సాక్షాత్తుగ సమీపమున నడిచినట్లు భావావశక్తిబలంచుచే స్ఫురించె నేని దూరపునంబంధముగల బలాత్కృతాలంకారములకుఁ దావుం డెడు. సాదృశ్యములలోఁ గొన్ని సహజములను అనివార్యములును. అవి తమంతటన దేవప్రయాసమును లేక వచ్చినయెడఁ గథాసందర్భ ముతోఁ గలసిమెలసి యుండును. ఈవిషయమునందు బ్రథమోదాహరణము కాళిదాసుని సాదృశ్యకల్పనము. చూడుడు.

లే. “అట్టి సంతతిలేని న న్నెట్లుగనుచు
వంతఁ జెందవు మది హానివర్య! చెవుమ!
ప్రీతిమైదాన నీశ్వోసి పెంపఁబుడకు
గొడ్డువాటి న యాశ్రమ కుజమబోలె” *

మఱిగొన్ని సర్వవిధముల సరిహేలఁజాలునో గోవిందా! యనుచున్నను దీర్ఘాలోచనములుచేసి కష్టపడి న్నేసాది కుయుక్తిపాశములచేసిడ్చి తెచ్చితొందరమెయిఁ జొన్నించినట్లులుండును. ఇట్టివి సఃపూర్ణముగ వినివర్జించిన నెంతయోబాగు. అలంకారములఁగూర్చిన ముఖ్యపద్ధతు లెవ్వయిన, అయ్యవి ప్రయత్నములేకయ వచ్చినంత సహజముగ నుండుట. కథలోని స్త్రీ పురుషులు మాటాడునపుడు పాత్రోచితము లైన కొన్నిఁటిమాత్ర ముపయోగించుట కవియే వర్ణించునపు డొకింత యెక్కువగ నలంకారములు వాడిననుదోషములేదు. కాని భావములు మహాోజ్జ్వలములుగ రేగునపుడు ప్రస్థితమునందే యవ

* ఈపద్యము శ్రీ ఆనంత కృష్ణశర్మ రచితము. రఘువంశము (స. ౧, ౭౦).

ధానము నింపుట మంచిది. అట్టి తరుణముల నలంకారములు సాధారణముగ ననబడవలసినవి.

సాదృశ్య తత్త్వము

సాదృశ్యము వర్ణనకు నుపకరణము. ప్రధానంబుగాను. సాదృశ్యము లుండినచేమి యుండకున్నచేమి? సాగసైక వస్తువును జూచినవెంటనే తనంతట నంతోషముదయించును. ఈరీతినే నమస్తవస్తువుల యనుభవముల యంగును స్వతస్సిద్ధములైన సుఖక్షేళాది భావములున్నవి. వస్తువులు, వృత్తములు, చర్యలు ఇత్యాది ప్రకృతులకును మానవకునః ప్రకృతికిని స్వచ్ఛందముగనుండు భావవిషయమైన రీతులను వర్ణించుట కవితయొక్క ప్రథమగణ్యోద్దేశము. ఈకార్యమునకు, సాదృశ్యనిరూపణాద్యలంకారములు సులభముగఁ దోడ్పడిన వలదనరాదుగాని, యిట్టి యలంకారములు లేకున్న వర్ణనము తుదముట్టచేరదని భ్రమించి, వానిని కుయుక్తియను త్రాటిచే బంధించి ప్రబంధమును చెఱిలో నుంచుట యెంతయుఁ బశ్చాత్తాపకరమైన నేరము. కమలముతోఁ బోల్చుకున్న సీతాదేవి ముఖము చూచువారికిసుఖమియ్యదా? చిన్నతనముఁబూనునా? అట్లగుట నాదేవి ముఖమునే నేరుగ వర్ణించినంబాలదా? సుతియుఁ గమలముతోఁ బోల్చుటంజేసి సీతాదేవి ముఖమానందదాయియాయెనని భ్రమించు పెట్టు లెవరైననున్న వారొక ప్రశ్న. ఏమన, ఇది దేవితోఁ బోల్చబడినందున కమలము హర్షము నొనంగునదియాయెను? ప్రతిపదార్థమునకు నొక యుపమానముండి తీవలయునన్న కట్టకడనటి యుపమానమున కాధారమేమి? కావున నెట్లును ఏదోయొక వస్తువు తనంత, ఇతర మధ్యస్థములేక, తనకనుగుణమైన భావమును బుట్టఁజేయునగదా? అట్లగుట మొదటివస్తువునకే యాగౌరవము నేల ప్రతిష్ఠింపరాదు?

వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పరనిర్ణీతములు

వస్తువులంబట్టి భావము లేర్పడిన భావములంబట్టి వస్తువులేర్పడు
టయుచిజము. ఎట్లన, సంతోషకాలమున సర్వము ప్రకాశమానముగాఁ
దోచును. దుఃఖము గ్రమ్మినచో లోకమంతయుఁ జీకటిగ్రమ్మిన
యట్లుండునుగా! అభిమన్యుని మరణము విని శోకతప్తయైన సుభద్రా
దేవి ప్రలాపించిన యీ పద్యము వినుండు.

సీ. “ఈలోకమెల్లఁ బాడిల్లును బోలెనై
యున్నది నీవు లేకునికి జేసి!
నీవు వేగమ కడు నెఱసి బంధులఁ బ్రీతిఁ
బొందజేయుట కలవోలె నయ్యె,
జిహ్వాని కొడుకవు కృష్ణ నల్లండ పీ
వరులచేఁబడుట చోద్యంబుగాఁద!
చెలువంపుమేనును జెన్న మొగంబునై
యెన్నడు పొడనూపెదింక గుఱ్ఱ!
లే. ఆకట! యుత్తర యొప్పెడునది, మనంబు
దీనికంతయు మెత్తన, యేనునిన్ను
జేడికొనియెద! వచ్చి యివ్వెలఁదివంత
దీప్తి తగుకొత్తు పలుకులఁజేర్చవన్న!”

(భా. ద్రో. ద్వి. ౭౩౩)

ఈ మాట యెంతనక్యము! జయయగునేని ప్రపంచమంతయు
పెండ్లిలే; పరాజయమేని పాడిలే! కావుననేకదా వేయన

“తనచావు జలప్రళయము

తనదుఃఖమె సర్వలోక దారిద్ర్యంబున్”

అని నుడువుట!

వివరీతాలంకార రచనకు ప్రేరేపకము భావశూన్యత

ఇంగ్లీషుకవులకంటె నాంధ్రకవులలో నలంకారము లధికములు. అందును బ్రబంధకవులలో నత్యంత విపరీతములు. దీనికిఁ గారణ మేమన, అలంకారరచన యాలోచనాశక్తికి జేరినంత భావనాశక్తికి జేరినదిగాదు. మనకవులు తరుచు పండితులు. ఇటీవలే కూర్చుండి నిఘంటువుల గ్రంథపాఠము నేయువారు. వీరికి కార్యోత్సాహము భావప్రాబల్యము యెక్కువ. క్షీణములు. కావుననే భావనాశక్తి మట్టు. ఒక విధమైన యాలోచనాశక్తి యెక్కువ కాన రేపగలును ఆలోచించి యాలోచించి యెక్కువ గతి మోక్షములేని యాహలఁ గల్పించుచు నదియే కవిత్వమని విజ్ఞప్తిగఁగారి. యక్తులు కుయుక్తులు గవితా శక్తి యగునా! కానేవు. కవిత్వయము వారిలో నిట్టివిలుపులు లేవని చెప్పఁగాదు గాని ప్రబంధకవులయందు బలె పిచ్చి ముగిరియుండ లేదనుట సర్వజనవిదితము ఒకవేళ మనదేశ భాషలలో నలంకారము లకు స్వచ్ఛందమైన ప్రవృత్తి యాంశ్లేయ భాషలకన్న నెక్కువ యోమో! భాషాశాస్త్రవేత్తలు గొందఱు మనలో గుణవాచకములు వలసినంత లేకుండుటచే విషయవైశద్యప్రాప్తికై అలంకారకులతో నిండినవైతి నారాధింపవలసిన వారమైతిమని సిద్ధాంతము చేసి యున్నారు. ఇదియు సహేతుకమైన వివరణమేయని తోచెదని.

భారతకవుల ప్రతిభ

ఈవిస్తార వ్యాఖ్యానమునకు ప్రకృత సాంగత్య మెట్టిదనఁగా భారతకవులకు భావనాశక్తియెంతయు గంభీరము. సమయోచిత వర్ణనా ప్రావీణ్యమునఁ దిక్కనతో సమాను లెవరునులేరు. అరపాలైన వారును లేరన్న సత్యమునకుఁ దలవంపురాదు. పనికిమాలిన యల్ప

కారములు వారికవిత్వమున నపరిమితములుగావు. తుదకు వర్ణనము లకుం బూనునపుడు సైతము కథయొక్క వేగమునకు భంగము గలిగింపనంతమితయుగఁ జేయుదురేకాని కథ మఱపునకు వచ్చునంత దీర్ఘముగా నెప్పుడును సాగజెట్టరు. అనఁగా నిక్కమైన కఠింపిరి యందు నెలకొన్నదని నా విన్నపము. అందుఁ దిక్కననుగూర్చి నావంటివాడు ప్రశంసింపజూచుట యధికప్రసంగము. అతఁడు కవి బ్రహ్మ. అవతారపురుషుడుగాని కేవలమర్త్యుడ యని యాశ్చర్య వడవలసినంత ఘనుఁడు !

విషయము శైలి రెండును ముఖ్యములు

“ భారతమునందు మనకంత రుచియుండుటకుఁ గారణము విషయము, అనఁగా కథగా, యా విషయము ప్రదర్శించబడిన మార్గములు, అనగా శైలి ఇత్యాదులు, గావని శోధింపఁ దలచి యభిప్రాయము. కాని యిశుద్ధముగా బుద్ధి పూరితమైన మాట. గృహంతము: భాస్కరుని రంగనాథుని * రామాయణములం జరిగినవారు రామవియోగముచే శోకించు కాసల్యాశరథాదులయెడ నెంతో ప్రీతియు జాలియువహించినవారగుదురగా ! అయ్యలరాజు రామ భద్రుడను కవి తన రామాభ్యుదయముగా రామవనవాస ఘట్టమున దశరథుడు ‘నానార్థరత్నమాలను ఎదుట నుంచికొని పుటలద్రవ్వచు నేర్పినాడో’ యనునట్లు దర్శింపఁబట్టిన స్లేషాలంకారములుపెట్టి

సీ. “కానక కన్న సంతానంబు గావునఁ

గానక కన్న సంతానమయ్యె

నరయ గోత్ర నిధానమై తోచుఁ గావున

నరయ గోత్రనిధానమయ్యె నేడు

*రంగనాథరామాయణమును రచించినవాఁడు కొన బుద్ధారెడ్డి. రంగనాథుఁడనెడువాఁడు కట్టకథలకుఁ జేరినకవియ కాని వాస్తవ్యుడు గాఁడు.

ద్విజులాదర వర్ణిస్తుండు గావున
 ద్విజులాదరణ వర్ణిస్తుండయ్యె
 వివిధాగమాంతసంశేష్యుండు గావున
 వివిధాగమాంతసంశేష్యుండయ్యె
 తే. గటకటా! దాశరథి సమత్కృట కరీంద్ర
 కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటకమార్గ
 గామి, యెట్లు చరించు నుత్కృట కరీంద్ర
 కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటక తటుల ?”

ఇత్యాదీరీతులఁ బ్రలాపించినట్లు వ్రాసియున్నాడు. మఱియు శంకరకవికృత హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమున లోహితాస్యసి మరణము గూర్చి యేప్పుచుఁ జంద్రమతి, రాజర్షి పత్ని గావునకేమో, కుమారుఁ ఁకిం బలె తనకును నూపిరాడకుండఁ బ్రాణాయామముఁ జేయుచు, నీ దీర్ఘసమాసమును గూర్చి వద్యము చెప్పినది చూడఁడు.

మ. అకటా! చేరెడు నేలకుం దగఁడె సప్తాంభోధి వేష్టిభవ
 త్వకలద్విపకలాప భూపమకుటాంచ త్వద్యరాగోజ్వల
 ప్రకటానర్గళ నిర్గళత్కిరణ శుంభత్పాదుడైనట్టి రా
 జా కుమారుండు?”

(ఆ ౫, ౧౬, ప.)

ఈ తీరునకే యెల్ల రామాయణములును వ్రాయబడియున్నచో నా గ్రంథములయొద్దకు మనుష్యులననేల, తుదకు జెడలునయితము పోదనుట స్పష్టము. కాబట్టి విషయముచే రసము తప్పక కలుగు ననుట తప్పు. కథ బాగుగ నుండిన జాలునా? తగినరీతిని వ్రాయబడి యున్నంగాని కాదు. ఈదేశములో నొక్క యాంధ్రులకుఁ దప్పఁ దక్కిన శుందరికును రామాయణమందుఁ గల యభిరుచి భారతమున లేదు. మనకన్ననో భారతము ప్రాణము. ఈ వ్యత్యాసమునకుఁ గారణమేమి? ఆంధ్రంబున భారత రామాయణాదులకుఁ గల వైలి తారతమ్యమే. శోకరసము వర్ణించునపుడును, రామభద్రునకు స్నేహలు

సాంస్కృతిక దీర్ఘసమాసములును పీడరాని చీడలాయెగా! యుద్ధము
ముగిసి జయము సిద్ధించిన పిదపదాఁజేసిన యకృత్యములఁ దలఁచి కొని
ధర్మరాజు పశ్చాత్తాపపడు ఘట్టమునఁ దిక్కన్న వ్రాసినవిధముం
జూచిన భారతమునకు మన యంతరాత్మలయందుఁగల నిత్యసీవాన
మునకుఁ గారణమేర్పడకపోదు. చూడుడు.

ఆ. అల్పకాల భోగ్యమైన రాజ్యమునకుఁ

గా, ననల్పకీర్తిఘనుని, జరత

సింహకల్పు, వంశకేఖరజన్ముఁ, ద్రుం

చితి, మనంబు వగలఁ జివుకకున్నె!

(భా. కాం. ప్ర. ౧౯౩ ప.)

మ. జనసంపూజ్య పదారవిందుడగు నాచార్యుండు శోకించి. నం
దనుచొప్పారయినేడి, పెద్దయు నను దానమ్మి యర్థింపఁ, జా
వనివానిన్, గరిచావు బుద్ధినిడి, “యశ్వత్థామ సచ్చెన్ నిజం”
బని యే బాంకితి! మేదిని భరణ మర్హంబే గురుద్రోహికిన్? ౧౯౮

ఆ. రాజ్యలాభలోభుతుడనైకడు బాప

మైన బొంతుమాటలాడి, గురుని

గుల్మ నేర్చినట్టి క్రూరాత్ముఁడేగతిఁ

బోవువాడు? నెపుమ బుధవరేణ్య!

౧౯౯

క. భ్రాత మహాత్ముండు కర్ణుం,

దాతనిఁ జంపించి యేలు నవనీ రాజ్యం

బాతురత నొసఁగుఁగాక, ను

ఖాతిశయము మతికి నొసఁగునయ్య మునీంద్రా.

ఆ, ౨౦౦

చ. కడిది మగండు మంభజుండు గావఁగ నొడ్డిన మంటవోలెనుం
డెడి మొనఁజూచి చూచి, యిది డెప్పుర మన్వగలేక పంచితిన్
గొడుకుఁ జొరంగ, నల్లెఱుగు క్రూరతనైవ సుభద్రయట్లు, క
వ్వడి క్రియ, నోర్తురేయెరులు? వల్లభుండేలగు నట్టిఁడుర్వికిన్? ౨౦౧

చ. అడవిడి బొందగాఁదగని యట్టిది ద్రోవది, మేరుకల్పలం
గొడుగుల నేపురన్ జముఁడుగొన్న నలందురఁ జూడనేర్తునే?
పుడమి గిరింద్ర పంచకము వొల్చినఁ బాడతీ నట్టులఁన్న య
పుడతుక యెట్టులోయ్యగృహభారము నెమ్మది నిర్వహింపఁగన్.

క. ప్రాయోపవేశమున ని

క్కాయంబుఁ దొలంగఁ దలపు గదిరెడు, సంత

పాయ త్తచిత్తు, నకట క

టా! యని పోనిండు నను దృఢప్రతయుక్తిఁ.”

పాత్రచనాతత్త్వములు

మఱియు పాత్రముల చరిత్రములను విస్తరించుటలో వర్ణనీయమైన పద్ధతి యేకనగా స్త్రీ పురుషులు గుణానుగుణమైన పడవడిగల వారయ్యును, బ్రపంచాచారములయందుబలె కావ్యములందును గాలదేశవర్తమానముల వలన నొక్కొక్కయెడవిరుద్ధమైన వర్తనముగల వారుగా నున్నట్లును ప్రదర్శించుట సర్వకాలములయందును సర్వావస్థలయందును ఏకరీతిగా వర్తించువారుండుట యరుదు. మొత్తముమీఁద జూడ యెంతక్రమముగానున్నట్లు దోచినను నూత్నముగఁ బరీక్షించి చూచినయెడల వంకర లేమాత్రమును లేకుండవు. ఋజుమార్గంబట్లుండఁగా, నిక్కమైన యవజ్ఞలేమిచేఁ బరులో పెద్దలొ చెప్పినట్లు, వ్రాయఁజూచు సలఁతకపులు, అలంకారశాస్త్రములలో నాయితా నాయకులకు జాతుల నేర్పఱచి గుణముల నిర్ణయించియుండుట బాగుగఁ బఠించియున్నవారు గాన నదియ యొక వేదమనుకొని ప్రమాణమును పిచ్చినట్టి, యందుఁ బేర్కొనఁబడిన ధీరోదాత్తప్రభృతులలోఁ దమకు వలయువారిని స్వీకరించుకొని యెల్లదెఱంగులం బ్రాచీనోపనిషత్సమార్గముననే వర్ణించి యెదుట నిలుపుటయ కృతకృత్యతగ భావించిరి. బింబములకుఁ బ్రతిబింబముల నుత్పాదించుట కవిచేయ

వలసిన పనిగాదు. మరి పోటోగ్రాఫరుది. తన మనస్సునకుఁ దగినట్లు తన కన్నులకు గోచరించునట్లును వ్రాయవలయునే కాని యింకెవరికో తోచినట్లు దా వ్రాయఁజూచుట మూఢమతము. అట్లుచేసినఁ బద్యములు సిద్ధించినను గవిత పక్షస్థితికి రాఁ జాలదు. ఇందునకుఁ గారణములు. మనసులు వేఱు. సంపూర్ణముగ సరిపోలునవి దుర్బుటములు. కావున నేవిషయముం గూర్చి చర్చించినను నరే యొకసికిఁదోచు భావము లితరుల భావములతోఁ గొంతవరకు నదృశ్యములైయున్నను గొంతవరకు భిన్నములుగను నుండుననుట ప్రకృతిలక్షణము. ప్రకృతి శాస్త్రములయందు సామాన్యగుణంబులకు గౌరవ మెక్కువ. ఏలయన పస్తుజ్ఞానమే యందు ముఖ్యము. అట్లుగాక మనోరంజకమే ప్రధానముగాఁగల కవితాదిశిల్పములందు భిన్నగుణములకు గౌరవమెక్కువ. చూడుడు. ఒక స్త్రీని జూచి మోహించినవాడు ఆమెకు స్త్రీజాతి యంతటితోడను గల సామాన్యమైన గుణములచే నాకర్షింపఁబడియా మోహించును? అట్లయిన నీ యమృతయే కావలయునని పట్టుబట్టుట యేల? ఎవతె చిక్కినను సంతోషమనియుండరాదా? మోహము నకుం గారణము సామాన్యగుణంబులతోఁ గలసియు మీఱి మెఱయు ననన్యసాధారణములైన లావణ్యము, వచోమాధుర్యము, నడికల సొగసు ఇత్యాదులగు సౌందర్యములు. జాతీయనునది యస్తిభారము వంటిదనుకొనుడు. కనులను మనసులను మఱల్పునది యదిగాదు. దానిమీఁద జిక్కఁగఁ దీర్చఁబడియుండు స్వరూపమును భవనము. ఈ సంగతి నెఱుంగనివారె “పాడిందేపాడరా పాచిపండ్ల దానరీ” యన్నట్లు ఏదోయొక కొన్ని తరగతుల పాత్రములను వర్ణనములను బిఱికిపట్టుతోఁబట్టి వాసినంఖ్యలకు గుణకారము నేకూర్చిన నలంకారము నేకూఱునని యాుధ్రకవితృమును భావములేని పదాటోపము ప్రకటించి పాడునేసిరి.

“ఏమీ! ప్రతివాని మనసునకు వచ్చినట్లు వ్రాసినదియుఁ గవిత్వమగునా! యను నాక్షేపణ ముండునేమో! నేనన్నదదికాదు. కవియొక్కవాడు తనభావము ప్రకారము వ్రాయవలయు నంటినిగాని, భావముప్రకారము వ్రాసిన వారందఱుఁ గవులొందరని నామాట గాదు. అనఁగా నుత్కృష్టమైన భావములేని సీగనమానసులు కవిత్వముంజేయఁబూనుట వారియొక్కయే కాదు మఱియొక్కయు దురదృష్టము.

పాత్రములు అనితరతుల్యములుగ నుండవలయు

సుప్రసిద్ధములైన పాత్రములన్నియు ననితరతుల్యములు. మఱియు ననితరతుల్యములే సుప్రసిద్ధములు. ఉదా. ద్రౌపది, సీత, సావిత్రి, శకుంతల, మంజోదరి, శూర్పణఖ మొదలగువారు ఎల్లర చిత్తములలోను జక్కఁగాఁ దమశమ గుణములచే బ్రకాశమానలుగ నున్నారు. వీరిలో మంచివారునైతముభిన్నమూర్తులే కాని, ప్రత్యేక పటుచుటకు సాధ్యముగాని యొకే మచ్చునఁ గొట్టినట్టి బొమ్మలుకారు. ఇంకఁ బ్రబంధస్త్రీలన్ననో యట్లుగాదు. అందఱకు నొకటేమూర్తి. వెవ్వేట గుర్తింపనలవిగానట్టిది. ఆకారములు, గుణములు, చీరలు, నగలు అన్నియును నలఁకారశాస్త్రమను నొకేమఁగడిలో నెరవు తేబడిన వస్తువులు. పేర్లుమాత్రము వేఱు. చర్యకేమో యొక్కటే. అవియు సంతశ్చేష్టములుగావు. వ్యక్తిత్వము సున్న.

ఆదికవులను మధ్యకవులనుగూర్చి చెప్పిన యాకవిమాటలు దిక్ ప్రదర్శనముగఁ జెప్పబడినవేకాని ప్రతియొక్క కవికి నారోపింపఁ దగినవికావని యెఱుంగవలయు. చూడఁడు. స్త్రీపాత్రములందు మనుచరిత్రములోని వరూధిని యెంత మనోహరిణియగు ముద్దరాలు!

జీవకళయొక్క లక్షణము

పాత్రములు ప్రత్యేకాకృతులుగ నుండవలయు ననుటయు నయ్యవి బిటునువాటిన్నండక సమయోచితమలగు మార్పులం జెందునవిగ నుండవలయుననుటయుఁ బరస్పరమిత్రములైన న్యాయములు. ఎట్లన, ఈరెంటికిని హేతుభూతమును దావలమును నయినది జీవము. జీవకోటులం బరీక్షించి చూడుఁడు, మూఁడు గుణములు తెల్లముగఁ గాననగు. (i) అవి జాతులుగ నేర్పడును. (ii) కాని ప్రతి ప్రాణియు నితరప్రాణులనుండి వేఱుగ గుర్తింపఁదగినంత వ్యక్తిని దాల్చియుండును. (iii) వికారము. అనఁగా మార్పులం జెందుట. ఇది యన్ని జీవరాసులయు స్వభావము. నిర్వికారముగా నుండవలయు నన్న తాయి గావలసినదే! అదియునుంగాదు గాఁబోలు! ఏలన, ఆధునిక ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులు లోహములు మొదలగు జడంబులు సైతము జీవులట్లు స్వాభావికముగ వికారమునొందునని నిరూపించి యున్నారు. కావునఁ బరమనిర్వికారస్థితిఁ దాల్పవలయునన్న రంభలు లేని లోకముఁ గనిపెట్టి యందు ఋషీశ్వరులగుటఁ దప్ప వేఱొండపాయములేని యుపాయము వెదకినను దొరకడు. (iv) ఈవికారము లును వ్యక్తిభేదముల మాడ్కి. అనగా వస్తువులయొక్క ప్రకృతికి మీటిపోవు. మఱియెట్లు వ్యక్తిజాతిచే పరిమితమో యుట్లే వికృతులును బ్రకృతులచేఁ బరిమితములు. హృదయప్రమోదమే యుద్దేశ్యముగాఁ గల శిల్పకళలయందు వికృతులు ప్రధానతమములు.

వికృతులు లేని పాత్రములు జడనమానములు

ఇది తెలియనివారు ఎవరినైన నొకని ప్రారంభమున ధీరో దాత్తుడుగా నుండునట్లు వర్ణించిరయేని, మఱి వాడు చచ్చువఱకు నా ధీరోదాత్తత్వమునందే వానిని పడవైచిపెట్టి పుణ్యము గటి

గొందురు. వీరియొక్క పాత్రములు గ్రుక్కుమిక్కునక యిటు నటుఁ జూడక ముక్కునకు సూటిగా నేగుచుండును. అనగా యినుప ముత్రములకు జేరినవిగాని మనస్సును కలిగి, యధికారణముక. శాంచల్యము గలచేతనములుగావు. పాత్రముల సహజవికృతుఁ నుద్ధరించుట మందు భారతమును మించిన గ్రంథ మీ ప్రపంచమునం దెక్కడను లేదు! మానవస్వభావ మీ గ్రంథరాజమున నెంత చక్కఁగ నెంత గంభీరముగ నెత్తి చూపబడినదో యదితలఁపునకు రావచ్చునేమో గాని నాల్కాకు వచ్చుట దుర్లభము. శత్రువిదిత్రభంగులు గలిగి, భావార్థములై, స్వాభావికములై, మెఱుంగు వెట్టబడిన భారతపాత్రములం గూర్చి వ్యాఖ్యానముఁ జేయవలయునన్నచో నటునండి పింగళి నూరన్నను వెడలఁ గొట్టవలసినదే. ఈయవ్యాసమునకు నాయకుఁడు గాన నది మర్యాదకాదు. ఈగుణములంబట్టి చూచిన రామాయణాదులు భారతమునకంటె నెంతో తక్కువ మనుట నిస్సంశయము. ఇత సామాన్యప్రబంధములన్నచో వానియందలి స్త్రీ పురుషు లెడిన కట్టెలవలెనున్నారు. వంగలేరు, పెరులేరు. కాఁబట్టి ప్రాప్తులు రెండు: విలువఁబడుట! ప్రాణి విడఁబడుట.

శాస్త్రాధికారములు విరసములు

ప్రాచీనులు (వారికిని భారతమున భావము లాదేశించి నట్లును విరచింపఁ బ్రయత్నించుచున్నారే) తొలివక్కువవని వలన ఒక కవి ప్రాసినవిధమున నింకొకఁడు ప్రాసించెను. పశ్చిమసింధుమైన యగ్గ శము, ఇందునకు గారణము (1) మనసులు వేరుగుటంజేసి భావాదు లును వేరు. వివిధభంగుల సాధనముగలవారు ఒకతరున వలిన యింపఁజూచుట పరిహాసమునకు హేతువు. (2) భావము భాష యివి పరస్పరసాంగత్యముం దాల్చియున్నవి. ఇందుక నిదానించి చూడుడు.

ఏవిధమైన పదములచేరికయు లేని యాలోచనలజేయుట సాధ్యమనా? ఏదీ? భాషాసాహిత్యము మేళూత్రముఁ గైకొనక కొంతసేపు దేనినిగూర్చియైన యోజించుడు? ఈగారిడీవిద్య మనుష్యులకుమించినది. తలపుండిన భాషయు నుండవలయుననుట నిజము. అయిన భాషయుండిన దుండుండి కీరవలయుగా యనుకొక ప్రశ్నయు విచార్యము. భాషయు లభిండుముగ లేకయుండినను పదాడంబరముఁ బ్రబలముగాఁ జూపవచ్చుననుటకు మన ప్రబంధకపులే నాక్షులు కాని, మట్టి పదములు నిరర్థకములుగాఁ బూదయాకర్షకములుగావు. రుదీసియవు. భాషపుష్టిలేని పదపుష్టికి 'బడాములైలి' యనిపేరు. పసిసిల్లలేని ధీరులెవరును దీనినొకయెత్తుగఁ బాటించరు.

కావునఁ దిక్కనరీతిని వ్రాయవలయునన్నఁ దానే తిక్కనావతారమిత్తి యాతని మనోభావానులఁ దాల్చిన యానుగాలి విరాట పర్వము గ్రుడ్డిపాఠముఁ జేసిన గోరిక తురముట్టదు. ఒకరు సృజించిన శైలి, విషయము, రీతివిధానము బింబములకు ప్రతిబింబముల రదింపఁ జూచుటచుందిదిగాదు. అదృష్టవశమున సాధ్యముయగుగాదు. కష్టించి బహిరాలకారముఁ దీర్చఁజాలితిమేనియు సంతకంగ ప్రతిపాదనముం జేయుట యెట్లు? ప్రాణము అను గుణములేని పాత్రములు రిత్తలు. ప్రోణపర్వములో నభిమన్యు మరణవిషయమైజాలిఁ జెందుచున్నవఁడు

ఉ. హేయను ధర్మరాజ తనయా యను నన్నెడఁబాయ నీకుఁ జ

స్థేయను దల్లినేడఁ జనునే యనుఁ గృష్ణుఁడు వీడె వచ్చె రా

నే యను నొంటిపోక దగవేయను నేగతిఁ బోవువాడ నే

నో యభిమన్యుఁడాయనుఁ బ్రియోత్తుల నుత్తరఁ దేర్పజేయను

(భా. ప్రో. ద్వి. ౨౪-౨)

అని విలాపించిన సామాన్య పద్యముంజూచి తరువాతి కపు లందఱు నాశ్రోశాసరంబులలో

ఉ. “రాయనుఁ గాయనుం దొగలరాయనిఁగేరు నిగారపుంగొటా
రాయను మేటి నాడెపు నోరాయనుఁ గిచ్చయొనర్చెదేమిమే
రాయను నింతనీకుఁ గనరాయను దయ్యము పాడిదప్పెనా
రాయనుఁ గన్నవారు నగరాయను నిప్పని మానురాయనున్”

(అచ్చ తెను రామాయణము ఆయో. ౮౯ ప)

ఉ. కాయను మేటితప్ప కొడుకాయను నిద్రపుబూతమావిమో
కాయనుఁ బంజరంపుఁ జలకాయను నబ్రపుపోయగంపుఁ బో
కాయనుబల్కవేమి యలుకాయనుఁ బంతముచీకెనైమిటుకై
కాయను నేరయిట్లు మడుకాయనుఁ బాయగఁ గోరికాయనున్

(అచ్చ. రా. ఆయో. ౯౦ ప)

ఉ. హాయను గాధినందన మఖారినికాటమదాపహరిబా
హాయను గ్రావజీవదపదాంబురుహాయను మజ్జలలోక
హాయనుఁ బోషితార్థనివహాయనుఁ గానల కేగిపోయెన్
హాయను నిర్వహింపఁగలనా నినుఁబాసి రక్షణద్యహాయనున్.

(రామాభ్యుదయము ఆయో. ౯౧ ప)

ఉ. జాయనుజూపవేమి యనుజాయను నవ్విధియెంత చేసెనా
రాయను నాదుగండె బలరాయను నాత్మపరాక్రమిన్నతుల
రోయును గాననాంతరము రోయును దుష్టకురంగచేష్టను
మూయును జానకీ దనుజమాయను గ్రుంగితె పల్కమాయునున్.

(రామాభ్యుదయము, సీతావిరహఘట్టము)

ఇత్యాది వర్ణక్రమము ననుసరించి ప్రాసములతో వ్రాసిన రసికుల
మనసులకు తూయనిసింపక మానునా ?

మిశ్రచరిత్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు

పాత్రములం గూర్చి యీవఱకు స్థాపించబడిన పద్ధతులు
రెండు (i) అవి స్వర్ణపములట్ల చిట్టబిగిసి యుండఁగూడదు. (ii) మఱి

తీగొవలె నల్లునవిగానున్న నింపును సత్యమును వహించినవగును అనుట. ఇట విద్యసంపదగిన విశేష మింకొండుగలదు. ఏదన, పాత్రముల చరిత్రములు శుద్ధముగ ముడివిగానో శుద్ధముగఁ జెడ్డవిగానో యుండునట్లు దీర్చుట శిల్పదోషములలో నొకటి. ఏలోపమునులేని శ్రీపురుషుండిను. మఱి కేవలము దుష్టులైన మానవులను గంటికిఁ గానరాదు. మనుష్యప్రవృత్తి మిశ్రమైనది. కూసించేసినవాడు సైతము పగనాధించుటయను పీఠకర్మమునకుద్యోమము వాడేకదా! దొంగలు పరుల సొత్తును గ్రహించినచు తమ భార్యలయు బిడ్డలయు బోషణార్థమేకదా! ఇంతేకాదు. వెలుతురు చాయయు నెట్లు నెడతెగని సంయోగముం దాల్చియున్నవో, యట్లే మంచిగుణములకును, దమ నీడలోయచు మాడ్చి నపయే యాధారముగఁ బ్రభవించెడు చెడుగుణములు సదా సహచరములైయుండును. ధైర్యము మందిద. అయిన నభిమన్యునివలె సత్యతసాహసోదగ్రులైనయెడ వ్యర్థమైన ప్రాణాప్తికి మూలమగును. ఇత నెదిరిని దమ్మును నెఱిగి సమయము పొంది మీఁడఁబడుదమనువాడు జరుము గొన్నవాడైనను అంత కడిది మగఁడుగఁ దోఁపడు. సతీయనునది శకునకై తపముయొక్క యపరావతారము. నీతిరహితమైన విజృంభణము ఆశ్చర్యకరమైనను, ఆనందకరమవునో కాదో, మఱియు సుగుణములే కొన్నియెడలఁ బరస్పరవిరుద్ధములగుటయు సంభవించెడు. అపుడేదేకొక న్యాయమును నిరాకరించుట విధిలేని యకృత్యము. దృష్టాంతము కర్ణపర్వమునఁ గృష్ణుడు చెప్పిన “కౌశికోపాఖ్యానము” సత్యము ధర్మమే అయినను దొంగలువచ్చి సీసాలైక్కడనని యడిగిన సిఁఘు చెప్పవలయువా? శత్రువులవచ్చి కియింటఁ జొచ్చినవాఁ డెక్కడనన్నాడు చూపుమా వాని గొంతొగొంతు వలయును. అని మర్యాదగాఁ బ్రార్థించిరే, నిజముచెప్పిన భూతదయ నశించును. కనికరమునుద్ధరించిన నన్యత

దోషము ఘటిల్లును. అట్లగుటఁ గేవలము నిరంజనుఁడుగా నుండవలయు నన్న సాధ్యము. నిరంజనత, నిర్వికారత, నిష్కళంకత తాత్పర్యభావములు మానవ ప్రకృతికిఁ జేరినవి కావు. మన నడతలు మిశ్రములు. ఈన్యాయమునకు ననుకూలమైనరీతిన పాశ్రిముల చరిత్రములఁ జేర్చి విస్తరించుటలో భారతమునకు నీడుజోడైన గ్రంథములెవ్వియునులేవు. సామాన్య కవుల పాత్రములు నిర్వికారములుగ నుండుటయే కాదు. సంశ్లిష్టములును గావు. అవి యేకరసప్రధానములుగాని నానాభావాభ్యుదయములకు నాకరములుగావు.

వర్ణనములకన్న అంగంగ పాంగత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము

ఒకానొక విద్వాంసుఁడు గొప్పగ్రంథమున కొకవానికి విమర్శన ప్రాయమైన పీఠిక వ్రాయుచు నా గ్రంథమును బ్రకంశించుటకై యింకఁ బగునెనిమిది విధములయిన వర్ణనములునున్నవియని దృష్టాంతములతోఁ జూపియున్నాఁడు. ఇవి దోషముగాదుగాని పొరపాటునకు వీలిచ్చెడు పద్ధతి. ఎట్లన, విడివిడి వర్ణనమాలఁ జేయుటలో సామర్థ్యముం జూపినేని యా మాత్రమే కవియొక్క ఘనతకుఁ జూచినది భ్రమింతురా? చూడఁబోయినఁ బడునెనిమిది వర్ణనలుండిన నెవరికిఁ బ్రీతి; లేకున్న నెవరికిఁ శ్రద్ధము! వర్ణనములకన్న ముఖ్యమైన విషయమేదనగా, కావ్యమునందలి యంగంగములకుం గల కలయిక. పొత్తు పొసఁగని వర్ణనలు రసమునకుం బ్రతికూలములు. సంగీత మెపుడును హృద్యము. పాటపాడువాఁడు, మృదంగమువాఁడు, పిడేలువాఁడు గలసి నట్లు వర్తించిననా దానిసొంపు, అట్లుగాక ప్రతివాఁడును ఇష్టము వచ్చినట్లు దన యావచ్చుకీ నక్కడనే వినియోగింప యత్నించిననా? తనంతట ప్రత్యేకముగ వాయించఁడు నప్పుడంతయో మనోహరముగ నుండు మద్దెలమెట్టు నందర్భశుభ్ధిని మీఱి వెలయింపఁబడినచోఁ

జెడ్డ గోతర నుండునుట కేమి సందేహము ! అట్లే పురపుష్పలాఙ్కల
 వర్ణనములు వ్యప్తిని జూచిన నెంత బాగుగ నున్న నేమి ? సమష్టితో
 సంబంధములేని కూతగానున్న నవి నాప్తములే. స్త్రీపురుషుల
 యాకారసౌందర్యములు నిష్టములే. అంగములన్నియు వేరువేరుగా
 శస్త్రువై ద్వితీయలోకంబు విభజింపఁబడియుండునచో నానిని గన్నెత్తి
 చూడ సుకుమారసూనసులకు నానా ? మఱి చెఱవచ్చు దనమునకు
 జీవనమైన లక్షణము అంగముల సాగత్యము. లోకములోనుండు
 వర్ణనీయాంశముల సన్నిధిని నొకచోటఁ బ్రోగుచేసియుంచిన నది
 స్వాధికారముల కాన్పడమైన కుప్పయగును ! సీతమ్మకు ముక్కు
 సాగను, దుక్కిణమ్మకు కన్నులు సాగను, కావున నీయమ్మ ముక్కును
 ఆ యమ్మ కమ్మలను దీసి బహ్యదేవుఁడు వేతొక చిద్దమ్మను
 సృజించెను ! కావున నీ మూడవ యమ్మ సీతారక్కిణులకన్న రెండిం
 తలు సాగనుకత్తెయని వ్రాయువారికి శిల్పముయొక్క తెలుగును
 వాసన యేమాత్రమైనఁ దెలియునని వచింపరానా ? సీతమ్మముక్కు
 సాగసన్న సర్థమేమి ? సీతమ్మయొక్కముఖము మొదలగు సవయవ
 ములతోఁజేరిక కల్గియుండుటచే, ననఁగా నాస్త్రీయొక్క యాకారముం
 బట్టి, యది చక్కనిదనుటగాని, యాముక్కును గోసిగొనిపోయి
 యింకొకచో నుంచినను సందేహితి సాగనుగానుండునని యర్థముకాదు.

“కమ తమ నెలపులఁ దప్పినఁ

దమ సాగనులె గోతలగుట తత్త్వము సుమతీ !”

కావున సంగీకారములేని వర్ణనలు ప్రత్యేకముగ నెంత యద్భు
 తములుగా నున్నను నింద్యములే. కథయను నిండుటాకృతిని దీర్ఘ
 జాలసి కవి యంగములవంటి వర్ణనములఁ దీర్చి నేర్పుననుట పిచ్చి
 కూత. కావున విమర్శనముఁ జేయుటలో కథ, పాత్రములు, ప్రకృతి

విశేషములు, వర్ణనములు ఇవన్నియుఁ బరస్పరమైతికలిసి విజృంభణ లేని యేకాకృతిగా నున్నవాయును విచారణ ప్రధానతమమని నా మనవి. కథయొక్క గమనమునకు విశోధమైన దీర్ఘవర్ణనము జేయుట రసవిహీనభావమున కొక గుఱుతు. భారత రామాయణ హరివంశాదులలో నీశోపము లేశమాత్రము గానము. ఇప్పు డీట వివరింపఁజేసిన న్యాయము శోషముగాదా. చదవరులెల్ల నెఱిగినదే.

స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము

పశ్చతినమ్మతమైన వర్ణనముఅరుమాటకు నిర్వచనము ఉన్నది యున్నట్లు చెప్పటగాదు. ఏలన గవర్న మొటువారి గెజ్టులో జరిగినవి జూగినట్లు వృత్తాంతములు ప్రకటింపబడును. అది కారణముగ నావ్రాతఁగి స్వభావోక్త్యుక్తకారమునకు దృష్టాంతములని యెవ్వఁడుఁ జేర్కొనఁడు. ఇస్తువుల నిజస్థితి నిర్దేశించుట శాస్త్రముల యీప్రతిపత్తి. కళలయొక్క కాంక్ష యదిగాదు. ఎట్లన, కళలలోఁ ప్రధానమైన పురుషార్థము రసము. రసము భావమునకు సంబంధించినది. భావముల పరమైన దృష్టితోఁగణించి వర్ణించుటయే కళయందు శ్లాఘనీయమైన పద్ధతి. భావముతోఁ జూచుటకును భావము లేక చూచుటకును నెంతో భేదము. ఉదాహరణము: సుందరియగువారిమణివిజూచి యువ్విభూరువానికి నామె సొగసు నిమిష నిమిషమునను వృద్ధిబొందునట్లు దోచుచుండును. వీనికిని ఆవేశము వృద్ధిబొందుట తప్పను. “రాజు మెచ్చినదే రంధ్ర” అనగా సనురాగముండువేని ఎవరిమీఁద నాయనురాగము వ్యాపించునో వారు, తదితరులకెంత కురూపులుగ గానవచ్చినను, వానికి మనోహరమూర్తులుగఁ గానుపింతురు. అట్లగుట యెంతయు మేలు. ప్రతివాడును మోహముకొలఁది సర్వోత్కృష్టమూలని భ్రమించియెవతెనో యొక స్త్రీనివశ్యముచేసికొనఁ జూచుట

యీ న్యాయముయొక్క మాహత్వమే. ఈదృశ్యము. మనుష్య ప్రకృతిని బాలించుచుండ దేని. నిర్భావముగానే పక్షపాతము లేక యెల్లరు నేస్త్రీని నుత్తమురాలని నిర్ణయితులతో దానినే యుగము పొంది ముందోప సుముట్లధోగతిం జెందియుండురేమో ! భావము యొక్క దృష్టికి ఆలోచనాశక్తియొక్క దృష్టికి ముఖ్యమైన భేద మేనుచగా: యోజనాశక్తింబట్టి నిరూపించితిమేని సత్య మొక్కటియే. అనగా సిద్ధాంత కరింపఁబడిన తత్వము సర్వజనులచే సరియని యెప్పుడొఁబడియే తీరవలయును. దృష్టాంతము గణితశాస్త్రము. ఏడును పదితో గుణించిన డెబ్బది యగుచును నిర్విరాదము. ఎవఁడైనను నాకీమాట రుచి పడని యనినచో చానిని బిచ్చివాఁడాదుము. కాని గోచరములయెడ భిన్న భావములున్ననది పక్షపాతి విరుద్ధమని యెవరు జెప్పును. కావుననే “లోకోభిన్నరుచి” యనునామెత. ఎట్టి సాందర్యవర్తియైన నేమి? లోకములోని వారెల్ల నామెయందే బద్ధ మోహములు గావలెను. అట్లు చేయనివారిని బిచ్చి యానుపత్రికి బాపక తప్పదు” అని సిద్ధాంతముఁజేయఁ బిచ్చివాడు దక్క నింకెవఁడైన గడంగునా? కావున శాస్త్రములలో నేక కంఠముగా నెల్లరును ఇది సత్యము తక్కినవి మధ్యలు, అని స్థిరీకరించినట్లు కళలలోఁ జేయఁ జూచిన రసాభాసము నిత్యము. ఒకేసమస్త మానవుల ప్రాతులంబట్టి యనేకలకు ననేక భావముల కాస్పదముగావచ్చును. హతీయు భావముల బట్టి కొంతవఱకును మాపమేర్పడును గాన ననేకరూపములం దాల్చినదియు నగును. నానారూపమునం జెందియుండుట యొక్క భగవంతునికే చెల్లిన భాగ్యముగాదు. అతని సంతతివారముగాన మనకును నందుభాగముగలదు. భారతములోని దుర్యోధనునింగూర్చి విచారింపుడు. ధృతరాష్ట్రుడు, అనజలు, నగ్నవులైన కర్ణాదులు, వ్రజలు, పాండవులు మొదలగు వివిధపక్షములవారిలో నొక్కొక్కరి

కొక్కొక్క యవతారముగ నాతఁడు నోచలేదా. ఒకరికిందోచినట్లు వేటొకరికి దోచెనా? ఒకరి కనులతో నింకొకరు చూచుటెట్లు? చూడంబోయిన వనువొక పీయేనను చూర్చులనేకములనుట కతఁడును సాక్షిభూతుడే. ఇంతేకాదు. తాను గొప్పగానున్నపు డశ్వత్థామకు దుర్యోధను పైనిశాసనముండనేమి? గోగ్రహణనమమున నతనిని ధిక్కరించినట్టి సాహసుడు. అట్లుండియు నా రాజరాజునకు కష్టములు ప్రాప్తించినదిమొదలు అతనియెడ నేవాదర్శము నిర్వర్తింపవలయు నను శ్రద్ధయేకాదు. విజయైన భక్తియుఁ బ్రీతియు బుష్కలముగఁ దాల్చినవాడాయెను. తుంకకు నమ్మహావీర్యుడు తొడలువిడిచి పడి యున్నపుడు, అతని పాటునకు తిరిగి మనమున్నో నాగురుపుత్రుఁడు విలాపించిన విధము నిచుడు.

ఉ. పాండవులట్లు మజ్జనకుఁ బాపవిధింపఁగఁ జూచునప్పుడున్
జండతరప్రకోపము ననవ్యభిచారికము నిట్లు చిత్త మొం
దొండఁగలంపజే నిపునయొక్కఁడుదక్కఁకయుండ వారి ను
ద్దండకుదస్త్రవహ్నిఁ బండ్లగులఁ జేయక యెట్లులండుదున్ !

(శల్య. ద్వి. ౪౧౧ ప)

చ. దురమునఁబెంపు చేవయును దుర్దమలీల వెలుంగుచుండ ను
స్థిరత శమంతపంచక విశిష్టతలంబునఁ బోరి సదృశం
బారిసెడు, నీకునై చగవు పుట్టదు, బంధులు రాజు దేవులున్
దిరియుదు రింక, వారిదగుదీనతతోర్వమి కుమ్మలించెదన్

(సౌప్తి. ప్రథ. ౨౦౩ ప)

ఉ. నీరియవారతంబుఁ దన శిష్యులలోపల నెల్లనిన్ను దు
ర్వారపరాక్రమాధ్యుడని వర్ణననేయుట గేలిసేసి; యా
మారుతికిం జయంబొసఁగె మాత్ర విధాత్ముడు! వాని గెల్పుకో
లేరికి సమృతంబగునె యిట్టిది! దీననుబెంపు గల్గునే!

౧౨౦౪

చ. కరువర ! నీమగంటిమియు ? గోల్తలయుక్ బలముంజలంబు దు
స్తరగతిఁబెచ్చి భీమునకుఁ జావక పోవఁగరానియట్టిదై,
నరుబెదరించి కేశవుమనంబు గలంచి, యధర్మవృత్తికిం
జొరుఁడనిపంచె, దీనిదివిజుల్ గని రింకిట వేయు నేటికిన్ ! ౨౦౯

ఉ. ధర్మముమాని యూహలు గదంబొడిసేసినయంతఁబోక దు
స్మయ్యఁడు వాయుజుండెడమకాల శిరంబటు దన్నె ! జూచి యా
ధర్మసుతుండు శాస్త్రీదగ దానికెఁజేయఁడ ! యాతఁడెపునం
తిర్మదదుట్టఁ డీగెలుపు దైవ్యముసేయచె కీర్తిమాయదే ? ౨౧౦

చ. కుడువఁగఁగట్ట బంధులకుఁ గోటివిధంబులఁ బెట్టజన్నము
ల్నుడువ ననేకధర్మ కిధులం బొగడొందఁగఁ జాలునట్టి యె
క్కుడుసిరియిచ్చి పేర్మినొకకొండగమన్నిన నీవుసావఁగా
నొడలిటులోమిరిం గురుకులోత్రమ ? యేనొక సేవకుండనే ? ౨౧౧

కావున వస్తువులనేకుల కనేకరీతులఁదోచుననుచూయు యొకటి
మాత్రమే కాదు, ఒక్కనికే కాలదేశ వర్తమానంబులంబట్టి యనేక
విధములఁ దోచుటయును సర్వభావప్రభావమే. ఇక్కడ ఒక్కఁడంటిమి.
వాడుమాత్రము వికార రహితుఁడా ? కాదు. మఱి మాటుచుండు
వాడే కావున భావాబలు ప్రసిద్ధిగనుండు నీ లోకములో నానావతార
సిద్ధియు విశ్వరూప ప్రసర్జనశక్తియు సర్వవస్తువులకు సామాన్యములు
నహజములునైన లక్షణములు.

ఆలోచనశక్తిచే నుత్పాదితములైన శాస్త్రములయొక్కయు
భావబంధురములైన శిల్పములయొక్కయు దృష్టలువేఱు. గోచరించు
వచార్థములు తీసులును వేఱు. కావుననే శిల్పములు రచించుటలో
స్వప్రతిభప్రకారము పోవలయునేగాని యలంకార శాస్త్రజ్ఞులు, ప్రాచీన
కవులు వీరిని ననుకరించుచు ప్రతికల్పనలఁ జేయఁజూచుట పొసఁగరాని
మతమని మున్నే చెప్పఁబడియుంట ఏలకో మనకవు లీనాటికిని

రుక్మిణీవరిణముములు సుభద్రాపరిణముములు వ్రాయుచుండుట. సావము పెద్దాడి పెండ్లాడి వార లలసి సొలసి విసుగెత్తియున్నారు. వారికి (పించన్) విశ్రాంతి ప్రతిపాదింపఁకన్న నెంతయు ఘోరము. శాస్త్రము లలో నొకఁడు వ్రాసిన సిద్ధాంతముల నిశరులును గ్రహించి ప్రచురింప వచ్చును. అది పునరుక్తిగోషంబుగాను. కళలలో నుపజ్ఞలేనిది స్వారస్యముండదు. భావముల ననుసరించి మాకృతులు వివిధభంగులఁ దోచుననుట స్ఫుటముగ వా! అనఁగా శిల్పులచే నారాధింపఁబడు సిద్ధియేదన మన్నది యున్నట్లు ప్రదర్శించుటగాను మఱి కన్నది కన్నట్లు ప్రదర్శించుట. ఉన్నదియున్నట్లు, అనఁగా వస్తుస్వభావ మేర్పడియున్న భంగిమనుట. ఇక కన్నది కన్నట్లున్ననో, మనభావ ముచే దాని స్వభావము చెందిన వికారముల ప్రకారము అనుట. అనఁగా నిరవధికస్థితిగాను. మఱి భావమను అవధిచే నిర్ధారితమైన స్థితి. *

ఈ రెండు స్థితులకుఁగల భేదము. వస్తువు దనంతట నెన్ని గుణములఁ దాల్చినదో యెవరు నెఱుంగరు. లెక్కకు వచ్చునవి గోచరములు మాత్రమే. అగోచరము లుండినను నుండవచ్చును. మఱియు గోచరము లన్నియు వస్తువును జూచినపుడెల్ల మనకు స్ఫురించుటలేకు. ఏలయచి యికిఁగితి రేరి, ఏభావము మనస్సున నుచ్చ స్థానము నధిష్ఠించియుండునో యాభావమునకు నన్యుతములు, రుచి కరములు, చిత్త్యములునైన గుణములు మాత్రము మిక్కిలి ప్రకాశ మానములుగ నగపడును. తక్కినవి ముసురు గ్రమ్మింట్లు వెనుకఁ బడినవో యను గతి దూరస్థములైనవా మనుమాడ్కిని స్ఫుటములుగా

*తత్త్వజ్ఞుల నేకులు భావావీత మైనస్థితియుండియు లేనట్లే గాన మిథ్యయని వక్కాణించెదరు. నిజస్థితియనునది వస్తువుయొక్కయు మనుజులయొక్కయు ప్రకృతులు రెంటిచేతను నిర్ధారితము.

నుండవు. మఱి మాఁగవాఁజిన యపిగానో, ఆ సమయమున నేమాత్ర మెఱుకకు రానివిగానో యుండును. కారణమేమిట, ఆప్పుడు వాస్తవై దృష్టినిలుపుట యుగత్యయుగాదు. సహజమునుగాదు. దృష్టివేనిపైఁ బాటునో యవి ముందువచ్చి సమీపమున నిలిచినట్లు విశవములుగ నుండును. పరిసరముల నుండివి యస్పష్టములు. దూరముగ నుండు నవి యప్పటికి నగోచరములు. ఆ భావము పోయి వేఱొక భావము మనస్సు నాక్రమించెనేని మునుపు తేజోవంతముగా నుండిన భాగము లంతర్ధానమై, యప్పుడు గ్రహము సోకినట్లు మఱుఁగుపడియుండిన భాగములు ప్రజ్వలితమైన యదశముం గాల్చినవి యగును. ఇందు లకు వేఱు దృష్టాంతములే? చూడఁడు. కోపముగా నున్నప్పు డెఱుఱివాని దుర్గణముల మీఁదనే యవధానము స్థిరముగా వ్రాలును. శాంతముగ నున్న వేళ * వాని నుఁగఁ దుర్గణముల రెంటిని గమనించి యాలోచనతో మంచివాఁడా చెడ్డవాఁడా యని నిర్ణయింతుము. మహానంద కాలములో నేర మొనర్చినవానిం జూడనను “ఏమో పాపము: కడుపాత్రమై దొంగిలించినాడు. ఇదియు నొక ప్రమాదమా?” యని పరుషములగు సరళము లాడెడుగునట్లు చేయుదుము. భావమును బ్రేరేపించుజేసినవారిమీఁదనేకాదు, తదంతరుల మీఁద నైత మారాగసహితముగు చూపుపోకమానదు. భార్యతోఁ గలపించిన వాఁడమెమీఁద మాత్రమే గుఱ్ఱుల యుండునా? మఱి చూచినవారినిల్లఁ గఱవఁబోవుల పరమరవాన్యమా? కావుననే కదా విద్యార్థులెల్లరుఁ బరీక్షకులకును వారి పెండ్లాలుకును మనసులు గలపి చల్లగ నుండవలెనని విఘ్నేశ్వరుఁకు పెంకాయలు గొట్టుట!

* ఆలోచనాశక్తికి శాంతియు మొత్తమమీఁద సహాయకారం. భావములు గొంతవఱకు విరుద్ధములు. శమదమాదిసత్త్వగుణములు పట్టువడినయెడల కైవల్య ప్రాప్తి యెట్లోగాన కవితాప్రాప్తి నిండునున్న. రాజసతామసగుణములు కవితయను మంతాకినీమనోహరప్రవాహమునకు జన్మస్థానములైన మహాన్నతభావములు.

సర్వలక్షణసమేతములుగావస్తువుల సర్వేశ్వరుడు తప్ప

ఈమనశ్శాస్త్రతత్త్వముయొక్క యీ దేశమేమనగా. ఎట్టిసమయములందును వస్తువుల సర్వసులక్షణములను వర్ణించుట గొప్పయవలక్షణము. మఱి భావముల ప్రసిద్ధి ననుసరించి విశ్లేషముం దాల్చిన గుణముల సధికముగను, సంక్షేపముఁ బూనినవానిని కొలఁదిగను వర్ణించి, నిశ్చిప్తములైనవానింబేర్కొనక విడుచుటయు కళకు శోభ. నిర్భావముగ వ్రాయుశాస్త్రకారుం డేవిషయమును విడువక ననుగ్రముగవస్తు స్వరూపము సర్వేశ్వరించిన వానికే చెల్లినవిధమే. ఎందుకన, వానియందేశము వేఱు. నిజస్థితిని నిరూపించుట వాని కర్తవ్యము. కవివని యదిగాదు. మఱి భావములను వికాసమునకుం దెచ్చుట. దృష్టాంతము: వైద్యశాస్త్రము సభ్యసించువాఁడు మనుష్యుల దేహములోని ప్రతి సూక్ష్మవిషయమును గ్రహింపఁగోరి సాంగోపాంగముగ లోపలివానిని పై వానిని సర్వమును బరీక్షించును. ఈరీతినే మోహముచే సంఘటో, అర్థాక్షియో, యేకాక్షియోయైన నాయకుఁడు తన నాయకము జూచెనేని యీసూక్ష్మములపై నతనికి మనసు పోవునా? పోవచ్చునా? అవి కంటఁడునా? పడవచ్చునా? మోజింపుఁడు! యోజింపుఁడునుట నాతిప్ప! దీర్ఘలోచనశీల యీనంగతి నెఱుంగనేరఁడు అనుమానమున్న మీరు మనుష్యుల కారా యను సనుమాన ముండక తీరుదుగదా! యోజనయేల? ఇది స్వతస్సిద్ధమైన భావము. రసికుల కెల్లరకు సామాన్యము. అది లేనివాఁడు శుద్ధమృగమో జడుఁడో! కొన్ని శృంగార కావ్యములలో నాయకులు నాయకలను బాగుగ విమర్శించి సాంగోపాంగముగ సంస్మరణ చేయుట గలదు. అట్లు చేయుట యానాయకలను డాక్టర్ల దృష్టితోఁ జూచినట్లు అనఁగా శవసమానముగ జూచినట్లనుట!

కావున కన్యమైననునకే పద్యమైననునకే, కాన్యముల వర్ణింపఁ దగినవి భావోదయముచేఁ బ్రకాశమునకు వచ్చువస్తువుల కొన్ని కొన్ని రేఖలు, కళలు, పక్షములు మాత్రమే సర్వాంగవర్ణనము భావ భావనాశక్తి సంపూర్ణముగ నింకిపొయిన ప డితమాత్రులు ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞుల యట్లు ఆలోచనాబలముచే సాధించెడు నసహ్యము? భావములన్నియు నేక కాలమున నుజ్జ్వలములుగావు. కావున నన్ని లక్షణములను ఏక్షాముననైన భావపరమైన చింతతో జూచువారికిఁ గానఁబడవు. కళాముందు నర్వపదార్థములకును పాశ్చాత్యగ్రహము నిత్యము! అట్లగుటఁ బ్రత్యక్షమైన రేఖలమాత్రము వివరించుట భావన్యభావములకు విరుద్ధములు. రసమునకు నాభాసకరములు.

భావనాశక్తియొక్క లీలలు

కవితయొక్క రూపు నెఱుంగఁగోరిన మనసుయొక్క రూపము నెఱుంగవలయుగదా! ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగ నెవఁకి నలనడఁ గలదు! అందుచు నావంటి పామరునకేమి తెలియదు? ఏదో యొండు రెండు ముక్కలు విన్నవించి పాహసించితిని, కాని యీసాహసము నెఱవేతినదని నాకేమాత్రము నమ్మకలేదు. ఇక భావనాశక్తి యొక్క తెఱంగన్ననో మనః ప్రకృతుల కన్నిటికన్నను గోప్యమైనది. దాని చర్యలను గణింపకేకాదన్న నిక నిరూపించుటెట్లు? అయినను గొన్నింటి నాజ్ఞయైన మనవిసేసెద. భావములతో సాంగత్యముం దాల్చినది గదా భావనాశక్తి. ఇక భావములసంఖ్యములు. కావుటం జేసి వానిని రంజిపఁజేయు భంగులును అసంఖ్యములే. కొన్ని యెడల సూర్యోదయాది చిత్రములఁ దద్రూపముగ వర్ణించిన సాగను. స్త్రీపురుషు లమేయమైన దుఃఖమో సుఖమో దాల్చిన కాలములోఁ

దగుమూత్ర ముత్ ప్రేక్షించినంజాలును. కథ వేగముగ నడువవలసిన చోట నలుకారముల గుప్తములచేసిన నింప. కవియే ముందుచకు వచ్చి చెప్పెనుచోట్ల మితముగఁ గొన్నియున్న దోషములేదు. మఱియుఁ గొన్నియెడల బ్రకృతికి ఖాతిన వర్ణనములం జూపినను వికారము దోషకుండుటయే కాదు, అస్వాభావికమనియు సామాన్యముగ నెవరికిఁ దట్టవు. ఉదాహరణము. హితోపదేశము. ఈగ్రంథమున ఎలకలు పిల్లులు కాకులు నక్కలు మొదలైన తిర్యగంతువులు మనుష్యభాషణమువలె వర్ణముల మాటలాడుటయకాక, నీతివిధానము విప్పిచూపుటలలో విగురుని యన్నలుగానున్నవి. ఇది ప్రకృతికి విరోధమని కొందఱు భ్రమిండుట సహజమే. ఈచిచారముతో నిపుడేమి పనిగాని, యిట్లు నిపరీతవృత్తములతో సిండియుండినను ఆ గ్రంథము ఒక దేశము ఒక కాలము నను మితము అష్టను లేక యన్ని దేశములవారికిఁ జెప్పవయసులవారికిఁ నిత్యహర్షముగానున్న దనుట యంగఱకుఁ దెలిసిన నంగతియ. ఈగ్రంథములోని కథలు హిందూదేశమునుండి పారసీకమాన కాక్రమించి, యక్కడనుండి ఇటాలియా మొదలైన యూరోపు ఖండములోని దేశముల గంతటను నాలుగువందల యేండ్లక్రిందటనే వ్యాపించింకన నవి పారంపర్యముగ నాయా జాతులవారిలోఁ బ్రచారముననుండు గాధలంబోలె సర్వ సాధారణములైనవి. చరిత్రజ్ఞానములేని పానుగులు పరభాషనుండి దిగుమతియైన సార మనియైన నెన్నక తమ స్వభాషయందే యావిర్భవించినదనియు నెంచుటం దలచోనీతిరేని మనవలె జాతిమత వర్ణాదుల వ్యత్యాసముకతన పూజ్యుడైన మనువుయొక్కసంతతివారో కారో యను సంశయమునకుఁ బాత్రులైన విజ్ఞేయులచేతన, నీ గ్రంథమెంత గాఢముగ స్వీకరింపబడినదనుట విశదమవును. ఇట్లు లోకులెల్లరచేఁ బ్రీతితోను శ్లాఘ్యముగాను జూడఁబడిన కావ్యము భావనాశక్తి

విరహితమనికాని, తప్పుద్రోవలఁ బోయినదనికాని చెప్పవలయునా? మఱియు నీ గ్రంథము నిజపరమానముగాదు. ఇట్టివి యొకను ననేకములు సమస్తదేశముల భాషలందును గలవు. మన దేశముగోనే యిహిహితదేశమునకు వెన్నియోమడుంగులు మిన్న యనందగు బ్రహ్మతత్వ * యుండలేదా? భారత భాగవత, రామాయణాదులలోను మృగవక్షివితానములు దేవగునువ్యభాషములం దాల్పినవిగానా? మఱియు, అస్త్రములు, కామరూపధారణము, భూతభేదాభవశీకరణము, ఇత్యాది మహేంద్రజాలములు పుంఖాను పుంఖములుగ గ్రంథములనేకాకు తరతరములుగ తల్లి బిడ్డలు చెప్పుకొనెను ఊఁకుడు కథలందును గానబడియెడి. శుద్ధముగఁ బ్రకృతి విరుద్ధములై యున్న యెడల వీనికిట్టి వ్యాప్తి నేకూరియుండదు. నిర్హేతుకజాతుమాన సిద్ధులు ప్రపంచ వ్యవహారములలో నహి ! అట్లుగుటఁ గారణము విచార్యము.

చూడుడు. చిన్నచిన్న బిడ్డలు, చీమలు, కుక్కలు, చిలుకలు, పిల్లులు మొదలగు హీనజాతి జంతువులకు సైతము సరత్వ మారోపించి మాటలాడఁగోరుట, కోపించుట, స్నేహించుట మొదలగు చేష్టల నొకరుచెప్పక చూపకయ తమంత నవలంబించుట సహజమే గదా ! ఇందస్వాభావిక మేమైన నున్నదా ? మఱియు, శాల్యదశయందు లోకానుభవము వస్తుపరిచయమును దక్కువగాన, నీ కాలమున సామాన్యములని మన మశ్రద్ధతోఁ జూచుననిగూడ, నెంతో యదృశ్యతము లట్లు గానుపించుననుటయు నెల్లరకువిదితమే. అగ్నిపుల్లను గీచిన నది మండుననుట మనకొక వింతయా ? బిడ్డలకన్న నో యదియొక

* బ్ర. శ్రీ వేదము వేదకటరాయశాస్త్రిగారు దీనిని మిగులఁ జక్కని వచనకైలి నాంధ్రీకరించియున్నారు.

† రామాయణములో నిది మితిమీరినదని కొందఱు తీర్మానము.

విస్మయము పుట్టించెనుమాను: యక్షిణి! కాబట్టి పుల్లలపెట్టె
దొరికిన జాలును. మఱుగున గొవిరాయిగీయుట, వెలుతుగు పుట్ట
గనే నప్పుట, చేతులు దట్టఁబోయి క్రిందికి జాఱవిడుదుట! ఇట్లు
నానారీతుల నాశ్చర్యమునం నాసక్తి గనుచున్నారగుదా! ప్రకృతిం
గూర్చిన జ్ఞానము లేనివారికి నిది సామాన్యము, ఇది యపుకూపము,
ఇది దై నందినవృత్తము, ఇది యదృశ్యము అని నిర్ణయించు వివేకము
నున్న. అట్టివారికి స్వాభావికము అస్వాభావికము అను తారతమ్య
మేర్పడదుగాన, సామాన్యమున నదృశ్యములుగను, అదృశ్యముల
సామాన్యములుగను బరిగణించుట సహజము. ఈబాల్యచాపల్యము
వయసు బుద్ధియు వచ్చిన మనలో నడఁగి మాయమైయున్నను బొత్తుగ
నశించినదిగాదు. ఒక్కొక్కప్పు డాభావము మనల నావేశించును.
అట్టి తరుణములఁ దదుచితమైన చేష్టలకు మనమును బ్రారంభించి
పిల్లలరీతి నాడుకొందుము. కట్టుంగతల వినఁగోరుదుము. లేనిపోని
యదృశ్యముల నెవఁడైన 'నేను గాశిలోఁ జూచితిని. ఉత్తరకురుదేశము
లోని మహాత్ములయెడఁ గనుగొంటిని, అని చెప్పిన నెంతో నమ్మిక
తోను ఆనందముతోను ఊహిం విశువక విందుము. కావున మనసునకు
నాయా భావముల యాదేశముచొప్పున సత్యమును భ్రమను గలిగించినఁ
జాలు. భావనాశక్తి కృతకృత్యమే. నీతిచంద్రికను (అందును జిన్నయ
సూరిగారిది) చదువునపుడు అదేదోయొక లోకమైనట్టును, అందు
పాపుములు కాకులును గాట్లాడుట మాని మాట్లాడుట సామాన్య
మయిన విషయమైనట్లును మనకుఁ దోచుచునుటకు ప్రత్యక్షమైన
భావమే తార్కాణ. ఇట్లే పవిత్రలరావణుడు, మూడుతలల
త్రిశిరుడు, ఖరుడు, మహిషుడు, జాంబవతుడు, హనుమానుడు,
వేయికన్నుల యింద్రుడు మొదలగు షారణపురుషులును, విపరీతములు
పైతము సత్యములను భ్రమఁ గల్పించు నాధారము లెవ్వియనఁగా:

(i) ఇప్పటి కాలదేశములకు సంబంధము లేనంత దప్పులైన యుగముల లోనో లోకములలోనో అట్టి కథలు నడిచినట్లు చెప్పటం. అట్లు చేసిన మనకుం ప్రసిద్ధములగు హేతువులబట్టి సత్యాసత్య నిర్ణయము జేయఁ బూనము. (ii) ఇట్టి ప్రకృత్యతీతముల వర్ణించుచో నున్నట్లు డి యాధునికములు సామాన్యములునైన సంగతులను వేయఁగూడదు వేసిన జాలమునకు భంగము. ఆచూయను స్థిరముగఁ బోషించునట్టి వర్తమానములఁ బొందించుచు నేకధోరణినే యేగుట యత్తమము, కథారచనలో గమనింపవలసిన విషయమేమన, రసాభాస మేమాత్రము గలుగఁగంత పొందికయున్నదా లేదా యనుట. విషయము ప్రకృత్య తీతమైనదేమి, ప్రకృత్యధీనమైనదేమి? విషయముకన్న రీతి శిల్పములం బ్రధానము.

కావున లోకలక్ష్మిలరకు రుచ్యములుగానుండు భారతాదీపీర కావ్యములయందును, కథాసరిత్సాగరము మొదలైన వినోద కథల యందును గలప్రకృతిన మిఱచిన వర్ణనలకు నాధారభూతమైన భావనా శక్తి గణనీయము గాదనుట తప్పు. మఱి యత్యుదయము మనోహ్యుల యందు అశ్వరముగ నుండు నేవోకొన్ని భావములకు సహజముగ ననుకూలములైన ప్రకారముల వర్తించునదియ యనుట యొప్పు. అట్లుగా దేని నాకథలయందు మన కెడతెగనిమక్కువ యుండుటే?

ఈకాలమున బిడ్డలెట్లో పూర్వకాలమునఁ బెద్దలు నట్లే. అసగా ప్రకృతిజ్ఞానమంతగా లేనివారనుట. ఇదియెగదా చ్రాచీనగ్రంథ గాథాపురాణములలో మన నమ్మకకు నందని యద్భుతములు విస్తార ముగఁ జెప్పఁబడి యుండుటకు మూలము! ఆ పురాణకవులకు నవి యస్వాభావికములుగఁ దోచియుండవు గాఁబోలు! వారు ఘనమైన నమ్మకము విశ్వాసమునుంచి వ్రాసిరి. కావుననే మనకును నవిశ్వా

నము అంతగాఁ బుట్టకుండుట, ఇప్పటివా రారీతి వ్రాయఁజూచినది యసాధ్యమని చెప్పఁగాదుగాని * యెంతో శిల్పి నై ఖణ్యములేనిది యవి కృత్రిమములుగా దోఁచుఁగాని నికరములఱ్ఱ భ్రమగొల్పఁ జాలవు. కావున నాటములలోను గావ్యములలోను నాగాస్త్రము గాఁడాస్త్రమును బ్రయోగింపకుండుటయు మొత్తమువీడ నుచు నము. అట్లుగాదని వాని నావాహనము జేయువారు వాఁతొ నాగ్నేయాస్త్రమును రప్పించి గ్రంథమంతయు నావచుతిగా నిచ్చిన యెడ లోకమునకెంతే సుపకారము చేసి నారగుదురు !

ఎఱ్ఱాప్రిగ్గడ రచించిన

ఉ. “అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ కారదచంద్రచంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణ రత్నరోచిరా
చుంబిత దిగ్విభాగ శ్రుతిసూక్తవివిక్త నిజప్రభావ “భా
వాంబర వీధివిశ్రుత విహార” ననుం దయఁ జూడు భారతీ!”

యను సరస్వతీస్తవమున. కవితాధిదేవతం గూర్చిన “భావాం
బర వీధివిశ్రుత విహార” యను సంబోధన మొంతసత్యము ! మఱియు
గంభీరము !

భావానాశక్తి యనేక మాయలం బన్ను లీలావినోదిని
ఈమాయలకన్నింటికి సామాన్యలక్షణ మొక్కటియే. ఏరసము
నుత్పాదించఁజూచునో దానిని కవియే మనఃపూర్ణముగ దాల్చుఁగాని
చదువరులయందు అభిమతమగు చిత్తవిభ్రమము గలుగనేరదు.
భావములనంతములు సగాధములుగాఁ బ్రభవిల్లిన గవియు సమోఘుఁ
డగును.

* స్వభావాతిక్రాంతవిషయములఁ గూర్చి సత్యతాభ్రమ సిద్ధించినట్లు వ్రాయఁ
జాలు పాశ్చాత్యకవు లిపుడుఁగొంతఱున్నారు. ఆంధ్రమున నీప్రతిభగలవారున్న
రేమోగాని నేనెఱుంగను. వీరేశలింగంగారు దత్తు.

కవిత్వయొక్క గుణదోష నిర్ణయముం గూర్చిన యాధార తత్త్వములఁగొన్నింటిని నివేదించ సాహసిందితి. మన్నింతురుగాక ! గ్రంథమై పుల్కమునకుం జడిసికవాడనై దఁష్టాంతములఁ దఱచుగా బొందింపనైతి. క్షమింపుఁ ! ఈవాఙ్మాయమునం దేలిన యంశములు :

(i) “ అంతా కవులము గాచా
యంతంతగఁ గఁడకద్య మల్లఁగలేమా ? ”

యని భావమొదలగు వానినిచూత్రము కృషిచేయుటచే గవు లగునుమనుట బొంతు. (ii) శైలిభావ ప్రకాశకము. శైలి, భావము ఇవి వియోగములేఁ ద్వంద్వంబులు. (iii) అట్లుగుట ప్రాచీనకవులు అలంకారికులు మొదలగువారు చూపిన జాడల ఊహితముగ నుపయోగించిన మేలుచేయుననియేయెను, అవియే సఁపూర్ణ శరణ్యములని యెంచి యానూర్ణములను మీటి యొక యడుగైనఁ బెట్టగూడదనుట కవికాశక్తికి భయంఁరమైన యాహ (iv) అంశపులు భాషాంశేరి కరణముఁ జేసిక వారుగావున సపూర్ణ రచనాసామర్థ్యము వీరి కున్నదో లేదో తెలియదు. అనగా వీరి కుపక్షయేమాత్ర మున్నదనుట వివాదాంశమీమో ! అయినను మీఁద వివరింపబడిన గుణములఁ బట్టి నూడ కవుల లక్షణములు పెక్కులు వీరియందున్నవనుట స్పష్టము. అందును దిక్కన మహాకవియొక్క ప్రభావము అజేయంబు. అద్వితీయంబు !

ప్రింగలి సూకనార్యుడు మధ్యకవులకు జేరినవాడు గావున ప్రాచీనగ్రంథములను ముఖ్యముగా భారతమును బహుశద్ధతోసు భక్తితోసు ఒలిచియుండును. ఇందుల కమ్మహేతిహాసములోని గుంభనల జ్ఞప్తికి దేజాలినంత సాదృశ్యముగల రచనల దాజేసి యంట యొకసాక్ష్యము. చూడుడు. కర్ణుడు తన యన్నయశాట యెఱిగినపిదప ధర్మరాజు చింకించిన విధంబు :

“అ. అతనిమేను గుంతి యట్టులకైవడి
యరయనేను జూచి యాత్మనెద్ది
కారణంబో యట్లుగా ననుచుండును
నేమిసేయువాడ నింక జెప్తును!”

(కాంతి. ౧ అ.)

ఈ రీతినే సుముఖాన త్రియు మణిస్తంభుడు దనభర్తయని యెరుంగనిదగుటంజేసి యతని నేమేమోపల్కి, పిమ్మట నతడు ప్రచ్ఛన్న శాలీనుడని యెఱిగినదై యతని నుద్దేశించి యాడిన ప్రకారము :

సీ.   *   *   *   *
ఇందాఁక నెఱుంగ నేనేమి యంటినొమిమ్ము
ననుచు గన్నీళ్ళు రా నడచికొనుచు,
నడపులమాటల నగవుల మీయందు
దొంటికైవడి గొంత దోచుచున్న,
పసుధమానిసిబోలు మానుసులులేరె
యనుచునుండుదు   *   *

(కళా. అ. ౪. ప ౧౬౫)

మఱియుఁ గన్పాశ్రమ వర్ణనావసరమున నాదిపర్వములో :

“॥ శ్రవణసుఖంబుగా సానుగానంబులు సదిజెడుశుకముల చనువుదగిలి
కదలక వినుచుండు కరులును, గరికరకీతలచ్చాయఁదచ్చికరాంబు
కణములవల్లలి గాడ్పాసపడివానిఁ జెందిసుఖంబున్న సింహములును
భూసురప్రవరులు భూతబలులైచ్చిపెట్టు నీవారాన్న సిండతతులు

అ. గవఁగిధక్షింప నొక్కటఁగలసియాడు
చున్నయెలకలఁ బిల్లలనొండు సహజ
జైవర్గంబులయు సహవాసమపుడు
నూచి మనిశక్తి కెంతయుఁ జోద్యమంది”

అను పద్యమునజూచి మణికంధరుని తపోవఁము వర్ణించుచుఁ
బిఁగిలి సూరన్న ప్రేరితి ననుకరింపఁజూచియు యమకిమునకై స్వార
న్యముఁ జెడఁగొట్టుకొన్న గతియుం గాంచుడు!

॥. ఆపులు శాకఁగన్నరమోడుపులును బులలచనుడువంగఁబోవు లేళ్లు
లేళ్ళచల్లబరంజల్లేడు హరులును హరులుగోళ్ళనుగోక నలరుకిరులు
కరులకిటాఁజైఘరినాడు పాములు పాములఁబాలించు బ్రభుతతులు
బ్రభుతతులప్రక్కఁబాయనియెలకలు నెలకలఁ బెంచుపిల్లలునుగలిగి

భారతపద్యములోని సాగను దీనియందు లేదు. ఏలన, అందు
జంతువులకునుండు నన్యోన్యతను జూపుటలో నిష్కారణచేష్టలు వర్ణిం
పక హేతుసంగతములగు చర్యల నారోపించుటయే కాదు. “భూసుర
ప్రవరులు భూతబలు లైచ్చిపెట్టు నీవారాన్న సిండతతులఁ గడఁగి
భక్షింప” ఇత్యాది విశేషములచే నామృగములకును మునిజనులకును
గల మచ్చికిను నూచించి యున్నాడు గాన సీవర్ణనము మనోహర
ముగానున్నది. నూన్న పద్యములో పదములచే నర్థము నిర్ణయము
నకు వచ్చినది కాని, యర్థవ్యక్తికై పదములు ప్రయోగింపఁబడినట్లు
గానము. మఱియు జంతువుల పట్టిని గూర్చి యది దాసవి గీతము.

ఇది వేరొక దానిని గోఁతను, అనుటగో మనోదృష్టికి నింపైన గూఢములు బ్రత్యక్షముగఁ గానరావు. “కడఁగి భక్షించ నొక్కటఁ గలసి యాడుచున్న” యనుమాటచే నాటలో మద్భిక్తపడిన జంతువుల చెల్లాటములు స్ఫురణకు రాకపోవుగా?

భీష్మాలోపము^౧ వర్ణించుచున్న భారతములోని కొన్నివచనముల ననుసరించి, కళాపూర్ణోదయములో అష్టమాశ్వాసములోని “ఇత్రైతః గున నస్పార్థివోత్తము ఉత్యంతచిత్తబైన” ఇత్యాది దీర్ఘవచనములు వ్రాయఁబడియున్నట్లు దోచెడిది.

“సూరనాశ్వుడు కొన్నియెడల నన్నచోడుని ననుక్రమించి యున్నాఁ” డని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు. శ్రీనాథుని వైఖరియు నీ కావ్యమునఁ గొన్నిచోట్లఁ గానవచ్చెడిని. కవులయందుఁ గావ్పించు నిట్టి సాదృశ్యములు విచార్యములైనను మిక్కిలి ముఖ్యములని భావించుట తగను. పోలికలంబట్టి చోర్మము నొడిగట్టుట తగదు. సంసర్గము లభిన్నములుగ నున్నచోట్ల భాషయుఁ గొంత సాదృశ్యముం దాల్పుట యప్రకృతము గాదు. విషయము, శైలి యివి పరస్పర సమన్వితములు. అట్లగుట విషయ సంభూతమైన పదసాదృశ్యము కావలయునని తెలిసి తెచ్చిపెట్టుకొన్న కల్పనయని సంశయించుట పొరపాటు. అయినను సాదృశ్యములు విశేషించి బహుళముగ నుండిన సితరులఁ జూచి వ్రాసినాడను నిర్ణయ మని వార్యమ. “పిల్లవసుచరిత్ర” ము లనంబడు నిటీవలి ప్రబంధము లన్నియు రామరాజ భూషణుని బిచ్చములుకావా?

ఇట్లు మన సూరన యత్కృష్టమైన గ్రంథకర్తలజాడల నెఱిగినవాడయ్యఁ గొంతవఱకు సంతమందివి గాని మార్గముల నవలంబించియున్నాడు. దీనికిఁ గారణమేమనఁగాఁ ఎట్టివాడును దన

కాలములో శ్రేష్ఠులని యెన్నుబడిన రీతుల విరచి వఁ జూచుట సహజము. నమకాలికుల మెప్పులువోలెఁ దీసియైన మెప్పులెవ్వి? మఱియు చునకవి మిగుల చీకవాడు గావోలు! ఈ యరుమానమున కాధారములైన యంశములు గొన్ని శ్రీ వీరేశలింగముగారి కవి చరిత్రలో సూచింపబడి యున్నవి. కుటుంబ రక్షణార్థము ద్రవ్యార్జన మునకై యత్నించుట దోషమా? కాదు. ఆకాలమున కప్పటియట్లు ప్రజలు పుస్తకములఁ గొనుటచే నాదాయము గడించి జీవింపఁ జూచుటకు వీలు కుష్ఠముగ లేమిజేసి, యితఁడు రాజుల నాశ్రయింప వలయు విధికిఁబొంగిన వాడాయెను. బమ్మెరపోతనవలె “మదంబ నిను నాకటికిం గొనిపోయి యల్ల కర్ణాట కిరాట కీచకులకమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ” యని చెప్పుజాలిన ధీరులు వేయింటి కొకరైన నున్నారోలేరో! రాజాశ్రయమున బ్రదుకుపాటు గోరువారు వారి ఇష్టానుసారము న్రాయక యేమిచేయుదును? ఇక రాజులన్ననో పరిపాలన కార్యమునఁ దగిలి కాలంబు గడపువారు. సొంతమగు బుద్ధితో విరుద్ధింపఁ జాలినంత చండితులగుట యరిచి. కావున నట్టి నా రాచారముంబట్టి గుణవోషనిర్ణయముం జేయుట నైజము. సూర నాయుని కాలములో ప్రాచుర్యమునకు వచ్చిన కవితారీతి ప్రబంధ రచన. కట్లగుట దానను బ్రబంధధోరణినే న్రాయవలసినవాడయ్యె. ఐనను భావగంభీరుఁడును వివేకవంతుఁడును అగుటంబట్టి సంపూర్ణిగ ప్రబంధరీతి కూపంబునం బడలేదు. ఒక యడుగు గట్టున, ఒక యడుగు పల్లమునఁగా నెలిచి, తన యుష్టమునకు రాజుల యుష్టమునకును చెరికిని మధ్యమున, సంపూర్ణముగ నిగ్రహముగాని యనుగ్రహము గాని లేని, త్రికుంశస్థానమున నిలిచెను. “అన్య మనముల్, నొప్పింపక తానొవ్వక తప్పించుక తిరుగువాడు ధన్యుడు” గదా! ఈకవి ధన్యుడాయెనో లేదో ఆయన లెక్క పుస్తకములు మనకు జిక్కలేదు

గాన స్థిరీకరింపనేరము ! ఎదియెట్లుండె కవితాస్వర్గమునఁ ద్రిశంకు
స్థితిం దాల్చియున్నాఁడు ! అయినను దలక్రిందగా వ్రేలాడుచుండ
లేదు. తల మీఁదుకనేయున్నది. కావున నెల్లవిధముల మనకు
సంభావనీయుండు. తనకు శిరస్యై నై భువులు యీ త్తవృత్తి ననున
నించునాడనుటకుఁ గళాపూర్ణోదయము నుండియే యొకదృష్టాంతముం
జూపవచ్చును. చూడఁడు. కృతికర్త లైవుడు. దీనికి సితఁడు దార
పుత్రాది బాధలేని యావనకాలములో వ్రాసినదని యూహించఁ
దగిన రాఘవపాండవీయములో సితని చార్చి చిన వేంకటాద్రి చెప్పిన
యీపద్యమేసాక్షి.

ఉ. దక్షతయంతగల్గి విశదంబుగఁ గాంచెయు నీ మదిన్ కళా
పేక్షఁబుంబుగామి నది యిట్లునగొంకెని నీమహా లలా
పేక్షఁగల్గిక్కిల, రచించుట కష్టముగావె క్రివిధ
పాఠుని కంకితంబుగ శుభాక్షము రాఘవపాండవీయమున్.

ఇదే భక్తలైన సంస్కారవారసునో నైష్ఠవముగొంత ముదిరిన
మహనీయులు ! “శ్రీ విష్ణుపదభక్తిచే శిర్ససంపత్తి ధర్మసంపత్తిచేతను
జయంబు” వదిలిన వ్యర్థులు. అందును స్మృతిపతియైన కృష్ణహాసీ
పాలుడు “మాధవ పదపద్మసంగ్రహాన విధిసాధితావిత భద్రుండు”
ఇతనిమాత్రమా; “శ్రుత తిరుమలతాతాచార్య శ్రేష్ఠాస్వయ నుపర్య
నాచార్య తనూజ శ్రీనివాసగురు చరణాశ్రయణ సమార్జితాఖిలభ్యుద
యుండు !” మతీయు “నైష్ఠవమతశీలుండు” కాపుటంబట్టి రాఘవ
పాండవీయ ప్రభావతీ ప్రస్థాన్నములలో శినస్తుతిలో గావ్యా
రంభముం జేసిన భక్తుడు కళాపూర్ణోదయమున విష్ణువునకు సగ్రా
ర్చనంజేసెను ! మరియు మణికంధరుని తీర్థయాత్రను వర్ణించుచో
విష్ణుస్థలములఁగూర్చి ప్రసంగించెగాని శ్రైష్ఠలముల సంతగా బొగడ
లేదు. అచ్చోట్లను, శిక్కిన శాస్త్రములనెల్ల నాకలించి “యవి

యాత్మలమెచ్చని పాంచరాత్ర సిద్ధాంతవిధానమర్థన సమర్థకృతార్థ
మతి ప్రదీప్తులు"ను "శ్రీమహితాష్టాక్షకీ జపమంత్ర పరాయణులును"
'దేవతాంతక చింతనావిదూకులును' కితనికీ గానవచ్చిరేకాని, శైవ
సిద్ధాంత సమర్థకులుగాని, పంచాక్షరీజపపరాయణులుగాని యొక్కరైన
గంటలుబడలేదు. తుదకు వైష్ణవమతముయొక్క ప్రధానతత్త్వమును
బోధించుచు "లక్ష్మీనారాయణ స వాద" మునజూపి ప్రబంధమును
ముగించెను ! వాచము ! దానిదృష్టిచే గుండిపం బడనివాడెవడు ;
ఇట్లు యశావనమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించియున్నను మధ్యకాలమున
దారపుత్రాది పోషణమునకు నీలులేక చాలకాలము పారతంత్ర్య
ప్రవృత్తుడై యుండి విసిగినవాడౌట గాబోలు వార్ధకమునందు ప్రభా
వతీప్రీత్యున్నమున స్వాతంత్ర్య నువలంబించుటకు కాదు, గంభీర
ముగ నిట్లు వాక్కుచ్చుటయు :

మ. "జనమత్యైచ్చంగ ముద్రచించితిమదంచిత్యైఖరిం గారుడం
బును శ్రీరాఘవపాండవీమముఁ గళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్
కెనుఁగంగుము లెన్నియేనియునుమత్ప్రతాదివంశాభి వ
ర్ణనలేమింబరితుష్టి నాకవియొనర్పంజాల నత్యంతమున్"

ఈపద్యముం జదువునపుడు కవి యాదిని బడినపాట్లకు దుఃఖ
మును, తుదకు నిరంకుశక్రీడకుం జొచ్చెగదాయని సంతసమును
బొందక మానము. ఈధైర్యమహిమచే నితడు సర్వజన శ్లాఘ
నీయుండ.

కళాపూర్ణోదయము వాయుతటిని ఒక్కకాలమును మఱిమే
కాదు; రాజుల నాశ్రయించిన వాడగుటచే బ్రబంధశైలియం
దనాదరముగలవాడయ్యుం గొంతవజకు నాశైలి ననుకరిమించెనని
విన్నవించితిని. కావున ప్రబంధముల చండముంగూర్చి యుంచుక దిక్
ప్రదర్శనముగ వాయుట యుక్తము.

ప్రబంధలక్షణ విమర్శనము

రామరాజ భూషణుడు మనుచరిత్రలో వాక్కుచ్చిన ప్రకారము :

ఉ. “కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్యసత్కథల
వావిరిబుట్టురత్నము, అవారిత సత్కవికల్పనావికే
సంపదా పూర్వవృత్తములు సానలదీక్షిత జాతిరత్నముల
గావున నట్టిమిత్రకథగా నొనరింపుము నేర్పు పెంపునన్”

దీనింబట్టి వితర్కించినచో నాకాలమువారు రచనల కన్నిటికి
ప్రబంధములు శ్రేష్ఠములైయు, ప్రాచీనకవుల కావ్యములకన్న
ప్రశస్తములనియు నెంచినట్లు లనుమానమయ్యెడి. ప్రబంధము
స్వకపోలికల్పితముగానున్న నదియొక దోషమట! శుద్ధముగఁ బూర్వ
వృత్తముగానున్న నదియు సరిపడదట! కథ ప్రాచీనముగాను వర్ణనలు
నవీనములుగాను నున్న సానవెట్టిన జాతిరత్నములవలె నిగనిగలాడు
నని రామరాజభూషణుని యభిప్రాయము. ఈ సిద్ధాంతమయిన
వార్యమని యెంచితిమేని, కథాపూర్ణోదయము కేవల కవికల్పితమైన
కథగావునఁ బ్రబంధములలో చేరఁదగును. ఈ బహిష్కారము
కష్టము గాదు! నష్టముగాదు! మాటి గొప్పతనమున కొక కారణ
మనియుఁ జెప్పవచ్చును.

ప్రబంధములేమో నూతనమైన మహాసృష్టియని మనపూర్వులు
భ్రాంతిఁగొన్నట్లున్నది. కృష్ణదేవరాయలు మనుచరిత్రకారుని “అల్లధ
కవితాపితామహుఁ” డను బిరుదంబుతోఁ బూజించెను. అనగా
కవిత్వమును సృష్టిఁ దెచ్చినవాఁడనిధ్వని! అల్లసాని పెద్దనకుంబూర్వ
మొక కవిబ్రహ్మ యుండెఁగాని వానిని మనవారు మఱచిరో, స్థాన
భ్రష్టునిఁజేసిరో, లేక యొక్కొక్క మన్వంతరమున కొక బ్రహ్మ
యేర్పడుట మఱచివిభాగమని యెంచిరో! నాకుంజాడ ప్రబంధము

లును భారతాదులఁ గొంతవిరికిఁ బోలియున్నవి గాని పరమూ పూర్వములుగావు. ఎట్లనఁ ; ఈ లెండువిధములైన రచనలయందు.

కథ ప్రాచీనము. భారతము మూలమునకు ప్రతిపాద్య టీక గాను. మఱి రచనసాహిత్యము కవిత్వమునాకు కొన్ని యెడలఁ బెండియుఁ గొన్ని యెడల సంక్షేపించును ప్రాసమున్నారు. ప్రబంధ ములు మాత్రమేమి యెక్కువ ? నిజమే. వీనియందు వర్ణనలు బహుళ ముగనున్నవి. పూర్వకపులు నాలుగు పద్యము లెక్కువయను సంకర్ష మున వీని నలువది యున్నవి జాలరవి ఘోషించురు ! ఈమాత్రము పరిమాణభేద మున్నంతనే వస్తుభేద మున్నదనుటెట్లు ? అనఁగా ప్రాచీనకవులయు పుద్గళిపులుయు గ్రంథములకు భేదములులేవని నాతాత్పర్యముగాదు. మఱి ప్రబంధములు మూలరహితములైన యాదివి విధానములు గావలెను. ఈసృష్టియందును ప్రాతవాసనలు లేకవా లేదు. ఇంక భేదముల వివరమెట్లనిన :

ప్రబంధములలో కథ ముఖ్యముగాదు. మఱి వర్ణనలకు నవ కాళ మబ్బుటకై తెచ్చిపెట్టికొన్న నెవఁడు. అనఁగా వర్ణనలు కథా సాంగత్యము లేనివనుట. సంకర్షకుద్ధితీసి వనుటకు పర్యాయవచనము.

కథ ముఖ్యము నాకపోవుటమాత్రముగాదు. ఒకేయంత్ర శాలలోఁ జేయబడిన సరకులనలె నీ కథలన్నియు నిండుమించు ఏక స్వరూపముం దాల్చిన యవి. అనఁగా చర్చితచర్వణమునకు జేరినయవి. *వీని సామాన్యకథాక్రమం బెట్టిదనిన.

* మనుచరిత్రము పసుచరిత్రము వీరికి నడుమ వ్రాయబడిన గ్రంథములును ఇంత గణకూన్యములుగావు. ప్రబంధభోరణి మిక్కిలి ప్రకటనమునకు వచ్చిన తద సంతరకాలపు గ్రంథములు హీనములు. చేమకూర వేంకటపతి కృతులు దప్ప అను నయము గూఢము.

ప్రబంధముల కథాసారము

ఒక పట్టణము ఒక రాజు. వీరి కేమి గ్రహచారముపట్టినదని తెలియకముందే ప్రథమశ్వాసము సంపూర్ణము. చెవియో కన్నో జ్ఞానేంద్రియముగ రాజుగారు కన్యామణియొకటున్నదని గ్రహించి యుండుమతి కొంచెమును గోలుపోవుట. తన స్నేహితుఁడొక విరహ విషయమైన ప్రసంగముచేయుచుఁ గన్యామణి శరీర మేమాత్రము విడు ఒక విమర్శించుట! వేటకుఁ బోవుట ఇత్యాదులు. ద్వితీయా శ్వాసము ముగిసెను. కన్యామణిచూత్ర మూరకుండునాయేమి! ఆయమ్మ తబ్బిబ్బు ఇంత తయరై చెప్పఁగాదు. శ్లేషలు వెట్టిన నేమి తృప్తి! శ్లేషలు వెట్టినఁ గొంత ఫర్కాలీదు. తనవలెనే చంద్రముఖులైన చెలికత్తెలం జేర్చుకొని నాయకుఁ! సౌందర్యవిషయమయి యొక రెండుగంట లుపన్యాస మిచ్చువేళకు మూడవశ్వాసము ముగింపు నకు రా కేమిచేయును? కన్యామణియొక్క కాకకు సుపశమనము చేయుటకై చెలు లామి సుద్యాసవనమునకుఁ బిలిచికొని పోవుట సరోవరసందర్శనము. ఆప్రాద్దుచూత్ర మందఱును స్నానముజేయుట, చచ్చిళ్ళవడు వేళకు గగుర్పాటు వణకు మొదలైన శృంగారావస్థలు తిక్కెక్కినట్లు ప్రబలుటయు, యజమానిరాలిని చివురుటాకుల శయ్యపైఁ బరుగుడజేసి వస్త్రములునడల్పి శైత్యోపచారములు చేయుటయు, నవియు నష్ఫలంబగుటయు. చంద్రోదయవర్ణనము. ఏమో వినోదము చాతమని వచ్చిన చంద్రుని నాశుకపికవాణులందఱుఁ గలసి యేకకంఠముగఁ దిట్టుటయు, మలయమారుతమన్మథ దూషణము మొదలగు నోరూరఁ జేయు సంగతులు గలిగి

క. “సర్వజనంబులు చదువ న

భర్వంబగు కౌతకంబుఁ గాంచెడు తెజఃగురీ

పర్వంగఁజేసి నాల్గవ

పర్వంబది యస్తమించు భామిమలఱరన్ !”

ఇంతైచవెనుకఁ బెండ్లికాక బోవునా! సూర్యోదయవర్ణనము (కాకణము మృగ్యము) ఇంక నెవ్వరైన మఱిచిపోయియుండిన నిదే నమయమని యీ యన్ని వర్ణనములును, పరిణామము, దంపతులు పురప్రవేశము చేయుట, ఆ పురములోని స్త్రీలందఱుఁ దొట్రు వాలుతో పీరిరి జూడివచ్చి ఒదులిచ్చుటతో యసం దమ యంగ సంపర్చనము అందఱకును జేసి ఋణవిముక్తులగుట! శయ్యాగృహ ప్రవేశము. చెలికత్తియలు సోత్తగా సిగ్గుదాల్చిన కన్యామణికి నింపై సనీతులు చెప్పట, ప్రథమసంయోగముయొక్క పాంగోపాంగ వర్ణనము! శ్రుతి ఫలము సంతానప్రాప్తి! ఇత్యాది నానాచిత్రములం బ్రవర్ణించి యైవమౌశ్వాసము సమాప్తిజేయును. ఈమహామునే ఆత్మశ్వాసముల గ్రంథముగా వ్రాసిన బాధలేదు. అయ్యది కష్ట సప్తములకు సతీతవా. లాభమునకు సతీతమే!

పాత్రములన్నియు నొకట తీరుందాల్చిన బొమ్మలు. అలంకారశాస్త్రప్రకారము చెక్కఁబడినవి. ఆయా కావ్యములలోని పాత్రములు నిర్జీవముల యట్టుండుటతో బోయిన నెంతో పుణ్యము! అనికావ్యములయందలి పాత్రులును ఒండొంటి ననుకరించునట్టి ప్రతి బింబములు. పేగు ఊగుమాత్రము మార్చియుందురు. ఇంక నీమాత్రముఁ జేయక వ్రాయఁగడంగనగునా? స్వభావము, చరిత్రము, నడవడి, తీరు మొదలగులక్ష్యగుణములన్నియు నెరవలి సొత్తులు.

పసుచరిత్ర

ఉపజ్ఞ మనకు ఘట్టిల్ల దేని యది యొక గొప్ప లోపమనిచింతించుట మన ప్రకృతి. రామరాజభూషణుడు కథాకల్పనమందు ఉపజ్ఞ లేకుండిన వెంటో మేలని యాదేశించెనుగాదా! ఇది యస్వాభావికమైన తలపోత. వర్ణనలయందుపజ్ఞ వ్యాప్తికి వచ్చిన గృతికి సానవెట్టి

నట్లుని యాతడు సెలవిచ్చి, యా పద్ధతికి నిదర్శనము నేర్పఱుచుటతో
 యనఁ దన రచించిన వసుచరిత్రములో నత్యున్నతములు ననన్యసాధ్య
 ములునైన వర్ణనలు ఒహు చమత్కారముగఁ జేసియున్నాఁడు.
 ఈ మహాకవి చందమున గొన్ని రకముల వర్ణనములు చేయువా
 రెవ్వఁడు లేడు. ఈ వర్ణనలయందు దోషములు లేకపోలేదు. అందు
 ముఖ్యములు: అవి కథా వేగమునకు నడ్డు. కథయేలేదు, కథావేగ
 మెక్కడిని యని యాక్షేపించితి నేని నాకునమ్మతమే. ప్రత్యేకముగ
 జూచిన మనోహరములైనను గథాంగములతో పొండిక లేనివి.
 భావనాశక్తిచే నప్రయత్నము సన్నశమునుగా వచ్చిన స్వచ్ఛంద
 ధారలుగావు. మఱి సామ్యశక్తిచే జలాత్కారముగఁ దేలడిన యుప
 మేత్ ప్రేక్షలు. సామ్యమంబు. వసుచరిత్రములోని సామ్యములు
 వస్తుస్వభావములంబట్టి తటస్థించినవియుగావు. మఱి నామాది
 భాషాశక్తిచే గృతములైన యవి. స్లేషచే సుతృప్తికి వచ్చు నలం
 కారములవలె కొడ్డువారిని నీసనభావములు కేటొందు లేనివి వక్కా
 ణింప నుగ్ర్యుక్తుడనై మంచులకు మీత మూపణము వేడెనను. ఇన్ని
 లోపములుండినప్పటికిని వసుచరిత్ర మిగుల గొప్ప గ్రంథమనియు,
 భావకు మండరాయ మానమనియుఁ జెప్ప నెవడును సంకోచింపఁ
 బడలేదు. ఇందుఁ గారణము లెన్నియోగ: భాషాజ్ఞానమున
 కిది మంచి యాధారము. పదములలో నెంత సత్తువ యున్నదని
 చూడగోరువారికి దీనికుంత ప్రయోజన కారియగు గ్రంథ మింకొకటి
 లేదని చెప్పవచ్చును. మఱియు సామ్యశక్తివలె గవిత్వక
 ప్రాణంబు గాకపోయినను సమ్మానార్హములైన సత్తులలో నొకండు.
 కావున దాని ననుమంబుగ పీఠింపజేసిన రామరాజభూషణుడు
 సర్వజనస్తోత్రపాత్రుడు ఇట్టివిరవల కితం డించుమించు అదిమకర్త
 యగుటచేనవి యొకరి ననుసరించి వ్రాయబడినవిగావు. తన మనస్సున

తొలితర బుట్టినది. అట్లుగుచుచే నై జములు. అశ్వత్థినుములు. క్షాన
 రుచ్యములు. ఆనందకంఠములు. శ్లేషాని దుష్కర. దుర్బోధ రచన
 లకుం బూనినను శైలి చుంజులగుణముం గలదుది. అతిశ్రావ్యము.
 సాధరణముగఁ జమత్కారము వీవరీతముగ నున్నయెడ సుఖ
 ముండుటయరది. దృష్టాంతములు. ఏకాక్షరపద్యములు. ఇందులో
 సుఖ మేమైన గలదా? సంగీతములో కలవంపులగునట్లు దీర్ఘాలు
 వీయుచు స్వరములు వేయుచున్నయెడ “అత్తా! ఏమి సామర్థ్యము!
 ఎంతసేపు గుక్కకొట్టుచున్నాడు!” అని ఆశ్చర్యము భరితుము
 గదా! ఆశ్చర్యమునకు సమానమైన యానందమొక్కడిది! కఠ
 వ్యాయాను మింత ఘనముగచేయలేకున్నను సాంపుగా మధురకఠ
 నుతో సామర్థ్యలైన ప్రీపురుషులు పాడిన సంతోహము! అనగా
 శత్రువును రెండు గుణములఁ జూపించినచున్ను. ముఖము, చమ
 త్కారము. శిల్పముయొక్క యభిమతము సుఖముగాని చమత్కా
 రము కాదని నేతి చెప్పవలె! మనుచరిత్ర చమత్కార ప్రధానమ
 యయ్యను సుఖమును బొత్తిగాఁ బోగొట్టుకొన్నదిగాను. కావుననే
 భావింతుండు మనకందు గౌరవాదరములు. కేవలశత్రువిత్వము
 భావతోఁ జేయు కుస్తీనంటికి ‘భాషను ఎన్నివిధముల మగదీసి
 నాడు! ఎన్ని బంధముల స్రుక్తించివాడు!’ అను నాశ్చర్యమును
 బుట్టించును. నిజమైన కలిత గలిగించెడు నాశ్చర్యమువేళు. ఏదన
 “నర్వజనవేద్యములగు సామాన్యములైన ఈ సంగతులు పదములు
 ఇత్యాది సామగ్రులఁ గొని యెంత యాహ్లాదకరమైన కృతిగాఁ గూర్చి
 నాడు! మనకు నాపదములు తెలియుగదా! సంగతులు దెలి
 యునుగదా! తెలిసి యేమి కట్టుకొంటిమి!” అని చింతయు విస్మయ
 ముచు చాల్చుట. దొమ్మరివాడు చేయు నద్భుతములనుజూచి మనము
 చింతఁ చాల్చుము. ఏలన, పరిశ్రమముఁజేసిన మనమును వాని

వలె సమర్థుల మనుదుమను సమ్మిక గలదుగాన. తిక్కననం దలంచి సపుడు నాబతుకేలయని మన మనుటెందులకు! “దినదినమునాడు పదములతోనే యతఁ డెట్టిహుచ్చులం బన్నినాడు! ఇది పరిశ్రమచే పచ్చుద్యకాదు. స్వాభావిక ప్రతిభ. ఇంకొక జన్మమిత్తినగాని యీదేహుఁ ట్టిదిగాదు!” అనువిచార ముద్బుద్ధము గావుటచే.

వసుచరిత్రములోని కొన్నిపద్యములు చిత్రకవిత్వముం జూచినఁ బాటిపోవలయు ననువారి సైత మాక్షర్షించునంత రమణీయములు. ఇంచుక యుదాహరణముఁ జూపెద.

చ. చలిత లతాంత కాంతియను చందురు కావి చెఱంగుదాటి స
మృళిత వయోవిలాసముల మీటిన విచ్చు ఫలస్తనాగ్రముల్
వెలువడఁ గప్పెఁ దత్త్వజను వేల్లితదోహద భూపధూమ కుం
తలముల విచ్చి దాడిమ లతాలలితాంగి నృపాలు చెంగటఁ.

(గ. ల. ౧౬౪ పద్యము)

సీ. ధరయే యపాంసుల తలచూపరాకుండఁ
దనకూర్మిఁజేసి నప్పుననె ముంచె
సతియే యచండక పతిఁ జట్టుకూఁతురై
జగదాలు పచరించి సగముచేసె
కమలయే నిళ్ళల రమణుపేరదకు మో
పైనిల్చి యతని పేరడుగుపఱచె
వాణియే మితనూక్తి వదలదు తలవాఁకి
లి నిజేశుమాట మోచెననజేసె,

ల. ననుచు భూకాంత క్రికాంత హరునికాంత
నజానికాంతను నిరసించి యా సిరంగ
పార్థివుని కాంత తిమ్మాంబ పతికిఁ గుళల
కీర్తి బలవృద్ధి నిర్మలస్ఫూర్తు లాసఁగు.

(ల. గ. ప. ౩౬)

కీ. చుట్టఁ జుట్టఁకొని శేషుండు నిద్రవోవును
 ముని పన్నగములలో మొదటివాఁడు
 మొనయుఁ డాదిమ కూర్మము ముడుంగుమేనుమో
 పినఁ బెద్దవాటిలోఁ బెద్దవాఁడు
 సమగ్ధికాకాక్తి హస్తయు పాంచుఁ బద్మినీ
 వైదిక్కిరి తలనడఁతువాఁడు
 తనయొంటి పంటిచేతనయంటునాదికా
 అము ధూణి పాండురోమములవాఁడు

చి. కదలలేచ్చుని ఒహువయః క్రమమువాడ
 టంచు వారల నిరసించి యవనికాంత
 తనభుజాదండమున నుండఁదనరుచుండు
 భావజవిభుండు వేంకటశ్యామరుండు.

(ఆ. ౧. ప ౮౧)

సీ. మోహపదేశ తమోద్రితములైన
 కనుదమ్ముల హిమాంబు లనుపరాదు
 శ్రమబిందుతార కాగమఖిన్నకుచకోక
 ములఁ జంద్రనామంబుదలఁపరాదు
 పటుతావపుటపాక పరిహీనతను హేమ
 మికఁ బల్లవపుటార్పిడఁగ రాదు
 వ్యధాకావ్యంత శిథిలతానులతాంత
 మనీయాడ వీవనల్విసరరాదు

తె. లలనకానంగకీలికీలాకలాప
 సంతతాలీఢ హృదయ పాత్రాంతరాళ
 పూరితన్నేచా పూరంబు పొంగిపారలఁ
 జల్లని పటిర సలిలంబు సల్లరాదు.

(ఆ. ౩. ప. ౨౧౦)

ఉ. కొండఁటువిల్లు వేదలలకుండలిరాజటనారి, యమ్మనం
 తుండట, బైటిపల్లియలు దున్మినవాడఁట యొందురెండు భ
 ర్గండిది నిండుపౌరుష మొకోయని గెల్వవెముజగంబు ను
 ద్దండత నొక్కతుంట విఁదాలిచి యంటినఁ గందు తూపులక !

(ఆ. ౩. ప ౨౦౨)

ఈ విషయ మిట్లుండె. కథావిషయమున నుపజ్ఞయూహశక్యము గాదని గుగువు చెప్పి. అతని శిష్యునందును తరువాత ప్రబంధకవులెల్లగు వర్ణనలంకూడ నుపజ్ఞ పనిలేదనియేమో, వసుచరిత్రలోని యూహలన యనుసరించువారై బిల్ల వసుచరిత్రముల సనేకములం బ్రకటించి, యాకార్యములందు రోత హెచ్చించి గురువునకుం గూడ లఘుత్వమాదేశమగునట్లు చేసి కవిత్వము భావసంబంధము లేకపదసంబంధిగా నొసర్చి పాడునకుం దెచ్చిరి.

ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము

ప్రబంధములలో నాటకకౌశలము మృగ్యము. పాత్రోచితమైన భావ శ్లేషబంధురములైన కావ్యములలో ముందునకైన దొరకునే! చెలికత్తెనోరు దెఱచిన నేమి గన్యామణి నోరు దెఱచిననేమి! బయట బడునది శ్లేషయే! శ్లేషను, అందును అభంగశ్లేషను, ఘటింపవలయు నన్న సాంస్కృతిక శైలి యుండిను తీరవలయును. ఏ రసము నేభావమును వెలుయింపఁ బూనినను దీర్ఘసమాసములతోఁ జేయుట విధి. ఏకసమాసమైన వృత్తముల నేడ్చునప్పుడును బ్రయోగించు కోమలాంగులఁ దలఁచుకొన్నచో వారి శ్వాసకోశము లెంత ఘోరములని యాశ్చర్య మయ్యెడిని!

ప్రబంధములకు దేశక్షయమునకు గల సంబంధము

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలములో విజయనగరమెంతో విఖ్యాతి గాంచి యుండెను. రామచూరు మహాయుద్ధమున హిందువులు మహమ్మదీయుల నోడించి వారి రాజ్యములం బ్రవేశించి యడ్డులేని యధికారము వెలుయించువారైరి. దేశమునఁ బౌరుషము దేదీప్య పొనముగా నున్నందునఁ గావ్యములయందును నది ప్రతిఫలింపక

పోలేదు. రాయలకృతమైన యాముక్తమాల్యద, మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, కాళహస్తిమాహాత్మ్యము వీనియందెల్ల నవ్యతయనుగుణమున్నది. మఱియుఁ గొన్ని కొన్ని బావములు కవి నిడుహృదయఃబుకో చ్రాసీయండుబయుఁ దేటతెల్లంబ. తాళికోట యుద్ధమున హిందువులు పరాజితులైరి. మహమ్మదీయులు విజయనగరమును ధ్వంసముచేసి పాదగోడలుతప్ప నింకెవ్వియు నందు సీల్పకపోయిన వెనుక దేశమునరాచకము ప్రవర్తిల్లెను. చిల్లర బాళయగాండ్రు స్వతఃత్రులైరి. విచ్చేయు దౌర్బల్యమునకు మూలముగదా! అంతటితో హిందువులు మఱలనైన బలసాధించి నష్టమును బూరించుకొందమను నాశను వదలుకొనరేమో! ఇట్టి పశ్చాత్తాప కాలమున బుద్ధి యెల్లుచారును? వ్యాధము మే యానందము వారుకు నని వికసించును? కావున నెన్నిశక్తులుఁ బోయి పండితులకు నేకశక్తి యైన జ్ఞానశక్తిమాత్రము మిగిలె గాఢోలు! అసలు పూర్తిగా నడుగంటిన వసుచరిత్రకాళములో నున్నంతజ్ఞయు, మండిమియు తరువాతి నాళ్ళవారమైన మనకు నందరానివైనందున నేమోరనహీనములు, ఏకక్రమములు, అనవ్యములునైన కావ్యములు పుంఖానుపుంఖములుగ వెడిలినవి! ఇవియు లేకపోయియుండిన దేశము పరివ్రాణాంధకారముపాలయి యుండుగాన, నీమాత్రము వెలుతురైన నిలవినందులకుఁ బండితులను బాళయగాండ్రను మనము కొనియాడవలయు.

పోరాలో రాజులు నాశనమెత్తినను ప్రజయను నింకొక ప్రకృతి ప్రతాపవంతమై యుండుగావున, కవిశక్తేవలము నగరి నాశ్రయించి బ్రదుకు విద్యగాదు. హిందూదేశములో మనుస్మృతి దెబ్బదగిలిన వ్రాటినుండి ప్రజ యీవఱకును లేవలేక పడియున్నది. దానిది పరాశ్రమమైన బ్రతుకు! కృష్ణదేవరాయలు, శివాజీ వీరింబోలిన మహ

నీయులవతరించిలేసి, జనసామాన్యమును వారి వెంట కుక్కలగుంపు వలె బోయి యెవరిమీఁదఁ బడుచున్నను బడుచుగాని, నాయకులు కేనిచో దిక్కులు దెలియక మరలఁ బ్రాచీనకర్మమును బారంపర్య హింసానమును అవలంబించుచు.

క. “ ఏమీ! రాజులు మంత్రులఁ
దామతిమర్బుద్ధులైన ధరయెల్లను గ్రిం
దైమాఁడిమడియునో! జన
సామాన్యము సంఘచరిత చక్కనిదైనన్.”

మనవారిలో సంఘచరితమును భావమే యున్నదో లేదో! భావమేలేనిది ప్రవృత్తి యెక్కడిది! తమతమ కుటుంబములయ, తెగలయు జేమచింతయేగాని రాష్ట్రము గూర్చిన చింతలు లేని వారగుటం జేసి, వీరి ప్రారంభములచే దేశమున కేమాత్రము మాన ప్రాణరక్షణములు నమకూఱవు. అట్లగుట వీరికృత్యములు గంభీరోద్యమములు. వీరిచేఁ దెలివియు విరివియుఁ గాంచు కవిత సాధారణ జనులపై నేల దృష్టియించును? తన కనువుమీదఁదప్ప నింకెద్దరి మీదఁను గన్ను మననుఁ బోనివానిపైఁ బరుగున్నలు మనములు నేలపాటును? చీయని వాపోవుటకుఁ దప్ప! ఐరోపాలోని కవిశ్వరులు గొందఱు కాపువారు, సైనికులు మొదలైన తక్కువవృత్తులవారి బడుకులును వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో నుందరముగఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మన గ్రంథముల మాత్రము చదివి యీ పుణ్యక్షేత్రమైన కరుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁ జూచువారికి, ఈ దేశము బీదసాఁలపై నాదఁముగల కవి యెవఁడైన నున్నాడా? తుదకు, బీదసాఁలైన నున్నారా? యను సంశయము పట్టినను దప్పు వారిదిగాదు? శోకకనము వర్ణింప వలయునన్న నను కూలమగు సంకర్ష మెయ్యది? క్రొవ్వు కాతెడు నాయికానాడుకుల

యూహామాత్రములైన కిష్టములా? ప్రజలు దినదినమునఁ గన్నీరు
గార్చుటకై న నవకాశములేక కుడుచుచుండు పరిపరివిధములైన
కోడులా? శాంతిసమునకుఁ బోషకమెయ్యది? తమకు నష్టముఁ
దేనట్టిదైన రాజులయొక్కయుదారచర్యలా? ఆకట మాఁడి మలమల
మాడుచు నిడికిపచ్చి వంట సిద్ధము కాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక
కన్నులు మూతపడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొక మూలఁ
గూర్చుండు పోలము కాపుయొక్క నడవడియా? ఆహా! జన
సామాన్యముయొక్క ప్రతిదిన వృత్తములలో నింత భావము, రసము,
గుణము ఉపగతములై యున్నవో మన కివులకుం దెలియవుగదా!
రాజపుత్రులన, రాజకన్యలన, చాలనందులకు బ్రాహ్మణులను,
వేశ్యలనుఁబట్టి యుండుట మాడుట ఓప్పు గడితకుమీలైన యన్య
కర్మములు లేవా?

సామాన్యమున లీ రీతి సలక్ష్యముగాఁ జూడబడుటకు హేతువు
లేవ్వియ? ఈ దేశమునఁ బ్రజ నాధించుటకుఁ జేయి, తన్నుటకుఁ
గాలు, మొఱవెట్టుటకు నోరు ఏదియు లేని పశువు! ఐరోపాలోని
జనులు రాజనగుణ శోభితులు. మన పాలిటి భాగ్యము తామనమో,
దాని తోఁబుట్టువగు నత్వమో యేదో యొక జడత్వబీజము! జాతి
భేదములవలన శ్రేష్ఠకులులకు తదితరపక్షమున మర్యాదయు గౌరవ
మును గలుగమి శ్రేష్ఠులకుమాత్ర మర్హివదగినను నియతిని విద్య
దాల్చినదగుట. దీనివలని దుర్దశలు రెండు. మొదటిది. విద్యవచ్చిన
యు తమవర్ణులకు తక్కినవారితోడి సాంగత్యము తక్కువగావున
వారింకూర్చి వ్రాయజాలినను వ్రాయనేరరు రెండవది. విద్యాదాన
మునకుం బోత్రముగాసి జనబాహుళ్యము ఎంతి దెలిసినయ్యను
అక్షరములు రాసిలోపంబున వ్రాయునేరు. అథవా ఒకరిద్దఱు కలితా
శక్తి నెట్లో సంపాదించిరి నో! ప్రాశస్త్యముననున్న పద్ధతి రీతిఁ జెప్పి

యగ్రజాతి వారిని మెప్పింపవలయుననిగ నా వారు ముఖ్యముగాఁ దలంతురు ! అట్లుంట నల్పజీవితమును నారు సరుకునెయునురా ? చేయక. జాతికిజాతికి నర్థయేర్పడుటవలన పాండిత్యము ప్రకటించి బ్రాహ్మణుల మీఱవలయునని రామ రాజ భూషణుడు యత్నించె నేమో యనుట విచార్యము ! ఏది యెల్లున్న నేమి ? అగ్రజాతులవారి యహంభావము, అశ్రద్ధ, ఆచారము ఇవివేరుగను, అన్యజాతివారిని దమమార్గమునకు నధీనులగాఁ జేయుటయు, కవిశ్లోచితమైన విషయ మును మిక్కిలి సంగ్రహపటచిన్చి. ఒక్క రాజులను రాజకన్యలను వదలినయెడఁ గలితకు గతిమోక్షము లుండవుగాఁబోలు ! ఆంధ్ర కవిత్వము రాజులను రాణులను నమ్మి జీవనము జరుపుకొనునది గనుక, వారైశ్వర్యమును గోలుపోయినతోడనే తానును వైరస్యమును వికృత వేషమును దాల్చులనిన దాయెను. ప్రజలలో సత్త్వము స్థిరముగ లేనిది కవిత నిత్యపాభాగ్యము పడయనేర్పు తెల్లు ?

మనయొక్క రాజులదినములలో సైతములవడనంత విన్యాసము నేడు ఆంధ్రమును జెందియుండుటకు, బ్రిటిష్ వారి పరిపాలనమాహా త్యమును, దానిచే మనముందు ప్రభవిల్లిన వృద్ధి సతిశయముగాఁ జెందుద మను నుత్సాహమును ముఖ్యకారణములు. విద్యయు నెల్లరు శక్తికొలది నిరాతంకముగ గ్రహింపవచ్చును. బెన్నత్యమునకు సంఘదురాచారముల నిర్మూలముజేయుట విధువరాని సమయము గావున, నాంధ్రసాహితీపునరుద్ధరణ ప్రభావులైన శ్రీ వీరేశలింగము గారిచే దారి చూపబడిన యుగములు, ప్రజలయొక్క మేలిమినాసింది, వారలకు, దేలియనట్లు అనేక ముఖ్యవిషయములగూర్చి వ్రాయు చుండుటచే, భాషయందలి ప్రీతియు, గౌరవమును, అభిలాషయు, కుతూహలమును మును పెన్నఁడుఁ దాల్చి యుండనంత వ్యాప్తినిఁ బెంపును వహించుచున్నవి. ప్రకృతము కావ్యములు, నాటకములు,

ప్రహసనములు ఇత్యాది కృతులతో నివేదింపబడు విషయములసంఖ్య
ములు. సర్వజనహితములు. ప్రాతమాగ్ధములనే యాపద్ధతు లిదిగి
బోవునట్లు గొట్టె, మండలరాలె బోవునవిగావు. నాటియు దేశాభ్యు
దయయన మహోద్యేకము గల నౌట, బారుబోద్దీపకములు. నాయితా
నాయకులు సగమునకు సగము పోయితులైరి. రాజులు రాణులును
ప్రచ్ఛన్నులై యేమూలం నాగిరో యెండగిరో ! వెతకబడువారు
లేరు. వెదకువారును లేరు! కలియుగాదినుండి యింతదాక జమకు
భిర్బురకురాని సాధారణజనులు నేటికిగన గణ్యులైరి ! ఇకము దు
పూజ్య లగురురుగాక !

“లే. అక్కఱంబుగ నిప్పు డత్యంత దీప్తి
వెలుగుచున్నావు భారతీ ! విమలమహిమ
నాంధ్రదేశంబుతో మార్పు లనుభవించి,
యేమి చెప్పుదు ? గలకాల మింక నెట్లా !”

కళాపూర్వోదయము

కళాపూర్వోదయమాంధ్రంబున నన్నితీతుమైన గ్రంథము. ఏజాతికి జేరినదిగాదు. తనంతట నొక క్రొత్తరకము. ఆంధ్రభారతాదులు సాన్మృతేతిహాసములకుం బరివర్తనములు. మనవసుచరిత్రాదాలయందు గథలు నవీనములుగావు. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి గ్రహింపఁబడినవి. ఈవిమర్శనములకు గుటియైన కావ్యున్ననో కవియొక్క స్వస్మృతి. భానునిచే సంస్కృతమున రచింపఁబడిన కాదంబరి వంటిదని యందుగాని, దానినుండియైన సూరనాథ్యుడు విషయముల గ్రహించి నట్లు గానము. ప్రబంధకపు లెన్వరిలోనూ గనఁబడిన ప్రతిభయు, భావనాశక్తియు, సాంకేతికము, వాక్చిత్తపద్ధతచనము నిందు సుప్రసిద్ధములు. ఇంత భావనాభీర్యము గలవెయు నూతనపద్ధతులం బోవునదియునైనను, కాలదోషము నెట్లు పూర్ణముగఁ దప్పించుకొనఁగల్గును? ప్రబంధకపులయందలి స్థానిత్యములు నీందును లెక్కులు గలవు. కాని దోషముఁకన్న గుణములెన్నియో మునుంగు లెక్కువ యని దృఢముగను మనఃపూర్తిగను జెప్పుట కేయాగ్రంథమును లేమి చరువరుల కెల్లను స్పష్టము. దీక్షిత భావనాశక్తిచే నిర్మింపబడినదియు, తేజిల్లునదియునైన గ్రంథము తెనుగులో లేదు. పరదేశ భావలయందలి పుస్తకములతోఁ బోల్చిచూచినను దీనికి గౌరవహాని యేమాత్రమును గలుగదని నాయాశయము. మనకు నిదియేకము తనవంటిని తేలిది. ప్రకృతములగు దేశాంతరకృతులతోఁ దులనఁగఁగలదియగుట, నన్యము పరీక్షించినను దలవంచుకొన వలసినదిగాదు.

భావనాశక్తి స్వచ్ఛందప్రచారములలో నొకటి. అట్లగుట దానిని సమగ్రముగఁ దాల్చినకవులకు నదియొక గొప్పరముగాఁ దోచుచుండెడిదేమో! కావుననే కదా మహాకవులును శిల్పిలును మాను మతునివలె దమ యాత్మమును వామఁగుండుట! కాళి దాసు వాక్రచ్చిన విధము నెఱుంగరా?

“కడుశిక్షితులైనను దమ

యెడనమ్మిక దమకుఁ గలుగఁ చెన్నఁడు మదిలోక”

వారి కేమో వారి వాక్కులు సహజములుగ సాధారణము లుగఁ గాన్పించును. వినునాచికన్ననో రూయ కృతము చెప్పఁదరము గాదు! సూరవయు కళాపూర్ణోదయము తన రచించిన గ్రంథములలో నుత్తమోత్తమమని యెంచినాఁడో లేదో యనుట సంస్థము. ఎట్లనఁ : నంద్యాల కృష్ణగిభుడు తన్నుదేశించి పల్కినట్లుగా.

మ. “ఇటునుగూడ సహితాదికృతు లీ వింపందఁగా బెక్కిన యృటవిన్నారము, చెప్పవలయువి, సంస్తుత్యోభయక్షేప సం ఘటనక రాఘవ పాండవీయ కృతి శక్యందే రచింపంగ నె చ్చుట నెవ్వరికి, నీక చెల్లెనది భాషాకావ్యముం జేయఁగల.”

అని వ్రాసియుండుటయేగాక, రాఘవ పాండవీయములలో కృతి పతియైన పెదవేంకటాద్రి తన్నుఁ బ్రశంసించుచు,

క. “రెండంబుల పద్య మెక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా కుండుక, దగ్గతి; గావ్యమెల్ల నగునే నోహోయనం జేయదే పాండిత్యంబున నందునుం చెనుఁగుఁ గబ్బంబద్భుతంబుండ్రు, ద ట్టుం దెవ్వడిల రామభారతకథల్ బోడింప భాషాకృతిన్.”

అనిసెలవిచ్చినట్టును వర్ణించియుండుటఁజూడ స్త్రోవకావ్యమాలం గల గౌరవము తదితరములయెడ నతని కుండెనాయని సంశయంప

నందు గలదు. కాని రాఘవ పాండవీయ రచనానంతరమున నతఁడు స్లేష సంతగా వాడక చాలించుటం జూడ దానియందలి యూదరము లాఘవ మయ్యెననియు నూహింపవచ్చును. ద్వ్యర్థికావ్యములకెల్ల శిరోమణి యనందగుదాని ఘటింపిన వాడయ్యు, కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములలో ప్రబంధకవులవలె స్లేష సంతగా వాడక యుంట కతచ నదిశక్తిలేమిచే విసర్జింపఁబడినదిగాదు. మఱి రక్తిలేమిచే నని యనుమానించుట నహేతుకము. ఏది యెట్లుండె. లోకమును, అసంగ పండితులన్నమాట, రాఘవ పాండవీయమును బంప మహా కావ్యములలో నొకటిగా ననుగ్రహించితే కాని అఖండభావగాంభీర్య మైన కళాపూర్ణోదయమునకు నట్టి పట్టము గట్టరైరి. ఐన నిదియొక యెదురుచూడఁబడని వింతగాదు.

కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయుఁ దత్ఫలములును

ఈ కావ్యముయొక్క గుణదోషములు రెండింటికిని నాన్నద మైనది సూరనార్యుడు ప్రారంభమునఁ జేసికొన్న ప్రతిజ్ఞయ. కృతి నిర్మాణ విషయమైన సంకల్పమును గవియే వివరించియున్నాడు. చూడుడు. “నకల లక్షణ లక్షితంబైన మహాప్రబంధంబు కీర్తి కారణంబని . . . . .యెద్దియేనొక్క నరసప్రబంధ నిబంధనమునకుఁ” గొతూహలియై యుండునపుడు, రాజుగారు “స్థి ద్రలీలావిచిత్రంబగు దానిం” జేయునుని యాజ్ఞాపింపగా, ప్రభువుగారి గౌరవమునకును దన శక్తికిని దగినరీతి “నపూర్వకథానంవిధానవైచిత్రీమహనీయంబును, శృంగారరస ప్రాయుబును, బుణ్యవస్తువర్ణనాకర్షణీయంబును నగు కళా పూర్ణోదయంబును మహాకావ్యంబు” రచింపఁ గడంగెను! కవియొక్క యుద్దేశమే యీగ్రంథమిన్ని లక్షణములఁ గల్గియుండవలయునని, కవి తన యభిమతము నెఱవేర్చికొన్నాడుగాని, యిట్లు పంతముఁబట్టి

ప్రాసించును నిష్కళంకమైన కృతి యేర్పడినదా లేదా యనుట సందేహము! కథయు ప్రకృతియందలి వస్తువులవలె, దనంతటఁ దన యందలి సత్త్వముంబట్టి పుట్టి పెరుగు గుణముగలది. దానిని నాజముగ పెరుగనిచ్చి, యప్పుడప్పుడు సవరించుచు సంస్కరించుచు దోహదము చేయుచువచ్చిన మేలా? మొదటనుండియే యీయారసములు తిప్పక యిచ్చెనుదానిని గల్పి చెదను అని సంతర్పించుకొని పిన్నటి దాని యుత్పత్తిఁ జేయఁజూచుట మేలా? యోజింపుడు. భావన శక్తి కారణశక్తియొక్క సేవనమునకునిల్చిన మహత్తుగాదు. మఱి స్వేదీణి. గుఱ్ఱముల నడిపినట్లు గతి వేగము గుడిచి తిప్పి కొంతకుఁ గొంతవశ్యము చేసికొనవలెగాని, యపరిమితముగా దాని స్వేచ్ఛావిహారములు నివారించితిమీని అది చెడును. పరిశ్రమము తీరంతి లేమి మందలుగును. కృశించి నశించినను నశించునేమో! నకల లక్షణ లక్షితములు విహితసంప్రదాయముల ప్రకారము నిర్లక్ష్యములు. నిర్లక్ష్యములు గాకున్నను నిర్దోషములు గావు.

సూరనార్యుని కీర్తనముచేఁ గలిగిన మేలు గీడులెవ్వి యనఁ అపూర్వకథాసంవిధానమునకుం బూనుటచే నుపజ్ఞకు భావనా శక్తికిని మంచి ప్రవేశము దొరకినది. ప్రాచీనకవు లితరుల కథల భావాంతరీకరించిన వారగుటను, ప్రబంధకవు “లాద్యసత్కథ” లైకొని కై సేతలకుఁ దొడలకుట చేతను, ఆ యిరు దెఱుగుల కృతి కర్తలయందును సూత్రకిలులేని యెన్నికలును భావనాశక్తియు వ్యాపించుటకుఁ దరుణముఁ కఱవాయెను. కళాపూర్ణోదయము సామూన్య ప్రబంధములకంటె నెక్కువ రసవంతముగ నుండుట కిదియొక కారణము. మఱి భారతమంత సరసముగాని దగుటకు మూల మేమనఁగా సర్వలక్షణములును బలాత్కారముగనైన చెచ్చి

రాసివేయవలయునని కవి సంకేతము చేసికొన్న నాడగుటచే కథ నవా
జముగఁ బర్వమునకు రాక యచ్చటచ్చట నూడరవేయఁబడి
యందుట. అయిననొక్కటి. కథ కంటికిఁ గనఁబడనంతటి కృతత్వము
నొందియుండుట ప్రబంధములలోని కొంతలలో నొకటి యని మునుపే
చెప్పఁబడియెఁగదా! ఈ లోపమును చాలమట్టునకు పూరించి
ఈ కావ్యములోని కథకుఁ బుష్టితెచ్చిన తంత్రములలో “సర్వలక్షణ
సంపన్న” తానమయము ప్రముఖము. ఎట్లన. రసములు తొమ్మిది.
“శృంగారవీర కరుణాద్భుతహాస్య భూతానభీత్యశాంతము”
లని. ప్రతియొక్క రసమునకుఁ జెందిన భావానుభావము లెన్నియో
యున్నవి గాని, మనవాని శృంగారమునకుఁ జెందనవానిం దప్పఁ
దిక్కినవాని సంతగాఁ దలపోయరైరి. అందుచేత ప్రబంధములలో
సన్నిరసములఁ బ్రదర్శింపఁ బడవయ్యె. అట్లు చేయవలయునన్న
వివిధము లయిన కార్యజాలములతో నిండిన విస్తృతకథయొక్క ప్రాపు
తస్పృశి యుండవలయు. ఒక యువ్యావసమునందు ఒకజత నాయకా
నాయకులకన్న నొకటి రెండు రసములకన్న నెక్కువ పుట్టించుట
దుర్లభము! రమ్యామిగా నిర్ణయించితి మీని, ప్రబంధములలో అవశ్యత
హాస్యభీత్యభూతానక శాంతరసములు మృగ్యములు. వీరశాంత
కరుణారసంబులను శోషితంబులు. మనవారిచే శృంగారమనఁబడు*
నొక్కరసమచూత్రము దట్టముగఁ గాఱుచుండును. మన సూరకవి
కథాపూర్ణోదయమున నీయన్ని రసములకును స్థానము లేర్పఱుచు
కోరికగలవాడౌటచే నాని కన్నంటికిఁ జోటుదొరకునంత విశాలమగు
కథ గల్పింప వలసినవాడయ్యె. అందుచే సుటకథ తుచ్చముగాదు,
మఱి మిక్కిలియు ప్రాబల్యము గలయది. అయిన నొక దురదృష్టము.

* ఇది నిజముగా శృంగారమనుట నిర్వివాదముగాని యింక మందు
సూచింపఁబడును.

ఒకే కథలో సన్నిహితములు నిముడ్చి వలెనన్న నా కథను చాటు
మాటుగ నీడ్యనిజిగాదు. అనగా అసంగతిమైన యంగములఁ దెచ్చి
పెట్టి స్వారస్యము నెక్కడక్కడఁ జెడఁగొట్టి కథకు వికారము గల్పించి
చినాడని నా మనవి. సమగ్ర పరిపూర్ణత మనుజులకు సుఖముగ
జీర్ణమునకుఁ దెచ్చికొను నాచుతిగాదనుట మాటి మాటికిఁ జెప్పట
యేల? అట్టి కఠినపుఁ బదార్థముల కాసింది కవి కష్టముల పాలై
నాడు. అయినను మొత్తముమీఁద నీ యిచ్చయు శుభకరము.
ఇది లేకున్నఁ గళాపూర్ణోదయము బ్రాధములలోఁ గలసిన గ్రంథ
ముగానుండియుఁడనేమో! ఆ దుష్కృతికింకప్పించిన మంత్రము సింద్య
మనరాదు!

కల్పనానామర్త్య మీఁకింజలె నాంధ్రులలో మతెప్పరికిం
గానము. తిక్కనాదులకు నుంకనచ్చునేమో! ప్రత్యక్షమునకుఁ గానవ
కాళము లేనిచారగుటకతని వారించుచు నా మూలోచనఁ బెట్టు
కొనుటలో ఫలములేదు. ఇక ప్రబంధకవులన్ననో, ఒక్క కథయొక్క
ప్రధానాంశములయంద కాకు. సందర్భముల నేర్పఱుచుట మాండును
గల్గనఁ గలవారుగారు. గొఱ్ఱెల మందరీతి నొకరుపోయిన గానినే తల
వంచిపోని యందఱుఁ బోయరిగాని, స్వేచ్ఛాగమనముఁ చాల్పరైరి.
సూరనార్యునియందు ప్రబంధకవులకుంగల వర్ణనాశక్తితోడ కథా
కల్పనాశక్తియు, వివిధములైన సందర్భములను సంధానమునకుఁ
దెచ్చు ప్రతిభయు, సహవాసములు. మఱియు భావనాశక్తికి దోడు
భాషాశక్తియుఁ గలవాడగుటఁ దానే యిండుమిండు సర్వకవితా
లక్షణసంపన్నుడనం జెల్లు గాదె! కవిశిష్టము భవ్యులుగుటకు భావము
భాష రెండును గలసి మెరియవలయుట. నిత్యసమయము. సూర
నార్యుఁ డీ రహస్యము నెఱింగినవాడనుటకు నిదర్శనమేమనఁగా:

కవిత్వాస్వరూపమును ప్రభావమును వర్ణించి తా వ్రాసిన

లయవిభాతి.

“చిలువగల వెన్నెలలు చెలువునకు సౌరభము
 గలిగినను, సౌరభముఁ జలువయు దలిగ్గుం,
 బొలుపెనఁగు కప్పుచును చలువలకు గోమలత
 నెలకొనిన, సౌరభముఁ జలువపనయుం, గో
 మలతయును గలిగి జనముల మిగుల బెంపెనఁగు
 మలయపవనంపు గోదమలకు మధురత్వం.
 బలవడిన నీడుమఱి గలదనఁగ వచ్చుఁ గడు
 వెలయఁగల యీ నుకవి పలుకులకునెంచె.”

(కళా లి.౧. ప.౧౨౬)

అను పద్యము. భావము శైలిని మించినదా, శైలిభావమును
 మించినదా యని వెఱుగొనఁగించు సగ్రగణ్యపద్యములలో నొదియొకటి !
 కవిత్వప్రశంసల నెన్నింటికో మాదియున్నానుగాని, మనోహరములైన
 యిన్ని మాతృకులు నెనురపిల్చి మైమఱచునట్లు చేయుమాటల
 సంకల్పమొడను గనలేదు, వినలేదు! ఊహనండి యూహకుఁ గా
 భావము మీఁదికెగయుచుఁ దునకుఁ గంటికి గనరాని యంత
 యాస్పద్యమును నహించినది గదా!

కవికృతశైలివిషయక విచారములు

సూరనార్యుఁడు శైలివిషయమై చేసిన చర్చలను, బహు
 చతుత్కారముగఁ బాత్రము లొకల్పొకళ్ళ వాక్యములం బ్రశంసించి
 నట్లు వ్రాసియున్నాఁడుగాని, తానేకేరుగఁ జనువరుల సంబోధించి
 నట్లు వ్రాసులేదు. ఈ కవితో సమకాలికుఁడైన ‘షేక్స్పియర్’
 అను నాంగ్లేయ కవిచక్రవర్తి కొన్ని యెడలఁ దన శైలింగూర్చి నగము
 నప్పుటాలకుంబలై బ్రసంగమ్ము జేయందలంచి స్వయముగ వ్యాఖ్యా
 నంబుఁ జేయుట యనుచిత్తుంబుకాదు. కథాగమనమునకు విరుద్ధము

నని యెంచి, చాత్రముల యొడొరుల నచనముల విమర్శించినట్లు నేసి, యా మార్గమునఁ గొంతకుఁ గొంత దన యభిప్రాయంబు వెలువరించుట గలదు. సూరన్నయు నీ మార్గమవలంబించినవాడే. నేనుగా కవియే కథలో మాటాడుట కథ మంగు మనకుండవలయు నవధానము నకును దానిచే గలుగు మైమఱపునకును విచ్ఛేదహేతువు. కావునఁ గవి బోధనలు సైకము చాత్రములమూలమునఁ బ్రచురించుట నాటక నందర్శమునకుఁ బోషకము. కావ్యమనునది జగత్తురీతినుండవలయును. ఎట్లన, జగంబు మనయెదురనున్నది. దానిమీదఁ దృప్తి చెదరకుండుటకో యన జగత్కర్త యదృశ్యభావుడయి యున్నాడు. కావ్యమును జదివి యానందించుచుఁ గవిని మఱదిలిమేని, యది కృతీఘ్నత యేమోగాని. యదియేకవియొక్క కృతార్థతకు గుఱుతు. మఱియు, చాత్రల మఱుగుననుండి వారిచేఁ జెప్పించినఁ దనకు గన్వము. ఆత్మస్తుతి మొదలగు నేరములు మోహబదవు.

సూరన్నకై లింగూర్చి చేసిన విచారములన్నియుఁ బాత్రముల చాటున కథకును దనకును, భంగమురాని మాడ్కిచేసియున్నాడు. అనగా బయటబడకయ తన కృతినిదానే విమర్శించియున్నాడనుట.

దృష్టాంతరము. మణికంధరుడు చేసిన దండకరావమైన కృష్ణ స్తవముంగూర్చి కలభాషిణి ప్రశంసించిన తెఱంగు:

సీ. "హనఁగ మత్తెపు నరుల్పహరించినలీలఁ
దమలోన దొరయు శబ్దములఁ గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యులత్వ వ్యంగ్యభేదంబు
తఱిగఁగి నిర్దోషత నెనగఁ జేసి
చనభావములకు నర్థంబుగ వైదర్భి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబులై తనరాలెడు
ప్రాణంబు లింపుగాఁ బాదుకొల్చి

తే. యమర నుపమాదులును. యమ కామలంకర

నట్టియర్థశబ్దాలంకరియలు ఘటించి

కవిత్వం జెప్పంగ శేష్య సత్కవి వసునకు

వాంఛితార్థంబుం లొనంగనివాడు గలరె ? (కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౫)

ఇది వ్యర్థపద్యముగాదు. ఎట్లన ఇందులోని విశేషముం జూడుదు. కలభాషిణి యిక ముందు మణింధనునివూడఁ దాను దొలినఁడియు మోహము వాల్చినదని చెప్పఁబోవుచున్నది. కాన వాని కా మాటయందు నమ్మిక పుట్టుటకై యీపాగడ్డ యను వయ్యడి. మఱియు మనసు దగిలినవానిల చెయ్యులు బహుప్రశస్త ముగ మనకుఁ దోచుట స్వాభావికము, అల్లుగుట శైలి యత బాగుగలేదని పండితులు నిరూపించినను, నీల్లాఘరకుఁ గొఱతరాదు. కాఁనము లేనఁగాఁ : అదికలభాషిణి వచనము. ఆమె మనసుప్రకారము వ్రాయఁబడినది. అత్యుక్తిగా మీకుఁ దోచినను గలభాషిణికి దోచియుండదు గదా! మఱియు నామె వారాంగన. వాంగనలకు ముఖస్తుతులు అతిశయోక్తులును జీవనాధారముగాన నైజములు. కాఁటటి యహంభావముచేఁ గవి యాత్మస్తుతిఁ జేసికొండని స్థాపింప వలెనుగాదు. అతనిశైలి యెడలగా నుండినను సరే. ఈపద్యము సమ యోచితమ. ఇది శైలి యీర్వాసికుఁ దగినదిగానుండిన నసలు దోషమేలేదు. చూచితిరా! ఈకవి మహిమ! ఈసీసముయొక్క సాగను కథయొక్క వివేకమునకు ననుకూలము. కవియెడం జెల్లినను జెల్లవచ్చును. చెల్లదన్నను అనిమిత్త ప్రసంగము గాదు!

ప్రభావతీప్రద్యమ్నము కొన్ని సందర్భముల గళాపూర్ణోదయము

ననక్రమించెదను

కళాపూర్ణోదయములో భావనాశక్తి యఖండమన్న నావిజ్ఞప్తికి నిదియొక తార్కాణ. ఒక్క యఖండమగుటయకాదు. కొన్నియెడల

మితినిమిషాటి యతిశయదోషముం జెందియున్నదన్నను, గవియెడ నన్యాయముఁ జేసినవారముగాము. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందన్ననో కవిత్వవిద్య యింకను బక్వమునకు వచ్చినది. అనఁగా శుద్ధరచనను మాత్రము గమనించిచూచిన వెనుకవ్రాయఁబడిన యీగ్రంథము దానికిఁ బూర్వమగు కళాపూర్ణోదయమునకన్నఁ గొన్నివిషయముల మిన్న. ఎట్లందురో. శైలి యింకను మంచి పాకమునఁ బడియున్నది. లోలోక్తులు మొదలగు నలంకారము లెక్కువ యగుటయశాదు, రమ్యములును. అన్వయపాలభ్యము. నధికమ కాని భావనాశక్తి యెంతయుఁ దక్కువ. బహుశః కవి వచునుముదిరినవాఁడైనందున రాగములు కృశించియుండును. రాగాదుల విజృంభణము లేనిది భావనాశక్తి యడరనేర్చునా? ఎది యెట్లుండె. కళాపూర్ణోదయనంద ర్భములఁ గొన్నింటిని ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములొను అనుకరించి యున్నాడు. తొల్పటి గ్రంథమందుఁగల సూతన కల్పనలు వెనుకటి దానిలో లేవు. మఱియు నందలి కల్పనలు గొన్ని చిల్లరమార్పులతో నిండుఁ బొందింపఁబడి యున్నవి. భావనాశక్తి వ్రాలెననుట కింకను సందేహమేల ?

చూడుఁడు, హాసికంధరుని తపోభంగముఁ జేయుటకై వచ్చి కార్యసిద్ధి గడించిన రంభ యామోటుడవని శృంగారములకుఁ గరంగని దగుటను, నలకూబరాయత్త చిత్త యగుటను, జేసియొకానొకవృదు

౪. కళలంటి కఱచి తనచె

య్యలఁ జొక్కెడు తపసి మది చివుక్కురుమనఁగా

నలకూబర ! విడువిడురా !

యలసిది ననిపల్కి మన్మథాతి వివశతః.”

అన్యనాథునిఁ బేర్కొనుట మణికంధరుని కోపమునకుఁ గారణము గదా! ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముతో నాయికా నాయకులకుఁ గోపముఁ దెచ్చి పెట్టవలయునని యుద్దేశించి కవి యీ కథాపూర్ణోదయము సంగతివంటి దానినే చెప్పియున్నాఁడు.

కా. “ప్రద్యుమ్నుండు ప్రభావతీరతి విహరప్రాశ్ని సారస్వ సం
పద్యక్తిం గడుజొక్కి దక్క-తి రతీ! మత్ప్రాణమా! నీకు సం
చుద్యతేప్రేమ సమృద్ధిఁ బల్కి వదియాయోహలలామన్ శ్రవ
స్పద్యఃపాఠ నికాతికూలసమమై చాలంగ నొంచెన్వెసన్.” ఇత్యాది.

(ప్రభా. ఆ. ౮. ప. ౧౦౬)

ఒకచో రంభ ‘నలకూబరా!’ యని స్మరించుట. వేటొక చోట ప్రద్యుమ్నుఁడు ‘రతీ!’ యని పలుకుట. సామ్యము స్పష్టము. కాని మొదటి సందర్భముయొక్క కౌశల్యము రెండవదానియందు జూపట్టదు. తారతమ్యము లేమనఁగా : ప్రభావతీమ్మగారికి వచ్చిన పొలయలుక వర్ణనకై ఓగుచుతి కాబడి దేకాని కథాసాంగత్య మే మాత్రమును దానికి లేదు. వచ్చిననెవరికి లాభము, రాకున్న నెవరికి నష్టము! చాలీచాలనిదానికి శ్లేషవాసనయు మిగుల గాటు! ఇక కథాపూర్ణోదయ సందర్భమన్నచో సర్వవిధముల నుత్కృష్టము. ప్రభావతీ రాజకన్య. వయసున నెంతో చిన్నది. రతీదేవి పురుషున కన్న పెద్దమ్మకదా! కాబట్టి కోమలాంగియైన ప్రభావతీతో ముచ్చటించు నపుడు ఈజ్యేష్ఠా దేవిని దలఁచుకోవలసిన విధియేమి? పాపము. రంభగతివేటు. మోటుదపసి యెక్కడ? రసికశిఖా మణియు ధనవంతుడైన నలకూబరుఁ డెక్కడ? ఇంతేగాదు. మణికంధరుఁడు నలకూబర రూపముదాల్చుడేని కథ సాగదు. ఇరువురు రంభలు, నిరువురు నలుకూబరులు నుండుట యావశ్యకము. రంభ ‘నలకూబరా’ యని కనులు మూసికొనుట, యింకను

గామ తృప్తివడయని మణికంధరునికి నలకూబర వేషముందాల్పుటకు నశూఘమైన హేతువు ! కావున సీతైరన్యము దండుగవణయ కలహముగాదు. మఱి కథావృద్ధికి నావశ్యకమ.

శైలిని గూర్చిన తర్కములు

కవియొక్క శైలివిషయముం గూర్చిన చర్చయు నిట్లే. కథా ఘాటోదయములో నిది కథా కల్పనకుం జేరిన యవశ్యక్రియలలో నొకటి. ప్రభావతీప్రద్యున్నములో నెట్టిది యొకటున్నది గాని, యది విశువబడఁ. గూడనియంత కలయుకతో వెలయునదిగానూ, ఆవన్య మేదన. ఇందుఁడు శుచిముఖని కొనియాడుచు నాడిన;

సీ. “శబ్దసంస్కార మెచ్చటను బాఱఁగ నీక
పదమైత్రి యక్ష్మ సంపదలఁ బొదలఁ
దలఁ పెల్ల నక్షిప్తతను బ్రదీపితముగాఁ
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁబోక
యా కాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును కా
ఖా చంక్రమ క్రియఁ గడవఁ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకొనదుకుచు
సుపపత్తి యెందు నత్యుర్జితముగ
తే. నొకటఁ బూర్వోత్తర విరోధ మొందకుండఁ
ద త్తదవయవవాక్య తాత్పర్య భేద
ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునకు నొనరఁ
బఱక నేర్పుటబహుతపః ఫలము గాదె !

(ప్రభా. ఆ. ౨ ప. ౩)

అనునది. రెండు గ్రంథములలోని యీరెండు పద్యములం బోల్చి చూచితమని నీరెండవకృతి రచించులోపల గవి కొంతమట్టు

నకు శైలింగూర్చిన యభిప్రాయము మార్చినాడనియుఁ జెప్పట కవ
కాశమయ్యెడి. కళాపూర్ణోదయ వ్యముంబట్టిచూచినఁ గవి యలం
కారశాస్త్రములయెడ బహు భక్తిగలవాడనియు, స్థూలంకారములు
మాత్రము గాక శబ్దాలంకారములును అవశ్యానుష్ఠేయములని
భావించినట్లును, గానంబడియెడి. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న పద్యములో
నలంకారశాస్త్రముంగూర్చిన విచారచిహ్న లెవ్వియును లేవు.
శబ్దాలంకారములంగూర్చి కవి యువ్విభృక్తపోవుటయేకాదు, అర్థ
లంకారములనైన ధ్యానించినట్లు పోకడగానము. భావములు, అర్థ
ములు, తాత్పర్యములు, అవయవసంయోగము మొదలగు తలఁపు
లతోఁ జేరిన లక్షణములమీఁద నేకాగ్రమగు దృష్టిని నిలుపుట మేలని
యెంచెనేమో! ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో చిత్రక విత్వ మత్యల్పము.
ఇంచుమించు శూన్యమును, కళాపూర్ణోదయమున నంత యెక్కువ
గాకున్నను దానియందుకన్న నధికము. ప్రబంధములయందుంబలె
నమితముగాదు. రసనాశ మొనరించునంత వివరీతపు వాక్సగణి యీకవి
యెంతదపసుచేసినను సాధ్యమగు వరముగాదు. ఏలన, భావగంభీరుడు
గాన. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము విషయమానఁ బ్రబంధసంబంధి.
శైలిలోఁగాదు. కళాపూర్ణోదయము మొత్తముమీఁద విషయమున
ప్రబంధసంబంధిగాదు. శైలియందచ్చటచ్చట నావాసనం దాల్చి
నదియ. మొత్తముమీఁద ననుటచే నాటవయ్యాశ్వాసముయొక్క
యంత్యభాగము మొదలు గ్రంథసమాప్తి పర్యంతము తుచ్చమైన
ప్రబంధధోరణిలో నేకాక్షణముచేతనో వ్రాయంబడి యుంట నూచి
తము. సూరనార్యుని రచనావిణామముం జూచిరా! అఖండ శ్లేష
పూరితమైన రాఘవపాండవీయముతో ప్రారంభించి, తుదదాకు సరికి
ప్రభావతీయందః శ్లేషకవిత్వము వచ్చునో రాదో యనునంత తక్కువ
పఱచియున్నాడు!

సూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము

భారతము నత్యంతాదరముతోఁ బఠించినవాడయ్యు, కాల
దోషంబుచే శబ్దచిత్రములం బ్రకటింపుటకు నోర్చిన వాడయ్యె నను
టకు నిదర్శనముగఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరింతము :

సీ. “ విశ్రాంతి విరతిఁ గావింపక సారవ

త్సాహిత్య సౌమనస్యంబు లెఱిఁగి

సమయంబుఁ దప్పక శ్రవణ కఠోరంబు

లైన శబ్దముల నత్యాకులాత్మఁ

జేయక, సత్పరిచిత సుకుమారవా

క్సరలితాభిప్రాయఁగా నొనర్చి

పదబంధ కిధిలతఁ బాటిల్లఁగా నీక

యేచందములయందు నేమరిలక

తే. పఱుగు కవియు దోహ కరుఁడును యశము దు

గ్ధమును బడయు, నట్లు గానినాఁడు

కృతి దురావ మొదపు కీర్తియుఁ బాలు నీ

కుంట గాదు, హాస్యయోగ్యుఁ జేయు. ”

(కళా. ఆ. గ. ప. ౮)

ఇందు స్త్రోవప్రధానము.

సీ. “ శేష దర్శము చివ్వి కీతాంశు రుచి నవ్వి
పాలమున్నీటిపైఁ గాలు ద్రవ్వి ”

(కళా. ఆ. గ. ప. ౩౬)

సీ. “ మొఱుగుటద్దపుమించు మించుబాగులనింపు
నింపుచక్కనిమాడ్డు నెమ్మొగంబు

(కళా. ఆ. గ. ప. ౧౩౫)

క. మాయమృతము నీవే,
 రాయలపై కావదేవ రాజే జే జే
 మాయాతుమ లానినయిది
 పాముకసంతోషమున్న పలమిలసామి."

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౬౧)

ప్రథమాగమూలము మదాశముని పురోహితాదుల నోడించుటకై సంస్కృతాంధభాషాశ్లేషముతో నీపద్యమును బల్కి వారిని వెగడువడిది రాజానకుం దమ్ముందెలిపికొనిరి. ఈ సందర్భము కాళిదాసుని చరిత్రచే సూచితంబు. చిత్రకవిత్వమైన కేమి? కథావృత్తముతో ననుసంధించినయు ప్రథానమును గావున విడి ననుంజనకే. ఇంతటఁ గవి విమించి యుంకిన నెంతో బాగుగనుండె. ఇంకను నీలాటి పద్యము విశవలయునని కళాపూర్ణుండు కుతూహలుఁడయి వీరి నడిగినట్లును, ఆరాజుయొక్క వినోదార్థముగా

క. "తా వినువారికి సరవిగ,
 భావనతో నాను నతివిభావిసులేజా
 దేవర గౌరవ మహిమన,
 మావలసినకవిత మిగి మాకు నధికా."

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౬౨)

అను పద్యము ప్రథమాగమందు నివేదించినట్లును వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ రెండవకల్పన పనిచేసి వాండిత్య ప్రకటనమేగాని, యప్పటి వృత్తాంతముంబట్టి నహజముగ కేర్పడిన నరసముగాదు. మణికంధరుని తీర్థయాత్రాభివర్ణనములో నతఁడు నేవించిన క్షేత్రముల కనేకములకుఁ గవి యాంత్యప్రాసనియమమాపాదించి యుండుట బహ్మరభోతన విలాస ప్రభావమేమో !

మ. “యమునం జూచెను వీచికాచయమునం బ్రాంచడ్డన క్యామతో

యమునన్ సారసకైరవోచ్చయమునన్ ... .. ఇత్యాది
(కళా. అ. ౨. ప. ౧౧౧)

మఱియు రగడలేనిది రాగము గుదురదని కాబోలు. శ్రీరామ స్తోత్రము నొకటి వ్రాసి చుణికంధరుని జిహ్వకు నంటిచినాడు. ఇట్ల నేకరీతుల శబ్దచిత్రము సంఘటించి యున్నాడుగాని, యిది కావ్యము నకు వచ్చేదెచ్చు పద్ధతయనుట గడు సాహసము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శనము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునం దిట్టి విఱువు లపురూపములు. మఱియు కథాప్రారంభముననే చాత్రములను బ్రవేశింపఁ జేయుట, ఇట్టి కవియే నేరుగ మనకు బోధించుట యేనూత్రములేదు. అట్లుగుటచే వర్ణనలు చాత్రముల మూలమునఁ జేయబడి కథలో మిళితములై యున్నవి. చూడుడు. మొదలెత్తగనే.

క. క్రిరమణీ రమణీయమ

హోరస్థలఁ డచ్యుతుఁడు సముజ్జ్వల మహిమన్

ద్వారక నుండఁగ నొకనాఁ

దారూఢాదరత నిండుఁ డవిభుకడకున్”

అని యంద్రకృష్ణులకు ప్రవేశముఁ గల్పించి, ఇంద్రమాతలి సంచార రూపమునఁ బురవర్ణనయు జేసియున్నాడు. ఇంద్రుఁడు చింతాక్రాంతుడై యుండఁబట్టి పురవర్ణనాదులచే నతనికి మఱియొ గల్పించఁజూచుట సారథి ధర్మమేకదా! కావున నియ్యది ప్రబంధముల నెల్ల సర్వసాధారణములగు దిక్కులేని వర్ణనలకుం జేసినదిగాదు. మఱి సార్థకము.

కథతో గాఢాన్వయములేని సంగతులు ప్రభావతీప్రద్యున్నము
సందు మృగ్యములు. అవయవముల సాయోగము వరస్పరతయు
నిండుంబలె నాంధ్రగ్రంథముల నెచ్చటంగానము. త్వరపడువానికి
శ్రీకృష్ణుని యజ్ఞము అశ్లిష్టవృత్తాంతముగాఁ దోచవచ్చుగాని,
యదియుఁ గార్యసాధనమున కుచితరణప్రాచుర్యము. ఎట్లన, దైత్యరాజు
సనునుతిఁ బొందిగాని యేరికిం జొరగాఁపురము కేరితిఁ బ్రద్యున్నాడు
ప్రవేశింపఁ గఁడని, శ్రీకృష్ణుడు తలపోయునుండఁగా నాయజ్ఞములో
భద్రుడను నటునికిని బ్రాహ్మణ వటువులకును వాగ్వాక్యు జరుగు
కాలములో, వటువులు భద్రుడుద్దేశించి

సీ. “ఏము మ్రుచ్చులమె యూహింప మ్రుచ్చుడనాల

పుట్టిన యిండ్లు మీ బోంట్ల కాక

యాటవాండ్రని నమ్మి యనుమతింపఁగ నెట్టి

పురమైన నశ్రమంబునను జొచ్చి

పగల్గె నాటల బ్రమయించుచును సందు

గొందులెల్ల నెఱింగి కొనుచురేలు

కన్న గాండ్రగుచు సంగళ్ళు ప్రవేశించి

యందు నెంతటివార లడ్డమైనఁ

తే. జక్కడఁచుచుఁ దేను గ్రుక్కిన పాటిగా

నివ్వమైన యర్థ మెల్లఁ బడసి

బ్రతుకుచునికి మీ స్వభావ మింతయును ద

ప్పుడు యథార్థ మనుచుఁ బలుకుటయును.”

(ప్రభా. ఆ. ౧. ప. ౧౦౮)

ఆ మాటలనే తనయవేక్ష కు త్తరఁబుగ వనజాత్ముఁడు గ్రహించి
తన యాపాదము సిద్ధియెఁగదా లాని సంతసింది ప్రద్యున్నాదుల
నటవేషమున వజ్రనాభునికింబంప నిశ్చయించెను. నటవేషముననున్న
ప్రద్యున్నాడు వజ్రనాభునభలో నటించుచుఁ జెప్పి

చ. “సకలవిశేషభోగనకు జాలినయో నెఱజాణ వజ్రనా
భకులవతంసరత్నము ప్రభావతిరోహిత కంటకంబు తా
నకమగు చూపునాపయిఁ బ్రసరితరాగతఁ బర్వఁగాన న
త్యక్తలపవృత్తి నా నుకృతమంతయు నేడునుమీ ఫలించుటల్.

లే. నీకు నామీదఁగల యట్టి నెయ్యిమను, మ
హాదగము నీవు పనిచిన హంసి చెప్ప
నాత్మలో ననవరత నాట్యప్రసంగ
మున నిను భజించు వేడుక ఘనము నాకు.”

(ప్రభా . ఆ. ర. ప. ౧౦౫, ౧౦౬)

అను పద్యములును మాటలుగలనుండి చూచుచున్న ప్రభావతికిఁ
దనకూర్చి దెలుపుచుట్టివ కాన కథకు ననుకూలములే, ఇట్లే యన్ని
విషయములును గాథాన సారము వచ్చునెయ్యేకాని, ‘ముగ్గురు మూడు
లోకములై న ముసలిది ముసలిక. మను మీడ్కిఁగఁగను జీల్చి
చెఱుపునవిగావు.

భావలోపములు

రచనాదోషములు లేకున్నను గళాపూర్ణోద్దయమున కన్న నిది
నికృష్టమనుటకు భావలోపములు కారణములు. ఇందులో పచ్చి స్త్రీ
పురుషులు గొందఱే. అందును గృష్ణాదులు పురాణపురుషులు. వీరి
సమాచారము ప్రాతకథ. ఇతరప్రద్యముఁడన్ననో విరహాది
వేదనలకు నిదానమైన ప్రబంధపురుషుఁడే కాని యెక్కువ పరివృత్తి
గలవాఁడు గాఁడు. ఇతఁ ప్రభావతీయన్ననో, నాకుం జూడ నెంతయు
ససహ్యురాలు ! రూపమున్నది. నాథుఁడెప్పుడు నచ్చి పైబడునను
తహతహ దట్టముగ నిండియున్నది. రూపమును గామావేశముం
దాల్చిన పాతివ్రత్య మున్నం జాలునా ! ఇందులోని శృంగారమనునది

జావళులకుఁ దోడుబోయినది! తండ్రికిఁ జెరికించి యుద్ధము సంభవించె
గదా. ఎవరు గెల్చినను దరికు దుఃఖమేగదా యను నాలోచన
యీ పత్నివతా శిరోమణి మనసున కేల తట్టును? ప్రద్యుమ్నముడు
భార్యపద్దేశించి 'నీ తండ్రిని జంపకున్న మన బ్రతుకు సలఁచు
మార్గమెద్దియిలెను' 'పండ్రిక' 'దొక్క' 'గూడద, యేమి
సేయునును ఘోరివిచారము పుట్టె నాత్మలో" నని పలుకగా,
దేవిగారు, "విభునిం బివల చిహ్నంగ వేటు త్రోవ నెమకి
కానకంతః బీష్మవత్సభావము శాటనూకిన" గదా! ఈ భావము
నీ మహాకావ్యమున నితకుముః దెక్కడను జూపినదికాదు. అటు
మాత్రమైనఁ దాల్చి నాండెనుటకుఁ జిన్న లెచ్చియును లేవు. మఱి
యెఱి గారామునఁ జూచుచు, గోరిన కోర్కులెల్ల నడిగిన
మాత్రిన పీర్పు కన్నత త్రికనుగప్పి గాంధర్వవివాహక్రీడకుఁ జొచ్చిన
కన్యామణి! అల్లుగుట నీమెకఁ బితృవత్సలభావమెక్కడిది? ఉండెఁబో,
ఎంతో భద్రముగ మన కెవరికి నెఱుంగుబడకుండునట్లు ఎక్కడనో
నాతిపెట్టినది! తండ్రినిగూర్చిన హృదయాందోళన మేమేని గలదా!
హిందూపత్నివత్సలకు నుండగానేమో! మన శాస్త్రుఘోషలలోఁ
బోచయముగలవారి నడిగి తెలిసికొనుండు. ఇట్లు ప్రభావతి మన
నర్యాసులవత తనకు లేనదా! ధైర్యముతోఁ బారనూకి

క. "తాన చని మూల నున్న య

నూన తదీయాసిఁ దెచ్చి యొసంగి గెలుపునొ

దానవపతిఁ దక్కిన యను

మానము మానుమని పలికె మానవతి పతికా!

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౯౮)

అనిరా! సౌకుమార్యము, సౌమనస్యము మొదలగు కోమల
గుణముల యవరావతారముగదా యీ మానవతి! ఈ వరము

పవిత్రురాలితో ద్రాపది బోల్చి చూడుడు! భీమసేనుడు కీచక
వధార్థమై ప్రతిష్ఠా జేయుచు

తే. ఎల్లి యెల్ల విభంబుల నెందుఁజొచ్చె
నేని, నాధర్మతనయుండు దానవచ్చి
యడ్డపడెనేని, నీవ పెంపారు కరుణఁ
గాచితేని నాచేఁ బడుఁ గీచకుండు. ”

(భా. విరా. ఆ. ౨. ప. ౨౩-౨)

అని ద్రాపదితోఁ గఠినాక్షరంబుగాఁ జెప్పుటతో, నాపాంచాలి,
తనకట్టి యవష్ఠ సేసిగను, నానూతుండు కామాంధుండు గావుటఁ బశ్చా
త్తాప పాత్రుండని కనికరించి క్షమించి కావజూచున త యుదార
చిత్తురాలని ధ్వనిఁ గల్పించినందున నామహాదేవికిఁ గొఱతఘటిల్లెనా ?

పాతివ్రత్యతత్వము

నడవడియును వస్త్రముమూల్యముగా కుదురవలయునన్న నొకే
తరగతి పోగులు రంగులు జేర్చినఁ జాలురా? నానావిధములైన వర్ణ
ములుగల తంతువులు విచిత్రరీతి నొంజొంటికి వన్నె యలవడుమాడ్కి
మిశ్రపఱచినఁగదా నాణెము సిద్ధించును? ఈతత్వము నెఱుంగమిం
గాదె పతివ్రతలన్న నొక్క పతిచింతదప్ప నింకేదియులేని మూఢు
రాండ్రని భ్రమించియుండుటయు, తద్వారా దేశమునకే కాదు స్త్రీ
లకు సైతము ద్వైతకారణములైన నీతులబోధించుటయును! ఒకానొక
పతివ్రత పురుషుఁ డెవఁడెనో యొకస్త్రీని గోరిన దానిని వలపించి
తేబోయెనట! అందుచే నామికు పంచభూతములను వశపరచుకొను
నంత మాహాత్మ్యము నేకుఁజెనట! భార్యను దూతికగాఁ జేయువాఁ
డెంతమాత్రపు మగవాడో భర్తకై యన్యస్త్రీలఁ జెరువ జూచు
నదియు నామాతృపు టాఁడుదయే! పతియేయట దైవము! వేలు

దేవుడు, దయ్యము, దేశము, జాతి, మానము, గౌరవమును దేసి సజ్జనేయరాదట! ద్రావసిదేవి ఉన్నోకపర్వములోను మఱి కొన్ని యెడలను జేసినరీతిఁ బురుషుఁకు వ్యతిరక్తముగా మూర్ఖుడుట మహావాపము! పురుషునివాక్యము నపాకుషేయముగు వేదముగా భజించుటయు శాస్త్రవిహితధర్మము, కర్మము! ఈదౌర్భాగ్య ప్రలాపముల మొత్తపు టర్థమేమనగా “మగివారమైన, మాకు నాఁడువారైన మీరు బానిసలుగా నుండుడు. మఱి మా పనులన్ననో కారణముఁ జెప్పి న్యాయములు గౌరవప్రాప్తములు అని మాడఁగాదు. ఏలనన, రాష్ట్రము, స్వాశింత్ర్యముఁ గోలుపోయి దాసులమై యుండుటఁబట్టి యొరుల కనునన్నల మెలఁగవలయునేకాని, త్రాత్రభంగిని మానము మనస్సాక్ష్యము నిరూపించి ప్రోవఁబోవ మావలనఁగాదు. అట్లగుట మాపర్యలంగూర్చి చర్చింపకుడు, ఏమీయని యడుగకుడు, మీరట్లు చేసితిరేని బతుటనే గాదు, మూలమిటఁగూడమాకు గౌరవము దక్కదు. అందఱి యొద్దఁ దప్పులు వడి వచ్చువారము. మీరైనఁ బూజింపకున్న మాకిభిమాన మబ్బుటెట్లు? మేము దాసులము. మీరు మాకు జానులైనచో దాసానువాను లయ్యెదరు. అనగా దేవ సన్నిభులగు, సేవచేత దేవతలగు సూక్ష్మము ఈకర్మభూమిలోఁ దొలుతఁ గనిపెట్టఁబడిన హాయియైన తంత్రము! దాని లాభమంతయు ధారాళముగ మీరే యనుభవింపుడు!” అనుట! పతిని దప్ప నింకే మియు స్మరింపఁగూడదట! ఈ స్వరూపములనే యవికలమగు దృష్టితోఁ జూచుచుండిన నెటువంటి వారికైనఁ గనులు నిల్చునా? ఎంతగొప్ప ప్రతాపమూర్తులైన శూరులు ఏమిని వీరినే యెంచుచుండుట సాధ్యమగును! దేశము గొప్పగానుండు కాలములో స్త్రీలకు నొక కుటుంబమురూఁదనే కాదు, రాజకార్యములు, చరిత్రాది శాస్త్రములు, సైన్యములు మొదలగు మానరక్షకప్రకృతులు ఇత్యాది

తాకికగణంబులయందెల్ల శ్రద్ధాస్పృష్టి పొందుచుంట నహజము గాంధారి
ద్రాపది మొదలగు భారతస్త్రీలను, గార్గీ మైత్రేయీ ప్రభృతులగు
ముగ్ధేంద యుగములోని లోకోత్తరచరితలును, మన వారినుండియే
యీవిషయమునంజూపఁ దగు సాక్షులు. భాజ్యులు స్వాతంత్ర్యములేని
దయ్యెనేని నెల్లువినీ బయటికి విచ్చుటకు భయము. ఏలన, తమ
వారికి దమ పాపము రక్షించుశక్తి లేమింజేసి పౌరుషార్థులైన
పతులయెడ స్త్రీలకు స్వాభావికమగు తప్పులు నుండు. అది లేనిపక్షము
ఇక సీతీశాస్త్రములచేతనైనను దమయందు వారిహృదయములను
భద్రప్రతిబింబమును యుక్తి బన్ని పతివ్రతాలక్షణములం బ్రక
టించిరేమో! సాహసవంతుఁడు జనమాల నాకర్షించుట సీతీచేఁగాదు.
మఱి ప్రృథిచే. మఱియు, 'ఇల్లు గ్రామము కులము వీరి దప్ప,
పెరిచాట జోలి మన కేల? అధికప్రసంగము లీనాశ్వలో నపాపకర
ములు.' "ఉడుమున కేటికయ్యా ఊరిలో పెద్దతనము!" అని యాన్ని
పరాక్రమములు నుడిగి గుమ్మము కిచ్చేరుకు దగిరేని స్త్రీలకే కాదు
పురుషులకు సైతము గృహదంత దప్ప మఱేమి యుండగలదు? పాతి
వ్రత్య మొక్కించు దక్క స్త్రీలకే ధర్మము కూడనను సిద్ధాంతము
జేతమునఁ బురుషులు భంగమునకు లోనయి నిరాశచే నిరుద్యోగులై
యుంటచే వచ్చిన చేతులని, బాగుగా విచ్చలవిడి వర్తించు పురుషుల
శాసనముగాదు. అది యట్లుండ.

ఒకవేళ ప్రభావతీనీవి రాక్షసరాజుకూతురగుటం జేసి కతి
నాత్మురాలుగ నుండుట ప్రకృతి నిషిద్ధముగాని ముందుకేమో:
ఆహుత్యయొక్క జననవృత్తాంతమును వర్ణించుచు, పితృలోకనుండి
సామాన్య జనులను వేగిరము వేగిరముగ వక్కముక్కలుగా సృజించు
బ్రహ్మచే సృజింపఁబడినది గాదనియు, నిష్కారణముగ నాతీపుర
నుండరి స్వయముగ నిదానించి చూచి సర్వసామగ్రులంగూర్చి బాగు

నకుఁ దెచ్చిన కన్యానుణియనియుఁ గవి చెప్పియుండుటంబట్టి, యావాద మొప్పుకోఁదగినది గాదు.

[సాచీనుల మోహతాపము

నిజము చూడఁబోయినఁ బాభావతీరవర్తమును తైలి నొక్క దాసిం దప్ప తక్కిన విషయములతో సానున్న ప్రబంధముల మీఱి నది గాదు. కథ మిక్కిలి సన్నము. చిత్రరూపములు, నూతనములగు నుద్యమరూపములు, ఏమిచే నాకాలమువారికిఁ గాఢుగ్ని యున్నట్లుండి ప్రభవిల్లి పువసులను దేహములను కహింపజేయునంత తైత్త్వమును బహుత్వరగాఁ గాంచుట సర్వసాధారణమేమో! బహుశః వారెల్ల నెండిన కట్టెలో! ఇప్పు డింగ్లీషు మిక్కిలు చురుపు వారు 'నేమిగాఁ జూచి మాట్లాడిననే కాని' యీ దండవ్యామానత మాకుఁ బట్టువడదు' అని మాజ్ఞేసిండుటఁ జూడఁగా కాలవై పరీత్యము లోభవడియెడి. మనది ప్రత్యక్ష మోహము. మన పెద్ద లింతకన్న నుద్రేకముగలవారగుటంబట్టి విచిననేచాఁచును! గుప్పన మండెడిచారు. వకళ్ళములమై పరోక్ష మోహమువారికి ప్రధానము. అయిన వాకొక సంశయము. మన పెద్దలు వేనవేదాంతవికాసభానువిశ్రీత చాక్రమలే! రాగరహితులే. శమదహాని సంపన్నమేతులే! అట్టండియు నీయొక్క విషమనమయంబున మాత్ర మేల యింత చాంచల్యము వడసిరో తెలియఁ జాలముగదా! అన్యజాగృతములలో నియొకటి. సిద్ధాంతక జాయమాన చిత్తవిభ్రమమును వేదాంతవిచారమును సమ్మేలించి యుండుట యాశ్చర్యముగదా! ఆశ్చర్యమైనను అప్రకృతమా? కాదేమో! ఎట్లన, ఇంద్రియముల నిగ్రహింపవలయు నిగ్రహింప వలయునని జపముచేయుచుండుచారు, ఆ ఇంద్రియములకుందే : గాయంతరుగాన, నదియొక విధమైన యున్మాదహేతువు. కాకున్న

నందఱకన్న ముందుగ జితేంద్రియులైన మహర్షు లప్పురసఁ జూచి
 చూడకయున్న యేల యువ్విభూతుదురు! గంతులు వేయుదురు!
 మఱియు భరతఖండము క్షీణదశకు వచ్చినదిమొదలు గొప్పగొప్ప
 ప్రమత్తులు గొంతెమకోరికలై నందునకేమో కాని తుచ్ఛములు
 స్వాత్మైక్య విషయములనైన సుఖమలం దప్ప నింకెందును బుద్ధి
 పాటుట యరుదాయెను. ఎల్లరచింత లెక్కువ. కీర్తికరము లసాధ్యము
 లైనందున భోగములే పరమార్థములని గణింపవలసిన వారమైతిమి.
 జీవితమనునది యుండఁగా కాలక్షేపము పొంటెనైనఁ బురుషార్థ
 మొకటి యుంచుకొనక తీటునా? “వ్రతముపోయె. యశస్సు పోయె!
 ఇంద్రియానుభవమైన దక్కనీ” యని మనకుం దెలియక మన మన
 నీజాడల కుపక్రమించెనో! చూడుఁడు. ఐరోపావారు శృంగారవర్ణన
 మెంతో దివ్యముగఁ జేసియున్నారు. వారు రాజనతేజులు. మనలో
 నాలుకంబట్టిఁచి సత్త్వగుణము. మనసున బట్టినది తమోగుణము.

పాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము

వారియొక్కయు మనయొక్కయు శృంగారమునకు ముఖ్య
 తారతమ్యము లేవనగాఁ మనవలె వారంగవర్ణనచుంతగాఁ జేయరు.
 చేసినను మొగము కన్నులు మొదలగు బాహిరభాగములమాత్రము
 ప్రశంసించుదురు. మనలో నఖిళిఖిప్రసృతము విప్పివిప్పి చూపుట
 యందఱు నాశ్రయించిన కావ్యలక్షణము. పడకటింగిలోనికి వెళ్ళిన
 వెనుకఁగూడ చలికత్తె లామెను వదలినను వదలుదురుగాని కవి
 యేమో యొక నిముసమైన వదలఁడు. తెప్పవేయక యట్లే చూచు
 చుండును. ‘రవిగాననిచోఁ గవిగాంచుట’ మనలోని ముఖ్యసంప్రదా
 యము. వేదాంత విద్యాదీప్తిమంతమైన యీ పుణ్యభూమిలో
 నీరుది ముదిరి యుండుటకుఁ గారణమేమన, స్త్రీలను జాగ్రత్తగ

మఱుంగున నుంచుటయే! కీలకకార్యము చేయబడిన యేర్పాటు యశ్శీలములకెల్ల చూలము! ఎట్లన, నివాంపబడిన దానికుండు చని యనివారితఱుల కుండను. చూడవలదన్న నే గదా యన్నింటికైన సందము! సమ్మోహనాస్త్రమున్న నిదే! వలదసి యడ్డంగితిమేని దానియందలి వలపు అనర్గళముగను. దనుమును జెఱుచునది నిర్బంధము. నిలుపునది స్వాతంత్ర్యము. 'అతిరహస్యముఁ బట్టబయలు' అన్నట్లు ఎయ్యది గుత్తమో దానియంశే యందఱకు దృష్టి. ఇతను బరిష్కారముగ సాంగోపాంగముగ విమర్శించి చూతమను కుతూహలము సహజము. మనశోముఖో నెవతెయైన నొక స్త్రీ నాగరికత గలవాడని వీధిలోఁ బోవుచేసి, ఆ యూరివారి కన్నులన్నియు బిట్టబిగిసి యామెపైఁ బడు. మీకుఁ దెలియునా? ఈ సుర్యారణిమి కేమి కారణమో పచ్చిపచ్చి విశేషవర్ణనలకును నదియే కారణము. చూపునకుండు తఱాతఱాను దెరుచే నాడనడును. మనోదృష్టి మేరమీఱి చూడఁ బ్రయత్నించిన నవారక సాధనమేమి? సౌమనస్యము. అది మనవారిలో నుండు దగినత వృద్ధికిరామి తెల్లంబు.

అంగముల వర్ణించునపుడును, ఐరోపాలోని కవులు ఆ యంగము లేరితిభానమును బ్రదర్శించునట్లు జూపుదురేకాని, భావస్థగితంబులు గాని యవి యునంభావ్యముని చాసమాటఁ దలపెట్టరు. భావములను నెలువరించుట యుఖినేత్రాదులకుఁగల చక్కందనమున కాదిమ మైనట్టియు హృద్యమైనట్టియు లక్షణము. వీనిలోఁ గొన్నింటిమాత్ర మనుభావము నుపేర మన శాస్త్రజ్ఞులు గణించి, వారాంగవల యభినయము రీతి, శిక్షమేరకు నడుపఁబడు త్రిప్పటలలో జేర్చిరి గాని, మొత్తముమీఁద సంకల్పనమును మనసుతోఁ గలసినట్లు చేయుశక్తి, యీ యాధ్యాత్మిక దేశములో బ్రుండుడువోయి యెన్నో శతాబ్దములైనవి.

స్త్రీలు గుణగణములను స్లాఘనతో వర్ణించుట పాశ్చాత్యుల లోని నదాచారము. ఏలన, గుణముల గణింపక యాకారముచు మాత్రము చూచి వలచుగొనుట యా జనములలో నభావ్యము. స్త్రీపురుషులు ధారాళముగ నొండొరులతోఁ గలసి మెలసియుందురు; కాన, రూపమునకుఁ దళుకు తక్కువ. ఇతఁ వలపు జనింపవలయున్న నడవడి, చరిత్రము, చదువు, నద్గుణములు, కీర్తికరములగు కార్యముల యం దాసక్తి మొదలగు నాస్మనఃబంధములైన యోగ్యత లావశ్యకములు. కావున నాయికా నాయకులకు నివి యుద్దీపనవిభావములగుట వీనిని వర్ణించుట శృంగారకావ్యములలో ముఖ్యము.

మనవారిలో స్త్రీలకు మనోవికాసములేనిగతి పట్టినది. కావున రూప మొక్కటియ మోహమున కాలంబనము పశుప్రాయకృత్యమే కామితార్థము. వీనికిందగిన వర్ణనలమాట చెప్పవలయునా? అపారములు.

పురుషులు గడింప నెంచు సాహసోద్యమములలో సైతము స్త్రీలు తోడుపడఁగలవారిని పాశ్చాత్యులనమ్మిక. ప్రకృతిశాస్త్రములు, తత్త్వములు మొదలగు విద్యలఁ గృషిచేయుటయందును భార్యలు భర్తలతో సంగమింతురు. వారు సహాభ్యయులైన స్నేహితులట్లు నానావాంఛితంబుల సఫలముఁ జేయుఁ జూచుచుందురుగాన, శృంగార కావ్యములు శుక్రాచార్యుల రీతిని ఒంటికంటితో నొకే స్థలముననే తిక్కెత్తినట్లు చూచుచుండునవి గావు.

హిందువులలో స్త్రీలకుండు స్థితిని నేనేల వివరింప? వంటిల్లు పడకటిల్లు ఈ రెంటికి వెలియైన నెందులకుం బనికిరాదు! పురుషులకు వారికిని దేహసాంగత్యమేకాని మనస్సాంగత్యమెక్కడిది? వారు చేలి మాట్లాడుట యడుదు. మాట్లాడవలయునని సఫననాగరికులు

పంతము వట్టివను అన్నవస్త్ర విహారాది సాసములుదప్ప నింకే పలుకులకు మీలబేదు! కావుననే కావ్యకన్యకలు సంభోగవిషయములందన్న నింకే ప్రపంచముఁ దెలియనట్టి వారుగానుండుట. రాజకన్యలు గావున పాపము వంటపనియుఁ దెలియదు. మఱి తెలిసిన దొక్కటే. ఈదేశము లోని స్త్రీలు విషయవాంఛాపూరితి ననుకూలములయిన పాత్రములుగఁ జూడఁ బడుచున్నారేకాని, పురుషులతో సమానముగ నన్నివిధముల వెలయుశక్తిగలవారుగాఁ జూడఁబడుటలేదు. ఇప్పటి వారిస్థితులో నట్లు చూచుటకునురాదు. బ్రిటిష్ వారి ప్రోత్సహము సారాజ్యము వీచిచే సీతముందు బాగుండుదురేమోకాని, యాయాన్నత్యము హరధిష్ఠించువఱకు జీవించియుండి నుఖించుటకు నాపంటివారు మూర్ఖుండేములుగారు! *

కామయనునది పురోవృద్ధిహేతువని యూరోపీయుల భావన. ఎట్లన వరించు స్వాతంత్ర్యముండఁబట్టి యేదేనొక హృదయాకరకమగు విశేషము గలిగియో నేర్చియో యున్నంగాని యెకాకలుగా జీవనము గడుపవలసినదే. కాఁబట్టి స్త్రీల మెప్పుగొఱుకై యెల్లరు శ్రమకోర్చి శక్త్యనుసారము గొప్పతనము నందఁజూతురు. మఱియు స్త్రీలను దెలివి తేటలఁ దేతినవారుగాన నట్టివారి సావాసము శ్రేయోహేతువు. ఒకా నొక కవి యాదేదించినరీతి శూరుని లక్షణమేమనఁగా.

తే. “ ఒక్క కాంతసుగోరి, మహోద్యమములఁ

బూని సాధించుటలచేతఁ బూజనేసి

రాజ్యమును స్వదైవమును భార్యరాగమడరఁ

బ్రీతులం జేయుటయ కాని వేటుగాదు.” (ఓనిసెన్)

* గాంధీమహాత్ముని ప్రభావముచే నీపరిణామము ఇటీవల సృష్టికి వచ్చినది. ఇందునకు దేశసేవిక లొక దృష్టాంతము.

అట్లగుట స్త్రీలమీఁది మోహము వీరకృత్యములకుఁ బ్రేరేపకము. అభ్యుదయకారకము. హిందూదేశములో స్త్రీలు అధఃపతితలై యున్నందున వారి వెంటం బోవుట పాతాళ యాత్ర. మఱి వెంటం బోకున్నఁ దీక్షకు గనుక, వాచి, విషయ, స్వాతంత్ర్యము మొదలగు దానంబులచేత, నుత్తమపదవికిఁ బెచ్చిననేకాని యీదేశ మెన్నటికి శుభములకుఁ బాత్రంబుగాదు. ఇప్పుడు వేయిసంవత్సరములుగ మన దేశములలో నుత్పన్నములగు గ్రంథములలో స్త్రీలు గొప్పదశకు బురిగొల్పు వారనుచుట తుట్రాగాలేదుగదా! ప్రబంధములలోని నాయకలు 'నామీఁద విచ్చిపడు, మరుటచ్చి నెంకే యశస్కరము లగు పాటులకైన నాయకులఁ బురిగొల్పుట చూచినారా? ఇదిశుద్ధ పశువాచమునై న్నకేళి. దీనిఁ గాదు మనరాదు. అన్నచో బురు షార్థమును స్థూచిదు నాపదము చెఱను! కామినులు గర్వణీయ లనియు సిక్తస్వహేతువులయు విరక్తివ్యాఖ్యానము లెన్నియో యున్నవి. తొలుత మగవాడు మృతనము గోలుబోవుటచేగదా యాడువా రీ పాదాస్థితికి వచ్చిననుట మఱచి తమదోషములచే దవులై, కీడ్వడినవారిని, దాసే దూషించుటలజూడ, మనవారు మనుష్యుల కాకరా యనుసంకోచము రాకమానునా? ఇదివైన వారిని మీఁదికిఁ దేవలమునన్న ప్రోత్సహ వాక్యములచే ధైర్య పతులం జేయవలయునేగాని తిట్లచే వాడు ముందుకు రాజాలురురా?

మిత్రసములుకాఁ గావ్యములఁ దీర్చుటమంచిది

వట్టి శృంగారమునుసూత్రము కర్ణించుట యారసమునకు పైర స్యముఁ గలిగించుట. మనుష్యప్రకృతి యెట్టిదనఁగా నేమార్పును జెందక యేకరీతిని యుండునస్తువులయందు అవధానము చాలకాలము నిలువఁజాలనియది! అవధానమును సుఖమును సమన్వితములు. ఎయ్యది

తృప్తికరమో దానియందు మనసుంచుట సులభము. సహజమును, క్లేశకరముల మీద బలవంతపెట్టినను మనసు నిలుకడఁ గాంచును. భోజనపు వేళ మితముగ నేను వేళకొనిన రుచి, అదిదప్ప వేతేమియు లేకున్నను, మఱి యమితముగ నయ్యది స్వీకరింపఁబడినను దానియందు రోయింపు జనించును, ఆరోత్రుతోడ మనసును ఇకరసదార్థము లేమే నున్న వాయని కోపముతో నలుచెనలను. భావ్యను పరికించును. ఐరోపా లోని కవులు * ఈతత్త్వము సతిక్రమింపక వ్రాసిరి. అనగా కావ్యముల నేకక్రమముగఁ బోషిక రసముల మిశ్రమచేసి యన్నింటియందు సభిరుచి స్థిరముగ నెలకొను నట్లునర్పిరి. మన శృంగారకావ్యములు ఏకరసప్రధానములగుట నీరసములు వెఱుట, రోత ఇత్యాది జగుప్పారసములకు నాకరములు.

నీతికేఁ గవితుఁ బ్రత్యక్ష సంబంధములేదు

ఇట్లునుటచే నీటివలె మన శృంగారకావ్యములు నీతి బాహ్యములు, చెడ్డవియని రేఁగుట కాతంభించిన పరమపార్శ్వశుద్ధ్య ధురంధరులతోఁ జేరినవాడనని యెన్నబోకుడీ! కావ్యము, శిల్పము, నీతి శాస్త్రముగాదు. ధర్మశాస్త్రముగాదు. శిల్పముయొక్క యుత్కర్ష సకర్షముల నేర్పఱుప వలయునన్న దాని రచనాసంవిధానములఁ బట్టి నిరూపింప నగునే గాన, 'భగవద్గీతలయంత పారిశుద్ధ్య మిందులోలేదు. రామానుజ భాష్యమువలె ముక్తిదాయకముగాదు' అని వాపోవుట నిర్నిమిత్త ప్రలాపము. తుదకుగోవ్యములఁ బచ్చిగా వర్ణించినను నీతిశాస్త్రముంబట్టి ఖండించుట తెలివితక్కువ. మఱి రసభంగమా

* ఇచట నైలోపాలోని కళలఁగూర్చి చెప్పఁబడిన స్తుతియంతయు భారతాదుల రచించిన మనపూర్వజయందును జెల్లును. చెల్లనివాచకరనఁగా 'దేశక్షయ కాలపు హిందూకవులగు ప్రబంధకారులు.

కాదా యనుటయే శిల్పవిమర్శనముయొక్క ఒక్క పరీక్ష. తక్కిన పరీక్ష లిటు యధికప్రసంగములు. ఆభాసములు. నాకుం జూడ ప్రబంధములయందు మనకుఁ బ్రీతిలేమికిఁ గారణము వానియందు నీతి లేమిగాదు. మఱి రసనఃసోషకములగు స్థితిగతులకు వెల్లియై, రసికుల కెల్ల నవి వైరస్యము మెండుగఁ గల్పించుట శిల్పముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము మనసును హరించుట. ఈ వశేకరణశక్తి యుండినయెడ నీతి లేకున్న నేకాదవయులేదు. అదిలేనిచో నుపనిషత్తుల నుడకఁబెట్టి ధృతియంతయుఁదీసి యందు నిండినను నేఫలముయలేదు. కావున మన భాషకు నీతి ముదురునట్లు చికిత్స, దోహదము, ప్రాయశ్చిత్తము క్షేయవలయునను పరమపారిశుద్ధ్యగురంధరుల కొక దండము వెట్టి దూరముగఁ బొమ్మనుటయే కర్తవ్యము. ఇష్టములేకున్న నీగ్రంథముల వారు చదువనేల ! ఎవరును బలిహూలుఁగో లేదుగదా ! ఇంట్లో గొల్లెముపేసి పావములఁ జొరఁగి భద్రముగా నుండినను నరే. మఱి ధర్మోద్ధరణక్రియకై పోలీసు వారి శరణుఁ జొచ్చినను నరే ! మన త్రోవ మనది.

కవిత దేశీయుల నడవడిక నూచకము

పాశ్చాత్యులయొక్కయు హిందువులమగు మనయొక్కయు శృంగారవాక్యముల తారతమ్య విమర్శనముచేఁ దేలినవి కవిత్వతత్వ విషయములేకావు. మఱి కాలదేశములచే సిద్ధాంతములైన జనుల జీవితములకును గృతులకును నిత్యసంయోగ ముండుట యింకను బ్రధానమైన యంశము. కావ్యములు ఊహయాత్రములనుట గొంత పతికుఁగాని సమగ్రముగ నిజముగాదు. ఎంత యూహింపఁ జాలిన నేమి ? మనచుట్టుఁబట్టు వారల భావముల గతుల స్పర్శ యేమాత్రమునులేని యూహలఁ జేయ మనకుసాధ్యమా ? జనుల నావరించి

యుండు స్థితులు కొంతకుఁ గొంతయేని దప్పక కావ్యకర్పణమునఁ బ్రతిబింబింపకపోవు. కావ్యకర్తలను చక్కగఁజేసితిమేని జనుల నడవడి, చరిత్రము, జీవించువిధములును బొత్తిగా నోచరింపకపోవు. ప్రబంధములయొక్క దార్భాగ్యము దేశదార్భాగ్యముయొక్క ప్రతిబింబము. నిష్కారణముగ భాషనుబట్టి వీడింపిన పిచాచిగాదు.

ప్రభావతీదేవి వర్ణనము తుచ్ఛము

ప్రభావతీవశ్యమును నాగారన శోభితంబుగాదు. ఉడు నొకరనము సైతము తగిలరీతులు విలసములుగల్గి నానాకారములం దాల్చిన మహోత్తరసూచునా నుండమిచే విరుగు నిచ్చుచున్నది యని తోచెడిది. “లోకోభిక్షించి” నానూట నాచుట్టుకు. ఐనను గారణములజూపుట విధి. శుచిముఖ ప్రభావతీదేవింగూర్చి ప్రద్యుమ్నునితో జేయు దీర్ఘ ప్రసంగముం జూచుడు.

సీ. “నెత్తమ్మలనుచుఁ గొన్నెలలంచు
వటఫలక్రీలంచుఁ దాజేటి చిప్పలనుచు”

అను రెండవ యాశ్వాసములోని ౬౮ వ పద్యము మొదలొకని

క. “ఏయంగకమునుభావన
చేయక న్రాయంగరాదు చేసిననానం
దాయత్తమడిఁ జొక్కుఁ బ
రాయత్తపు బుద్ధిఁ జెలువ నలవియెన్రాయక.”

అను ౯౬ వపద్యము వఱకును

ఇందుఁగల యశ్లేలవోష మటుండ నిండు. అది మన సదాచారములలో నొకటి. చెలువము శుద్ధముగ లేని కుయుక్తులు నుపమాభాసములు నెన్ని ! నాభియనునది గంభీరమైన చెలువఁట ! నూగారు

హస్యముని చిహ్నముని (కోవిదులు ! పయ్యెవయను వలలో బయట
 బోయి విహరించి వత్తముని కుచకుంభము & పక్షులరీతి గొట్టుగొను
 చున్నవట ! బొడ్డు నొక సొగసు ! అది పొన్నవిరి ! ఆయన్నుమూను
 వులు ఏనుగు తొండములకంటె నెక్కువ ! అన్నటికైనను మీఠిన
 తుచ్చసామ్యముం జూడుడు. జంఘలు శాలిగర్భములు. వజ్రాల
 కాఁతి సీఘ్ర. అందెలు మఘ్ర. మీ. గార్భ కచ్చపములు ! బుగద
 యేమో కవి చూపజేసు ! ఒకవేళ నీవర్ణనమే కాబోలు ! ఇట్టి
 బలత్కారోపములకుం బూనిఁచో, గాఢిదె, గుఱ్ఱము, క్రోఁతి,
 కొంగ మొదలగు ప్రపంచకములతో, యేవస్తువుతో నైన స్త్రీల
 బోల్చి. వర్ణింపవచ్చుదా ! సరేకాని నాకొక సందేహము. ఇంత
 విశేషముగ భాగభాగమును బెడవుల చప్పరించుచు శుచిముఖ వర్ణించె
 గదా ! దాని కీయంగోపాంగదర్శనమెట్లబ్బెనో ! పూర్వము కన్యా
 మణులు కోకలుపిప్పి తాండవమాడుచుంటుంటదా ! లేక యందఱికిని
 వస్త్రములను మానమును న్యర్థముచేయు దివ్యదృష్టి యుండెనా ?
 మఱియు, ఙింగళిసూరిన్న కృతులలో పాత్రములు సాధారణముగ
 దీర్ఘచర్వుల జేయరు. కవి బహుచమత్కారిముగ నూటమీఁద
 మాటవచ్చి విషయము విశదమగునట్లు సంభాషణ లేర్పఱుచును.
 నాటకకాశలమగు కేర్కొనఁబడిన ప్రతిభలో నిదియొకకళ. ఈశక్తిలో
 నితఁడు తిక్కనతో సమానుడైనను బైమాటగాదు నిదర్శన
 మికముండు నివేదింతును. ఇంత సమర్థుడయ్యెను అంగవర్ణనాశృంగా
 రమునకుం బూనెనేని యాశక్తి గోలుపోయినవాడౌట యెంతయుఁ
 జింతనీ యుము. శుచిముఖయొక్క యుపన్యాసము ముప్పది పద్యముల
 కన్న నెక్కువ. ఇంత నేపు బ్రద్యమును నోరుచచ్చిన జీవంబు
 వలెనిలుచుండుటఁ జూడ, అతనికి కాదు, మనకుఁగూడ సలసట !
 పాత్రములను ముందునిల్పిన పిమ్మట నెల్లరు నప్పడప్పడేమైనఁ జేయు

చున్న నే వినోదము. ఒకరు నోరు బ్రద్దలగునట్లు మాటాడుచు తక్కిన వారు కొయ్యబొమ్మలవీరిని, పల్లెటూరివాండ్రవలెను, నోరుదెరచికొని తెప్పవేయక నిలువఁజేయుండిన ప్రకృతికి రసమునకు రెండిటికిని కీడు. సామాన్యులగు కవులలో నీనోషము లుండిన విచారములేదు గాని, మహాకవియు సంభాషణరచనలలో దక్షుఁడునైన సూరనార్యుఁ డీ లోపమున వ్రాలుట చుననుగుదించు చెడుగు.

ప్రభావతియొక్క కామనిర్భరత యేవంపుఁబాటుగా దోచునే కాని రమణీయమని యెన్నుట దుస్థరము. వచ్చిన యావేశముం జూడుడు.

ఉ. “ఇట్టి సునోహరాంగుఁ డొకఁ డెందయినం గలఁడేని, కల్గియుం
గట్టిగ నాకతండు బిగి కాఁగిటఁజేర్చుక వచ్చునేని, నే
నిట్టటుం గొంకినన్ విడక యివ్వవిహారము లెల్లఁ గాంతుఁ జే
పట్టి యొనర్చునేని, రసభావము లెట్టివి యొక్కొ యత్తటిన్ !”

[ప్రభా. అ. ౩. ప. ౪౧.)

మఱి చాలికత్రై ప్రభావతియొక్క విరహాదిహ్నములను శుది ముఖకిం జూపుట దిలకింపుడు.

సీ. “నెలఁత ముక్కరయందు నీలంబుగాదు నూ
తెలిదళుకొత్తు ముత్తియము గాని,
యమవిద నందిశ్చ బాహుభురులు గావు నూ
మితిమాడ నడిన యూర్చికలుగాని,
సుదతి పాలిండ్లఁ గస్తురి నల్పు గాదు నూ
కసుదోయి కాటుక కప్పుగాని,
రమణి కర్ణికల వజ్రపు దీప్తిగాదు నూ
ప్రాగెంపుదునకల రంగుగాని,

లే. యూర్పుకేడిమిఁ గృత బాహ్విదయమున
 గండశాండిమ దత్తత్రైకారములను
 గావఁబడియెడు నోవిహంగమ పురంద్రి
 యింక నీచేతనున్న దీ యింతిబ్రతుకు”

(ప్రభా. ఆ. ౩. ప. ౮౭)

చలిక తైలీరీతిఁ జెయివేసి విప్పిచూపుటకోర్చెడు రాజకన్యక
 లెంత సుకుమారులు! పూర్వము అవికెల ధారణమే యున్నట్టులేదు.
 రాణివాసములో నేమైయు సోకక పెరిగిన కన్యామణి తర భావము
 ప్రకటించురీతి వినుండు.

నీ. “అరతికిఁ గరంబు లైతిరే నవ్విభుఁ
 గౌగలింపఁగ నబ్బుఁ గరములార!
 ఆ యింతికిఁ గుచంబు లైతిరే వతని వ
 త్తోనిపీడన మబ్బుఁ గుచములార!
 ఆ లతాంగికిఁ జెక్కు లైతిరే నారమ్య
 శీలుచుంబన మబ్బుఁ జెక్కులార!
 ఆ నెలంతకు వీనులైతిరే నా కళా
 విదు మంతనం బబ్బు వీనులార!

లే. యట్లుకా నోచనేల నాకైతి రకట!
 యనిన నిజావయవంబుల కాత్మవగచు
 బాల్యమునఁ దన్ను రమణి సౌభాగ్యకలిత
 యనిన సామద్రుతల మాట అరసితిట్టు.”

[ప్రభా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౪]

ఇట్లు అంగములంగూర్చి పలవింపుట గణికలకైనఁ దగురా?
 మోహమనఁగా వీరికి దేహక్రీడయేకదా! ఇదియాశ్చర్యగారము!
 ‘అయ్యో! నాకుచములారా! మీరు ఆయమ్మను జేరియుండిన సుఖ
 పడుదురుగదా!’ యని యెవరైనఁ దలంతురా! ఆత్మత్వప్రి గోరు

దురేకాని, యంగాంగములకుఁ బ్రత్యేక సుఖమున్నదని భ్రమించి
వాని ప్రారబ్ధమునకై విలపించుచువారున్నారా? శృంగారప్రకృతి మన
కవులకు నగోచరార్థము. సుఖమెఱుంగునది మనసు. ఇంద్రియములకు
నెఱుక నహి. అవిజ్ఞానము కర్మము మొదలగు క్రియల కుపకరణ
ములు. మనసు ప్రపంచముం దెలిసికొనుటకు, సిద్ధార్థరీతిఁ గార్యముల
జేయుటకు ననువైన మార్గములు. వానికి ప్రత్యేకముగ సుఖము ననుభ
వించు ప్రభావము లేదు.

సీ. “ఓ హంసీ! నిన్ను నేనొక్కటి తుదిమాట
యడగెద నీహృదయంబు నందుఁ
గలయట్లు చెప్పమీ కల్లలాడిననీకు
నాతోడు సుమ్మ ప్రాణసఖి వీవు
తడయక ప్రద్యుమ్ను కడకింక నొకమాఱు
పోయి దుస్తరమైన నా యవస్థ
చెప్పి చేరికఁ గొంత చేయవచ్చునో రాదో
యీ దురాశాపాశ మెందుఁ దెగని

తే. బంధమై ప్రాణముల వెలువడఁగ నీక
యాగి పెంచెడు మదనాగ్ని నహరహంబు
నీవు చని యవుగాములు నిశ్చయించి
యాశఁ దెగఁ గోయుమదియె మత్స్యావరక్షమ్”

(ప్రభా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౩)

వదుండు పలచివచ్చిన నుత్తమురాంధ్రు నంతరింతురు. ఒడం
బడుదురు. ఈకన్యయో వాడు, కరుణ, పశ్చాత్తాపము వీనిమై
వచ్చినను జాలుననుచున్నది? పలపునఁగూడ బిచ్చమడుగువా రెట్టి
వారు? దానితోఁ దుష్టిజెందు వారింకను నెట్టివారు. ఈలాలసత
చిత్తవికారముగాదు. మనోవిభ్రావణముగాదు. ఆత్మస్పర్శలేని శరీర
తాపము. రోగికి మందువలె, విసికిచేతనే ప్రజ్వరిల్లు కన్నెలకు నాయక

సంగమమును తాపహరము. మనోహరమునుట బొంకు. మన్మథుడు
మనోభవుడట! దానికన్న సంగభవుడనుటలో సర్థ ముత్కటము !

క. “ అని నిజ శంకల కన్నిటి
కిని బరిహారములు చెప్పి గెంటక యుండన్
వనయాస నిలుప దితికుత
తనయ రమణుఁ గవయ మిగులఁ గమకించు మదిన్.”

ప. హంసిం జూచి.

.నీ “ నీ చెప్పి నట్ల యిన్నియునైన మొదలఁ ద
త్పుర మెంత దవ్వొ నీ వరుగుటెపుడు
పోయి వేళయెఱింగి పాసఁగ నవ్వెఱున కీ
దృశమైన నాకోర్కిఁ దెలుపుటెపుడు
తెలిపిన నేవిఘ్నములకు లోపడక నా
పై నతఁ డనుకంపఁ బూనుటెపుడు
పూని తా నిచటికి రానొక్క నెపమున
గురునాజ్ఞ దొరకించు కొనుటయెపుడు
తే. వట్టి పెనుమత్తరపు రాశి వజ్రనాథుఁ
డన్మదిచ్చకు ననుకూలుఁ డగుటయెపుడు
విరహవారిధి నేఁగడ వెళ్ళుటెపుడు
వలవని దురాసిలను గుమారిలు పెగాక.”

(ప్రభా. ఆ. ౩. ౧౨౦, ౧౨౧, ౧౨౨)

ఇది గణువతనము ! మితభాషలేని జావళీ సరసము ! కలహంస
ప్రద్యుమ్నునితో నమ్మగారి వేదనల నెంత మఱుఁగునెట్టి నుడివెడినో
యాలకింపుడు !

చ. కొసరిక చూపుచేతఁ గడుఁగ్రోలిన నీ చెటువంబు చెల్వమా
నసమున నెంతమిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పడో
రసిక శిఖావతంస ! యదురత్నమ ! కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చన్నుఁగవక్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్.”

ఉ. “నావిధి నెల్ల ప్రొద్దును భవత్పరిరంభణచుంబనాదినా
నావిధభోగలీలకు మనంబున నువ్విళులూచుచున్నిక్రమి
డావతి దెల్పెఁ గొన్ని నిశలం గనుమాసినయంతమాత్రందె
పైవిలసిల్లు కుట్టమితభావ విశేష విజృంభణంబులన్”

మ. “కలలం గూడినవేళ నెట్టి పాలయల్కల్పుటెనో, యేమి నీ
వలనం దప్పు ఘటిల్లెనో. యెఱుంగఁ, దత్స్విప్నాగమామర్షవి
హ్వతిత స్వాంతయుఁబోలెఁ నిద్రనెఱయన్ వర్జించెఁ బద్మాక్షి య
క్షు లహారాత్రములందుఁ బద్మకుముదస్సార్జిన్విడంబించుచున్.”

(ప్రభా. ఆ. ౪.ప. ౩౫, ౩౬, ౩౭)

ఇదిజావలీలకన్న నికృష్టమైన పాశయగాండ్రశృంగారము! ఇట్టి
యనాచిత్యములఁ బలికిన జనబాహుళ్యమునకు వేదాంతపాదములచే
నగుదానికన్న నెక్కువవిరక్తి తటస్థించును. ఇదియ సరసల్లాపమని
భావించు మృగప్రాయులింకను మనదేశమున నున్నారా?

ప్రభావతీదేవి కన్నయయ్య నారితేజిన గణికలకృత్యముల
శ్రద్ధగాఁ జేయుటయందెంత ప్రాథమో యీ పద్యమునఁ దెల్లం
బయ్యెడిది.

సీ, “కేరీ గృహంబు ముంగిట గర గరికలా

లోకించు గంధాంబు సేకమరయు,

నలుకు పూతలఁ బరిమళముఁ బరీక్షించు

రంగవల్లికల తేజంగుఁ జూచు,

సకనల మంచంబు జూడ విమర్శించుఁ

గుంకుమ పటపు ఖంగులు గణించు,

హొంబట్టు తలగడ యొప్పు విచారించు

నగరు ధూపముల సోయగములెంచు,

తే.నలరు టోవర్లుమేల్కట్లు నంగరాగ
పూర్ణపాత్రకలును గండవొడి బరణులు
జాలవల్లిక లాదిగా సముపభోగ
సాధన శ్రీలు పరికించు సారె కబల.”

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౪)

ఇట్లు భోగసాధనములెల్ల సమకూర్చి సర్వసన్నాహ సమేతు
రాలయ్య బ్రయఁడు రాగొంత దామసించినందున, మఱియొక్క
విరహప్రలాపమునకు మొదలుజొచ్చి యేమనుచున్నదనగా.

క. “వత్తు నవశ్యము నేడని
చిత్తము తమిరేంచి యంతఁ జింతయొకతెనై
హత్తిన నదివృథ వుచ్చినఁ
బుత్తురు మగవా రిమాట పొంగదు నమ్మన్.”

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౫)

ఇట్లుత్కంఠఁ గొనియుండియు శాస్త్రప్రకారము చంద్రో
పాలంభనము సమకూర్చిన యీవెయొక్క మనస్థైర్యమును, కవి
యొక్క సందర్భశుద్ధిని పొగడుటకు నాసశేషునకైన నలివియా?
పిమ్మట చంద్రునివదలి దక్షిణానిలునిబట్టినది. అటుతర్వాత నతని
కొకింత విరామదానంబొసంగి, మన్నఁగుని పైకిదూకి, యాయలసట
చేత శాస్త్రక్రమముగఁ, బ్రాణములు కంఠగతములుగాఁగా, ‘ఇదే
చచ్చెదను జూడు, మని “తెప్పలు దేలవైచుచు” క్రిందబడిన
నొప్పిగడాయని “పూలపాన్పున వ్రాలబోవుటయు.” పూర్తిగా
వ్రాలలేదు! ఈతమాషానంతయు ప్రచ్ఛన్నరూపముతో డ్రామా
రీతిగాఁ జూచుచుండిన ప్రద్యుమ్నఁడు ప్రత్యక్షమై పట్టుకొనఁగా,
అమ్మకు నెక్కడలేని సిగ్గువచ్చినది. పాపము! ప్రభావతి యెంత
మంచిది! తన బాధలు దనకుండఁగానలంకారశాస్త్రమున కేబాధయు

రాజుడని పరోపకారవృత్తియై, ప్రతిదూషణమును, ప్రతిదశను దప్పక యాదరించి చూసినవాడా! పరులను ఎంత ధీరోదాత్తుడు! ఈ నాట్యములన్నియు ముగియువఱకుఁ దమిని విగబట్టిన యొర్పు కాడు! అయ్యో! నిరిక్రమా! అని వార్షమైన మోహమును గోఱివలె నొడివఁజూపఁట శృంగారమా! వికారమా! ఇంతటితోఁ బోయెనా? ప్రభావతీ ముప్పది పద్యములరోదనము శ్వాసము విగబట్టి, పూజారులు మంత్రములనేకలుపు వెట్టినట్టు శ్వేతత్వరగాఁ జేయుచుండఁగా, 'ఏమమ్మా' యనియైన నడిగినఁ గాలయాపనముగదా యని యుదితమానముం దాల్చిన శుచిముఖి రాగవల్లరులు, వధూవరులు పడుకటింటికిం బోయినవెనుక వెన్నాడి మధ్యస్థలములకుం జొచ్చుట మనవంటివారికి టోతముఁపించును. వారెంతే నయతోనా గాంధర్వపుఁ బెండ్లికూఁతును బిలుచుకొనివచ్చుట, బుద్ధులు గఱపుట మొదలగు వేడుకలున్నవి "తిగిచినరాక యిషిగిలంబడిన"దట! చెలికత్తెలును శాండ్లో కుస్తీచేసిన బలశాలినులుగావున నెట్లో తుట్టతుదకు దేవిగారి "ఏనుగు గంబానకుఁ దెచ్చినట్లు" తెచ్చి విభునిముందట నిలిపి యొక చిన్న యువన్యాసమిచ్చి వెళ్ళినారు. వెళ్ళినారని తోచుచున్నదిగాని నిజము చెప్పలేను! ఇవియు మనవారి రాగములు. కోమలత, మార్దవము, సౌకుమార్యము మొదలగు సౌమనస్యంబులకు వెలియైనవగుట నాగరికపుఁ జండముగలవారికి నింపుగావు. మఱి పూర్వకాలపు నవాబులు, రాజులు, సాళయగాండ్రు మున్నగు మోటువారికి తగియుండునేమో. భావించుటయు బహు ప్రయాసము. ప్రభావతీదేవి తరువాత శాస్త్రోక్తరీతిని బాలయలుకదాల్చగా నాయునుఁదేర్పం బ్రయత్నించి, యెంతకుఁ దేటకున్న (నియమితకాలము నిండని దా యమ్మ తేటిన నది తప్పుగదాయని? యోజింపనంత మూఢుడు) ప్రద్యుమ్నుడు నిష్ఠురముగా "దానపు

నకు నుదయించిన దానవుగావున లతాంగి ! దయ చాలదు” అని,
భార్యమీఁదఁ గోపమువచ్చిన నామె పుట్టుపూర్వోత్తరాల నెల్లఁ
దడవి తడవి వాపోవవలయు, నను సనాతన హిందూగృహస్థధర్మము
నుద్ధరించుటయు మిక్కిలి చిత్రము. ఈ పొలయుల్కుకు ప్రేరకము స్నేహ.
మగఁడు ఒకయర్థము నూనినవాడై “రతీ ! భవదుత్తమరతీ !” యని
ధ్యానించుచుండఁగా, నందు వేటొకయర్థము గనిపెట్టిన ప్రభావతి

“పట్టపు దేవియైనరతి
భ్రాంతినె పల్కెదవేమొ నాథ ! జే
గట్టిగ నారతిప్రమదఁగాను !
పభావతి యందు నన్నిలక !”

అని యతనికిఁ దన పేరె త్తి చెప్పనంత కోపనయగుట సహజము.
ఈప్రణయకలహముచే ప్రస్థమునుండి విరహవేదన రెండవతరంగము
రీతిఁ బొంగి పొరలఁగా, హంసకు దనకష్టముఁ దెలుపుచు, నామాటగాఁ
బ్రాణేశ్వరితోఁ జెప్పుమని యేమని వ్రాయుచున్నాఁడు.

ద్విరదగతిరగడ. “ఒహంసి నీచేత

నీమోవి చిగురుఁ దేనియలు గ్రోలెడి యాస
నీమొల్కు నవ్వుజెన్నెల దలువగొను నాస
నీమృదు కపోల సన్నిధిని మోమిడు నాస
నీమోహనక్రోశి నిమరఁగలిగెడు నాస
నీదు పాలిండ్ల నానెడు వత్తుమను నాస
నీదు శృంగార కళనెలపులంబెడి యాస
నీదు మణితామృతమునింతుఁ జెవివనునాస.”

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౫౨.)

పశుకృత్యమే కామమనుట యిందుచే సువ్యక్తముగదా ! మఱి
యిట్టి వ్రాతల సితరులకు వ్రాయువాని మనశ్శుభ్రత యెట్టిదో ! కవి
ప్రద్యమును నిట్టి సీచపాత్రమాం జేయుట యాతఁడు గొల్లఁడనియా

దోషవిచారము చాలదూరము చేసితిమి. ఇందునకే గారణములు రెండు. నిష్పక్షపాతబుద్ధిగో నారముట విమర్శకుల ధర్మము. రెండవది కళాపూర్ణోదయముయొక్క గొప్పతనము కొలత యెత్తఁ గోరిన సాధారణ ప్రబంధమునకుం దానికింగల వ్యత్యాసము ప్రకటించుట యావశ్యకము. ఇంతేకాని దోషములఁ జూపినందున గుణములు లేవను నన్యాయ్యాపవాదము మోపువారము గాము.

కావ్యములోని మంచిగుణములు

ఎంత దక్కువపడినను స్వభావమును బూర్తిగఁ బోగొట్టుకొన నొనా ? అట్లే యెన్నిలోపములున్నను సూరస తన నైజమునేల విడుచును ! ఈ కావ్యములో కొన్ని యద్భుత విశేషములున్నవి. అవి యాచిత్ర సాధ్యములు. మానవ ప్రకృతి నద్దమువలెఁ జూపించు నవి. సంభాషణములు విస్మయావహములు. నాటకధర్మములను బోషించియున్నాడు. స్థాలిత్యములతో మిశ్రమైనదను చింతయేగాని నాకు గుణము మగ్నమైనదని క్షణమైన నెంచినవాడఁగాను. ఈ గ్రంథమున నాశ్చర్యకరమైన పాత్రము శుచిముఖ. ఈ హంసి యొక్క దిట్టతనము, బిగువు, నేర్పు, తీపిచూటలు, మెత్తమనసు, చమత్కారము నాహ్లాదకరములు. అనేక పాత్రములు ప్రదర్శింపఁబడు స్థానముల వర్ణనలు శోణుచుగ సంభాషణమూలముగఁ జేయఁబడి యున్నందున నివి పొలుపెక్కినవి. సంభాషణములచేగా దీర్ఘప్రసంగ ములుగావు. అవి సామాన్య ప్రబంధకారుల విలాపములు. మఱి యిందుఁ గలసి మెలసినట్లు పలుకఁబడు వచనములు. మాటమీఁదుగా మాటవచ్చిననే యుండము. బడిపంతులవలె అరగంట వ్యాఖ్యాసముం జేసిన నాటకసరణి చెడును. కథయందు నిరర్థకాంగములు మెండుగ లేవు. కల్పనయొక్క జగిబిగి కళాపూర్ణోదయమునకన్న సాంద్రమని

నావిజ్ఞప్తి. ప్రత్యేక వర్ణనలు భావనమృద్ధములు. చూడుడు. ప్రద్యు
ముడు 'పోలో' యనఁబడు గుట్టపున నారి చెండాలు నాడుచుండుట
కవి యెంతరమ్యముగ వర్ణించియున్నాఁడో!

సీ. “తొలుదొల్తనయ్యేక తురగంబు మండల
గతిచారియగుచు నిక్కంబు దోచె
నాపెనుకను సరూపాశ్వాని చెదరక
చక్రాకృతిని బద్ధుసరణిదోచె
సంతటననతిస్ఫుటావయవంబుగా
నెఱసియేకాంగ వేష్టనతఁ దోచె
దుదిఁ దద్విభూషణ ద్యుతిరాజి మాత్రంబు
కొఱవి త్రిప్పినరీతి మెఱసితోచె

తే. సంతకంతకు గతివేగ మగ్గలింప
రాఁగవాగె యెచ్చరిక పాకుజియ్య
యను జనులు రిచ్చవడి తమపని మఱువఁగఁ
బరఁగునమ్మేటి నెఱరౌతు ప్రాధికతన.”

(ప్రభా. అ. ౨. ప. ౩౨)

ఇట్టి వేగము అనుభవమున లేకున్నను, ఒక వేళ సంతవేగము
తటస్థించినయెడల కవి వర్ణించిన యాకృతులు గోచరించుట ‘రఁకల్
రాట్నము’ జూచినవారికెల్లఁ దెల్లము. అత్యుక్తియండిన నిట్లుండ
నొప్పు, శుద్ధముగ నసాధ్యమని తోచఁగూడదు. మఱి యపురూపము
లైనను భావ్యములుగనున్న స్వారస్య మెక్కువ. విరాళిపాలైన
ప్రద్యుముడు నిర్వేతుకములగు నుత్సాహ నిరుత్సాహ స్థితులం
దాల్చి లేనిపోని కారణముల నూహించుట మోహగ్రస్తలకు స్వాభా
వికమైనస్థితి. ఇది యీకవివర్ణించినట్లు లిఖరు లెవ్వఁడు జేసినజాడ
నాకుం డెలియదు, వినుండు,

చ. “శుచిముఖి మాట యెండరసి చూడఁగ నెంతయు నాసపాటాన
 ర్వుచుమదిఁ ద్రిప్పుచున్న యది, చూడ్కికి నన్ను నె పోలువాని నా
 రుచిరతరాంగి చిత్తరువు రూపకటిన్ రహిజూడఁ జెప్పెద
 ద్వచనము చొప్పు నేమినియతంబు సమాకృతులెందు గల్గితే.”
 (ఆ. ౨-౪.)

చ. “ఇది పదిలంబుగా నడుగకే నపుడక్కట కోర్కి దాచిన
 ట్టిదొరతనంపు నీటు ప్రకటించితిఁ, బాపపు లజ్జ నన్ను నో
 రదిమె, ననాదరంబు తెఱఁగై యది హంసికిఁ దోచె నేమొ! ని
 ల్వదమఱియించుకైన, గణువ ల్చవి గాని కథల్వచింతురే!”

ఉ. ఏనొక యింతుకంత మనసిచ్చిన మాటలు పల్కుకుండగాఁ
 గాని మరాలి యద్దనుజకన్యకకై నను నొత్తిచూచియే
 మైన ననంగఁ బూనునని యాత్మకుఁ దోచుచు నున్న దిట్లు, కా
 దేని ప్రసంగముం దిగిచి యేల నుతింపుఁ దదీయరూపమున్.

మ. అటుగాకదృష్ట రామణీయక గుణాధ్యంతైన సద్వస్తువుం
 బటువాచారసిక్తుల్ ప్రసంగమయినన్ బారంబుముట్టక రసో
 త్కృటతం జెప్పక మానఁజాల రను పక్షంబొందు భావించినన్
 ఘటియిల్లున్ వనితాంగ వర్ణనకు నిక్కం బన్యథా సిద్ధియున్.

చ. హరియును వాసపుండు, దము నంపిన కార్యము హంశి దానయై
 ధరణికిడిగి చెప్పి మదుదగ్రమనస్థితి గాంచు టెన్నగా
 సురరిపుఁ జంప నన్నునుపు సుద్దులు వుట్టఁగ బోలు నెల్లెడన్
 సరసిజన్మేత్రు దక్షిణ భుజంబపు నీవని పల్కినందునన్.

ఉ. అన్నియు నేకవాక్యముగ నారయ నాసలు తెంచుపక్షమే
 యున్నది కొంతమించి యిది యోజన నేయఁగ నాదురూపెయా
 కన్నియచేత చిత్రఫలకంబున నున్నది యెవ్వరట్టిచో
 నన్ను నెఱుంగవ్రాయననినన్ శివవ్రాయుట వింటిజూడఁగన్.

ప్రభావతీ రాగవల్లరుల యేకాంతగోష్ఠములు బహు రమ్యములు. అందఱకన్న నుత్తమపాత్రంబగు శుచిముఖం బ్రశంసించి ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుల నితటితో వదలుదము. వారును వదలినఁ జాలునని యుత్కంఠ మై గ్రుక్కిళ్ళు మ్రొంగుచున్నారు !

శుచిముఖ చరిత్రము

వజ్రీనాభుని పురంబులోని విశేషంబులు మీ రెఱింగి తెలుపుం డని మరాళముల నిందుండి నియమించు నపుడు, ఈహంసికథలోఁ బ్రవేశించి, యతనితోఁ జత్రఫలక వృత్తాంతముఁ దెల్పి, యింక దైత్యు నకుఁ గాల మాసన్నమయ్యెనని దైర్యము చెప్పినది. ఆ సందర్భములో నిందునితోఁ జెప్పినట్లు రాగవల్లరీ ప్రభావతులకు ప్రద్యుమ్నుని విషయమై నడచిన సంవాదమును నివేదించినది. పిమ్మట ప్రద్యుమ్ను నికి వలపుపట్టునట్లు నాయకురాలిని వర్ణించుట పూర్వమే తెలిపి యున్నాము. అందును బింకమును స్త్రీ స్వభావమును వెల్లడినేయు చున్నది. ఎట్లన, ఈకార్యమునకై యే తెంచినదయ్యు ప్రద్యుమ్ను నితో “రహస్య మైనదియె యాను భవత్ప్రేమప్రప్త మెంతయున్, జనక నిమేషముం దడియనంగతిగాదును మాకు నైన నీ, వనంగ జనార్దనుం డనంగ నారయభేదము లేదుగావునన్, విను వినిపింతు” నని విగువ భేరము గనఁబఱచినది ! మఱి కన్యామణి సౌందర్యముంగూర్చి నిమిషము నిలువనోపసేదయ్యు గంట పట్టెను వివరముల లెక్కప్రకారము వినుతించియు, తన ప్రతిభను గొంత చెప్పనదియై

ఉ. “ఎమ్మెయిఁ బ్రజ్ఞ మీఱ వచియించెదనన్న వచింపలేన య
కొమ్మ బెడంగులోని నొక కోటితమాంశమునైన, నంత మా
త్రమ్మ మదుక్తికి యనరా దతివాఙ్మహిమాఘోషేను, మా
యమ్మ సరస్వతీసతి తనంతటిదానిగ నన్ను విద్దుటఁ.”

చ. “నలినజురా వాస మొక నాడు ననుం దనచేతి ప్రోదిరా
చిలకను వాదుకుం గవితఁ జెప్పఁగఁ దా నియమించి యందునా
పలుకుటఁ గొంతపాసిగని భావమునంగడు మెచ్చుచున్న భాం
చలమాన నాదురైక్కలను చక్కఁగ దువ్వుచు గావనింపుచున్ .

చ. ప్రబలములైన కౌతుక కృపారస వత్సలతాదరంబులన్
శబలితచిత్తయై యపుడు నా ‘కుపమాతిశయోక్తి కామధే
ను’ విరుదమిచ్చి తల్లిభితనూపురమున్ భువనైక మాతయ
య్యబల మదఁఘ్రిం దా దొడిగె నావిరుదం బదిచూడుమేర్పడక.

(ప్రభా. అ. ౨. ప. ౯౦, ౯౧, ౯౨)

అని విడిచి బిరుదములకు దర్శనప్రాయ వాక్యములాడినది !
అన్నింటికైనను సొగసైన ఘట్టము ప్రభావతీ శుచిముఖుల వాగ్యు
ద్ధము. తన రవాన్యము ప్రకాశముగచేయక ప్రద్యుమ్నుని వృత్తాం
తముఁ దెలిసికొన వలయునని ప్రభావతీయు, ఆగుట్టు దీసికాని యాపె
కోర్కి నెరవేర్చుకూడదని హంసియు, నొండొరులఁ జూచి మల్ల
యధ్ధ నైపుణింజూపుట (అనఁగా మాటలచూత్రము) యుత్త
మోత్తమ ప్రదర్శనములలో గణ్యము. స్త్రీన్యభావము నెంత
నేర్పుతోఁ గనుపఱచుచున్నాడు. ఆ ఘట్టమునంతయుఁ జదివినఁగాని
దాని చవిగ్రోలలేము.

(మూడవ యాశ్వాసమురర వ పద్యము మొదలు ౩౫ వ పద్యము వఱకు)

క. ఇటు గాక లోకముల నిం
తటిచెలువుఁడు గలఁడె గలిగినను నుబ్బెద యి
చ్చట నచ్చట గలఁ డని య
క్కట నన్నిట్లేచు టంబకరుణ తేరంగే .

సీ. అని పల్కుపలుకు నాయవసరంబునఁ దత్స
మీపంబునం దనురూపవత్తిని
శుచిముఖి సంఛరించుచు విని యిత్తన్వి
చిత్తంబు వడసి యేఁ జెలిమికలిమి
హత్తించుకొనుటకు ననుగుణం బగువేళ
యిదియ యటంచు నూహించి మదిని
దగునుపాయంబు వితర్కించి జుపుడు య
దృచ్ఛనవోలె నా లెఱవయెడుట

తే. నడ్డముగ నల్లనల్లనయరుగుచు నవి
మర్మదృష్టిచేఁ బలుమఱు మరలి మరలి
చిత్రఫలకంబు వంకవీక్షించెఁ గొంత
సరిగడచుదాక నొక వింతసరణి మీఱ

క. ఆపు డమ్మరాలి చందం
బుపతిక్షించుచుఁగపోలయుగ్మము దగహా
సపుఁ కాంతిఁ దనరఁగా నా
చపలేక్షణ తనదు ప్రాణసఖి కీటనియెన్ .

క. కఱమలపులుఁ గిది తానే
మెఱుంగునోకో తిరిగి తిరిగియాఫలకము పైఁ
బఱపెడుఁజూడ్కుల నా నా
మెఱుంగుంబోడికి మఱాలి మృదుమఘరోక్తిన్ .

వ. ఇట్లనియె నోపడంతి నీపలికినట్లు మా యట్టితిర్జగంతువు లేమియు నెఱుంగమి
యథార్థంబయైనను నేను నీచేతచిత్రఫలకం బబ్రపడి చూచుటనుం గారణంబు
వినుము. మున్నొక్కచోటనొక్కపురుషుం జూచి తత్సమానరూపుని మఱి
యెందునుంగానక యిప్పు డిందు నతని కైవడి దోచిన నిది తదీయరూపం
బెఱింగి వ్రాసినకెఱుంగో యటు గాక యట్టివాఁడె వేఱొక్కఁ డెక్కడనైనం
గలిగెనోయని యిలచుక విమర్శించి వీక్షించితి నన విని ప్రభావతి యద్భుత
ప్రమాదసందేహంబులు డెందంబునం గ్రందుకొనుచుఁ గందళింప నప్పులుఁగుం
దప్పక చూచి యిట్లనియె .

కా. ఏ మేమి యింక నొక్కమాటు చెపుమా యీ వున్న రూ పిట్లయో
యేమైనం గలదో విభేద మిట రమ్మిక్షింపు మింకన్ వచ
స్సామర్థ్యం బరయన్ మహాత్మనని యుద్ధద్బుద్ధికిం దోచె దా
హా మాభావము గానలేవె మదిలో హంసీ భయం బేటికిన్.

వ. అనిన నది మదిరాక్షి నీక్షించి యిట్లనియె.

క. నీ వనినయట్ల యేను భ
యావహులను గానివారి నాకృతిన కనం .
గా వలఁజ్ఞినైనఁ బిలువక
యేవెట్టిసె చేర నిరువు రేకత మాడన్.

వ. అనిన వెఱఁగంది యాయందుముఖసఖయును దానును నొరిడొరులమొగం
బులు చూచి నగుచుఁ జెవులకుం జవులు మివుల నలవరించి గులుకుటెలుంగుగల
కలికిపలులకె వలచిమొలచు కుతుకంబున నతివశంపదహృదయలై తమకిద్దఱకుం
దాని పెద్దబుద్ధులు సుద్ధులు ముద్దు రప్పించుచుం దద్దయు సుద్దిపిత రాగంబు
లగుచుండురాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు శేగరితలందును మాన్సు కన్న
విన్నయవియె దీనికఱుదు లెంత యరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై
నాదరాహ్లాద మేదురనిరిక్షణంబుల నీక్షించి యోపక్షికులభూషణంబ నీభాష
ణంబు నిక్కంబ మిక్కిలి నక్కఱపడి వేడక ప్రోడలగు గఱువ లిగువు
రేకాంతమాడుచోటి కేటికి బోయెద రిది యట్లు గాదు గదా యేమొక్క
సందియంబు నివర్తించుకొనఁగోరి యిత్తటి నత్యంతప్రార్థనంబు గావించుచున్న
వారము గావున నీకన్నయప్పురుషునియొప్పు నిప్పలకపై వ్రాసినరూపంబు
చొప్పు నొక్కటియగునో కాదో యీదండకు వచ్చి నిచ్చలంబుగాఁ జూచి
నిశ్చయించి చెప్పు మిప్పుడుచు నేను నిట్టివాఁడెందును లేఁడు కలఁడను వివా
దంబునం బన్నిదంబు చఱచినవారము.

క. అనుటయుఁ బందెముకొఱకై

నను వేటొకపనికి నైన నా కది తెలియం

బని గలదె మీకు నాచే

విగవలసినయర్థ మరసి వినిపింతుఁ దగఁ.

తే. అనుచు శుచిముఖి తనమాట కాపడంతు
 లీక్షితాన్యోన్యవదనలై యెంతదూర
 మరుగుచున్నది దీనివాక్యాశయ మని
 మివుల వెఱుంగందఁ గొంత చేరువకుఁ బోయి.

క. సవిమర్శదృష్టి నాటిత
 కవిధాన మొకింత నడపి కడుఁ బదిలముగా
 వివరింప నతనిరూపమ
 యపు నౌ నది యిందు సందియము లేదనియెన్ .

చ. అనుటయు రాగవల్లరి మహత్తరమోద విశేషసంభ్రమం
 బునఁ బఱుతెంచి యప్పులుఁగుముద్దియ, దద్దయు ముద్దు గారవం
 బును జిగురొత్త నెత్తుకొని పోయి ప్రభావతిదండఁ బెట్టి యొ
 య్యనఁ గొనగోళ్ళఁ దత్తనురుహంబులు దువ్వుమఁ గూర్చి నిట్లనున్ .

ఉ. అంచపు గావు నీవు నను నారసిప్రోవఁగ మూర్తిమత్వముం
 గాంచినభాగ్యదేవతపు గాని మదుక్తి తెఱంగు నేఁడుగె
 ల్పించితి వేజగంబునను లేడిటువంటి మనోహరాంగకుం
 డంఁదు గలంచు నిజ్జలరుహోనన మానక నాదుచిత్తమున్ .

వ. అనిన విని ప్రభావతి నిజవయస్యం జూచి.

తే. రాగవల్లరి నీ వేల వేగించె
 దింతమాత్రంబ చాలునే యిప్పితార్థ
 సిద్ధి కతనిలక్షణము లీచిత్రమూర్తి
 యందు నేమైనఁ గల వేమొ యడుగవలయు.

వ. అనిన విని యాహంసి యాచిత్రయాపంబు నిరూపించి ప్రభావతి నుద్దేశించి
 యిట్లనియె.

ఉ. ఆరయ నింక నే మడిగె దల్లవె యాతఁడు శంబరం ద్రిలో
 కారిన ద్రుంచునప్పటి ప్రహరణింబు లారంబునందు నా
 హా రతికంకణాంకములు నల్లవిగో మెడయందు వీరశృం
 గారకళాఘృ నిట్లతని గట్టిగ నెవ్వ రెరింగి వ్రాసిపో.

న. ఈ లక్షణ కథనముచేత నతని నామజాత్యాదు లత్యంతప్రసిద్ధంబులు మీరు
మీయంతనె యెరింగెదగు గావలయు నుత్తమశాసనవిలు గావున నెఱుంగఁ
యని యెఱింగించెద నంటినేని.

చ. ఎనయఁగ నెవ్వ రెంతమన నీల్పికచివరి తాను వారితోఁ
బనుపడ నంతమాత్రఃపతిభాషణ మాకుట యుక్తమంద్రు మీ
కొనరఁగఁ బన్నిదంపు గెలుగోటలు దీర్చఁగ నిప్పుడేను జె
ప్పినదియ చాలు నింకఁ దలపెట్టుట చెల్లద యెక్కుడేమియుక.

తే. నీవ కద ప్రభావతి యగ నిన్ను మాన్పు
తగుణి నే వింటి, రాగవల్లరియె బోటి
పేరు నీ విపు డన వింటి మీరియపురు
నీ యెఱుక మఱచెదరు నూ పోయిరత్తు.

ఉత్సాహ. అనుచు గగనభాగమునకు నంచ యెగయఁ జూచినక
దనుజకన్యకాలలామ తగుదు రెండుచేతులక
వినయ మొప్పు బొదుగఁ బట్టి వేననేలు భంగులక
దనరఁ బ్రియము జెప్పుచును ముదం దెలర్చ నిట్లనన్.

సీ. నిద్దంపుఁబండువెన్నెల గాయు తెక్కుల
యొప్పు చూడఁగ నొక్కయుత్సవంబు
మెఱుంగుదీఁగెలదాగు మించుపక్షాంతవః
టకరేఖ లరయ నొండొక ప్రియంబుఁ
గమనీయ మగుమహాగమనగాంభీర్యాది
విలసనం బీక్షింప వేఱయింపు
మాధుర్యధుర్యకోమలవచనామృతం
బనుభవింపఁగఁ గౌతుకాంతరంబుఁ

తే. గలుగఁ జేయుచు నువ్విళ్ళు గొలుపునీను
సంగతి యొకింత గని యెట్లు జారవిడుతు
నింక రాగవల్లరి పేరు నీవు నిజము
ననగ నీతో నొనర్తు నెయ్యంపుఁజెలిమి.

ఆ. ప్రణయ మొప్పు మిగులఁ బ్రార్థించుచున్నట్టి
 నన్ననుగ్రహించి నాడుచెలిమి
 కొడఁబడంగవలయు నోహంసభామినీ
 యనుచు వేడుకొనఁగ నంచ పలికె.

ఉ. ఇప్పుడు నీవు చెల్లికిని హేతువుగాఁగ గణించినట్టినా
 యొప్పును గిప్పుఁ దా నెచట నుండు రహస్యవిచారవిఘ్న హా
 టెప్పుడు నీకు దోచె నపు డింతయు రోనెను దీనిచేత మీ
 యిప్పటిమంతనంపుఁబని యేమట కంపుఁడు పోయి వచ్చెదన్.

వ. అనిన విని రాగవల్లరి హంసీమతల్లికం జూచి యిట్లనియె.

క. పోయెదఁ బోయెద నం చి
 ట్టోయంచలతల్లి యేల యుద్ధాడింపక
 మాయేకాంతపుఁబనికిని
 నీయునికి విరోధిగాదు నిర్వాహకముకా.

వ. ఇదే నిమిత్తంబుగా సంఖ్యంబు గావలయునని ప్రార్థించెనము గాని కేవలంబైన
 తావక రామణీయకంబునన కాదు నీమపలుకుం చెరువులు పరికింప నీది నీవును
 చెలియుట విస్మయంబు యైనను శుద్ధాంతసిద్ధి దోషంబునంజేసి యే మయి
 యీ మాట మాటు పెట్టక గొబ్బునం జెప్ప నేర కున్న వారము చెప్పివేడికొనక
 యేపనికిని నీవుచొరమి మొదలన పదిలంబుగాఁ చెలిపినదానవు గావున.

ఉ. వట్టిమఱుంగుఁ బెట్టి నుడువం బని లే దది యెల్ల భేరి జో
 కొట్టుట కాకని నెల్లవఁ గూడునె మాటల నీవు గంటి న
 న్నట్టిశుభాంగుఁ డీరహణియాసల కాస్తుద మిప్పు డాతని
 నట్టిగ నన్వయాదికథనంబున చెల్పి యనుగ్రహింపవే.

తే. ఇప్పుడిది చెప్ప కెడ నేయు టీలతాంగి
 బ్రాణసంకటపఱుచు టోపక్షిరఘణి
 కావునను గానవలయు శీఘ్రంబు చెప్పి
 నెనుక నెఱింగింతు నీకు మావృత్త మెల్ల.

వ. అనిన శుచిముఖి వచనవక్రత చాలించి యిట్లనియె.

ఉ. అంతిపురంబుకన్యలట యాత్మ తేజం గభిభాషయ్యుక్తి నొ
క్కింతయు నేర్పరింపరట యిట్లన నిట్లని నాకు నాకె య
ర్థాంతరము ల్గడించుకొని యంజక యెట్లు యువస్తుతుల్ ప్రపం
చింతు నటంచు నుంటి నీకఁ జెప్పెద మీరలు గుట్టుచెల్పుటన్

ఈభాగము కవి వ్రాసినదియా? స్వభావసిద్ధమా? స్వభావ
మును మఱసింపఁ జేయునట్టి శిల్పము. శిల్పముగాని యన్యము
కృత్రిమము. ప్రకృతి ననుసరింపనిచోఁ గళకు సత్యమురాదు. మఱి
యనుసరించుటఁ దప్ప నింకేవిషయములేకున్న సత్యమున్నను సాగ
నుండదు. అనుసరించినట్లేమౌనుచుఁ గ్రమక్రమముగ మీఱి మెఱి
యుట కళాసామ్రాజ్యము. ఒకానొకరు చెప్పినరీతి, ప్రకృతి యాకా
రము. ఆయాకారమును చక్కఁగా నలంకరించి మెఱుంగుపెట్టినరీతిని
తగిన విషయముల సంఘటిని బొదిగి నజీవమై లేచివచ్చునట్లు చేసిన
నయ్యది కళ. ఈభాగము దివ్యము. పాముజాడ పామునకు గుర్తు.
స్త్రీలజాడ స్త్రీలకే యెఱుక. శుచిముఖియొక్క బిగువు చింకములు
పొడుపుమాటలు, యుక్తులు వర్ణింపఁదరమా? ప్రభావతిని బొమ్మరీతి
నాడించునామె వాచాలత స్తుత్యతీతము.

కల్పనా స్థాలిత్యములు

కల్పనయందు సీకావ్యము సిద్ధుష్టమని యంటిమి. అమ్మాటకు
బాధకము లొండురెండు గన్నట్టెడి. సువాభుని కూతులకు గదసాం
బులు పతులగుదురని నారదు లాశీర్వదించి పోగా, నాకన్యలు
“ఎక్కడిద్వారక, ఎక్కడి గదసాంబు లిదివిన్నఁ జెనుచేటు స్వామి
చేత, ననుకులకుఁ బగవీడఁట యాపురంబు” అని, యాశీర్వాద
బలముచే వెల్లివిరిసిన తమి “భోగయోగ్యమగు వ్రాయము” నకు

మున్నే తమ్ముఁ దొడరపెట్టఁ జాలఁ బరితపించిగట ! ఋషుల
యాదేశము విన్నమాత్రిన మఱుచెప్పిన దిక్కునకుఁ ద్రిప్పట,
మనవారి సాధుగుణమును పినఁజుమును జూపు చిత్రమేమో ! భోగ
యోగ్యముగు ప్రాయము కుడరఁ జూచుపే పతిచింతందాల్పు
సామర్థ్యము గలవారెట గాఁబోలు. బాల్యవివాహములకు నిజమైన
నిదానము ! ఈవిషయము లటుండెను. ద్వారకాపురిలోని గద
సాంబులంగూర్చి మనాభుఁ కూతులకుఁ దెలిసిన యామాత్రము
వారియక్కగారైన ప్రభావతికిఁ దెలియకపోనే ? ప్రద్యుమ్నుఁడు
భర్తయని యెఱింగియు దిక్కులేని పక్షిగీతి నాపె రోదనముఁ జేయట
కృత్రిమ ముగ్ధత్వమా ? మఱియు, కృష్ణుఁడు అనామధేయఁడు గాఁడు.
దనుజ శత్రువు ! అట్లగుట నతనియు నతని యింటి వారియు సంగతులు
గడు రహస్యములుగానుండునా ? అందును మాఖ్యముగా విరోధుల
యిండ్లలో ! అందును ఇంద్రునపై దండెత్తిగెల్చిన వజ్రనాభుని
పురిలోను, గృహములోను !

వజ్రనాభుని పురింజొచ్చు నుపాయమునకు సూచకముగ
నుండు భద్రుని చరిత్రము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఉపాయాంత
రము లున్నయెడల సీచరిత్రంబు వ్యర్థంబగును. కాన నితరములగు
వేరవులు సాధ్యములని కవి కనఁబఱచియుండుట గొప్ప పొరబాటు.
కథయొక్క కూర్పు బిగి తప్పిన దనుటకుఁ దార్కాణములు.

తే. “ ఆప్పడు ప్రభావతికి నొక్కయతిన విరులు
గొనుచు బోవంగ నందు నింపునఁ జరించు
తేటిగమిలోనఁ బానొక్క తేటియగుచు
నేగె మాయాఘటండు రతిశ్చరుండు.”

తేటియైనవాడు హంస యేల కాఁ గూడిదు ! ఆపురిబ్రవే
శము హంసలకు సుగమము. అవి నాలాయముఁ బోవుచు వచ్చు
చుండునవి.

చ. “తడవులఁ జట్టియేము సతతంబును బోదుము వానిపిటికిఁ
గడుమతి చాలమిం గడుపు గక్కుతీతి స్ఫురల్కనాథ

(ప్రభా. ఆ. ౧. ప. ౧౧౮)

అని శుచిముఖి యింద్రునితో సేవేదించి యతని కొఱకై
వేగుపని నడపుట కొప్పుకొన్నది. కావున “మాయాఘనుఁడు
రతీశ్వరుండు” భద్రవేషముఁ ద ల్చినదిచూడఁగా ‘గోటితోఁ బోవు
దాసికి గొడ్డలి తెచ్చినట్లు !’ సునాభుని తనయలకు నీప్పితసిద్ధికిఁ గార
ణము చిలుక రాయ బారము. ఇంతేకాదు. వజ్రనాభుఁడు ప్రాణము
లతో నుండఁగానే

కా. “ ... .. సంగ్రామవృ
త్తాంతంబుల్ విని తార్జ్య వాహనుఁడు చక్రావ్యయుధ ప్రోల్లస
త్కాంతికాంతదిగంతరుండయి వడిన్ దావచ్చె నచ్చోటికిఁ.

(ప్రభా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౨)

సమారాధనకు బ్రాహ్మణులవలెఁ దండోపతండములుగా
నింకెండఱు వచ్చిరో ఇక వజ్రనాభుని పురమన్ననో “తపమున
బ్రహ్మఁ బ్రసన్నుఁడేసి, మేరువుపొంత మారుతాతపములకు న్నిజాను
మతిఁ దక్కఁ బ్రవేశ మొనర్పరానిది” గా నతనిచే న్నింపఁబడినది !
అనుమతిలేక కృష్ణుఁ డిప్పుడు చొచ్చినట్లు ఇక గొంతముందుగావచ్చి
యుండిన నెవరైనఁ దలఁ దీసియుందురా ! విష్ణువుయొక్క మహత్వ
మున కతిశయముఁ గల్పబోయి, బ్రహ్మసంకల్పమునకు కథాకల్పన
మునకును విచ్ఛేదముఁ దెచ్చి పెట్టికొనియుండుట మంచిబేరముగాదు.

మఱియు ప్రభావతియొక్క:- గదినిండి తనవిడిదివఱకు రాకపోకలు
సిద్ధిఘ్నముగ నెఱవేఱుటకై ప్రశ్నమును భూవివర మొకటి
గల్పించినట్లు ! ఇదియు నిర్ధృతశ్రమము. కాకి, పిల్లి ఎలుక ఇత్యాది
గృహజంతువుల మావముందాల్చి యభేచ్ఛముగ నేల సంచరింపరాదు ?
ఈకావ్యములో నొక్క కామముచేతనే గాదు, ఊరకయు నిట్టి
చిత్రభ్రమ లప్పుడప్పుడు గలుచుండును.

ఈగ్రంథములో జాతీయములు లోకోక్త్యును పశేషముగా
వాడబడియున్నవి. సఖ్యులందఱకాక గుణమునందును సోగొప్పలు,
కాని 'అతికిబోయిన నెగ్గు శిప్ప' యనుట సరితీతైలినుండియుఁ
జూపవచ్చును. ఈయవమానముం జూడుడు !

ప్రభావతీ దేవియొక్క సౌందర్యమును ప్రద్యమ్నసికి శుచి
ముఖ వాద్దర్పణున విప్పి చూపుటలో

చ. “కొనరిక చూపుచేతఁ గడుగ్రోలిన నీచెలువంబు చెల్వమా
ననమన నెంత మిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పు డో
రసిక శిఖావతంస యదురత్నము కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చమ్ముగవ క్రేవ గగుర్మొడిచెం బొరింబొరిన్.”

‘కాకరకాయ’ యంట ! ఎందుజిల్లేడుకాయ యనరాదా !
పంతముఁబట్టి యేవైన గుణములు బలాత్కారముగ లాగివేయు
జూచినచో విఱువులు తప్పవు.

ఈకథలోనుండు పక్షులకు వలశములములైన పాత్రములు
కళాపూర్ణోదయములోని చిలుకలు. ఈవిషయమునందును ప్రభావతీ
ప్రద్యమ్నము తత్పూర్వగ్రంథము ననుసరించియున్నది. సరస్వతీదేవి
నిలుకయు, ఇంద్రుడు రంభతో మణికంధరుని తపోభంగ విషయ

మైన సంతోషము నానతిచ్చిన విషయము గలభాషిణిలో, దేలువు
చింతకము, శుచిమాఖికిని, సునామని ముత్యము దూతికయైన కీరము
నకును గొలము సాములు. ఈ విధి బ్రహ్మమున దానము ఎక్కువ
కాబోలు !

తుచ్చ శ్రృంగారమునకు గానమునకు మన సునాచారములు

(ప్రభావతీప్రహ్వము ములోని దోషములం గూర్చిన ప్రస్తావము
మనను గట్టిచేసి యెట్లో చేసితిమిగాన, కివివరమైన ప్రతివాదములును
ఇట సంగర్భింపంబూనుట సహజమును సంతోషకరమునైన ధర్మము.
శ్రృంగారరసవిషయములకు నాభాసములకుఁ గలికాదు ఉత్తరవాది.
మఱి యట్టి యనిష్టములే యింతభోగములనిఁ గోతరజైనక గ్రహించు
మన సంఘము ! భావనాశక్తి యెంతయుద్ధరమై యుండిననేమి ?
హనుమంతఁడు సహద్రమువాటఁ జాలినను గనీడఁ దా నాటఁ
జూచినా ? ఉట్లే, తన చావజ్జీగము నెట్టినితి గతుల నడుచునో వాని
సాంగత్య మేమాత్రము లేని తుల్యపుటకు వెచ్చుట తరమురూఢిన
కోరిక. ఇందులకు మతశీత్యములనుండియే ప్రబలప్రచారములఁ
జూపవచ్చును. దేవలోకముననేమి ? ఈ లోకములోని సుఖములు
లభించుటకు నాస్పదమైన పదవియేకగా ! అనఁగా నీలోకములోని
దుఃఖములు నిర్మూలించఁ బడినట్లును సుఖములు అమాయములైనట్లును
భావించిన దేవలోక మేర్పడును. పరమనది యిహముచే నృజింపఁ
బడిన ప్రతిబింబమేగాని యస్యముగాదు. యౌవనము మందిరి.
ముదిమిచెడ్డది. అట్లుగుటచే దేవతలు నిత్యయావను లనియు, మనము
యజ్ఞముల జేసిన నిత్యయావనుల మగుదుమనియు మనుజుఁడు పేరా
సచే నెంచుచున్నాఁడు. నిత్యయావనమున్న రంభ లుండవలయు.
శనిచో నది నిష్ఫలము. ఈరీతినైహికముల ననుసరించి యీప్రపంచ

మున మనకుఁగల ముఖములు, ఆశ-న అను సామగ్రితోఁ గట్టబడిన
మామూలోకములే వైకుంఠము, కైలాసము, మొదలగు పరమ
పదవులు. తుదకు దేవునినైననునరే, మనుష్యులం బోనివానిగా
నూహించుచున్నామేగాని, యతఁ డతీతుఁడని నోటిమాటయున్నను
భావమున నట్టిడుగా సాక్షాత్కరింపఁజేయుట యసాధ్యము. ఆతనికి
వేయిచేతులున్నవని సిద్ధాంతముండెఁబో! వేయి మనఃగాఢమున్నను
చేతులను నస్తువులు మనవేగదా! మనయొక్క యంగములు, ప్రాణము,
మనసు వీనితో నేమాత్రము సాదృశ్యములేని భగవంతు నొకనిఁ
గల్పించి స్మరించుట యలవియూ? యోజింపుడు! అల్లగుటఁ గావ్య
వర్ణనములును అనుభవవర్ణములగుటేమివిత! అవి యీ లోకములోని
రసములను ప్రకటింపఁజేయు కృతులు. కావున సంఘములోనుండు
సౌరభమో దుర్గంధమో వానియందును బర్చియుండుట నైజము.
అనివార్యము. కాజకస్యకయ్యయ్య, దేవేంద్రుని జుంచినవాని
కూతురయ్య ప్రభావతీదేవి పచ్చి పచ్చి కూతలఁ దన మధురమైన
నోటితోఁ బ్రేలుట మనకుఁ దలఁపఁగా నెంతో జుగుప్స! శుద్ధాంత
కాంతానుణియట! ఇక చూచో

ఉ. “వావిరి నెల్లప్రాద్దు . . (ఇవి వెనుకనుదాహరింపబడినవి.)

మ. కలలంగూడిన . . .

చర్య లట్లున్నను నష్టములేదు. ఆమెమాట లంతకైన
బచ్చివి!

“మనసునఁ గాకున్న మాటలయందైన

సౌకుమార్యములేని చానలేల?”

వారి హిందు స్త్రీమనుశ్చర్య మప్రయుక్తము. వాస్తవము విచా
రించిన నీలోపములకుఁ గారణము మన దురాచారహేయజీవితమే

గదా ! శుద్ధాంతములట ! “నోతుడీగకై నం బొలమురాని చోట్లట !”

శుద్ధాంతవాసప్రభావము

సరి ! కలలకు గోడలడ్డమా ! మనసునకు బీగములు బంధములా ! శుద్ధాంతము లేర్పఱచుట యను లక్ష్యకార్యముచే శుద్ధాంతరంగములు ననుకూలునా ? మఱియు, నీ మఱుగే చా మానము విడుచుటకు బ్రేరకము ! ట్లన, ఇట్టివారు యెఱుఁగ, మాతెలు, గానీజనులు మొదలగు మధ్యవర్తుల మూలముగాఁ దప్ప నితరములగు నుత్తమ మార్గములఁ దమనైజుగు వలపును దృష్టిబొందింపజాలరు. మధ్య స్థము పిలిచిన పిమ్మట మానముఁగొని యుండుటెట్లు ? మఱుగఁగా నైన సగము చూపి చూపక యుండుటెట్లు ? శుద్ధాంతమనఁగా నేవకులు మొదలగు నీచుఁగో సానాననున్న మాట ! గగునతనముకిది యను కూలమా ? మఱియు, సట్టి కన్యలకు నితరచింతలే యుండవుగాన తమ చింతయే ప్రధానము. రాజ్యము, దేశము, జ్ఞానము, ధర్మము, వీనింగూర్చిన విచారములునున్న. అప్రయోజకముగా నుంచఁబడి యుండుటచే మనసు పరిశ్రమలేక కృశించి నశించును. ఇట్టివారు స్వసుఖపరాయణులగు లేమి చిత్రము ? మఱి సుఖమనఁగా వీరికి దేహసుఖమనుటఁ దప్ప నిం కేయర్థమైనఁ గలవైన దోషగలుగునా ? ఏ పనిపాటులును లేక తిని, కండ్రొవ్వి, మశాంధలై కాలము భారముగ నుండునట్టి జన్మములు శుద్ధాంతముల నున్నను సంతసానులట్ల ప్రవర్తింతురు. విచ్చుకత్తుల పారా లెక్కునయాకొలది సందు దొరికినంజాలు ! సమయము వ్యర్థపుచ్చక త్వరతోఁ గార్యము దీర్చు కొందమను తొట్రుకాటును గలుగును. అది యుదయమయ్యెనేని, మానము, మఱుగ, సామనస్యముఁగల శృంగార మిక్కడిది ? శృంగార

మునకు బదులు జావళీలు వచ్చి చేరును. పాపము, మన దేశముగో నెండతో స్త్రీలకు దూతికాముఖమైన మోహమేకదా గతి! కన్నులు పయోగింపఁ దడనఁ దున వీరి కవి ముండము లగునేమో! చెవులు అనవరతో ద్యోగములో నుండునవిగాన చుఱుకుగలవగునేమో! చిత్ర ఫలకమో, చెప్పుడుచూటయో కామనందేశపద్ధతులు! ఇవి దప్ప వేఱుమార్గములు మృగ్యములు!

“పురుషుడే దేవుడు ప్రస్వేదగాత్రుడైనను అస్వేదగాత్ర తుల్యుడు” అని పద్మగుంధులు యోజి చుటకును యోజింపఁ జేయుఁ బడుటకును గలకారణములలో శుద్ధాతనివాస మొకటి. ఎట్లన బడుటఁ జోయినఁగాని లోక వర్తమానము లెఱుకకురావు. కూపస్థమండుకముల కాకూపమే పాలసముద్రము. గాఢ్యాంగముల నుద్ధరించుటలో సిప్పులు లైన మంత్రులు, దేశభక్తిచే విరాజిల్లు ప్రతినిధులు, యుద్ధరంగమున శత్రువుల నోడించి సత్య యశోభాసితులై దేశదేవతలఁబోని సేనా నాయకులు, ప్రకృతిశాస్త్రవిచక్షణులు, తత్త్వార్థదక్షులు, ఇత్యాది చరితార్థుల సంగతి హింతఁబోక గుమ్మములోఁ గూరుచుండి దొర తనము—అనఁగా నింటివారిమీద—చేయు మహారాజును దప్ప నింకెవ రిని జూడని భార్యకు వాడే యఖండపరిపూర్ణుడుగాఁ దోచునేమో! ఒకేమూకారము గుఱివెట్టి యస్థలితంబుగఁ జూచుచుండిన నది నిరా కారబ్రహ్మమట్టులు పరిణమించునేమో! కాకిబిడ్డ కాకికిముద్దు తమ తల్లినిమించిన రూపవతులు గుణవతులు లేరని చిన్న బిడ్డలు నమ్ముదురు. పెద్దవారై యిక్కలం జూచినపిమ్మటఁ బోల్చిజూడ నారంభించి తక్కినమ్మల ముత్తమత్వము నొప్పిఁకుట గలదు. ఇంకొక రెక్కువనా రున్నారనినంతనే తల్లిమీద ప్రేమపోవురా? పోవునని బుద్ధికాలిని యైన యే తల్లిమేని నసూయ వహించునా? జనముల తారతమ్య నిరూపణకృత్య మొకటి. అనురాగపాత్రములని భావించుకృత్యము

వేటొకటి. ఈ రెండును సర్వత్ర యైక్యభావముం బూనుననిగావు చూడుడు. శంక రాచార్యుడు ఘనుడైన తొర్కికుఁ డన్నమాత్రము ననే యతనిని గౌరవించికోవలయునని యందఱకు బుద్ధిపొడముట యావశ్యకమా? నైజమా! తర్కము బలముగా నుండవచ్చును. రూపము వక్కువగా నునికి, గుణము సర్వసమ్యుత్తముగామి, దానితో సంశ్లేషింపఁజాలిన ప్రవృత్తులు విరుద్ధములుగావు. అట్లుగుట వలపున కుత్సాహకములగు వేయి హేతువులలో నొకటియున్నయెక సర్వస్త్రి లును వానిపై బడుదురని నమ్మువారును, నమ్మి యట్లు నడచువారును మనుష్యుల జనులా? స్త్రీలవిషయమై మాత్సర్యముఁ బాల్చువారికి రెండువిధములగు భ్రమలుగలవు. ఏవియన, తాము పరిపూర్ణులై యున్నంగాని వారు హృదయపరిపూర్ణముగఁ దమ్ముఁ గామింప రనియు, నెవనియందైన నేదైన నుగళము అధికముగా దేదీప్యమాన మైయున్నచో, పాడు గంటబడిచేసి, తక్కిన గుణముల సంగతి యాలోచింపక, వానిపై నుద్గండముగాఁ బడుదురనుటయు, ఈయెన్ని కలు రెండును హేతురహితములు. సర్వగుణసంపన్నుడైనవానితో వినుగు దవలిన మనసుతో గుఱ్ఱపువాని వలచువారులేరా? తుండకు డన్నతులగు పురుషులుసైతము, ఎన్నో తబ్బిబ్బులకు లోపములకు నాకరములైన భార్యలమీఁదఁ జూపు ప్రేమా వేశమును, నిరంజనుడైన దేవునియందుఁ బ్రకటింపఁజాలుదురా? చిత్తము పలుపోకలఁ బోవునది. గోడలచే నెట్లు నిరుద్ధము గాఁజాలదో యట్లే కారణము నకును దుర్నిరోధము. ఇది స్వభావసిద్ధమని యందఱెఱింగియుండియు, నైరోపాకపులు ప్రయోగించినట్లు ఈన్యాయము మనవారు తమ కృతులలో వ్యాప్తికిఁ దెచ్చియండలేదు.

మీఁద వివరించిన భ్రమలవలనఁ గలిగిన త్కోభములు రెండు. రాజుగారు దేవి నొకదాని సంపాదించి పురమున నూరేగునపుడు పౌర

స్త్రీలందఱుఁ గామాతురభక్తిమై వానిం జూడ పరిపరి వికారవేషములతో
వచ్చిరని ప్రబంధముల వర్ణింపబడియున్నది. ఈ కవుల యూహ
యేమనగా “రాజ! ఇంక వానిం గలయగోరిక తరుణు లెట్లోర్తులు!
మనము రెండణల దక్షిణ నాశించి యేతారతమ్యముల నెంచక
ధనికులను దొంగభక్తి నాశ్రయించుచున్నాముగదా! స్త్రీలును, మన
కన్న నెట్లు శ్రేష్ఠులు! నికృష్టజన్మలే గావున వారిలో నెట్టి పిచ్చి
యెక్కువ!” యని కాబోలు! రెండవది “భర్త దేవుడు. గుఱుక
పెట్టెడు ప్రాణాయామబ్రహ్మ! వాని నేయంశమందైన మీతినరా
రెవ్వరులేరు. ఒక్క కేరనుటయేకాదు. స్మరింపబడెను. పడఁజాలరు!”
అని భక్తి దాల్చియుండవలయునను వాతినత్య ధర్మప్రకటనము.
ఏమి యీజనులకుఁ గల దైన్యమహిమ! పరిపూర్ణులని తలంపబడరేని
భార్యలు చీయు పడలిపోదురా! భార్యలుమాత్ర మంత పరిపూ
ర్ణలా! మనుష్యులలో మనుష్యులని యెల్లరు నున్న సంసారము
సాగదా! మఱి సభలకుఁ బిలిచికొనిపోయిన వివేకానందస్వామి,
గోకలే, మున్నగు మహానీయులం గాంచి, “వీరు గొప్పవారు” అని
భార్యలు మెచ్చికొనిరేని, ఈనను మాతినవారానురను భయముం
దాల్చు మగవారి నీచతకొలఁది నిర్ణయంపబోలునా? స్త్రీలు గుణము
కొలఁది వలచువారైరిపో. అది శ్రేయోహేతువేగాని యనిష్టసాధ
కమా! వారి హృదయానందము నర్థించియైన బురుషార్థము సాధింపఁ
జాతుముగదా!

మోహప్రకృతి

మన గ్రంథములలో చిత్తవిజ్ఞాన మత్యల్పము. అనగా పూర్వ
కావ్యములఁ దప్పఁ దక్కిన యర్వాచీన గ్రంథములలోననుట. పురుషుఁ
డెందఱి స్త్రీలనైన గోరవచ్చునట! తప్పు లేదు! తప్పేల! దక్షిణ

నాయకడు! కృష్ణమూర్తి! స్త్రీలు జన్మపురుషులమీద మనసు పోనిచ్చిరేని, అయ్యో ఎంత పాపము! పాతాళమును మఱింత లోతుగా ద్రవ్వినగాని యీ పాపము నింపలేము! కన్ను గదల్చిన జాలు! ఆపి బంధకి! దుర్మార్గురాలు! మగచారి కొక న్యాయము, స్త్రీల కొక న్యాయముగా నేల విభింపబడెనో చెప్పువారు లేరు! అది యటుండనిండు! స్త్రీ మనసు జడమగును. తిర్యగ్జన్మవుగాదు. ఆత్మగలిగిన మనవంటి చేతనము. మన మేరీతిని స్నేహితులు, బంధువులు, అన్నదమ్ములు, కొడుకులు, భార్యలు (ఽహంవచనమా హిందూజనలలో నయోగ్యముగాదు.) మొదలగు ప్రాణనములతో సహేతుకముగనో నిర్హేతుకముగనో, కాలవశమున భేడితుమో, ఆరీతినే స్త్రీలును భేదముఁ గొనకుండుటకు వారేమి మంత్రములా! మానవులు గారా! భేదము గొనినంతనే మనల నెవ్వరు దుచ్చులని గణింపరు. మఱి కారణము లారసి తీర్మానింతురు మనలో స్త్రీ నడనడిఁగూర్చి సిద్ధాంతము చేయునపుడు ఖండనమేగాని విచార మెక్కడిది? అట్లగుట గొప్ప బుద్ధిచే బ్రేరితమైన భర్తమీద విరక్తి మనునది యొకప్పుడని మనచారికిఁ దెలిసినను, బహిరంగముగ నొప్పుగొనరు. కావ్యముల నిట్టి చిత్రచరిత్రలు వర్ణింపబడి యుండ లేదు. చూడఁడు, తన భర్త కులాభిమానము విడిచినవాడైన బత్నియేల వానిని నదలరాదు? అన్యాయమునకుఁ బాపముఁ జేసిన దనకు నట్టి మఱివేల రాజగదు? లంచముకొఱతో పగచేతనో మాతృద్రోహముఁ జేయువాడై తన దేశమునకు నాశముఁగోరి శత్రు రాజులకు సాయముచేయుఁ కడఁగఁడు దురాత్ముని భార్య శిరశ్చేదనముఁజేసిన సకృత్యమా? సుకృత్యమా? మఱి దేశభక్తుడై నిరంతర యత్నములచే జేశాభ్యుదయము నభివృద్ధిఁ జేయువాని నేల ప్రీతిపాత్రుడని చేరువఁ జేర్చుకొనరాదు! ఒక ప్రతివ్రతా ధర్మమున్న

నిం కేధర్మములును బనికి గావా? అవి యన్తమించునా? వాని సుపాసింపకున్న నవి కీడు తేకుండునా? ఈ పాడుపాతివ్రతము సుధ రించు ప్రకృతియొక్క గృహము మాత్రమే. అనియే పతిభక్తికి రంగస్థానము! దేశోద్ధారక ధర్మములకైనను నిది యొక్కవయా? అలనాడు మహమ్మదుగారికి నాహ్వానందేశ మిది దేశము నొరులకు నమస్పించిన జయచంద్రున కితి రాణి విషమో శత్రుడో పెట్టియుండిన నామె కొక దేవాలయము పట్టించి పూజ సేయకుండుమా? పతిభక్తి నేటఁ గలిపిన వారుండఱు నొక్క లెక్కయనుట మన యాచారము! పతులను గుణములతోలది వర్గించి వారిని వివర్జించిన భార్యల యుద్దేశములను గాఢములను గడించి, వీరియందును గౌరవలాఘవ ముల నిరూపించి గూడితిమేని, భర్తను వదలినవారిగో ననేకులు మహాత్మురాండ్రని యేర్పడును. మఱియు వదలనివారిలో ననేకులు పేనబుద్ధిలవారని, పిరకివాటిని సీచాత్మురాండ్రనియుఁ దెలియక పోదు!

ఏదేని యొక్క ధర్మమునుమాత్రమఁపట్టి మనస్సుల చరిత్రల గణింపజూచుట మాఘ్యము. అందును ఆధర్మమునుండి తొలగిన వారి స్వభావము, స్థితిగతులు, కారణములు కాంక్షలు, వేసినం బాటంపక తీర్పుచేయుట కన్నులు పోయిన కబోదినుకము.

దీనిచేఁ గావ్యములకు గొప్పలోపము సంభవించినది. ఏదియన, శృంగారమనిన నేకవిధమైన శరీర కాగమని యెట్లుభ్రమించిరో, యశ్లే జారశృంగారము నేకగతం బోవునదియని యోజించి, నరుల మనసులు నానాయాపములైన చిక్కులందాల్పినవనుటఁ దెలిసికొనక, వినుగు పుట్టించుంత యభిన్న వర్ణనలఁజేయు దౌర్భాగ్యము. జారస్త్రీ! లెల్లఁ జెడ్డవారగుట! కండ కావరముచే నన్యులఁ గోరువారట!

(ప్రబంధములలో) పతివ్రతలనూత్రము కండకావరముచే గోరువారు గారా? ఇంకేవరము వారికున్నది? శృంగారము సీచశృంగారము. దానికి దిగినట్లు జారత్వమును సీచముంటేసి జతగూర్చిరి. మనుష్య స్వభావమును బరీక్షించి వాచక యలంకారశాస్త్రముల దలసిడి కొన్నంకకుఁ గలిగిన శాస్త్రోగతి యిది !

సరాసరికి నీగృహకృత్య పతివ్రతలకన్న నైరోహ మొదలగు వృద్ధిభూములలోను గాని మేలు. రుష్యాచారికిని జపానువారికిని కొన్ని యేండ్లక్రింద ఘోరయుద్ధము ప్రాప్తమైనపుడు, రుష్యాచారి రణ సన్నాహములయొక్కయు, కోలలయొక్కయు, సైన్యములయొక్కయు మర్మముల నెఱుంగ జపాను రాజ్యములోని వారీచులు కొందఱు బుద్ధిపూర్వకముగ వేటపడి బూనినవారై, తరుణములందు శత్రుసేనా నాచుకుల ఖరభణములకుం గూడ సమృద్ధిచేసి, ముమూర్షువృత్తాంత ములను దేశ భాషా దానియచేసి యువకార రాజ్యపట్టమహిమలైరని వినియున్నాముగాక ! వీరిని సీచ దర్శితలని భావింపకొప్పునా? గృహ ధర్మము, శేషధర్మము విబుద్ధగతులం భోవునవియైనచో దేశధర్మము నెడ నెక్కువ కారవముఁ గలవారా నికృష్టము ! గృహమునకు మించి నది లేదనువారా? యోజింపుడు ! గృప్తి ననుసరించి కొలఁదు లేర్ప డును. సంఘపర్వమైన గృప్తితో తత్త్వవిశేషము చేయువారికి హిందువుల సీతులు మొత్తముమీఁద హీనములని తోచకమానవు. ధర్మముల పరస్పర ప్రాతికూల్యము ఐరోపియనులు విమర్శించినట్లు మన వారు చేయలేదు. కారణము, మూఢభక్తిపరాయణులు గావున. యోజించి యనుష్ఠించిన గుణకోషములు గాన్పించును. యోజనలేక చేయువారికి సందేహ మెక్కడిది, సత్యాసత్య విమర్శ మెక్కడిది? తాటాకులో వృద్ధప్రచారములో ప్రమాణములు, మనసుగాదు.

కావున, గావ్యములోని కన్యకలకెట్లో, సిద్ధాంతులకు నా గీతి నే మన
స్సనునది యడుగంటిన ప్రకృతి.

వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య మఖండము

మూఢభక్తి ప్రాబల్యమునకు రాని భారతకాలములో ధర్మ
ముల యన్యోన్యవైరముం గూర్చిన శోధన లుండెనుటకు దృష్టాంత
ములుగలవు. అన్నమాట ప్రకారము తమ్ములు నడువవలసినవారైనను
భీమాద్వునులు ధర్మజులనిసి తూలనాడలేదా? సత్యము భూతదయ
ఈ రెంటికిని బాత్తుగలుగనిచోట్ల, భూతదయయే శ్రేష్ఠతరమని
కృష్ణుని యుపదేశము. పతులకు లొంగి విణయవిధేయతలమై నడువ
వలసిన విధిగలకయ్యు ద్రాపది సమయముల ధర్మరాజుది పురుషుల
గతినాక్షరంబుగాఁ జిన్మించుచు పలికి త్కత్రియశ్రోద్ధగణాంబుగావించి
యనన్యశక్తివైభవోపేతయై వెలింగె గనా! ఈ వెనుకటినాళ్ల
చప్పిడి పతివ్రతామణు లామెను మీఁటి వెలయువాగా? చవి సారము
లేని పాత్రములకు దాఁచూపినది రామాయణము. భరతుఁడు మొద
లగువారు నిర్వికల్పులు. భారతవీరులు సవికల్పులు, మనుష్యులు,
దారుయత్రములుగారు. “సంతతక్షముండు సంతతతేజుండు నగుట
పాపమందు రసఘమతులు” అని ‘తాబట్టిన కుండేటికి మూఁడే
కాళ్లు’ అని వాదించు మూర్ఖమానసుల దీసివైచినది ద్రాపది.
ఆమె దివ్యచారిత్ర మీ యాఁతికి సుత్తమనిదర్శనము. పౌరుషము గల
వారు విమర్శము, కారణశక్తి, నిర్భయహేతువాదము, వీనిం జూచి
జడియరు. దైవ్యముగడుచు శుష్కనత్తులకు నన్యశాసితములగు
నాచారాదులు ప్రధానములు. స్వాతంత్ర్యము లేనివారగుటచే
స్వేచ్ఛాయోజన ప్రాగల్భ్యము వారికి నలభ్యము. ఇత విమర్శనము.
కారణానుకార ప్రచారము, ఇవి యెక్కడివి?

“ హిందూదేశములోని కవులు స్వబుద్ధి నుపయోగింపక శాస్త్రములు, ప్రాచీనగ్రంథకర్తలు, బోయినవారినే గొట్టెలమందవలె బోయినవారగుట వారి కావ్యములఁ బరిశోధించుటచే నా కాలమున దేశస్థితి జనుల నడవడి ఇత్యాది చారిత్రకాంశముల గుఱులెఱుంగుట దుర్లుభ ” మని యొకానొకరు నుడివిరి. ఇందు సత్యము లేకపోలేదు. కాని యీ కవులు వర్ణించిన జాడలును తమ కాలమునాటివారి జీవితముచే ఘనముగఁ గాకున్నను సల్పముగనైన నిర్ధారితములు గాన, వీనిచేఁ జరిత్రాంశములఁ గనుఁగొనవచ్చుననియు, భాషయొక్కయు దేశముయొక్కయు చరిత్రమును అన్వేష్య సామ్యముందాల్పిన యవి గాని యేమాత్రము సంబంధము లేనివగుట యశక్యమనియు, స్థిరీకరించుట యీ దీర్ఘ వ్యాఖ్యానముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము.

నూరన్న ప్రదర్శించిన యభివ్యక్తంగారము, దేశముల యనాచారముంబట్టి యేర్పడిన వికార మన్నంతన, యీకవి నిర్దోషియని చెప్పుట కష్టము. రసనంబోషణమునకుఁ బ్రతికూలములైన విషయముల పొంతఁ బోనేల ? పోయెఁగో యిదియు సత్యమ నాయితా నాయకుల స్వభావమని చాటనేల ! జనసామాన్యముకన్న నెక్కువ సౌమనస్యము లేకుండుటయు నొక నిశంకము గదా ! మఱియు అట్టి సౌమనస్యము కవి గలవాఁడని కళాపూర్ణోదయముంబట్టి నిరూపించితి మేని-నిరూపింపఁ గలుగును ధైర్యమున్నది-యాయుత్తమగుణమును ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము చేయు కాలమునఁ గోలుపోయి యుండుట యొకదోషము. పశ్చాత్తాపముఁ గలిగించు క్షణము ! వయసు హెచ్చుటచేతనో, మఱి యెందుననో, భావనాశక్తి వాడువాటి యుండును ! కల్పనాప్రతిభ మిక్కుటముగ నుండిననాళ్ళలో వ్రాసుంబడినదగు కళాపూర్ణోదయముయొక్క గుణదోష ప్రకటనమును మఱి నందుకొందము.

ద్వితీయ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

కాలసరణి—హేతుసరణి

క్రథనువివరించుపద్ధతులు రెండు. విషయముల జరిగినట్లు కాల క్రమానుసారముగాఁ జెప్పుట, కాలక్రమమును వదిలి స్వారస్యమును నే సందర్భమునైన ప్రారంభించి పిదప వెనుకముందఱుగా కథను బెంచి పూర్తిచేయుటయు ఇందునకు దృష్టాంతములు. భారత రామాయణములు కాలక్రమానుసారముగా వ్రాయఁబడినవి. ఈ యితీహాసములలో పీఠుల వంశావళులు, వారిజన్మము, వయసు, పెరుగఁ బెరుగఁ సంభవించిన కష్టనష్టములు, ఇత్యాదులు కాలోపగతంబైన వరుస మేరకుఁ జూపఁబడియుండుట సర్వజనవిదితము. ప్రభావతీప్రసవమును గమనింపుడు. కాలముఁబట్టి కథ నేర్పఱచియున్న దౌలుత నజ్ఞ నాథుని వృత్తాంతము, వాని తపోమహిమ, రాక్షసాకదండయాత్ర, మహేంద్రపరాజయము, ఇవి వర్ణింపఁబడి యుండును. కవి యిట నవంబించిన మార్గము వేఱు. 'ఇంద్రుడు శ్రీకృష్ణదర్శనార్థమై విజయంచేసి' యని ప్రారంభించి, కార్యమేమని యాతఁ డడుగుడు, తాను గత్సూర్వకథ కొంతచుట్టుకు విన్నవింపినట్లు కారణములు వెల్లడిచేయుటకునైన చర్చలచేఁ గథయొక్క యాదిని దీసికొని వచ్చి నాడు. దీనికిఁ బాశ్చాత్యు లిడిన పేరు 'తర్కక్రమము' అనఁగా కార్యమునుండి వితర్కించుచుఁ గ ర్యములు పుట్టుటకుఁ దత్సూర్వమే

ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండిన హేతువుల నరయుట. తర్కక్రమమును మాట
కైన 'కారణక్రమము' అనుట స్పష్టతరము. కాలకారణ క్రమము
లకుఁ గల వ్యత్యాసముఁ జూపుట కొక నిదర్శనము:—ప్రాతఃకాల
మున నిద్రలేచి భూమి తడిగా నుండుటఁ గాంచితిమేని గూ తేమను
బట్టి రాత్రి వానకుటిసి యుండు నను హేతువు దెలిసికొందుము.
వస్తువుల స్థితి—అనఁగా నునికికి వచ్చిన విధమున—పరికించి చూచిన
వాన దొలుతటిది. తేమ తరువాతిది. మనకు వస్తువులం గూర్చిన
యెఱుక పరముగాఁ జూచినఁ దేమ యాదిమనత్తు. వాన దానినుండి
దెలిసికొనఁబడిన యనుమానము. కావున స్థితిపరంపరనిర్ణయింపఁ
జూచితిమేని యాదిమధ్యాంతములఁ గాలము ప్రకార మరయవలయు.
వస్తువులు పుట్టిన జాడ నటు విడిచి, దానికి హేతువులైన వానిని
వెదుకుచు వెనుకకును, దానినుండి సంభవించిన ఫలముల నరయుచు
ముందునకును విచారములు నల్పితిమేని యయ్యది కారణక్రమము.
వస్తువుయొక్క తత్త్వము ప్రకాశితమగుటకు నీ రెండు విధంబులు
ననుకూలించినవ. వానను బ్రథమమునఁ జేర్చిని హేతువును గొని
యాడి వానియందుఁ దదనంతరము పుట్టినది తేమయన్నను ఒక్కటే.
తేమను దొల్తఁ జూపి యా సిద్ధికి నేమి కారణ మని యాలోచించి
వాన హేతువని యటు తరువాత స్థాపించినను ఒక్కటే. ఆలోచన
యొక్క ప్రారంభావసానములు భిన్నములు గాని యది పోవుత్రోవ
యొండే. ఇట్లు ద్వివిధగతులఁ జరించినను సిద్ధాంతవ్యత్యాసము లేమికిఁ
గారణ మేమన, స్వభావమునఁ గార్యకారణజాలంబు నిర్వికల్ప మగు
క్రమమును దాల్చి యునికి. వానచే నేల తడియగుటయు, నేల
యంతయుఁ దడియటకు వానఁ దప్ప నిం కే హేతువును లేకుండు
టయు, నిజములైన, నీ ప్రత్యయముల నొకదానినుండి యింకొకదానిని
వ్యక్తపఱుచుట సుసాధమ. నికరముగా నీయవయవమునే యాధార

ముగఁ గొని నౌజింపవలయునను నిష్కర్ష యుండదు. హేతువులయుఁ దత్ఫలములయు ననవరత సాంగత్యమే యుభయక్రమములకుఁ దావలము.

వస్తుతత్వ పరిశీలకశాస్త్రములలోఁ గాలక్రమమునకుఁ బ్రసిద్ధి యొక్కువ. ఎందుకన, ఎఱ్ఱుని సృష్టిలో నానియో గానినే గ్రంథము నను ఆదిగాఁ జూపిన శాస్త్రమునకు నైశద్వము. శాస్త్రములయందుఁ దత్త్వముగాదు ప్రధానము. మఱి రసము. అట్లుగుట మొత్తము మీఁద గాలక్రమమును విసర్జించిన బాగు. ఎందుకన,

‘కృతినాయకుని తల్లి గర్భము ధరించినది, పది నెలలకు నుతోడయము. పిమ్మటఁ బెరిగినాడు. చూపు సాములు నేర్చినాడు,’ ఇట్లని వ్రాసితిమేని రసము రెండు విధములఁ జెడును. నాయకుఁడు పుట్టి పెరిగిన విషయములలో మనకేమి యక్కఱ ! లోకములో నున్న వారందఱు పుట్టకయ పెరుగుదురా ! పాతీ వానియందు మనకుండు శ్రద్ధకు హేతువు వాని యొక్క గొప్పతనము. గొప్పతనమనఁగా గుణములచేతనో, తన పడినపాట్లచేతనో, తాను సాధించిన మహోద్దండ శాస్త్రములచేతనో, మన మనసులఁ దనయొద్దికి లాగికొను గుణము. కావున సట్టి ముఖ్యాంశములను, వానితో గాఢమగు చెలిమిఁ జేసిన విషయములను మాత్రము ప్రచురించిన రసము సాంద్రముగ నుండును. లేనియెడ బానెడు నీళ్ళలో వైచిన గచ్చకాయంత బెల్లమువలె నది హీన మగును.

రామాయణ భారతముల విషయానుక్రమణిక

రెండవది. పుట్టె, పెరిగె, నేర్చె, దేశయాత్ర వెడలె నిట్లని వ్రాసిన నొకనంగతిఁ జెలిసినంత నొక ముందు ఘనమైన శాస్త్రమో

ఫలమో గలుగునను శంక మనకుఁ గలుగదు. కావున నుద్వేగముతోఁ జదువుదమను కుతూహలము వొడమదు. ఇత ముందేమి వచ్చునో చూతమని మనసు తహతహఁ గొనదు. కథయందు నవధానము జీర్ణ మగును. ప్రస్తుత విషయముతోఁ దృప్తి జెందియుండుము. తరువాతి వృత్తాంతములు తామై నివాసముగ వచ్చువఱకు నుద్రేకములేక వేచి యుండుము. చూడుడు. రామాయణములో, రావణుడు సీతనెత్తి కొని పోవువఱకుఁ గథ కొంచెము కొంచెముగా విడిచి విడిచి చదివినను ఆయాసము దోచదు. అటుపిమ్మట “అయ్యో! సీతగతి యేమాయెనో! పగదీర్చక శ్రీరాముఁ డూరకుండునా! యుద్ధ మెట్లు చెల్లినది! ఆ పరమసాధ్వినీ రావణుడు చెఱచినాడ! ప్రాణములతో నుండ నిచ్చినా! భర్తయు మఱఁదియు నామెను రక్షింపఁజాలిరా! చెఱఁ దలఁగినను సౌఖ్యవడెనా!” ఇత్యాది బహుభంగుల హృదయ మల్లల నాడి యాపె జీవితము తుదముట్టువఱకు నన్నివివరముల నెఱుంగ నల జడిగొనును. కావ్యము ముగింపునకు వచ్చినను నాపెసై మనకుండు చింతయు ప్రీతియు గౌరవమును ముగియవు. ఆనేకులు వాల్మీకి బహిరంగము చేసినది చాలదని, తమ తమిఁ దృప్తిజెందుటకై యయోధ్యతో పట్టాభిషేకానంతర మాయమ్మ యెన్ని క్రీడావినోదంబుల ననుభవించెనని యూహించి యాయమ సుఖము దమ సుఖముగా నానందితురు. “భాగము లెన్నియున్న నేమి? ఆనాటి పరిభవ మమృతవతి హృదయముఁ బాయునా? శల్యమువలె నాటి వేదన యొనర్చకున్నె? అట్లగుట శ్రీరాములకు వ్యసనము దోవఁగూడదని. బయట నాటలు పాటలు నవ్వులు నెన్ని పఠరించినను లోన నానాటికిఁ గ్రాగి క్రుంగకున్నె!” యని యాశ్రోశించువా రెందఱు! మఱి, పారంపర్య నీచమును సీతమని భావింప నితరులు “రాముడు మన యట్టిడి! పరుని యింటఁ గాపురమున్న యాలియెడ నందియముఁ

దాల్చకుండురా? తాల్చుడే! మగవాడా! కావునఁ దప్పక వెలివేసి యుండును" అని యెఱుఁగుగాఁబోలు! ఇట్లు పల్లెటంగుల నమ్మహాదేవి నొక నిమిషమైన నెడఁబాయఁజాలక మనస్వాంతము లాయమంజాట్టి రక్షకసైన్యము లట్లు గాచుచు నామె కాఁగోపిపఁజేసిన యవస్థలఁ దాల్చును. దీని కేవల ప్రమాణము లందురో, మీ యనుభవమును, పుంఖానుపుంఖముగ బయలుపడలిన ఉత్తర రామాయణము, మైరావణ చరిత్ర మున్నగు గుపరామాయణములును, వాల్మీకియొక్క మాహాత్మ్య మేమనవచ్చును! అశని భావనాశక్తి తాఁకినఁ జాలును, మనకుండు ఒడురో బక్క యొయైన ప్రతిభయును సాంగత్యప్రేరణచేరేగి యావచ్చుక్కిని బట్టువట్టి బయటఁ బెట్టి విజృంభణముతో నెండలు పట్టినను నావరానిదై "భావాఁబరపీఠి" విహరించును! కవి బ్రహ్మల చండమిట్టిది. తామిడిన యారగింపుతో రక్తి పూర్తియై యంత మొందదు. పాఠి యారగింప నారగింప నింకను గావలయుచును స్పృహ ప్రజ్వరిల్లును. ఉత్పకేళియందు విరతికాన్పనమైన రతి యెక్కడిది. రామాయణంబున సీతాపహరణమెట్టులో భారతమున ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము నట్టిద. పాంచాలీపరిభవము రక్తముతోఁ గాని తదితరములతోఁ గడిగివేయఁ గాదని మననునకుఁ దట్టని మనుజులున్నారా! ఆ కార్యము నెఱవేటువఱకు నందే చిత్తములు హత్తి యూపిరాడ నట్లు లుండును. అయిన నొక విజ్ఞప్తి. ఇప్పుడు వ్యాప్తిలోనుండు భారతము దాని కాదికవియైన వ్యాసుఁడు వ్రాసినది గాదు. * వ్యాస ప్రోక్తము గొంత భాగముమాత్రము. గ్రంథము నుప్రసిద్ధమగుదులైనను, వైష్ణవులు, బౌద్ధులు, స్మార్తులు, వీరశైవులు, పౌరాణికులు

* ఇప్పటి భారతము "జయ" యను పేరిటి చిన్న వీరకావ్యమయొక్క పరిణామము. "జయనామకంబునను రాజకథంగి జగత్త్రయంబునక బూజిత కీర్తియై నెగడు" (స్వర్ణ. 89)

మొదలగు తెగలవారందఱుఁ దమతమ సిద్ధాంతముల నందులోఁ జొనిపి యా యితీహాసమును బాడునేసిరి గాని, మూలకవియొక్క భావగాంభీర్యము గణనాతీతమగుటంజేసి యది యింకను బొత్తిగఁ బూడి యింకి, దూలముగాకున్న యది ఇది మన దేశముయొక్క భాగ్యములలో ప్రాథమికము. మతముల నాతఁబడియు జీర్ణముగాక బ్రతికియుండుటకన్న మించిన మాహాత్మ్యము త్రిలోకముల మూల మూలగా వెదకినను దొరకదు! అట్టి మాహాత్మ్యముగల భారతము దలపోసిన నానందముచేఁ గనుల నీరు గ్రమ్మునేకాని, నాలుక తుంక ముంటలుపచ్చునా! పలుకులు దున్నరములు గదా! మనసు దుర్భర మైన. ఆరణ్యశాంతి త్రమములు ముక్కలు మువ్వినయు కృత్రిమ పర్వములు. తక్కినవానిలో నాదికవి వ్రాసిగ ఘక్కినే విశుద్ధముగ నీ కాలమువఱకు వచ్చిన నెవ్వియును లేవు, గాని సరాసరికి శుభము లని యంగీకరింపఁబడఁ జాలినవియ. కావ్యక్షోభ నాపాదించు రెండు దుర్విపత్తులందుండుట రసికుల పాపఫలము! ఎవ్వియన. మర్యోధనుఁడు పాండవుల నడవికిఁ దోలుట యొకటి. పండ్రెండేండ్లుగూడ నజ్ఞాత వాసమే విధించియుండినఁ గాండవుల బ్రదుకెట్లయినఁ గానిండు, మనకు వైరస్యములేని కావ్య శ్రవణానందముగల బ్రదుకు దప్పి యుండదు. పాండవుల యరణ్య ప్రవేశముచే మనకైన ప్రాప్తియేమని తెల్పుదు? దాకన్న నెన్నియో మడుంగులు క్షేత్రకరమగు వర్ణా శ్రమాది ధర్మములంగూర్చిన మతివిహీనసీర్థప్రసంగ ప్రవేశము. అరణ్యరోదనమంట! గానికంటె దిక్కులేనిది కావ్యములలో వేదాత రోదన! ఆ ధర్మరాజు శుద్ధముగ వరదుఁబోతు! ఋషులను జూచినచే దండము బెట్టి దూరముగాఁ దన నీడయైన వారికి సోఁతనట్లు తొలఁగి పోవుచుండిన నెంత పుణ్యముగా నుండును! కాలక్షేపార్థము అడిగిన ప్రశ్న లే యడుగుచు, సుత్తరము లెంత విరుద్ధములుగ నున్న గంగి

రెద్దురీతిఁ దలయూచుచు నాయన నల్లావగులు నలిపె ! మన కవి ప్రలాపములు ! రెండవ విషయము ఏదియందురో ఆ భీష్ముడు పెద్దమనుష్యునిరీతి గుటుక్కుమని చచ్చి జన్మసాఫల్యమునొందక కొన్ని నెలలు క్రిందఁబడి యుండి ! మన గ్రహచారముగాకున్న భారతపీఠులనెల్ల నుత్తముఁడని పొగడ్తఁ గన్న యాతఁడు పరస్పరాసంగతవిచారముల నెల్ల మన నెత్తిని, గట్టియుండునా? ఋషి సందర్శనము. భీష్మోపదేశము, అనునీరెండు తరుణములు సాకులుగఁ జేసికొని యీహిందూదేశములో నెన్నివాదములు, వేదములు, మతములు, తత్త్వములు బయలు వెడలెనో వానినన్నింటిని సులభముగ లోకులలోఁ బ్రసరింపఁ జేయుకొనెనై యాయుత్తమోత్తమ కావ్యములో నిమిషి దానిని కంటకపామాణవన్యనత్వభయంకరమైన మహారణ్యముఁగా నొనర్చిరి.* కవిత్రయమువారి చిక్కుల విడదీసి విడిచి యాంధ్రభారతము మాతృకకంటె రసవత్తరముగ నొనర్చిరికాని, జనాపవాదశంకంజేసి యేమో, వారు పూర్తిగానవరింపలేదు. రామాయణమునుదు కథాసంయోగము అఖండము. ముఖ్యాంశములనుండి దృష్టిని వెడత్రోవకుఁ దీసికొనిపోవు నంగతు లంతగాలేవు. భారతమున నుపశాఖలు మెండు. కొన్ని శాఖలునుగావు, ఏ సంబంధమును లేనివగుట. కావున నప్పడప్పడు దారిఁ దప్పి పరిభ్రమించువారమై పిమ్మటఁ గష్టపడి కథారాజమార్గమునకు వచ్చులోపల తత్సూర్యము పఠించిన భాగములు మఱపునకు వచ్చుటయు సహజము. మఱపులకు రాకున్నను వానిచే హృదయములో దీపించిన భావనాశక్తిం గొని పరిగణించిన భారతమునకు గౌరవ మధికము. ఒక్క యధికమున్నంజాలదు. హస్తీనాథకాంతరమున్నను నత్యమునకు సగౌరవము రాదు ?

* మహాభారతము “సంహిత” యనబడుట కిదిండుక కారణము.

ఈ యితీహాసములు సైతము కాలక్రమముగా వ్రాయబడక కార్యకారణరీతిగా కథలకెల్లవాధారభూతమగు విషయముతో నుపక్రమింపబడి యుడినచో స్వారస్యమింకను సుద్ధురముగనుండును. ఇవి త్రొక్కిన మార్గముననే వీనిలోని గుణములుమాత్రము లేని చిల్లర కావ్యములు తఱచుచుపోయియున్నవి.

“అనేకవిధ వదార్థప్రపంచసంచితంబు, నుపపర్యమహాపర్వోపశోభితంబు” గను నుండుట యొక్కకతముగ, నాదినే భారతమునఁ గథాసంగ్రహము కర్వర్తింపఁబడి యుండుటయు, “ద్వాపరాంతమునఁ బాండవధార్మరాష్ట్రులకు మహా ఘోరయుద్ధంబయ్యె” నని వక్కాణింపఁబడి యుండుటయును. ఇందుచేఁ గథ కొంతమట్టునకు నేకీభావముం జెందుట, చదువరులకు ముఖ్యాంశములు గజిబిజిలేక యేర్పడుటయు నను శ్రేష్ఠములైన సిద్ధులు సేకుజినవి. రామాయణము నందును కాలానుసరణముచేఁ గొంగు నై క్యభంగము నమర్థించు కొఱకుంబోలె సంక్షేపముగ నాదినే కథాభాగములు దెలుపఁబడియున్నవి.

కార్యకారణక్రమమునఁ గథను వర్ణించేసినవారు ఆంధ్ర ప్రాచీనకవులలో నాకుఁ దెలిసిన సూరన్నదప్ప నింకెవరునులేరు. బహుశః ఈమార్గ సంచారమునకు మొదలిడిన వాఁడతఁడయేమో ఈవిషయమై ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముంగూర్చిచర్చించుచో నొక్కింత ప్రాసియుంటిమి. గాని యందును నది కళాపూర్ణోదయము ననుకరించినదని చెప్పలేదు. కార్యకారణసమ్మేళనముచే నేకీభూతముగా వ్రాయఁబడిన గ్రంథములలోఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రథమము. స్వతంత్రముగ నవీన భంగుల రచించుట కవియొక్క మహాప్రతిభకు ఫలము, సాక్షియును.

కళాపూర్ణోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి

కాలక్రమముంబట్టి చూచిన నీకథకు నాదియభాగము పంచ
మాశ్వాసములోని నరస్వతీ చతుర్ముఖుల లీలాకేళి. అనఁగా సామాన్య
కవులు వ్రాసియుండినఁ బంచమాశ్వాసము ప్రథమాశ్వాసమై
యుండును. చూచితిరా! ఈకవియొక్క కూర్పులోఁ గథా ప్రారం
భమునకుఁ గావ్యప్రారంభమునకు నెంతదవో! ఇట్లు దూరస్థము
లయ్యు నల్లిక చెదరక జిగిబిగిగా నున్నందున నియ్యవి. గాఢాశ్లేషము
గాంచియున్నవి. కథపూర్తిగాఁ దెలియుటకు నై దాశ్వాసములు చదివి
తీరవలయు. ఇతఁ కథ నెఱుంగవలె నన్న కుతూహలమన్ననో ప్రథ
మాశ్వాసములోనే యంకురితము! “రంభానలకూబరులవలనఁ గడ
పట వినంబడిన వాక్యంబొక్కటిఁ దలంచికొని కృతాంజలియై” కల
భాషిణి నారదునితోఁ దావిన్న ప్రకారంబు సీరీతి విన్నవించుచున్నది.

సీ. ... ..

ఏను వృథాభ్రాంతి నింతనంతను దాని

జెంబడిఁ జని పల్కు వింటినొకటి

వినుడది, యరేళతనయుఁడో యబల! యు

న్నారదు మాటలు నడుమజేరి

తే. పొడమె నేమయ్యెనల “కళాపూర్ణుడు”

కడమచెవుమన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనే

నీకు మరి చెప్పరాకుంట నీకథయును

నీకు నాతోడు సుమ్మబ్బ నీకు మనియె.

(కళా. అ. ౧. ప. ౧౯౧.)

ఇదియే కళాపూర్ణునింగూర్చిన తొలుతటి ప్రస్తావన. బొత్తు
కృముఁ బ్రేరేచు విధములు చూడుఁడు. రంభ తన ప్రియునికిని నై నఁ తెప్ప
రానికథ యెట్టిది? ఏకారణముచేత నామె మానధారిణియాయె? నను
మొదలగు ప్రశ్నలు తమంతట నావిర్భవించి, సమాధానము తెలియు

వఱకుఁ గథనుండి మరలఁ గన్నెత్తనీక చేయును. కావ్యములలోని యేకీ భావమనఁబడు గుణంబదియ. అనగాఁ నొక వట్టున, నొక గ్రంథమున నర్పముఁ గ్రోలమేని దనివినియమి. భాగభాగముగఁ జదువఁ బోయినఁ దృప్తి లేదు. ఏలన, సమాప్తివఱకు నేభాగము నఖండముగాఁ దెలియఁబడమిచే.

తే. “ ఏనెఱుంగ జేడ్కపడుచున్న దాననో త
 పోధనోత్తమ యాకళాపూర్ణుఁడనగ
 నెవ్వఁ డాతని సుద్దిమున్నేమి చెప్పె
 నెద్ది చెప్పరాదనియె నాయగురుఁబోడి. ”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౯౨)

అని పలికిన కలభాషిణి పలుకు లా యమ వేగాదు. మనవి యును. మండుకొఱవి నెఁగద్రోసి నట్లు నారదుఁడు “ ఇదియంతయు నపూర్వంబు నాకునుం జెప్పరాదు ” అని యానతిచ్చు తఱికి మన యుద్రేక మాఁపరానిదయ్యెడు ! నారదుడు ఈ కథ యత్యపూర్వ మనుట, కవిపాత్రముల మూలమునఁ దనఁ కృతిని దానే యటనట విమర్శించుట కింకొక ప్రమాణము. రంభానలకూబరులకు నీ యపూర్వ వృత్తాంతముం గూర్చిన ప్రసంగనమయమున వివరించుచు నారదుఁడు కలభాషిణితోఁ దన ప్రియునకై నఁదాఁ దెల్పమికి నా యపురన చెప్పిన విధంబు వినుమని యిట్లనియె.

సీ. ... యోపారుషభరణ తత్కథలు వ
 చ్చిన నేమి యంటేని వినుము దెలియ
 నాకథ లింకఁ జెప్పినట్టివారును విని
 నట్టి వారును ధాత్రియందుఁ బుత్ర
 పౌత్రప్రపౌత్రాది బహుసంతతియుఁ దన
 ర్వుచుఁ జరకాలంబు ప్రచురసంప
 దభివృద్ధికోల్గితి శుభసౌఖ్యముల గాంతు
 రను మాట యున్నది యాదియంద

“యేను నీకది చెప్పిన దీనికొఱకు
 నవనిఁ బుట్టఁగవలయునోయని వెఱచెదఁ
 బ్రాణవల్లభ యవి తావకాంగసంగ
 సౌఖ్యమునఁ జేర్చు నాకు నిష్పంబు లగునె.”
 తే. అదియు వింటిని గదయని యనియెడేని
 యేను వినినట్టి పిమ్మట నిట్టిమాటఁ
 బలికె నొక్క యమోఘు వాగ్విలసనుండు
 గావున వచింప విననిక గాదు నాకు.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౧, ౨౦౨)

ఈమాటలతో నునయొక్క యత్కల గొంతునకు మీఁడుగాఁ
 బోవును ! ఉత్కలకుఁ దోడు అద్భుతమును వచ్చి చేరును. ఎట్లయిన,
 కేవల నిరర్థక వ్యాఖ్యానమైన ఫలశ్రుతిఁగూడఁ గథలో ముఖ్యాంగ
 మునఁ జేర్చినాడే యను విస్మయ మొక్కటి ! మఱి, యీ ఫలములు
 దేవతల కశుభములగు గావున వినవలయునను సంభ్రమ మింకను
 నుద్ఘాతమగును. ఒక పక్షమువారికి మేలుగను. మఱియొక పక్షము
 వారికి గీడుగను అవతరించిన యీ చరిత్ర మేరీతి భూలోకములో
 వ్యాపింపఁ గలదని యాశ్చర్యపడమా ! కథ దేవలోకములోఁ బుట్టి
 యుండుట ఈవఱకే స్పష్టము. ఇంక దేవతలు దెల్పనిది మనకుఁ
 దెలియు లేదంగిని ? కథయేమో తెలిసియేయన్నది. లేకున్న నీగావ్య
 మెక్కడిది ? నారదుఁడును,

తే. “అథ ! ఇను రంభసును గల యట్టి భయము
 నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథనీకుఁ జెప్ప
 గూడ దట్లయ్యు మిక్కిలి కువలయమున
 వెలయఁ గలదది వెలయు త్రోవలును గలుగు!”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౩)

అనిచెప్పుచున్నాఁడు. అతని వాక్య మమోఘము ! అట్లగుట
 నెవ్వరికిని నపాయంబు నాపాదించు యే మంత్రముచే గవి యాక్రియ

సమర్థించునో యని యబ్బురపాటును దొట్టుపాటును జదువరులకుఁ
వలయున్నతొంగడా! మనల నేకాగ్రావధానులం బరవశ చిత్తులం
జేయుటకంటె శిల్పసౌభాగ్యమెయ్యది? కల్పనయనగా నిట్లుండునదే
కల్పన. ఊపిరియాడకుండునంత యుద్వేగముం గల్గించునది.

ఆధారవిషయమును గార్యముచే రోయఁబడిన కారణముగాఁ
జూపుటయేగాదు. మీఁది యుదాహరణములం జూచిన నంగప్రాయ
ములను దిల్లర విషయములం గూడఁ గాలసరణిగ నీకవి వర్ణననేయఁ
డని తెలియుచున్నది. రంభానలకూబరు లాడుకొనుచున్న కళాపూర్ణ
గాధలు అటు తరువాత నడిచిన కలభాషిణీ నారద ప్రసంగమునం
దేలుచున్నవి. దీనింగూర్చిన నిదర్శనము లీగ్రంథములో లెక్కకు
మీటియున్నవి. నారదుఁడు గాన విద్యాభ్యాసమునకై ద్వారకకు
రాకపోకలఁ జేయుట ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసములలో సవేదితము.
దీనికిం గారణము కలభాషిణీ మణిస్తంభుల సంభాషణములో నారదు
నికిఁ దుంబురుసితోనైన మాతృర్యమునకు హేతువు, ఆ నారదుఁడే
మణికంధరుసితోఁ జెప్పినట్లు సిద్ధుఁడు పవరించిన, తుంబురునికి గాన
విద్యా ప్రభానంబున నైకుంతలోకములోఁ బూర్వ మెప్పుడో నడచిన
యనితరభావ్యసత్కారము. కాలక్రమముచు బాటంపక నాటక రీతిగాఁ
బాత్రములచే కథను జెంపొందించుటలో నూరన్న యద్వితీయఁడు.
ఈకౌశల మీతరికిఁ బరిపక్వము గామిచేతనో, యలంకార శాస్త్రము
లకు విధేయుఁడైనందుననో, ద్వారకాపుర వర్ణనము ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నమున నున్నంత సొంపుగా నిటలేదు. కవియే నేరుగ వర్ణించు
నట్లు వ్రాయుట యొక దోషము మఱియుఁ బురజనవర్ణనముం గూడఁ
జేసియున్నాఁడు. ఇది గర్హ్యము. ఏలన, కావ్యమున నే యేపాత్రములు
వచ్చునో వానిని మాత్ర ముచితస్థలముల వర్ణింపవలయునేగాని, కథా

రంభమునఁ దీప్తప్రయోజన వర్ణనములం జేయుట యసంగతి యను విచారము.

కల్పనాదోషములు

షష్ఠాశ్వాసములోని 189-వ పద్యము వఱకు నుండు సంత ప్రాధముగఁ దరువాతి భాగములు లేవు. ఈ గ్రంథమంతటితో సమాప్తిజేసియున్న సమ్యాన్యతరమై యుండును. ఏడవ, ఎనిమిదవ యాశ్వాసములలో భావనాశక్తి, ప్రతిభ మొదలగు కవిత్వ మూల శక్తులు బలహీనములు. తుదకు మధురలాలనా పరిణయాదులు వర్ణింపఁ బడకున్నను తత్సూర్యకథచే నూహ్యముల కావున వానిని బొందించుట వునరుక్తిఁ బోనిది. ప్రధానాఖ్యానముతో నైక్యము వీని కత్యల్పము. అట్లుండియు నీ నిరర్థక ప్రస్తావనకుఁ గవియేల ప్రవర్తించినాఁ డనుట చింతనీయము.

కథాంగము లేక భావముందాల్చి యొక శరీరముగా నేర్పడి యున్నఁ గళకు ప్రాశస్త్యము. అట్టి గాఢసంయోగమునకు షష్ఠాశ్వాసములోని పూర్వోదిత పద్యమునకుఁ దరువాతి భాగములన్నియు విచ్ఛేద హేతువులు. ఇది యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయ నెంచినవాఁడై కాఁబోలు, కథయొక్కయాదినండి యంత్యము వఱకు 'పూసలలో దారమట్లు' ఇమిడియుండు గతి మణిహార వృత్తాంతముం గూర్చి యున్నాఁడు. ఈహార వృత్తాంతముం దిలకింపుఁడు.

మణిహార వృత్తాంతము

దీనికి నాదిమ ప్రభువు విష్ణువు. అతనిని దపస్సుచే మెప్పించి దానిని బడసినవాఁడు సుగ్రహుఁడు. పిమ్మట బ్రాహ్మణ శాపమున

నతండు దనదొల్తటి యెఱుకయంతయు హతంబుగాఁగా, నూతనావతార మెత్తినవాని యట్లు సత్యదాత్ముడను పేరబరఁగి రాజుగాఁగొంతకాలమండి పిన్నుటఁ గళాపూర్ణునికి ముత్రిగాఁ గుదిరె. సుగ్రహుఁడు మున్ను దేవతాలయములోఁ బెట్టి మఱచిన యామణి హారమును మధురాపురపు బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు తీసికొనిపోయి తనయింట బహు వర్షములు పూజసేయఁచు నుండికొని ద్వారక కరిగి శ్రీకృష్ణునికి సమర్పించెను. శ్రీకృష్ణుడును “దండకాకృతి నమృజ్జ్వల సంస్తవలీల కెంతయున్ ఘనముగ మెచ్చి యిచ్చె మణికంధరవాము నకున్” మణికంధరుఁ డలఘువ్రతునగు, నతఁడు కళాపూర్ణునకును, నాతఁడు శిశువాయ యగు మధురలాలనకుం గ్రహముగ నొనంగిరి. అట్లగుట సీహారమును సరస్వతి చతుర్ముఖవిలాసక్రీడయుం బోలె గధనేకీభూతముం జేయు కల్పనలలో నొక్కటి. పూర్వోత్తరభాగంబులన్నిటికిని ఈ హారము సామాన్యము. కథనెల్ల బ్రాణియుండు తీరగవంటిది.

ఈరీతి కల్పన మహోత్తరమైనదయ్యు నెక్కలంకఁబుగాదు. ఎట్లన, ఆహారముమొక్క నాయకమణి యెవ్వరిహృదయస్థలంబున నెంతవఱకు సోఁయుండునో, యంతతడవును వారికి నన్వజ్జత్వము, వాక్యవటుత్వమును సిద్ధించునని విష్ణువు పరము. దాని సత్యము ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనులోపల సుగ్రహుండు శాపహతుఁడాయె! మధురాపురి బ్రాహ్మణుడన్ననో దానిని గంఠములో ధరింపక పూజసేయుచు బహు వర్షము లున్నాఁడట! నానిభార్యయొక్క చిత్తస్థైర్యమెంత దృఢమో! ఆపెగూడ దొంగతనముగానైన దానిని వేసికొనలేదు శ్రీకృష్ణుడు మణికంధరుని మెడలోవేసినాఁడు గాని యది “బాలతఁ గనుపట్టు విష్ణుని కలాపము గావునఁ దద్భుజాంతర

స్థితికి చాలకొప్పి గళసీమనయెంతయు గుప్తమై” యుండెనట !
 ‘బాలతంగనుపట్టు’ అను విశేషణము సమంజసమా ? పూజారి
 బ్రాహ్మణుఁ డిచ్చినది బాలకృష్ణునకా ? పోడశనమాప్రచుహిషీయుతు
 నకా ! పిమ్మట శిశువుగానున్న మధురలాలనకుఁ గళాపూర్ణుఁడు
 నేయఁగా నాయకరత్న మాపె హృదయఁబు సోఁకునట్లు పడినది !
 సమయముఁ జూచి పడవలసినచోటఁ బడినవిగదా ! ఎంత తెలివిగల
 పతకము ! అట్లు సర్వజ్ఞయైన యబ్బాలికామణి యనేకులు పూర్వ
 వృత్తాంతముండెల్ని సత్వదాత్ముని చరిత్రమునకు వచ్చునప్పటి కాపె
 “యటునటుఁగడఁగఁగఁ దన్నణి హృదయస్థలముఁగాసి కడకేఁగుటఁ
 దెలివి యుడిగను !” ఇట్లు వ్రాయుట కామరూపధారణమునకన్న
 సభావ్యము, ఏలన. సత్యముగా నుండునా యను శంకఁ గలుగఁజేసి
 కథయందు కమ్మికను భ్రమను బోఁగొట్టుఁ గావున. ఇఁక ముందఱి
 వృత్తాంతమింకను ప్రాయోభావమునకు దూరము.

వ. “నాడట్లు బోధోదయం బగుటయు నుడుగుటయు నేతన్మూలంబులని
 యెవ్వర నెఱుంగకుండుటను నిది సామాన్యజీవరంబయను తలంపున మావాగు
 దాచి మఱిమటఁజేసి నాటనుండి నేటిదాక నద్దివ్యహారం బెన్నఁడునుధరి
 యించుటయులేదు. నేఁ డాభరణ భరణసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబునఁడలంచి
 కొని చెలులు తత్ ప్రాప్తిప్రకారం బెఱింగింప నిది సుముహూర్త అబ్ధియైన
 ప్రథమ భూషణంబయి భవద్దత్తంబనియు నత్యాదరంబునఁ దెప్పించిహృదయ
 భాగ స్వర్గ నాయకరత్నంబుగా నిపుడు ధరియించి యున్నదాన.”

(కళా. ఆ. ౮. వ. ౧౮౯)

ఇందలి యసంభావ్యములురెండు. కన్యగానుండునపుడు ఆరాజు
 గాల్చియైన సోఁకునా దేవుడా యని వ్యథఁగూర్చుచున్న విరహవేదన
 కాలమున, పెండ్లివాడు, ఎన్నఁడునురాని ప్రసంగవశము ఇప్పుడేల
 పైఁబడవలయును ? రెండవది. ‘హృదయభాగస్వర్గ నాయకరత్నం
 బుగా’ ధరింపబుద్ధి నిష్కారణముగా నేల పొడమవలయు ? లోక

ములో నగృష్టములు, నిర్దేతుకములైన యాకస్మికములు లేక పోలేదుగాని, పడేపడే వలసినచోట్ల నెల్లఁ గాక తాళీయ న్నాయముల నాశ్రయించుట కల్పనకు మిక్కిలిఁ గొఱత. కానురూపములు. దివ్య దృష్టి, ఇత్యాదులు నిర్దేవులములకు ననుకూలించు సాధనములు గానఁ బ్రకృతములు గావు. సర్వసందర్భములలోఁ జేరజాలినవి యీకథలోఁ దప్పక చేర్చఁదగిన యంశములని చెప్పవీలులేదు గనుక, క్రింది వేసందర్భములను జేర్చుకుంటుంటే. కథకెల్ల సూత్రము నలెనందు నీహార మిన్ని వక్రముల కాన్పగమగుట సంతాపహము!

షష్ఠాశ్వాస మధ్యభాగమునకుఁ దరువాతి భాగములు తుచ్చ ప్రబంధరీతిని వ్రాయఁడిన భావవిహీన ఘట్టములు గావున వానిని ప్రత్యేకముగ విమర్శించుటొప్పు. తత్సూక్ష్మభాగములలోఁ బ్రతిభా భావము, కృతినీర్మాణ చాతుర్యము, నివన్నియఁ బుష్కలముగ ప్రకాశించునట్లు రచించిన యీమహాకవి సీరసవర్ణనములకుం దిగుటకుఁ గారణముగా, కాలదోషములును, అలంకార శాస్త్రములయెడ వినయవిసముద్రై 'నకలలక్షణసంపన్నమా' గా వ్రాయఁ బూనిన దౌర్భాగ్యపుఁ బ్రతిజ్ఞయును. మహాకావ్యమని శాస్త్రకారులచేఁ బేర్కొనఁ జడిచదాని సుత్వానింపబోయి, కవిత్వమున కుత్పాత మాపాదించెననుట స్పష్టము.

ప్రథమభాగములోని పౌరబాటులు

ప్రథమభాగమున * కాలదోషము లంతగాలేవు అనగా ప్రబంధముల తీరు తక్కువయనుట. మఱి సర్వలక్షణ సంపన్నతచేఁ గలిగిన దోషములు పెక్కులున్నవి. మణికంధరుడు తపస్సుచేయుటకు

* నేను ప్రథమభాగమునది ౬ వ యాశ్వాసములోని ౧౮౯-వ పద్యము వఱకు నుండు భాగమనియు, ద్వితీయభాగము దక్కినదియనియుం చెలియునది

నుపోద్ఘాతమో యనునట్లు నిస్సంగత్వ దోషభాజనమైన యాత్రాభి
వర్ణన మొకటి చేయబడి యున్నది. ఈయాత్రలచే గణకుఁగలుగు
ఫలమాలు రెండు. వైపుల్యము, వైరస్యము. ఆ! ఒకయూహమై
దీనిని సార్థకమందమా! ఈఋషి తపోభంగమునకై రంభ రాజోపు
చున్నదిగదా! ఆపెకు ససహ్యము గలుగకుండునట్లు కొన్ని స్నాన
ములుచేయించి శుభ్రకాయునిగాఁ జేసి యుంతమని కవి తర్కించి
యుండునా? తర్కించియుండఁబో. కోరిక యీడేరు మార్గముది
గాదుగదా. ఎట్లన. పీఠెన్ని మునుకలు వేసిననేలు? తపస్సులోఁ
గూర్చుండి యేకాగ్రముగ మైశుఱిచి కొన్ని వత్సరములు— వత్సరము
లే!— వాసరములున్నంజాలదా!— శలయమారుతమువలె ప్రజ్వ
రిల్లుటకు : అనాదరణపాత్రమగు నీప్రసంగములకు నాహుతిగా
నీబడినవి నుమారు నలువదియైదు పద్యములు!

కలభాషిణికిని నలకూబరునిపైఁగల మోహముకృతార్థమగు
టకు నీ తీర్థయాత్రయొక్క యిక్కట్టు చూపెడు. నలకూబరునిజూచి
వలచినపిదప నారదుని శిష్యురాలై గానవిద్యాభ్యాసమునఁ గడపిన
యేండ్లు నాలుగు. ఇట్లంత కాలకూపన చుప్పడే యయియుండఁగాఁ
ద్వారలోఁ దపోవర్ణనము బ్రదర్శించి హృదయసాఫల్య మందఱకుఁ
జేసియుంచిన బాగు. ఆమధ్యమున యాత్రకై యొకటి రెండేండ్లు విని
యోగించుట శృంగారభంగము. కలభాషిణికి వయసు ముదరక
యుండునా? మఱియు, నా నాలుగేండ్లు నీప్రీతిసిద్ధికొఱకైన సన్నాహ
మునఁ గడవఁబడఁగాన నాపె యోర్చియుండుట సహజము.
ఈయాత్రలోఁ దగులఁబెట్టిన కాలము నామె యేరితఁ గడపెను? నల
కూబరస్మరణలోనా? విరహవిషయమైన సఖులశోడి సల్లాపముల
లోనా? కవి యాయమ నొంటిగావిడిచి మఱచియుండుట మహా
పాపము. ఘోరపాటు! యాత్రవలనఁ గలిగిన ఫలమిదియే!

ఈఘట్టమునకన్న సందర్భశుద్ధితేనిఁ పంచమాశ్వాసములో
౧౩౨ వ పద్యము మొదలు ౧౭౨ వ పద్యము వరకునుగల పసిపాపచే
జేయఁబడిన యోగవిద్యావిషయకమైన దీర్ఘప్రసంగము. ఈవిమోచన
మార్గప్రదర్శనము శుద్ధముగ ననవసరమా. అసంగతమా. అసమ్మత
మును !

దోషవిచారణ యటుండనిచ్చి యీకావ్యము సుత్యక్తమం
బలి పరగంజేసిన గుణంబుల నభినందితము.

సద్గుణములు

నాటకరీతిని సంభాషణాదులచే వృత్తములం బ్రకటించుట
యందునీగ్రంథము అనదృశ్యము. సామాన్యకవులు రాజు నొక్కని
బేర్కొని యతని దేహమనోలక్షణముల ముప్పదినలువది పద్యములచే
పొడవుగను అసంగతమును గ్రంథాదినే వల్లించురు ! అనఁగా
తత్పూర్వకపులరీతినే మాటుమాటలఁ జేయు న్నవమనుట. వంది
మాగధస్తుతులచే నెవ్వని గొప్పతనమును సాక్షాత్కారముం జెందినట్లు
తోచదు. గుణములు చర్యలచేఁ బ్రకటితములగు. ఏ నడవడియులేని
వాని మనఃప్రకృతి నెఱుంగఁ బోలునా ! కావున కథలో నాయకుం
డొనర్చు కృత్యములచే నతనిశీలము తెఱంగు మనకు బోధయగు
నట్లొనర్పనగునుగాని, ప్రత్యేకముగ ధర్మముల జాబితానొకటి వ్రాసి
యతని మెడఁ గట్టినఁ గవియొక్క బుద్ధితేమిదక్కనింకెద్దియుఁ దెల్లంబు
గాదు. అనేక కార్యములతో నిండినట్లు కథం గల్పింప లేనివారికి
జాపితాపద్ధతియే గతి. గుర్గతి. ఈసార్వభౌముండు చైతన్యమును
వహించిన సంగ్రహధర్మశాస్త్రము అనుటలో సత్యము సుఖమును
రెండును నున్నలు. మఱియు, ప్రదర్శింపఁబడు కార్యజాలములతో
సంబంధములేని గుణముల వర్ణించుట పనికిమాలిన పెత్తనము.

సంబంధముగల గుణములచూత్రము వర్ణించుట కర్తవ్యమేని, కార్య సంబంధములచే నట యొకరు చెప్పక మాపకయ తమంతః దేట పడవా? యుద్ధమున నవక్రవిక్రమము చూపెడు సభిమన్యు గూర్చి వేఱుగ నితఁడుధైర్యశాలియని శ్లాఘింపకన్న మనమెఱుంగ లేమా? అట్టిశ్లాఘనలు గూడిదని కాదు నామతము. మఱి పాత్రములమూలమునఁ జేయబడిన గథ నెఱులవాఱని యైక్యమును వహించి స్వారస్యముగనుండు. కళాపూర్ణోదయములో రాజవర్ణనఁ జేయలేదు. ప్రభావతీలోను జేయలేదు. క్షండులకు శిలబేసి యొక్కో! బహుశః గ్రంథాదని రెంటియందును రాదగిన మహత్ముఁడు కృష్ణుఁడు. ఇతఁడు సుషసిద్ధుఁడు గావున గివి యతనిగూర్చిన ప్రస్తావనము లనా వశ్యకమునని విరమించెన! యోజింపుడు, తెలిసిచేసిన మనకేమి? తెలియకచేసిన మనకేమి? పాకముబ గున్ననామోదించుటయే సరి.

కథాప్రాంభముననే యెంతవడిగా నెన్ని పాత్రముల బ్రవేశింపఁ జేసినాఁడో తలపోసి యానందాశ్చర్యముల భరింపుడు! ఉపద్యాయననములో కలభాషిని చలికత్తెలకొఁగూడి డోలావిహారంబు నల్పుచుండఁగా నారదునితో నాకాశమార్గంబునఁ బోవుచుండు మఱి కంధరుఁడు.

మ. “తమిఁ బూడిదల దూగు టుయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూగునా కొమరుంబ్రాయపు గల్పి గుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కఁగాఁజూగి మింటి మొగంబై చనుచెంచు తీవి గనుఁగొంటే దివ్యహాసీంద్ర నాక మృగీనేత్రల మీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్చుచు లాగొప్పేశన్.”
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౪౭)

అని ప్రశంసించిన ప్రకారము సరిగాదని నారదుండు.

మ. భళిరా సత్కవి వాడు నిక్కమతగ్గ భావింప నీవన్న యత్తైలస్రాయంపు మిటారికత్తెల బెడంగే నెందునఁ గాన, వారలడోలాచలనోచ్చల చ్చరణమల్ తెవిష్టపత్త్రీల యాదలదన్నం జనునట్లు మించెననినక దప్పేమి యొప్పేయగుక
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౪౮)

క. “ అని పలుకునపుడు నికటం

బున నలకూబరుడు దాను మొగిలు మఱుగునన్

ఘనమగు దివ్య విమానం

బునఁ జనుచున్ రంభ విశదముగ నది వినియెన్.”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౫)

అదినే యారీతి నైచుగర నెదుర నిల్పుటయ గాదు. మా మాటకును గథ పెరుగునట్లు చేయు మాహాత్మ్యమున సూరన నిస్తుబుడ ప్రథమాశ్వాసము ముగియసరికి కథామధ్యమున మునిగిన వారమై యెట్లు వచ్చితిమో, ‘యాచి యెక్కుది, అంత్య మేదిక్కున నుండ నని విస్మయానందముల నోలలాడుచుండుము. మణికంధరుని స్తుత్యర్థచేష్టగాదు. ఆకాశమునఁ జేయఁబడియుండినందున గలభాషి వినియుండదు. అటు వివరి యావశ్యకము లేచిచో నలకూబరునిపై వలపుచే నైన దైన్యముతో నారదు నాశ్రయించి యుండదు. మఱియ నాపొగడిక రంభకు ననూయాకారణము. ఆ యనూయచేగఁ దయాపి నారదునితో మాటలాడుటకై వచ్చి నలకూబరుడు “న భామల పోడుములకు బ్రమయకయున్నే” యని దరహసముచేయుటఁ నారదుండును సత్విహసముఁ జేయఁబూని,

క. “నినుబోలు వనిత నీకును

వనజముఖి యితనిఁబోలువాఁ డితనికి నెం

దును గల్గి కలచునో యి

ట్టినిగాఢపు మదము సొంపుతీవులు చనునే.”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౬)

అనిపల్కు తరికి కథయొక్క యస్త్రభారముతో నగన సంపూర్ణమయ్యెను. పిమ్మట లెక్కన వచ్చుచో రాదోయనునట్టి చిట్టి విషయముం బోని.

వ. “అంత నమ్మహామునీంద్రుని యాజ్ఞానుసారంబుగాఁ దద్విమానంబు కలభాషిణి విహరించుచున్న యెలఁతోటలోనికిం దిగియె నట్టియెడ రంభా నలకూబరులును ‘వినయపూర్వకంబుగ నతనిచేతననిపించుకొని యప్పుడెదుటఁ గాన్పించు వాను దేవ ప్రాసాదరాజంబునకుం జేయెత్తి మ్రొక్కి నిజేచ్ఛంజనిరి. ... ..

(కళా. అ. ౧. ప. ౧౬౩)

అను వాక్యముతోఁ గలభాషిణి నలకూబరుని వలచుటకును గళాపూర్ణునినుద్ది వినుటకును సహజమైన సమయముఁ గల్పించి తక్కిన సగము ననాయాసముగ ముగించిన యీకవియొక్క ప్రతిభ యవాఞ్ఞము గదా! ప్రథమాశ్వాసము కథకు నాలవాలము. సమస్తములైన కార్యములయుఁ గారణ బీజంబులందుఁ జల్లబడియున్నవి.

వికృతమును లక్షణము

సామాన్యకవులతోఁ బోల్చిచూచిన సూరిన్న కళాకౌశల మింకను వైశేష్యముతో వెలుఁగును. మన ప్రబంధములు తఱచు కథానాయకుఁడగు రాజు అనునొక్క పాత్రముతోఁ బ్రారంభములు. ఆయననుగూర్చిన యప్రస్తుతవర్ణనము ముగియుటకుఁ బట్టునది యొక గంట. పిమ్మట సర్వసచివుఁడో యెవఁడో యొకఁడు వచ్చుట, అటు తర్వాత వేఱు వెడలుదురేమో. అక్కడనొక సఖిజన పరివేష్టిత యగు కోమలాంగిణిజూచి రాజును విదూషకుఁడును (సర్వసచివులు విదూషకులుగ నుండుటయు విదూషకులు సర్వసచివులుగ నుండుటయు హిందూరాజధర్మమగదా!) రెండుగంట లోకరితోనొకరు శ్లేషలు, అతిశయోక్తులు, ఉల్లేఖలు, బేల్పునప్పటికిని నిది దయ్యాలతోనిండిన కావ్యమని దూరముగఁ బొఱవై తుము! కళా పూర్ణోదయముతో నవమిఁపఁదగినది, మూలము స్కంధమా సామాన్యములయయ్యు, వివిధగతుల దెసలప్యాపింప శాఖోపశాఖలుగలిగి

కనుపండువుగ నుండు మహావృక్షము. సామాన్య ప్రబంధములు, కొలుకులు ఒక దానివెంట సింహాకటి యతికించుటచే నేర్పడిన గొలు నులహావి. ఐక్యము వీరిలోలేదు. ఎన్నికొలుకులైనఁ జేర్పవచ్చును. ఎన్నియైనఁ దీసివేయవచ్చును. వైపుల్యము దక్క నింకెద్దాఁకిని లాభ నష్టములుండవు. ఆకృతి మాటక. వృక్షములు మొదలగు సజీవ ములవలె నుండు కావ్యముల నేయంగమునైన ఛేదించుటకుఁగాదు. నూతనాంగములఁ జేర్చుటకుం గాదు. ఎల్లు చేసినను పరిమాణభేదమే గాదు, ఆకారమును వికృతమగును. ఐక్యమును కథాలక్షణమును బరీక్షించు పద్ధతియేఁగా, ఉన్న భాగములఁ దీసివేయవచ్చునా క్రొత్తవి యేవైనఁ జేరవచ్చునా యని విమర్శించుట. ఈకార్యములు పానగనివైన నైక్యము స్ఫుటము, సాధ్యములైన నైక్యభావ మవక్కము.

‘మానవ ప్రకృతిని అద్దమువలెఁ జూపుశక్తిగలవాఁడు సంభాషణలఁ దీర్చుటలోఁ దిక్కన్నకు సరివచ్చు వాడును’ అని సూర నార్యుఁడ ప్రకాశించినందుకుఁ దార్కాణమైన ముఖ్యభాగములలోఁ గొన్ని యేవనఁగా యిరువురు రంభలు నలకూబరులును బ్రవేశించి చిత్రవిచిత్రగతులఁబారఁబాటుతో సంచరించియు నేయనుచితములకు నసీప్సితములకును బాల్పడి కృతార్థులగు తృతీయ చతుర్థాశ్వాసము లోని ఘట్టములు.

సూరన్నయు షేక్స్పియరును ఒకరి పేరొక రెఱుంగనైనఁ జాలనియంత నవ్వలచున్న సమకాలీనులు. జాతిమతవేషభాషామల వ్యత్యస్తము. అట్లండియ నీ వింత నేమి చెప్ప? షేక్స్పియరు వ్రాసిన శామెడీ ఆఫ్ ఎరర్స్ అనఁగా తబ్బిబ్బుల ప్రహసనము అను నాటకము నకును, రంభానలకూబరద్వయ విలాసమునకును పెక్కుపొలిక

లున్నవి! రెంటియందును భేదములేని రూపముగల నాయకులిరువురు నాయిక లిరువురు అయ్యైపాత్రముల నిరూపించుటకు నసాధ్యమైన భ్రమ తటస్థించి, నాయికా నాయకులు తమనలచినవారని యెఱుఁగిరి లతోఁ జేరియుండువేళ “అయ్యో పాపము, అన్యునిచే నీకన్య చెఱువఁ బడియెనా” యను సంశయము మనకుఁబోయి చునను కలఁత పొందించును. కాన, కథ యామూల్యాగ్రముగ విశదీకరింపఁబడు నొక తమతమ యభిమతముల కనుకూలములైన విధంబుల దాఁపశ్యము లేర్పడినవని చూపి, మనకు దిగ్భ్రమము వాయుటతోడన పట్టరాని నవ్వును సంతోషమును గవి గలిగించును! ఇట్టి కథాసందర్భమెంతో యపురూపము. అట్టిదానిని హిందూదేశములో సూరన్నయు నాంగ్ల ద్వీపమున షేక్స్పియరును నెట్టి సంబంధములును లేనివారయ్యు నేక కాలమునఁ దలపోయుటఁ దలంచితిమేని, యిది కాలయోగ ప్రభావమా? ఆకస్మికవిచిత్రమా? యని విస్మయభరితాంతః కరణుల మగుదుము.

రంభా నలకూబరావహానఘట్టము.

మృగేంద్రవాహనాతిరస్కారంబున దూరముగఁ గొట్టుకొని పోఁబడి యొక పూఁబొదరింటఁ గలభాషిణితోఁబడిన మణిస్తంభుఁడు ఆమెను బలాత్కరింపఁబూనఁగా నవ్వరవర్ణిసి “ఈ పాతకబల్లిఁ బట్టెనుఁ గృపన్ వీక్షింపరే కావరే!” యని మొఱయిడఁగా “వెఱవక యెవ్వఁడురా వెతఁబఱపెడు నిట్లతివ!” నని, నలకూబరుఁడు, పూఁ బొదరింట రంభతో వినోదము లాడుచుండిన వాఁడు, (ఇతఁడు నలకూబరాకారుఁడగు మణికంధరుఁడు) నరసము చాలించి, తన సింహనాదము విని పాటిపోయెడు సిద్ధుని వెంటఁబడి పట్టుకొని తిరిగి వచ్చులోపల, కుభేరసందనుని నైదాఱు సంవత్సరముల నుండి

ధ్యానించుచు సమాగమనమయంబు నిరీక్షించుచున్న కలభాషిణి,
మునుపు నారకుడిచ్చిన వరభావంబునం జేసి రంభాకారమునాల్చి
నదై, యా నలకూబరుని ప్రోవబట్టి యతనిఁగాంచి ప్రేమయుఁ
బక్షపాతంబుఁదోషబల్కు భార్యచందంబున.

కా.....అక్కటకటా! యేమంచునిన్ దూఱుదున్

గేలన్ గైదువు గీదు నేమియును లేకే యిమ్మెయిన్ వత్తురే?

చాలన్ దూరము గాఁగ నేనిచె పరిశ్రాంతిం గడున్ నొచ్చితిన్.

జాబంజాబుం గరంబు మెచ్చుదగు నీచందంబు ప్రాణేశ్వరా!

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౩)

యని ప్రీతియు నిష్ఠురతయు మెఱుఁగుబల్కి సమాధానముఁ
జెప్పి, నిజవాంఛాసాఫల్యమునకు విఘ్నముగానున్న సిద్ధునిఁ దొలగించు
టకై నాథునిఁగూర్చి చెప్పుచున్నది.

క. వీఁడా యట్లన్యాయపుఁ

బోఁడుములకు బూనినట్టి పుణ్యండు, పూని

ల్కాఁడో చల్లభయెంతటి

వాఁడైన నగున్ విశంకవర్తనుఁ డెందున్?

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౪)

నలకూబరాకాగుఁడును సమ్మతించి వానిని వదలిపెట్టి “నీవు
నిర్బంధింపఁ జూచిన స్త్రీ యెక్కడ! చూపుము” అని ధట్టించి
యడుగుడును, తానే యా స్త్రీ యగుటంజేసి కలభాషిణి లోనినవ్వు
వెలికిరాసీక కష్టపఱుపఁబడిన యుత్రమరారీమణులయెడలఁ బురుషుల
కన్న దట్టముగ స్త్రీలకు నుఁడు సహజమగు కరుణయుఁ బశ్చాత్తాప
మును బోఁద్రోయని విధంబున.

సీ. "... ..

వీనితో నిదియేమి విడిచిపెట్టుము వీడు

తను నట్లు డించివెళ్ళిన నెడఁగని

యాయంతిడాఁగి యెం దరిగెనో

యెచటఁ జూపెడు?"

(కళా. ౨. ౩. ప. ౧౬౬)

అని యాసిద్ధుని బంపించివేసినదై, యింక నిజమైన రంభవచ్చి యెక్కడ కార్యభంగ మొనర్చునో యని శంకించి యతఁడు బయలు వెడలివచ్చినచోటికిం దూరముగఁ దీసికొనిపోనుంకించినదై, యేశంకకు నవకాశమియ్యనియుక్తిగా.

" ... .. దాని

మనమింక నెదకుద మని తాను నతఁడు"

(కళా. ౨. ౩. ప. ౧౬౬)

సిద్ధుడు దొల్తఁ బగుగెత్తిన తెరువునఁ గడుదవ్వుగాఁ జనియె ! పాపము ! ఎన్నియో నాళ్ళుగా వేదివేసరిన లలనారత్న మీకల భాషిణి ! నర్వము పక్కడశకువచ్చు సమయమున నెన్నో విఘాతములఁ బడవలసిన సంతప్తురాణు ! వరనంగమముచే నిట్టి స్త్రీలకుఁ గల్గునుఖ మును నాత్మత్వప్రియును బ్రభావతుల కుండవు ఊండదగవు ! ఇట్లు కష్టములనెల్లఁ దరించి యభిరుచి కేళిం గేలి నాయక సంగయోగ మహ దానందయ్యె.

కా. " ... ..

లోలత్వంబున నుండ నచ్చటికి నాలోలత్వద్రక్షణిచో

స్వాలోకించుచు రంభ వేటొకతె డాయక వచ్చెఁ జిత్రంబుగన్ !"

(కళా. ౨. ౩. ప. ౧౭౦)

ఈపెయ యస్సరన యయినరంభ. నలకూబర “విడువిడురా”
 యన్న మాటకు పునసు చివుక్కురుమనగా మణికంధరుడు తన్నుఁ
 బట్టిన శనివలె వెడలిపోవఁగా హృదయకాంతుఁడగు నలకూబరునిం
 గదిసి యుండమని పమనమాతఱికి నామణికంధరుడు తనివిడిఱని
 వాఁడగుటజేసి తన తపశ్శక్తి వినియోగించి నలకూబరాకారుడై
 తనుఁగలసికొనఁగా కుభేరనందనుండే యశభ్రమచే త్రికరణ సుఖముల
 ననుభవించుచు నీవఱకునుండినయని. అట్లా నలకూబరాకారుడు
 ఆర్తస్త్రి విలాపంబువిని దద్రక్షణకై వెళ్ళి కొంచెమునకాక చాల
 కాలము మనలగా, తమిబట్ట లేక తామనము నోర్యక యతని
 రోయుచునచ్చి యతనిఁ గన్నులారఁ జూచుటయేగాదు, అతని యొద్ద
 నున్న తన ప్రతిబింబమఁడగు నింకొకరంభను గన్నులుబుకునట్లు పొడ
 గనుచుండగా నలకూబరుండును దిక్కు ధైలియనివాఁడై.

తే. | “ నీదు ప్రతిబింబమదియె దాని ప్రతిబింబ
 మీవో యేమని చెప్పుదు నిగురుబోడి!
 యేర్పఱుపరాకయున్న వారీపు నదియు
 దీనికరుదంది చూచెదఁ దిరిగి తిరిగి.

క. కుదనేమి చెప్పనాదం.

డఁదొలంగిన దాని నిను దడంబడకుండక
 మదిలోన నేర్పఱించుట
 సుదుర్లభము” ... ..

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౩౬)

అని వల్కుచు విభ్రాంతుఁడయ్యెను. అయ్యా! కలభాషిణికి
 వచ్చిన కష్టము! లేకలేక క్లేశపడి సంపాదించిన యర్థము క్షణభంగుర
 మయ్యెడు తెఱంగైన నాదైన్యము చెప్పఁదీఱునా! అపుడా లతాంగి
 యేమన్నది?

సీ. “అట్లైనఁ బ్రాజ్ఞనాయక నినుఁ గౌఁగిటఁ
 బాయనే వెఱుతు నీమాయలాడి
 యీరూపుతో మనకెడనేయ నేతెంచి
 నదియు తొల్లియు నొక్క యసుర జంత
 జనకనందనకు రామునకును నెడ నేయఁ
 గడఁగి వచ్చుట విసఁబడుచునుండుఁ
 గావున దీని నొక్కడఁ జాట్లుబట్టున
 నుండఁగ నిచ్చిన నొప్పకుండు
 వట్టిమొగమాట లాలించి గట్టి గాఁగ
 నదరవైచుచుఁ జనునుంచు నొరనీవు
 గదలెడు నునుంచు సంభ్రమమొదవ నపుడు
 కాంతు కంతంబు నొకకేలఁ గౌగిలించె”

(కళా . ఆ. ౩. ప. ౧౭౭)

ఇకపై నీయిద్దఱ సవత్సరకొట్లాట వర్ణింపఁబడియుండు తెఱంగు
 వర్ణింప నాతరముగాను? ఇది యచ్చుతావహము. స్త్రీ ప్రకృతికి
 దర్పణము. రసవత్తరము! ఎన్నిసామెతలా, నీతులు, తిట్లు, తల
 త్రిప్పులు! తుట్టతుదకు కన్నీళ్లును! సత్యరంభ వచనములు కొన్ని
 చూడుడు!

క. “విశుమా యేర్పాటు ధనం
 తన యగుచున్న యది యెట్లుండప్పుడు సత్యం
 బనఁగా దైవంబనఁగా
 జనులకు లేకున్న నెట్లు జగములు నడచున్?”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౮౨)

... ..
 సీ. అల్లప్పుడొకచోటఁ జల్లని నురపొన్న
 నీడ మెచ్చుచును నాతోడఁగూడి
 యందుఁ బల్లవశయ్యఁ గందర్ప కేళినిం
 పొందునోఁ బటమటి యందు నొక్క

వనితయాక్రందనధ్వని వినబడుటయు
 నీవు దిగ్గున లేచి పోవుచుండ
 నేను నీతోడన యేతెంచుచో నొక
 యిట్టి దాపలివంక కేగుటయును
 జూచి నిలిచితి నేను నిల్పుటఁ గనుఁగొని
 యెచట నెట్లిది హత్తెనో యెఱుక పడద
 వేగిరింపక నీవ భావించుకొనుము
 కల్ల నిజములు క్రమముగాఁ గానవచ్చు”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౪)

దీనికి మాయారంభ యిచ్చెడు ప్రత్యుత్తరము :

చ. ... ..

మన చరితంబుఁ జెప్పెను సమస్తము వేల్పులసాని చెప్పిన
 ట్ల నిజము గాఁగ నివ్వరవిలాసిని యెచ్చటనుండి చూచెనో!

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౫)

శే. అచట నపుడట నినుఁగూడె యలరినదియు
 నట్ల నీవేగుచో వచ్చినదియుఁ దాన
 యగుచుఁదోఁప సందదికి యెట్లాడవేర్చె
 మగువగాదుర యది! పెనుదగర గాని!
 ... ..

౧౦౬

క. “వినువల్లభ ? కన్నుండం

గనుపాపం దివియు నేర్పుగల మునిఘ్రుచ్చీ
 వనిత తగ దిచట నుండన్
 వెనుకను దిద్దుకొనవచ్చునే యొక్కటైన్”

౧౦౭

అని నలకూబరునిఁ బిలిచికొనివెడలఁ గలభాషిణి యుపా
 యంబుఁ బన్నఁగా; నికనూరకున్న ఎరుడు దక్కఁడని సైరణ
 దొలంగఁబెట్టి, నలకూబరుఁడు చాటుగా నింతవఱకుఁ జేసిన సంవాద
 మప్రయోజక మని నేఱుగా సవతి నొక్షేపించుచు.

క. “త్రుళ్ళుగ నేటికి నిలునిలు
మిల్లలికినఁ బండు వగునె యింతటిలోనే
వల్లభునకుఁగఱు నచ్చిన
యిల్లాల వెయ్యెను లాతి నే పోదోలన్”

క. “మగఁడా పట్టెంబునఁ దలఁ
దెగఁ గొట్టినఁ గొట్టుఁగాక, తెగతేరఁగ నీ
కెగవిడిచి పోయెదనె ప్రా
వగ నాకాణాచియైన వలపుల పంటన్ !”

క. ఈ రీతిని మద్వల్లభుఁ
గోరిక మెడఁ గొగలించుకొని నీవుండన్
పైరించుట కొఱగా దిది
రారమ్మిడ నోర్వఁ జామ్మ రావే యనుచున్

క. వెడదెరువు లిచటఁ జెల్లవు
పుడమి నమాహ దొంగలానఁ బొడిచినఁ గోకల్
విడుతురె గడియింతునె యె
క్కడి గతిమాలిన పితాచికవొ నీ మాటల్ !

వ. అనుటయు నాయంతి సైరింపక

మానిని. అంత మదింపకువేయని వల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్
గంతులడంచెద లెమ్మనిపల్కిన గంతులడంచెద లెమ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలంబని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలంబనుచున్
బంతముచూడఁగదేయని పల్కినఁ బంతముచూడఁగదేయనుచున్

నీ. ఒట్టునుమీయన్న నొట్టునుమీయంచు
నేమేమి యనిన నేమేమి యనుచుఁ
గానీ గదేయన్నఁ గానీ గదేయంచు
నింకేల యనిన నింకేలయనుచు
నోసిపోవేయన్న నోసిపోవే యంచు
నొనంటి వనిన నొనంటి వనుచు
మఱవకుమిదియన్న మఱవకుమిదియంచు
నీవెంత యనిన నీవెంతయనుచు

నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పదనిన

నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పదనుచు

బట్టియాడె నా రంభతోఁ బ్రథమ రంభ

ప్రియుఁడు నిలుమన్న నిలువక పెద్దరొదగ.

(కళా. అ. ౩. ౧౯౧, ౧౯౨, ౧౯౩, ౧౯౪, ౧౯౫, ౧౯౬)

రూపమునఁ బ్రతిబింబములు, మాటల బ్రతిధ్వనులు! మాటలే
గాని దెబ్బలనరసము పొంతకై నఁబోను! కరములు అభినయములకే
గాని కొట్లాటఁకాగావని స్త్రీలనైజమతముగదా! ఇవ్వడువున వాగ్యు
ద్ధము రేఁగుచుండఁగా నారదులు విచ్చేసి నలకూబరునితో హస్యము
లాడిరి! పిమ్మట నతఁడు తనకై పోరుచున్న రంభల నిరవురిం జూపి
వీరిలో! తథ్యమిథ్యాభావము లేర్పఱుపుఁడని వేడఁగా నా కలహ
భోజనులు.

క. ... .. తథ్యమిథ్యా

భావంబులకేమి నీకు భావింపఁగ స్వా

భావికమే యీ యాకృతి

భావము నిజమెద్ది యీ ప్రపంచమునందుక!

క. నీపట్టురువడ నొక్కతె

జూపియొకతె గర్వమడఁపుదుక వలయుగతిక

ప్రాపింపవచ్చు భోగము

నీ పుణ్యంచినమడించి నేఁడు ఫలించెక!

(కళా. అ. ౩. ప. ౨౧౦, ౨౧౧)

అని యానతిచ్చి తమదారిఁ దామేగిరి. రంభలు మరల నెప్పటి
యట్ల వాగ్యుద్ధమునకుం దొరఁగొనిరి. అం దొక్కతె

క. “అటపు లుడిగి పోపో నీ

యఱచేతందడు వచ్చినప్పుడు మమ్ముక

గఱచెదవుగాని తగునెడ

మొలయిదు మది యెట్టి దైవములు వినియెడినో!”

(కళా. అ. ౩. ప. ౨౧౨)

అనుటయు సత్యరంభ.

క. “కానిమ్ము వేగిరింపకు
నీ నుడుటనె ప్రాద్దు వాడిచెనో యేదైవం
బైనను విననిప్పుడె యిదె
నా నిజమేర్పరచి నీకొనర్చెద శిక్షల్.”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౨౦)

అని బహులిచ్చి యొక్కమంచి యుపాహుంబుఁ జిఱిగించి నల
కూబరాకారునితోఁ గలసి విఱివీగుచుండెడు రంభను ‘రా’ దేన
సభకుఁ బోవుదము, అని యూపెకు భేచరత్నంబై ‘లేమి నాతనికిం
బోధించుటకై పిలుచుడు, దైవమా! ఇక కలభాషిణి గతియెట్లు?
కోరినవారి రూపములఁ దాల్చువరము నారదాలచేఁ బడసెనేగాని,
కామగమనముఁ బడయదామె, గావున రంభచేతిలోఁ జక్కఁగఁ
జిక్కినదై, చిన్నతనము రాకుండునట్లు బింకములైనఁ బలికి ప్రోవఁ
జూచికొందమను స్త్రీ సహజమైన గరువతనంబు మెఱయ నేమను
చున్నది చూడుడు!

సీ. “అప్పురః స్త్రీలలో నగ్రగణ్యత్వంబు
జగదుపశ్లోకితంబుగ వహించి
యూర్వాశి మేన కాద్యుత్తమ స్త్రీలు రా
వస్సు పోవస్సు నా సతిశయిల్లి
యెన్నుండు నెచ్చట నెవ్వారిచేతలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికేనెక్కి
నలకూబరుండు ధన్యతమండునా గరు
వతనంబుచే నీకు వన్నెఁబెచ్చి
యొప్పునే యింకఁ గడపటి నిప్పికాచి
నాకు సరిచేసికొని దేవలోకి సభకు
నీవు నూ నీవు నుమ్మని యేవిధమునఁ
గలహమాడెద నిది నీవెఱతలచిచూడు.”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౨౦)

క. కోపము పాపమునకు బా

త్రిపెనుదగవునకు దగఁగనే తిట్టాటల్

ప్రాపించునో సడంతుల

కోపురుషశ్రేష్ఠ యవియు నొక్క బ్రతుకులే!

౨౨౯

ప. అదియునుంగాక.

క. రంభకు నహహ యొకప్రతి

రంభ గలిగి తిగిచి తెచ్చె రచ్చల కనినన్

స్తంభింపనీరు హాస్యా

రంభణ మీ పోరు నిర్జరవిటుల్ నగుచున్.

౨౩౦

క. నానడకలకును యోగ్యము

గానిది యిపు డిచ్చట నైనఁ గలహమ, బ్రదుక

లైన నగుఁగాని యింక నీ

యాన ధరణి విడిచి దివికి నడు గట్టు వెట్టన్!

౨౩౧

క. ఈకలహ మపుడు వినఁబడు

నాకంబున నురల యాననము లేగతి నా

లోకింతుఁ దెగినఁ దెగనీ

నాకు మరుఁడు నిన్ను నిలువనన్ రాకునికెన్!

౨౩౨

ఇప్పుడేకాదు. ఇతముందును నాకలోకమునకు నడుగువెట్ట
దంట! మనుష్యాంగన. పోజాలదు. ఈలోపముఁ గప్పిపుచ్చుటకై
యేమియుక్తి! మతియు తెగినఁ దెగనీ నాకుమరుఁడు' అనునది
'కార్యము మించిపోయినది యోటమితప్పదు అని యెఱింగియు,
తానేముందుగా నతని వదలివెట్లు నెఱింగియైన మానము రక్షించు
కొందును అని యెంచి చేసిన యిశోకయుక్తి యిది! సరి. నలకూ
బరుఁడు సంశయముతోడై యాపెను మెడపట్టి పాయంద్రోసెను.
నిర్దిష్టమోహఫలమా యిది సత్యరంభయు నాయమను కత్తిచేతఁ

గాయము వాయుము, అని శపించెను! ఉదారచిత్తులకు కష్టములే గదా ప్రాప్తి! కలభాషిణి యేకచిత్తయై యిన్నెండ్లు తపించినందులకు ఫలములిట్టివి! అయినను పరునిచే నాక్షణకాల మానరింపబడుట చేత ఈకడగండ్లకెల్ల మించి మీటిన ప్రతిఫలముగా నా మహనీయురాలికిఁ దోషక యుండదని నమ్మెగను! గొప్పవారికి ప్రతమే సుఖము. తుచ్ఛులకు సుఖమే క్రతము! ప్రబంధములోని నాయకలకెల్ల నీ కలభాషిణి శిరోమణిసంటిదగుటను, కవియొక్క చనుత్కృతిని విడదీసి చూపుటకునై యీ ఘట్టము నింత విస్తరించి ప్రదర్శించినాడను. పాపము. ఇట్లు ఖన్నమాననయైన యవ్వరవధూతిలకంబు కలభాషిణి యేగుటయు, నాయమడలఁచుకొన్న మన కెల్లరకు దుఃఖము రాక పోదు. ఇంక రంభం దలఁచికొన్న నవ్వు తప్పదు! ఏలన ఇంతగాఢ ముగ నాదైవతకాంత కొట్లాడిన దెంగుకు? నలకూబర ప్రాప్తికై దొరికిన దెవ్వరు? ఆ మోటుదపసి మణికంధరుడు! వానియొక్క నిజముఁ దెలిసి యుండినయెడ రంభ చీయని కన్నెత్తియైనఁ జూడక యరిగియుండదా? ఏమో యింద్రు డాజ్ఞాపించెనని వానిం గలిసినది గాని మోహముచేగాదు. మనసులేని పరిణయములోఁబడి స్రుక్కుచుండవలెనని స్వతంత్రులైన పుణ్యాంగనల కేమి విధి!

‘సరియేకాని, కలభాషిణికి మాత్ర మిట్టి యసిష్టము ప్రాపింప లేదా! ఆపి గోరినదియు నలకూబరునే, తుదకు ననుభవించినది మణికంధరుని. అట్లగుట రంభకన్న నామె యెట్లు పరిహాసమునకుఁ దక్కువప్రాత్రము! అని యడుగుదురే నూ! ఈ వివరమింక ముందే ర్పడును. మణికంధరునితోడి కూటమియు నాపెయొక్క వాంఛితంబ కాన దానిచే విమనస్కృత యూపకుఁ బాటిలలేకు.

ఇట్లు రంభ నలకూబరునింగూడి తనకు విజయము సిద్ధించినను, అతనికిఁ బాఁబడ్డ పాల్లుదలఁచి, ఇదివఱకు వైరముచేఁ దనయుండు

నుకయించిన స్థైర్యము, కాఠిన్యము నా వైరితోడ యంతర్ధాన
మొందఁగా, స్త్రీజన సహజముగు మెత్తదనము తన్నాక్రమింప, మనసు
నొప్పించే గోపంబు వగవుగా

నీ. * * * * *

పియుఁ జూచిఁ జూచి “మగవారి ప్రేమ లిట్టివిగదా

యెట్లు నమ్మఁగవచ్చు నిచ్చలోనఁ

బ్రాణేశ యటు దండవాసినమాత్ర నీ

ద్రిష్టురి నెచ్చోటఁ దెచ్చికొంటి

నిన్ను నేమన నున్నది నిరభిమాన

గుణత నినుఁ జేరు నన్ననుకొనుట గాక

నాకునా యిన్ని పాట్లందు ” నా కులమతి

నడలెఁ గన్నుల బొట బొట నశ్రులొలుక.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౧)

ఆహా ! యీనంగతి యెంత స్వాభావికముగ నున్నది ? నవతి
యుదువఱకుఁ గన్నుల నిప్పులు. ఆపె పోయినవెంట గన్నుల నీళ్ళు !
ఒక సమిష మెండ. మఱునిమిషము నాన ! ఈ లీలాలలిత్యము
ప్రేమభరాలసలగు స్త్రీలకేకదా ! కొందఱు దీనిని చపలత యందురు.
ఈచపలత లేకున్న వారికట్టి యాకర్షణశక్తియు మనసుల రంజింపఁ
జేయు పటిమయు నుండునా ? శిశ్చలతత్త్వము లెవరికిఁ గావలయును ?
జదులైనవారికిఁ దప్ప. స్త్రీలయందు కోపము మిక్కుటమైన దాని
ప్రతికార్యముగు నేడును లేప్పుదు.

వియోగాంతముం గాంచిన యీ వధూవరు లిట్లు ఒడొరుల
నూరార్చుచు నువశమన క్రియల కుత్సహించుచుండఁగా.

మ. “ ... .. కేటొక్కడం

తనవచ్చెన్ నలకూబయం దచటకిన్ “ నా రూపముందాల్చి వం

చనసెవ్వాడుర చేరినాఁ డటుదురాశక్త రంభ ” నంచున్ వెనక ? ”

(కళా. ఆ. ౩. ౪)

వీడే నిక్కంపు సలకూరుడు. పురుషులలో నీసును రోషమును హెచ్చిన నవి మాటలు దీటు మఱి పోటుల దీక్షుగాని. వచ్చిన రెండు నిమిషములకే వాదములు. సత్యములు, సామెతలు వీని పొంతఁజోక ప్రధానకార్యమున కాయత్తుడై రెండవ సలకూరుడు.

సు. “మది నా మాటలు నమ్మజేసియు నికఁ మమ్మిద్దరఁక ధైర్యసంపదఁబెంపారఁగ దవ్వుల న్నిలిచి యోపద్యాక్షి! వీక్షింపుమే నిదె ఖండించెద వీని మామకమహా హేత్తిప్రకాండంబుచే దుదఁజోధించెదు గాని నీకుఁగల యుక్తు శ్రీతి నాసత్యముక.”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౯)

అన్నాడు. న్యాయనిరూపణమునకుఁ గత్తులవంటి ధర్మరాజు లెవ్వరు లేరనిగదా మగతనముగలవారి నహజమతము! యుద్ధమను మాటలేదు సరికే, రంభ తన కృత్రిమనాథుని గట్టిగా బట్టుకొని, యే జగడము ప్రారంభము గాకమున్నే.

చ. ... .. భూరికృపన్ నను గావరే ప్రియున్
మనుపరె వేల్పులార! యొక మాయపురక్కనుఁడాక్రమించితాఁ
దునుముచు నున్నవాడటకఱోడ నిరాయుధున్” నంచు.....

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౫౦)

నేడ్చుటకు మొడిలిడినది. ఈ యేడ్పునకుఁ గారణము భీతి. దీనికి ముందేడ్చినది కొట్లాట, కోపము, వీనిచేనైన యలసట, కోలు పోయిన యభిమానము, అటుక ఇత్యాదులచేనైన వ్యసనభావముచే.

నారదుడు రంభల నపహసించి పోవువాడు ఊరకపోలేడు. సలకూబరుని కడకుఁబోయి యతనితో ‘నీ యాకారముఁదాల్చి యింకెవ్వఁడో రంభను గూడియున్నాడు. త్వరితం వెళ్ళి సాత్తు

దక్కించుకొనుము అని యువదేశింపఁగా నాపల్కుమై సత్య సలుకూ
బరుఁడు వచ్చి యామిథునముయొక్క నల్లఁవములకు విఘాత మొన
రించెను. పిమ్మట నయ్యిరువురు బాహుయుద్ధమునకుం గడఁగి పోరు
చుండఁగా రంభ

ఉ. “ ... .. నిలుండు సుం

రంభము మాని యేనడుగు ప్రాక్తనవర్తన మొక్కటిన్ రహ

స్సంభవమైనదాని వరుసన్ వచియింపుడు మీఱ లిత్తన్ ”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౬౯)

అని వారి నిల్చి కళాపూర్ణుడను వాని విషయమై మన కేమి
ప్రసంగంబెచ్చుటఁగలిగె’ నని యడుగఁగా ప్రథముడు నిరుత్తరుఁ
డయ్యె. ద్వితీయుఁడు సరిగా నుత్తరంచిచ్చె. అతను రంభ జగవృత్తో
‘నీ రోతవానిచెంత నిన్నా శ్చెట్లుంటినో దైవమా!’ యని వాని న్విడ
నాడి కుబేరుతనయుం బరిగ్రహించె. అతఁడు మోసగాడైన మణి
కంధరుని నల్పావశిష్టాయావుఁగా శపించె.

స్త్రీపురుషుల భిన్నప్రకృతు లీవర్ణనముల చెంతవిశదముగఁ
జూపఁబడినవి! తా మవలించు పద్ధతుల భేదమున్నను గామ మను
పురుషార్థమందు స్త్రీ పురుషు లిరువురు సమానలాలసులు గదా!
మఱియు రాగవిషయమైన యీర్ష్యాయందును తుల్యస్వభావులు. స్త్రీ
పురుషుల యీసహజముగు నేకీభావమును గవి మఱివలేదు. చూడుడు.

కలభాషిణి మామదారియని యేర్పడిన పిదప సలకూబరా
కారుఁడు ఆపించాచి ‘నీపేరెయ్యది యెట్టిదాన?’ వని యడిగె.
అప్పుడు తల్ ప్రతిరంభ సైరింపక :

౯. “ఇందాఁక నీను జేరనీక ననునట్లెంతే మనోజవ్యభక్త
గుండంజేయుట చాలకేమడిగెదీ గొంటనెవృథాయంచు, నా
కందర్పత్వరఁ గానలేమనుచు నాకంజాక్షిఁ బోద్రొప్పెదా
నెందున్ నిల్వఁగనీకపేరలుకతో నెంతేగడున్ దవ్వగఁ

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౩౫)

వైరితో మాటాడుచున్నాడే యను నీనును దొట్రుపాటును
దోషగా రంభ త్వర పెట్టుచున్నది. ఆ ఘట్టముతో నమవర్తనము
సమన్వయముం గాంచులీల నివ్వుడు, అడుగునది స్త్రీ. ఈర్ష్యయు
నాత్రముఁ జూపువాఁడు పురుషుఁడు.

౧౦. “రంభ యక్కపటవర్తనుంజూచి నీవెవండ వెవ్విధంబున నిట్టిరూపంబు భరి
యించి నన్ను వంచించితని యడుగుటయు సత్య నలకూబరుండు.

సి. ఇందాఁక నీను జేరనీక నన్నిట్లుల *

యించుట చాలక యింక నిలిపి

వానినేమడిగె దెవ్వడు గాక నీకేమి

యిది కాకదంత పరీక్షసుమ్ము

నామన్మధార్తియొన్నఁగవలదే చాలు

రారమ్మటంబు నారంభ నపుడ

తోడ్కొని చనియెడు వేడ్కతో మోముఁ దా

మర వికసింపఁగా నురపథమునకు.....

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౩౧, ప. ౨౩౨)

దొంగ, వైరియని దేలిసియు సాంతముగా వాని చరిత్రము
నావకాశముగా వినుటకు రంభకోరినఁ జూచి నలకూబరుని మనసు
మొగము లెంత కమలినవో!

*ఇరువురి వాక్యములయు భావములయు సాదృశ్యము గమనింపుడు. అపే
మాటల నాపే మీఁదనే ప్రయోగించుచున్నాడు.

నే నిక్కడ నమస్య విడదీసికట్లు వ్రాసియున్నాను. కావ్యములో నెవ్వరెవ్వరై నదియు చతుర్థాశ్వాసములోని కొన్ని భాగములం జదివిన గాని గోచరింపకుగాన, తుదమ్మువలకు సంశయములు దీటువు. అద్భుతరస మన్న నో యుడుగడుగునకు, గొంతపెరుగుచుండును ప్రథమ గంభయెవరు? తత్ ప్రతి గంభయెవరు? సలకూబరులెవరు? పాపము, కలభాషిణిగి అనిష్టం డెవడైన గలచెనా? నిర్దిష్టలృచిత్ర సిద్ధివికల్పముంగాంచెనా? ఇట్లని యనేక విధంబులఁ బరివరింపఁచుఁ గలవరింపుచు భయభాతులతోఁ జగవునుము. వీరల స్థితిగతు లరయువలకు నన్యచింత యను పేరైననుండను. చదువరులకిట్లు విస్మయము, సంభ్రమము సావదానత గలిగించు కృతు లాంధ్రంబున నింకెవ్వియును లేవు.

శృంగారవిశేషములు

భావనాశక్తి లేని కవుల నేకులు శృంగార వర్ణనలు చేసి యున్నారు గాని యవి రెండు విధముల దుష్టములు. ఒకటి, వారి శృంగారము నది తుచ్ఛసుఖవిషయాసక్తియైన కేరీర తాపముగాని మనోరాగము గాదు. రెండవది, శృంగారమును నాయికానాయకుల చిత్తప్రకృతుల ననుసరించి యకేకరీతులనుండునని మనవానికిఁ దెలియదుగాబోలు! జావళీశృంగారముదప్ప నింకేరీతియు వారెఱుంగరు. అందఱి శృంగారము నొకరుచిగలిగినదే. నానా భంగులఁగాక, యేకరీతిగా నెల్లదల నుండుటచే రోత గలుగకమానునెట్లు? అసలు వాస్తవమైన శృంగారముగాదు. మఱి దానినే యమిత రాశిగా ముందుదెచ్చిపెట్టి ప్రతిదిన మును ఆరగింపఁజేయుచుండిన నెట్టి మోటుపందికైన వెగటురావా?

కళాపూర్ణోదయమున నైదునకుఁ దక్కువగాని విధముల శృంగారము వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇండు జావళీలకుఁ జేరినది యొకటి

మాత్రము. అమృది యప్రశస్త మనఁదగిన భాగములో నుండుటచే దాని ప్రస్తావన యిటఁజేయును. తక్కినవానిలో నొకదానివలె నొకటి యుండదు. అన్నియు రమణీయముల. కామము అనునది జాతి. సామాన్య ప్రబంధకవులకు దెలియకున్నను దానియందుపజాతులు లెక్కకు మీటి యున్నవి. స్త్రీ పురుషులలో ప్రతివారును వలచు విధములువేఱు. ఆచారము రీతిఁ జేయుఁబడు తిలకవస్త్రాది రచనలో నయితము తమకు సొగసులనిశొఁచెను భంగుల చిత్తమేర్పగునట్లు పచరింతుగుగాఁదే ! ఇంటిపెద్దలు, ఇరుగుపొరుగువారుఁ జూచి పదిమాట లాడుటకు నాస్పదములైన బహిరంగపు వర్తనలయందే వ్యక్తి సర్వ వ్యాపిగా నుండఁగా, మనసులో నుద్భవిల్లు రాగములలో ప్రత్యేక భావములు చందములునుండక యచ్చుగొట్టిన రీతినఁదఱు నేకగతిం జరింతురా ? సంపూర్ణ మగు ననువర్తనము తలపఱఁజుట్టుటలోనే లేదట ! ఇక మనసును గన్నునుచోవు జాడలతోనుండునా ? శృంగారము శాస్త్ర ప్రకారముఁ గీర్పఁబడు విగ్రహము గాదని యెఱుంగని మనవారి విలక్షణత నేమనవచ్చును ? సామాన్యముగఁ జైతన్యములలోనే యేక క్రమము అప్రకృతము. మానవులలో నఁచెల్లురా ? సాధ్యమా ! ఇక మనుష్య భావములనెల్ల నుత్కృష్టతరమగు మోహమున కట్టి జడ సంప్రదాయము శక్యమా ?

మనకపు లీనంగతి నెఱుంగక కామమునకు నాచారముఁ దీర్చి యూడుటకుఁ గారణములు, వారి మాధ్యము, హింసపుల జీవితము, యొక్క రీతియును. ఎట్లన, మనలోఁ బెండ్లికి నుననునకును సంబంధము లేదు. పరిణయము వ్యవహారములలో నొకటి. చిత్తజముగాదు మఱి పితృపితామహజము. మనసును నిరోధించి పీడించు పద్ధతులలో ముఖ్యములు జాతిభేదములు. తమ తమ యపశాఖలను మీటి హృదయము

న్యాయపించ గూడవలె దీనివలన గలుగు ఫలమేమనగా, అమనస్కు వివాహములు. అనగా దేహ మొకచోట చిత్త మింకొకచోట. మాట లిక్కడ కలచు లక్కడ. చిత్తము శివులమీద. భక్తి రథకు లాడిమీద !”

అట్లగుట వధూవగనంగనుము ఆచారానునరణముగాఁ జేయఁ బడు కిర్మము, ప్రాయశ్చయముగ కామిక మనుట కల్గ. పెండ్లింబట్టి చిత్త వికృతయను శృంగారభావమును, చట్టనిట్టమున ప్రకారము అలంకారాది శాస్త్ర సూత్రముల మాదేశముచొప్పున, బోవు విషయ మర్యాదలుగల మంచివస్తువుల యెంచిరో ! సందేహమేల ! యెంచిరి. మనవారి నమ్మిక మీరెఱుంగరా ? కూతురా ! ఫలానా పక్షిరుశాస్త్ర సీమ వురుషుడు. నేను నిర్ణయించినాను. నగలతోడ నీ మనస్సును మాటంగట్టి వాని యింట్లో పెరిలముగావంచి సుఖపడవలసినది. నా మాటయిది. ఇంక నీకేలు యీ వినితో బెత్తనము ? చెప్పినట్లు చేయుచునియేకదా తలినద్రు సంతాప ! పెండ్లిలో నన్ని మంత్రములు దంత్రములు నుండును. ఒక్కటికప్పు ! ఎయ్యది ? ఆత్మతంత్రము వివాహము సంస్కారముట ! హృదయబహిష్కారమన గూడదేమో !

ఇట్లగుట శృంగారభావములును నోరులేని కొడుకులఁ కూతులుంబలె శాస్త్రోపదిష్టక్రమముల మీర మీఱక యాచారముల ననుష్ఠించి సర్వసామాన్యముగ నుండునని భ్రమించి, ఈ సామాన్య సర్వసామాన్య నాంశారశాస్త్రములు కలిపెట్టి వెల్లడిచేసినట్లు మఱియొక్క భ్రాంతింజెంది, యని చెప్పినట్లు శఱుచు మనకవులు వ్రాసియున్నారు. కామమునకుఁ గరణ మెఱుఁగకటిగాదు. మఱి పెక్కులు. బోవుమార్గములు, తాల్పు డిపభావములు, చూపు చిన్నెలును ప్రతివారియందును నవీనములు. అన్యములు. ఘములు నట్టివే. ప్రేమచే విషము,

జెబ్బువారు తేరా? తనకుం దక్కకపోయిన సొగులనుం జెందఁగూడనని
హృదయప్రియులను గొందఱు మృత్యువు వాతఁ ద్రోయుటగు !
కొందఱు ప్రాణములనైన నర్పించి వారికి మేలుచేయ జూతురు. బలా
త్కరింప నెంచువారు నున్నారు. పరస్పర ప్రీతిలేని కూటమి హేయ
మని రోయువారుం గలరు. భయము, శోకము మొదలగు వానిచే
వికలితస్వాంతలైయుండు స్త్రీలమూర్తులు గొందఱును నాపరాని
మోహతిరేకముఁ గలిగించును ! శాస్త్రు దృష్టితోఁగాక దేవుఁడిచ్చిన
సొంతవు గన్నులతోఁ జూచువారికి నిట్టి విశేషములు నుటభముగ
గోచరింపఁ గలవు.

నూరన ప్రతిభావంతుఁడు. కనుక సంపూర్ణముగఁ బాండిత్య
బద్ధుఁడు గఁజాలఁడు. స్వశక్తియే గురువుగ నూతనమార్గములం
ద్రొక్కి యాతఁడు ప్రకటించిన యసాధారణ శృంగారములకు ముఖ్య
నిదర్శనము లీ వ్రాసి. శల్యాసుర విషయము. నుగాత్రీశాలీనుల
వృత్తాంతము. సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసము. కలభాషిణీచోత్రము.

శల్యాసురుని కథ

శల్యాసురునిగూర్చి చెప్పవలసిన సంగతులు కొన్నియే.
మృగేంద్రవాహన తన బంధువగు మహిషాసురుం జంపిననూడు మనం
బునం బాయమిఁ బగఁదీర్చునుపాయము నన్వేషించుచుండగా, నభినవ
కాముదియను చంద్రకిరణసంభూత యపురః కన్య యెరుగై నఁ
జూచినమాత్రాన హృదయమును, ఆ హృదయముతోడ సిన్నా తృగ్గా
పట్టినపట్టును గోలుపోయినవాడై, నన్నెలుకొమ్మాయని యాకాంతను
వేడుకొనఁగా, నామెయుఁ జలంబుదాల్చి నడియె

క. ....నిన్ను మడియించిన వా

నిని దక్క నే వరింపను

వినుమిది నాప్రతిని దీని విడనింక ననియెన్.

(కళా. అ. ౬. ప. ౩౯)

చ. అనుడుఁ దను క్రికూరతకు నద్దనుజుండుగడున్ ఘనంబుగాఁ

గినిసియుఁ బోవనిచ్చె నొక కిడును చేయక యవ్వలాసినిన్ .....

(ప. ౪౦)

అంత బలవంతులైన నేమి? కామినీకటాక్ష పాశబద్ధు లేమి చేయఁగలరు? మోహముయొక్క ప్రభవ మద్భుతము. క్రూరులను మృదుచిత్తులఁజేయును. మృదుచిత్తులఁ గ్రూరులఁ జేయును! ఏనుఁగును బినతంతువుతోఁ గట్టిపట్లు ప్రబలవిరుల నిస్సత్త్వలంబలై బంధించును! ఈ శల్యానురుసఁ దలంచుకొన్న సంతాపమయ్యెడి! పాపము! నేడు గాకున్న నింకఁ గొన్ని యేడ్ల కైనఁ దన నిర్వికల్ప హృదయనయాధిం జేసి, ప్రితిమైగాకున్న దయచేనైనఁ జేపట్టదాయని కాలము వేచి యుండిన నిష్కపటి! నిశ్చలమైన మోహముగలవారు కాలము నొర్పుటకు శక్తుఁగుదురు. ప్రబంధి స్త్రీపుగఁములయొక్క తహతహలు తొట్టుపాటులును తిటుచు చాంచల్య భావులకుఁ జేరినవి. గొప్పవారు మనసులు గలసినఁ జాలునని కాఁసాముజ్యము చిరమునఁగాని లభిం పకపోయినను ఓర్పుతోనుందురు. అంగనుఖము నభిలషించు తుచ్చులకు సంభ్రమము నవాజుము. దమము మొదలగు నుదారగుణము లుండవు. విరోధ కవులు వర్ణించు శృంగారములో దేహనంయోగ ముంగూర్చిన వేగిరపాటు అంతగా నుండదు. హిందూదేశములో నాడినుభర్తము ఇంద్రియ సుగ్రహమట! ఇది యేమాత్రము స్త్రీపురుషుల లక్షణమో కావ్యములఁ జదివినవారికి తెలియును! నోటిలో సదా వేదాంతములు పలుకుచుండువారి యంతదుర్మార్గులు లోక

ములో నుండరనుట కిదియొక తార్కాణము. సనాతన ధర్మగ్రంథ
మీదేశము! ఐగోపావారు తిటుచు హేతువాదులు. పరముఃగూర్చి
పెదవులచేటుగా జపించువారము మనము, ఇహమునం దానక్తులు
వారు. అట్లుండియు నా జనములలో నుండుంత యింద్రియ నిగ్రహ
విక్కడ నున్నదనుటకుఁ గాఁకు.

ఈ శత్రువునుడు ప్రబంధనాయక లకన్న సిస్సంశయముగ
మేలైనవాడు. మృగేంద్రవాహనాశక్తి యిచ్చిన యమోఘమును
కత్తిందాల్చి మణికంఠుని నరయుటకై పోవు సభినవకౌముంచి,
తన్నే చంపుటకు వచ్చుచున్నదా! అట్లైనం దన్నుంజంపువారి చత్తు
రను నమ్మహాశక్తి పరమున్నదిగాదా! అట్లుగుట గాని నాశమొందునో
యని, తనపాటుమఱచి, ప్రియరాలి శుభాశుభములం దలపోయిచు
నాసాధువు,

చ.... .. సంప్రమించుచున్
మతిగలంగంగనిట్లనియె నాఁ యి వచ్చిన నీకు నిష్పదై
వతమలయానసుమ్ము! వరవర్ణిని! యెందుడలంక నేను దు
ర్గతినియి నీవు నాకుఁడెగి మ్రగ్గెదవో యని తల్లడిల్లెదన్ !

సీ. అనుదనయ్యంతి యోయసురేంద్ర నీవు నా
హానికి సోర్వ కిట్లాన లిడంగ
నకట నీమీఁద రా నంత యెఱుంగని
దాననే యేమ నీ తలంపు బడిన
నడిచెద నని తన్ను గడచి చనంగఁ ద
ద్వాక్యరీతి నిశాభివాంభితమున
కనుకూలమైన యట్లైతోచుటయు నతఁ
డక్కన్య వెనువెంట నంత నంత

నరిగ నెందును నిలువక యబ్జముఖము
మిగుల నెడఁబాయ కొక్కొక్క మిషముతోడ
నప్పలుప్పటి కొక్కింత యాలసింది
కూడనిచ్చుచు నెలయించికొనుచు జనియె.

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౬౨, ౬౩)

నమ్మినవాఁడు కవులులేని మానిసి! వానిని మోసగించుట
యేమి కష్టము! ఆ యపురనయందును దోషములేదు. ఇష్టములేని
వాఁడు పైబడ గమకించిన ద్వేషముఁబూనని స్త్రీలుందురా? ఐన
నొక్కటి. వధకు నుత్సహించినను గొంచెము కనికరముఁజూపి యుండిన
నాకాంతకు గౌరవము హెచ్చుఁగాని తగ్గియుండదు. నింకమనస్సుతో
ప్రేమించిన వాఁడెంత యనిష్టమైనను, దనకింత మనోహరణశక్తి
యున్నదిగదాను! సంతోషమును, ఈనిరాశ కిట్లేల యితఁడు ౭లి
యగుచున్నాఁడని వశ్చాత్పాపమును ఏమాత్రముం జెందని కఠిన
హృదయలగు స్త్రీలుందురా? యోజింపుడు.

ఇట్లు తన్నలయించుచుం బోవుచుండఁ దనప్రతాపము ఆపె
కెఱుకపఱుచువాఁడై యాపెను దాఁకకుండునట్లు శలలప్రయోగముఁ
జేసి జంతుజాలంబున నంహరించి యట్లనియె. “నన్ను వరింపుము.
లేనిచో నీవు చనెను చోటులన్నియు నా బలముచేత నాశముచేయు
దును. దాన నీకు నపకీర్తి. కాన నాపయింగూర్చి కరుణలేకయున్నను,
భూతకోట్ల రక్షింపవలయునను దయచేసిన నాకుఁ బత్నివగుము”
అయ్యో! వానియార్తి యెట్టిది! తనకుఁ బరచూర్థము ఆస్త్రీ. ఆమెను
నొప్పింపఁడు. ఆమెపైఁ గినియఁడు. ఇతఁ లోకమంతయు హింసి ది,
యాహింస మాన్పుటకై యాపె యంగీకరించినను జాలుననుచున్నాఁడు.
ఆహా! కాశిన్యము మార్దవము రెండును వానియందున్నవిగదా!
మఱియు నీ కాశిన్యమునకు మార్దవమే కారణము! మోహ
మాహాత్మ్య మిట్టిది. వెన్న తాయగును. తాయి వెన్నయగును!

తన్నీరీతిని వెంబడించు నా యసురను మణికంధరునిచేతఁ జూపించి, పిమ్మట నామణికంధరుని రెండవ జన్మము వేచియుండి యతఁడు గళాపూర్ణుడై జనింప తన పూర్వవృత్తంబు వివరించి గాంధర్వవిధిని వివాహమాడి యభినవకౌముది, పట్టమహిషియై యుండెను. శల్యాసురుని తరువాతి గతియేమాయనో తెలియదు. వానిది వ్యసనకరమును వృద్ధిముక్తిన శుష్కజీవితము! స్వస్థ శంక ప్రీతిచే విశోభితము.

సుగాత్రీశాలీనుల విచిత్రకథ

సుగాత్రీ శారదపూజారియైన యొక బ్రాహ్మణునికూతురు. దాని వరుడు శాలీనుడు. ఇల్లుటపుటల్లుడు. అలంకారములు, డింబములు, అట్టహాసములును వీనికి నరిపడివు. పల్లెటూరివాఁడు పట్టణవాసుల కుర్చీలు, మేజాలు, నిలుపుటద్దములనుజూచి వెఱఁగు వెఱపునంది పోవుమాడ్కి, నేతులంకారములు లేకయుండు వారినేగాని, తళతళలు, పళపళలు, ఘులఘులు, ఘుమఘుమలు మిరయవచ్చెడు స్త్రీలఁ దిలకింపడు. సర్వశృంగార సన్నాహములతో భార్య పడకింపికి రాఁగా, ఇదేమి కొఱవిదయ్యమో, గజ్జలపిశాచమోయని కన్నెత్తియైనఁ జూడకుండెను! ఆభార్యకాపురుషుని తిక్కతెలియను. శాకుంతలములోని

మ. “ నలినంబెంతయు నాచు చుట్టిను విన్నాఁడె చూపున్, గడుకా
మలినంబయ్యును, మచ్చ చంద్రునకు సౌందర్యంబె కావించు, వ
ల్కలముంగట్టియు నీ లతాంగి గడుఁ జెల్వంబందియొప్పారు, మం
జులమా యాపు నలంకరింపనిది యెచ్చో నేదియుంగల్గునే? ” *

ఈపద్యము, రచించినవారు మామక మిత్రులగు రా. అనంత కృష్ణ శర్మగారు.

అను పద్యముయొక్క స్వరస్యము నీ సుగాత్రియెఱుగునంతటి ప్రాథమ్యము యుండినయెడ, కొందఱు రసికులకు నహజ సౌందర్యమువలె మనోహర మగురచనయొద్దియు లేదనియు, దివ్యసుందర విగ్రహముగు తరుణికి సామ్యాపు గడుచుచీరలు, తాటాకుల కమ్మలును ధరించిన నదియు మనసును నీరుగాఁజేయు ఒకవిశేషమైన చెలువ మనియు నామెకఁదెలిసియుండును. వేపలైలోవి గోపికలు పట్టుచీరలు, సరిగ వస్త్రములు, నవరత్నఖచిత భూషణములును లేనినాగు. నమమైన పట్టుంగట్టి, పూవులతో నలంకృతలై యే పనిపట్టులేక యుద్యాన వనములలో చివురాకు మొత్తలమీఁదఁ బొరలాడుచుండు రాచకన్నెల వలెఁగాక, వెన్నలదీయుట, ఆలఁగాంచుట, గృహకృత్యముల నెఱవేర్చుట మొదలగు శ్రమములచేఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు దేహముల నారోగ్యముగను, మనసులఁ గవటము కాఠిన్యములేని విశుద్ధములగును నుంచికొని యుండెడివారు. అట్లయ్యును ప్రబంధ నాయకలకన్న నెన్ని మోమడుంగులు వారు ప్రీతికరలచుట భాగజతములో దశమ స్కంధముఁ జదివినవారికి వేఱుగఁ జెప్పవచ్చునా! శాలీనుఁడు రసికశిఖామణి కాబోలు! తనభార్య కృత్రిమములగు తఱుకు బెఱుకులను వదలి గొల్లభామరీతి నున్నఁగాని దగ్గఁ జేర్చనని సంకల్పించి కొన్నాఁడేమో!

అత్తగారు ఇంకను శ్రద్ధతో సొగసులు దిద్దిదిద్ది కూతును రెండు మూఁడు నాళ్ళట్లయిపెను. వృథాప్రయాస! “వట్టిరాకపోక లొనర్చె వానినతియు”. పెండ్లికూతు రూరఁయుండినను జెలికలై లూరకుండురా? జీతములకఁ బ్రతిఫలముగా బోధనులుచేయనిచోఁ గృతఘ్నుతయని యేమో! “ఆ లజ్జావతికి నేకాంతంబున నిట్టనిరి.”

* మన నాటకములలో వీరిని రాజశ్రీలవలె చిత్రించి యుండుట రసభంగము.

అ. “పాపాత్రి ! యాలిమగనిపోడుము లేమియుఁ
గలిగినట్టి నొప్పు గావరాదు
మిత్రులగుచూడ మేల్మేలు దంపతు
లిరువురును వివేకు లేమిచెప్ప ? ”

(కళా. అ. ౪, ప. ౬౫)

క. కాంతుఁడుచిత్రజ్ఞుఁడైనను
కాంతకు సిగ్గుపడఁ జెల్లుఁగాక కటకటా !
కాంతుఁడు సిద్ధితికాఁడై
కాంతయు నల్లైన నెట్లు కాపురమికన్.

౬౬

అ. నలివదన ! యెన్ని నాశ్చర్యనఁజిన్ని కూఁ
తుఁపుగావు నీవు తొడగి పలికిఁ
దగిన సేవఁజేయ కగునె యూరికయుండ
నాతఁడేమియు ననఁడనఁచునిట్లు.

౬౭

క. మగవాఁడు భాగ్యవంతుఁడు
మగువకు నొప్పుగునె యిట్లు మానపుబిగి గ
ట్టిగఁ చాల్చు దనంతనయూ
డిగ మిటునటుసేయ నతనిదెందము కరఁగున్.

౬౮

క. గారామనఁ దోడ్తోడన
రారమ్మనఁ డనుచు మగుడి రానేటికిఁ గ
ర్పూరంబుతోడి బాగా
శ్రీరాదోయాకు మడచి యారాదో ! చెలీ !

౬౯

క. వెంగలివిగాక నీవో
యంగన భోగములపంట యామనియగు నీ
బంగారుపంటి ప్రాయము
సంగతియే యకట ! రిత్రశయ్యకు నొసఁగన్.

౭౦

క. యౌవనము గలిగినప్పుడ
పూవుంబోడులకుఁ బతుల భోగంబులుగా
కానిభవములకుఁ గొఱయే
యౌవనజాతాక్షి ప్రాయముడిగిన వెనుకన్.

౭౧

క. “అనవిని యీ పెడమాటల

నను నేటికి జంపెదరు విన్న నైపవునా

కని సిగ్గునఁ బలుకుచునాఁ

డొనరిచి చూచెను దదీయ యుక్తుల తెలుగునా”

౭౨

ఈసంభాషణ యతిరుద్ధము. అశ్లీలవాక్యముల లేవు. జాతీయములు. లోకోక్త్యుల వీరచే నువాసిత్వము. ఔచిత్యైర్విష్ణు శరువముగాఁ బలుకుట కావ్యములలో నరికె. కడపటిపద్య మత్యమ్భతము. ముగుడక న్నేయొక్క బదులి సిగ్గును, లోలయాలను సొగసుగఁ జూపుచున్నయది !

ఈ నూతన చికిత్సలు ఫలమియ్యక పోయెను. శాపము ! నుగాత్రి యేమిచేయును ? రాజకుమారిగా మండినచోఁ జందనాదలఁ బట్టించుకొని చీగురుటాకుఁ జాన్పువై హాయిగా మూర్ఛవోయి యుండును ! పూజారిబిడ్డ. శాస్త్రప్రకారము శృంగారమును పథ్యము దప్పక నేవించి ప్రకటింపవలయునన్న శుద్ధ్యాననన ముండవలెను. శీతలోపచారములకు నేవకురా ద్రుండవలయును. నరన్పులుండవలయును. ముటియు పచ్చకన్నారము, పునుగు, జనాది, అరటిబొండ్లలు, చంగనము మొదలగు సంభారములు లేరది శాస్త్రోక్తముగాఁ గామము నావాహనచేయనగునా ! అట్టి నీటులు ధనికులకేగాని సామాన్యులకుఁ జెల్లదు. ప్రబంధములలోని మోహముమాత్రము నిక్కమైనయెడల, రాజుల యిండ్లలోనేగాని యింకెక్కడను రతి మస్కథలు వాసము చేయరని చెప్పవచ్చును ! నుగాత్రి కీ దిగఁదీపులెవ్వయుఁ బట్టలేదు.

“నాకును మంగళమాత్రం బీవాటి శుభసిద్ధి నుండుటయే పదివేలనుచు నెంచికొనియు నేటొకలాగున నుండక యితనికి నాయురభివృద్ధికరంబులని వివిధాలంకారంబుల నెప్పుడో నేమిజకయ తాల్చుచుఁ దన తల్లి యెమ్మయు నతని నిటిటాడకుండం బ్రార్థించుచుండె”

(కళా. ఆ ర. ప. ౭౩)

భర్తకు నొక పిచ్చియైన భార్యకు నొకపిచ్చి ! తన యొం
కారము లాయనకు నాయురభివృద్ధికర్తము లనుట పిచ్చియైనను మేలు
చేయు మంత్రములలో నొకటి గాన ననింద్యము. ఈ యోర్పున,
వినయామును, నుఖపరిత్యాగబుద్ధియు, సంతుష్టియుశృంగారభావములు
గావా ? పతిపైగల ప్రీతిని నూదించవా ? అత్తగారికిమాత్రమున
శాంతము గుదురదాయె ! మనుమడు గలుగకున్న దనకు మోక్షము
గలుగదనియేమో ! ఈ దౌర్భాగ్యపుటల్లుడు బూదోటనైన గృహి
చేసి ప్రయోజకుడు గానీ యని యాతనిని బూదోటలో నూలిపోకి
నియోగించెను ! శాలీనుడు సత్యగుణుడు. చెప్పినదంతయుజేసి రచ్చ
లేక యుండమనెడువాడు మరియు, ఇల్లటవల్లుడు. అట్టి యల్లురకు
మర్యాదలెక్కువ యుండునా ? ఒక్కభేదముఁ జెందక నిత్యము తోట
పనుల జేయుచుండెను. అప్పుడు సుగాత్రీ—

తే. తల్లిమాటలచే నిట్లు తన విభండు
తనువు బడలఁగ బూదోట పనులసేయఁ
జూడనోర్వక తాను నచ్చటికరిగి
తోడుపడియెడ నని చూచు క్రిత నుడుగు.

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౮౪.)

పిమ్మటఁ గొన్నాళ్ళకు లజ్జఁ బాయఁద్రోచి పురుషునకు నహా
యముగఁ దానును దోటపనులను జేయ

ఉ. “... ..
... .. ఎప్పటియట్ల యలంకృతాంగియై
యెంతయు నింపుతోడఁ జనియెన్ బ్రయుఁడున్న వనంబులోనికిన్

(ప. ౯౪)

క. చనియాతఁడు చా సలిపెడు
పనులకు నీయకొనకున్న బలిమిఁ గడంగెన్
దన సొమ్ములెల్ల నొక మఱు
గున నిడి పిరిమట్టుకుట్టికొనిన వలువతోన్.

నీ. తోరంపుఁజనుదోయి తుళ్ళింతలనిడంగఁ

దగుచోట్ల గుద్దంటఁ ద్రవ్విత్రవ్వి

ప్రేరగైనపిఱుదు బల్విడిఁ జలింపంగను

వడినిట్టునట్టును నడిచి నడిచి

యడుగుతుంపురు చెక్కుటద్దరిబులను బర్వ

మళ్ళకు మడవలు మార్చిమార్చి

నడుములేదీవియ నకనకల్గుడువనిం

పునఁదగు మోఁపులు మోసి మోసి

చిఱుచెమటచేర్చు వింతక్రొమ్మెఱుఁగుతోడఁ

గొమరు మేనొప్పు సారెకుఁ గొప్పువదల

నేమిటికినైనఁ దా మున్న యేగి యేగి

యెల్లపనుల నొనర్చె నింపెనక మెనఁగ.

౯౭

ఇన్నాళ్ళు గరగని యాతని మనసు ఈనవ్వ మోహన
మూర్తిచే జయింపబడెను !

చ. .... ఆనా

బడలిక చూడలే కిడుమపాట్లకుఁజొచ్చి నలంగితంచు నె

క్కుడుతమకంబుతోడ, దలఁగ్రుచ్చి కవుంగిటఁగూర్చినత్రవీణ.

(ప. ౯౯.)

పశుప్రాయ మగుశృంగారమునకిన్న సదియెంతమేలు ? చూచి
చూడకమునుపే కామినులగవయ నుంకించుట లోలత్వము. నీచము !
ఇక్కడ, భార్యయెడఁ గూరిమి, ఆపె తన సహాయమునకై స్వయ
ముగా వచ్చినందుకు మెప్పు? బడిలినందుకుఁ గనికరము. గొప్పబుద్ధిఁ
జూపినందుల కుదారవర్తనయను గొనవము. ఇట్లు స్నేహము మర్యాద.
వీనికనుకూలములైన భావములతోఁగలిసి శృంగారము చూపఁజుడి
యన్నది. ఇదిశ్రేష్ఠము. సాధనసికము. శాశ్వతము. పెరియవి యంగ
రాగములు. తుచ్ఛములు. చంచలములు. మనసుతోఁగలసినట్లు

కామేచ్ఛ వర్ణించుట మనలోనంతగా లేదుగాన నీచరిత్రము నవ్యలీలా లలితఁబు.

తన మనోభము ఫలించినందుకఁ గారణ మొనెకుఁ దెలియ దయ్యె. ఎట్లు దెలియును ! కార్యము లనేకములు గణించి పరిశీలించినఁ గాని కారణమునేర్పఱుట కుర్చిభము. ఒక్కనాటి యనుభవముచే నిర్ధారణ చేయనశక్యము. అట్లుగుట వాటిరాత్రి సుగాత్రి సంతోష ముతో “నవ్వుటికఁటె మిగుల నలంకరించి” కొని కేళికాభవనమునకు రాగా “తోటపనులు, నేయుమూర్తి మదిన్ హత్తి పాయకునికి” శాలీనుఁడు ఈ ప్రచండవేషముఁ జూడనైనఁ జూడక యేదో ధ్యాన మున మాసియై కదలకయుండఁజూడి, భార్య శోకాశ్చర్య సమగ్నయై వేచివేచి విసిగి,

ఉ. అలలితాంగి చాలఁదడవచ్చుట నమ్మెయి నుండి సాహసో
ద్యోలతనంతఁ జేరి కడుఁద్రుమ్మటచే శ్రమ మొంది నారుగాఁ
బోలునుబోదునా నిదురఁ బోయెదరె యస కష్టరంపుఁదాం
బూలముదావి భుగ్గురసి ముందుకొని జెవిదండఁ బల్కఁగన్.

క. పైకొన్న పరాకున నరఁ
డేకోర్కిని వచ్చితనియె, నింతయు వగతో
లోకము నారలు పటికడ
కేకోర్కిని వత్తు రనుచు నెంతయుఁ బొలపెక్.

క. ఓ నాయక ! ఇతరమ్ములు
బోనిమ్మాపాటియైన బుద్ధిగలిగి నా
మానసములోని శోక్కులఁ
పూనికనడిగితిరి లోక పూజిత నైతిన్.

మ. అకటా ! యేమని దూఱుదాన మిము నాథా వేగుజామయ్యెఁ బొం
దికఁగాఁ బాదములొత్తరమ్మునుటగానీ, యొంటి యేమోగదా
నికటతోణికి నేగుదమ్మునుటగానీ కొంతనెయ్యంపుఁ బూ
నికతోఁ గన్నులువిచ్చి చూచుటయకానీ లేద యొక్కింతయున్.

ఉ. నే డలతోటలోనపుడు నిబ్బరమైన మదీయ భాగ్యమున్
బోడిమియేమి పాకమునఁ బొందెనో ! మీకృపయట్లు గాంచిపెన్
వాడిదనర్చు నాచనువునన్ మిమునెమ్మెయినంటిఁగాని, యే
నాడును బుణ్యసాధ్యికి గఁజంబడిగాదని యేనెఱుగుదున్.

(కళా. అ. ౪. ప. ౧౦౯-౧౧౩)

తే. అంతఁ దోలునాటియట్లు యత్యాదరమునఁ

బోయి పూఁదోట పనులెల్లజేయుమఁ బతి

మన్న నలుగాంచి యెంచెఁ దన్మృతికిఁ నట్టి

సాంపులేగాని భూషణా లింపుగామి. (కళా. అ. ౪. ప. ౧౧౩)

ఇట్లా తిని మనోవృత్తింగాంచి తగురీతి నాడు మొదలు వర్తిచు
నదై యెల్ల సుఖంబులంగాంచి పరమసాధ్వీలలామమన నానుగాత్రి
ప్రసిద్ధి వడసెను !

ఏకాంత గోష్ఠివర్ణించునపుడును గవి యెంతనాణెముదోఁప
వ్రాయుచున్నాఁడో చూడుడు ! ఇది సభ్యమైన వర్ణన. దీనిజదువఁ
దలవచ్చినను నవనర మెవ్వరికి నుండదు. మనవారనేకులు శృంగార
మునకు శుచిత్వమునకును బరస్పర శత్రుత్వ మాపాదించిరి. ఇది
సత్యమునకు స్వభావమునకు రెండింటికిఁ దప్పిన యాహ, గొప్పవారి
ప్రేమలు పరిశుభ్రములు నిర్మలములు. మృగప్రాయుల శృంగారములు
వికారములు తుచ్ఛములు ;

సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము

ఒక విషయముంబట్టిచూచిన సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాస
ఘట్టము * వఁడిది యాంధ్రంబున నెక్కడను లేదు. ఏవిషయ మన,
ప్రకృతిని పాత్రముల జీవితముతోఁ గలసివల్లు వర్ణించుట.

* ఈఘట్టమునను ఒకలోపము. వానకురియుచుండగా మగనితో సమముగ
దానును క్లేశముల ననుభవించుటలెనను సుగాత్రియొక్క శోరిక వృక్షముగ నాచినకుల
వారు తిడియలేదట. తడిసిన నొండొరు లింకను చల్లగానుండి యుండరా !

ప్రకృతివర్ణన విధములు

ప్రబంధికి వులు వర్ణించిన జాడ వేలు. పృథ్వియు కొండలు
లతలు మొదలగు వస్తుప్రపంచములను నుత్ ప్రేక్షకు సామగ్రి.
అందును స్త్రీ సామ్యముగాను, శృంగార క్షీణగాను ఉత్ ప్రేక్షించుటకు.
వసుచరిత్రములోని యుద్యానవనము గూర్చిన ప్రశంసలందుకు, బ్రమాణ
ములు :

చ. “ ఒనరహిమామంతనములూడ్చి తెమల్పిన పత్రభంగముల్
సన ననియాడుచున్ మొగడ చన్నులు పల్లవపాణిగప్పు నూ
తనిలతి కాలతాంగుల నుదారగతిం జలివాపి నెయ్యపుం
బెనడువనేర్చె దక్షిణసమీరణుడొయ్యనఁ దావులంటుచున్. ”

(వసు. ఆ. ౧. ప. ౧౨౩)

చ. “ జనపతిదారసిల్ల నొక సంపదగి తావులకొమ్మ రాగవ
ద్వన నునునోభిరామయ్యు కాడవహింపఁగఁబోలు! కానిహో
ననుపమపంచసాయక కరాంచలచంచలచాపకింజినీ
జనితకళోరధుకృతిని నైపడయొన్నె పరాగసాండుకై. ”

(వసు. ఆ. ౧. ప. ౧౨౬)

ఈయల్ ప్రేక్షుల నుద్ధరించుటకై యెత్తఁబడిన సాధనములు
సకృత్తుగ సహజోపములు, బహుళముగ శ్లేష. ఏవస్తువులలోనైన స్త్రీలు
లీనలు. దానికి సరిపోవునట్లు స్త్రీలలో నేవస్తువైన లీనము! ప్రబంధ
ప్రపంచము స్త్రీనుయము. అడుమళయూళము. చెట్లు, చేమలు,
పళ్ళులు, నరస్సూలు, నదులు, గుట్టలు, అన్నింటనుండియు నుత్ ప్రేక్ష
యను పుటము వేసి శృంగార భస్మముఁజేయవచ్చును! ప్రభావతి మంచి
దుక్కిసాగినపొలము’ అనిసూరన వర్ణించి యుండుట జ్ఞప్తియున్నదా?
సూరన్నయందును ఈ దుర్లక్షణములున్నవ. కాని, సాంక్షిత్వమును
బోధ్రోచి భావముమీఁద దృష్టియుంచి వ్రాయుస్థలముల నీదోషము

పొంతంబోడని నా యభిప్రాయము. కారణములు సమయోచితముగఁ జూపబడును.

దుష్టములగు నుత్ ప్రేక్షకులు ప్రాచీనకవులయందఁ గానరావు. పెద్దనామలయందును అంతగానుండవు. ఈయ క్తికవిత్వమునకు మార్గ దర్శియు గురుప్రాయుఁడు నైనచాఁడు రామరాజభూషణుఁడు. అతని వలె నింకెవరును జేయలేదు. చేయఁబోరురు. వసుచరిత్రకు ననంతరము బతులు వెడలిన కాన్యములలో నీ చిత్రములు మెండు. పదము లో శ్లేషయు, శబ్దాలంకారములును, భావములలో విపరీతోత్ ప్రేక్షకుని సర్వకవులు అవలంబించిన వేడుకలు.

రామరాజభూషణునకుఁ బూర్వము వెట్టివెట్టి యుత్ ప్రేక్షకులు దక్కువగనుటకు, తననంతరము మితిమీరియుండుటకును కారణము స్పష్టము. శ్లేషయొక్క సహాయములేనిది సహజోపమల సమర్థింప నగుఁగాని, పిచ్చియతో ప్రేక్షుల సమర్థింపనసాధ్యము. వసుచరిత్రకు మునుపు శ్లేష విస్తారము ప్రచారమునకు రాలేదు. తనవాత వచ్చినది. శ్లేషయు, శబ్దవైచిత్రియు. భావవైపరీత్యమును సమర్థితములు. వీని వేండ్రముచే గవిత్వములోఁ రస మంతము నెండిపోయినది.

ఇట్లు స్త్రీమయముగా వర్ణించుటకుఁ గారణము అది శృంగార మునకు నుపకరణమను నూహ. ఈయూహ యాభాసము. ఎక్కడఁ జూచినను స్త్రీలు చెదలవలె మిలమిలలాడుచుండిన వారియందు మన కేమాత్రముఁ బ్రీతియుండదు. అతిచే జనించు రసము రోత, అపు రూపముగానిది యల్పమూల్యము. విరక్తి దట్టముగఁ బట్టవడవలయు నన్న నాడుమళయాళములో నొక దినమున్నఁజాలు. పదానువేలుం జిల్లర కాంతానులు ముదఁజేసినవాడగుటఁగాదె శ్రీకృష్ణుఁడు నిత్య బ్రహ్మచారియనఁ బ్రశస్తయ్యె! ఆయనవలె దూరీకృతరక్తులు నిర్జి

తేంద్రియు లొరులండరు! సర్వవ్యాపీగానుండు వస్తువుపై బుద్ధి
యంతగాఁ బోదకుటకు నా భగవంతుడే సాక్షి! అరుదైన కొలఁది
గిరాకి హెచ్చుననుజూచు న్యాయమునైన ప్రబంధకారు లెఱుంగమి
నారి చిత్రవిత్తముకన్న మించిన చిత్రము!

భారతమండలి స్వభావవర్ణనావిధానము

భారతపులు ప్రకృతివర్ణన యంతయు మనోహరముగఁ జేసి
యున్నారు. తఱచుగ నుపమానములైన నాడరు. నస్తువు నుంపర
ముగానున్న దానిని నిజరూపముతో నాత్మాత్మారించినట్లు వర్ణించిన
ప్రత్యక్షానందమియదా? పోలిక లేల? ఉత్ప్రేక్షలేల? నరుగులు
గ్రమ్ముచుండఁగా నలల పరంపరలచేఁ దీరముమీఁద గొట్టుకాడు
నముద్రము తనంతట గంభీరముగానా? అద్దాని జూచినప్పుడు మన
మానందించుట యుత్ప్రేక్షతోనా? దానియందు చూపు హత్తి
యిటునటుఁ దిరుగకుండుటచేనా? భారతములో నుపమానోత్ప్రేక్ష
లతోఁ గలసిన స్వభావ వర్ణనములున్నవి గాని, యవి స్వచ్ఛందముగ
నప్రయత్నపూర్వకముగ వచ్చినవి. సాగసుగ వనములగుండా దారిచేసి
కొని పాటునడిని స్త్రీకింబోల్చుట సర్వదేశములలోను బ్రబలిన యలం
కారమగుట వైజుననచచ్చును. ఇట్లు చేయుటలోను నసాధువగుక్రియ
యొకటున్నది. ఏదన నదియందలి ప్రత్యవయవమునకును స్త్రీయవయవ
మొండు సరిపోలినదని, యట్లే స్త్రీ యంగంగములకుఁ దోడు
పోయిన భాగములు నది యందున్నవనిగాని తూపుట. ప్రత్యవయవ
సమన్వయము చిత్రపుటూహ రసాన్వితము కాదు. మొత్తపుటర్థముగా
సహజోపమలు, ధ్వని మొదలగు వానిచేఁ గూర్పబడు సంబంధము
మంచిది. ప్రత్యంగక్రమమునకుం బోయినఁ కుయుక్తులు దప్పవు.
ఆకారము సమష్టి నే భావము నుప్పత్తిల్లఁజేయునో, దాని నారసి,

ప్రముఖములైన సాదృశ్యములున్న వానిని సూచించి విరమించుట బాగు. దీనిచే జడువరులకును లాభము. ఎట్లన, కవి చూపించిన పోబడింబట్టి యొకను గొన్ని సామ్యములను మనమే యేర్పడుచు కొనుటకు నవకాశముండుటచే బుద్ధికి బనులును వానఁ జొరవయుఁ గలుగును. ప్రతిపదటీకగా బాకీ యేమాత్రము వేక యంతయు విశద పఱచిన మన మనః పరిశ్రమకు వీలుండదు. కానఁ గొంతవడికి మాం ద్యము విరుగును జనించును. పూర్ణోపమలకన్న టుప్తోపమలు రసవత్తరములు. భావానుకూల్యములు.

ప్రాచీనులలోఁ గొందఱు కవులు (అందును ముఖ్యముగా బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు) ఇంగొకవిధమైన యపభ్రంశము నాశ్రయించినట్లు తోఁచెడిని. ఏదన, వనవర్జనము మొదలగునవి చేయు నపుడు పదాడ-బరమునకై నిఘంటువులలోని చెట్లు పేర్లన్నియుఁ బ్రయోగించుట. దృష్టాంతము.

ఉ. “ అందుఁడమాలమాలవకుళార్జుననింబ కదంబపాటలీ
చందన నాతికేళఘనసార శిరీషలవంగలుంగ మా
కందకుచందనక్రముక కాంచన చిల్వకపిత్తమల్లికా
శుంద మధూకమంజులనికుంజములందనరారి వెండియుక,”

(భాగ. తృ. స్కం-౦.)

వ. అతి మఱియును మాతులుంగలవంగలుంగ చూతకేతకీ భల్లూతకామ్రూతకసరళ
పనసబదరీ వకుళవంజుళవటకుటజ శుందకురవక కురంటకకోవిదార ఖజ్జూరనారి
కేళసింధువార చందనపిచుమందమందార జంబూజంబీర మాధవీమధూక తాల
తక్కిలతమాల హింతాల రసాల సాల ప్రియాళు చిల్వామలకక్రముక కదంబ
కరవీర కదలీకపిత్తకాంచన కందరాళ శిరీష కింకపాళోకపలాళ నాగ పున్నాగ
చంపక శతపత్ర మరువక మల్లికామతల్లికా ప్రముఖ నిరంతర వసంతసమయ
సాభాగ్య సంపదంకురితపల్లవితకుసుమితఫలితలలితవిటపవిటపివీరున్నవహాంకృతం
బును. ... .. ఇత్యాది

(భాగవతము. అ. స్కం-౦.)

వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము

ఇట్లుారక వృక్షనామములఁ బేర్కొన్న నేమియందము ? ఆ చెట్లయొక్కగుణము, ఆకారము మొదలగు విశేషముల నెఱుకపఱచు విశేషణములఁ జేర్చుకున్న నమరమునకు గవివర్ణనమునకును భేదముండునా ? అరఁటిచెట్టు, అని చెప్పిన మాత్రాన వినువారికది యిట్టిదని యేర్పడదు. మనసుముందఱి ప్రతిమవలె వస్తువు గన్పట్టవలయునన్న సామాన్యగుణముఁ బేర్కొనినఁగాదు. విశేషాంశముల, జూపవలయు. నిదర్శనము. మనుష్యుఁడు అన్నమాత్రాన మనకు నేరూపమును గోచరింపదు. విశేషణములఁ జేర్చుచుఁ బోయిన ప్రతిమయుఁ దీఱుచు వచ్చును. ఎట్లన. చింపిరిబట్టలవాఁడు. తలవిరియఁబోసికొని యున్నాఁడు. పంగనామాలు, ఎడమచేతిలో గరుడస్తంభము, కుడిచేతిలో గంట. అనునప్పటికి దాసరివాఁడు ప్రత్యక్షమునకు వచ్చును. దాసరివారిని బరిశీలించినవాఁడు ఇంకను విశేషణములఁ బూర్చిన, నేదోయొక దాసరిగాక, స్మృష్టమగు నొక రీతికిం జేరినవాఁడు ముందువచ్చి ఘోషించును. అట్లే యరఁటి చెట్టు గూర్చియు, అరఁటిచెట్టన్న మాత్రాన నేయరఁటి చెట్టో ! కాండము గుండ్రముగా బలసియున్నది. సూర్యకిరణములు సోకి లోనదూరక యిటుదిరిగి పోవునంతన్నిగ్ధము, వెడలుపైన యాకులున్నవి. ఘనమైన యొంబముచే వంగిన తలగలది. ఈ రీతిఁ జిల్లర చిల్లరనంగతులు గలుపుచు వచ్చితిమేని యాకారము రంగులుదీటి యేదేనొక విగ్రహముగ మనసున ప్రతిఫలించును. ఇట్లు గాక పేరుల జాపితా యెదుట నుంచిన, మనమేమి వర్తకులమా దానియెడ నాదరముంచుటకు ?

సమష్టిగా వ్రాయుట నిఘంటుకాండలవని. వ్యక్తి నొకదాని హృదయమున సాక్షాత్కరింపఁ జేయుట కవియొక్క ముఖ్యోద్యమ

ములలో నొండు. ఇది చేయంజాలని వాడు పండితుడుగావచ్చునే గాని కవిగానేరడు. తన మనసులో నేదే నొక యాకృతిని చక్కగ నేర్పఱచి పదములమూలముగ దానిని రసికలకు వ్యక్తపఱచిన నదియ కవిత్వము. నదిని వర్ణించిన నన్ని నదులకుంజెందిన తీరునఁ జేయుట కళగాదు, మఱి యే దే నొక్క తెఱంగగునది దోషవలయు. అట్లే సరస్సులు మొదలగు ప్రకృతిమూర్తులం గూర్చియు.

పాత్రముల వర్ణించునపుడును ఈతత్త్వము సేమాత్రము మఱవరాదు. ప్రబంధకవులలో ననేకులు వసుచరిత్రానుకారులు. ఈపద్ధతి సేమాత్రముఁదెలియనివారు. వీరినాయుకలు పరస్పర ప్రతి బింబములు. ప్రత్యేకించిన గుణము, చర్య, రూపము, ఏదియు లేదు. నాయకులు నట్లే.

కవులు వర్ణించిన ప్రకృతులు పాత్రములు నుత్కృష్టములాయని శోధించుట కొక యుపాయమున్నది. ఏదన. ఆవర్ణనలఁ జదువుటచే చిత్రకారుఁడు పిన్నప్రమును అనన్యమునైన ప్రతిమను వ్రాయఁగలడా యని వితర్కించుట. బహుళ పోతనామాత్యుని వనములు సరస్సులు నన్నియు గురిగింజలట్లు ఏకరూపములు, ఏక రూపములనుటయుఁదప్ప. ఏకనామము లన్న నింకను సత్యము! ఏలన సిఘంటువులలోని పేర్లు న్నవిగాని, యద్వై వస్తువులకుఁ గాలాదుల ననుసరించిన చర్యలెవ్వియు నారోపింపఁ బడనందున నవి దృష్టములు గావు.

పాత్రములఁ బరిపూర్ణములుగా వర్ణించుట యెంతతప్పో వనాదులపైతము 'నర్వలక్షణసంపన్న' ములఁగా వర్ణించుట యంత తప్పు. పోతనయొక్క తెల్లన్నియుఁ బుట్టి పెరుగు తా వీజగతి నొక్కటే! ఎద్దియన. నిఘంటువు! భూసారాది తారతమ్యములేత నొకజాతికి వృద్ధికరమగు నేల యొకొకదానికి క్షయకరము. మఱియు. ఒక

నేలలో పెరుగు వృక్షములు సైతము సరిగా నాయికనాయకులు వచ్చునదిచూచి యన్నియుఁ బుష్పఫలభరితములు గావు. వనములు, తోటలు మొదలగునవి చూచినవారందఱకు నిది తెల్లంబు. కవులకు గాదు. పాపము! వారేమి చూచిరి? నిఘంటువులం దప్ప.

ప్రబంధకవులతో పాత్రవర్ణనమునఁ గనబడు దోషము లన్నియు ప్రకృతివర్ణనమున నున్నవి. జేనిగిగాని తాము భావించి నట్టియో, చూచినట్టియో వ్యక్తిగా వర్ణింపరు. నర్వసామాన్య గుణంబులఁ జేర్చొనియూకృతిని నిర్ణయింపఁజాలని యంత సమష్టిగా వ్రాయుదురు. ఇది ఉన్నదియున్నట్టు, కన్నది కన్నట్టుగాక చదివి నది చదివినట్టుగా వ్రాయుటచేఁ గలిగిన యుత్పాతము!

నన్నయభట్టు ప్రకృతివర్ణనమునయు రీతి

భారత కవులలో నీదోషమంతగా లేదు. విశేషణములు లేని జాపితాలు మృగ్యములు. అమృతహసీయుల రీతిఁ జూపుటకునై కొన్ని యుదాహరణముల నుడివెద:

నిరలంకారములు.

మానిని. "వీచితనర్చితలిచ్చినక్రోవుల నిమ్మగుతావుల జొంపములం

బూచిన మంచయబోకములన్ మరపొన్నులఁ జొన్నల కేదఁగులన్

గాచిబెడంగుగఁ బండిన యాసహకారములం గదళితకులం

జూచుచు వీనులకింపెసఁగన్ వినుచు శుకకోకిల సుస్వరముల్.

కవిరాజ విరాజితము.

చనిచని ముందట నాజ్యహవిర్ధృత పౌరభద్రామలతాతకులం

బెనగిన చూచుల కొమ్మలమీఁద నశేతలతాంతములైననుభా

యనినుభుప ప్రకరంబులఁజూచి ధరావిభుడంతనెఱింగె దహి

వనమిదియల్లదె దివ్యమునీంద్ర నివాసము దానగునంచు వెనకె."

(భా. ఆ. ప. ౪. ప. ౨౦, ౨౧.)

లయగ్రాహి.

కమ్మనిలతాంతముల కుమ్మెనని నచ్చు మధుపమ్ముల సుగీతనినదమ్ము లెసఁగఁజూ
తమ్ములలసత్కి—సతయమ్ముల సుగంధిమకుళమ్ములను నానుచు ముదమ్మెనరవాచా
లమ్ములగు కోకిల కులమ్ములరవమ్ము మధురమ్ముగుచు విన్నెననికమ్ము నుమనోభా
రమ్ముల నశోకనికరమ్ములును జంపకచయమ్ములును గించుకవనమ్ములును నొప్పెన్

లయగ్రాహి.

చందన తమాలతరులందు నగరుద్రుమములందుఁ గదలేవనములందు లవలీమా
కందతరుషండములయందుననిమిలదరవిందసరసీవనములందు వనరాజీ
సందళిత పుష్పమకరందరసముం దగులుచుందనువు సౌరభమునొంద జనచిత్తా
నందముగ బ్రోషితుల డెందములందురఁగ మందమలయానిల సుమందగతి వీచెన్.

(భా. ఆది. ఆ. ౫. ప. ౧౩౮, ౧౩౯.)

చ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి ఘన ఘోషము లెల్లఁ గెలంకులన్ భయం
కరములుగాఁ గరాళ్ కరకాతతు లొప్పుఁ దట్టిల్లతాళిని
స్ఫురితముగాఁ బ్రపూర్ణజలపూరము తద్గిరికుంజభూరిని
రరతటినీతటి నీకటసాలచయంబు విమాలితంబుగన్.

య

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౨౯౭.)

క. లలితమధు స్రవ ఫలములు
విలసిత మృదుపత్రతతులు వృత్తస్కంధం
బులు నవిచలితచ్ఛాయలు
గలబదరీతతులఁజూచి కడువిస్మితులై.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౩౦౮.)

సాలంకారములు

మ. ప్రమదాసాదిపయః ప్రపూర్ణ మిదిగో! పద్మాకరంబంచుఁద
త్కమలావేద సుగంధమారతము వీరెక్ మున్నెఱింగించెన
న్రనుజంబిల్పై సరోవరంబనిలజాన్ రాజీవ రాజీవస
త్సమదాళి వ్రజచక్రవాక బహంస . క్రొంచనాదంబులన్.

(భా. ఆది. ఆ. ౬. ప. ౧౩౨.)

సి. రంగదుత్తుంగతరంగ హస్తంబుల

నాడెడు నది వోలె, నతులవేగ

వాతవిధూతమై వలలెడునది వోలె

బర్వతకందోపాత తతుల

దొడలెడు నదివోలె ధ్రువ ఘనవితతుల

నగియెడునదివోలె, నాగనక్ర

మకరతులక్షుభ్యమాణమై తద్బాధ

కోపనియదివోలె, నుచ్చభీమ

నినదమగుచునున్న నీరధియొద్దకు

..... (భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౩౮)

సీ.....

మరనదిధరణీతలంబున కరుగుచెంచి

కలహంసగతియు నిర్మల ఘనహాసలు

నాకీర్ణమీన విలోకనములు

నాలోలపవనవాచాలితకల్లాల

రసిక మృదూత్తులు నెసగుచుండ

బ్రీతితో భగీరథుండను దూతచేత

నీతయై మహాముని పరిపీఠిక్త

మగు సరిత్పతిగూడి యా సగరజాలకు

హితముగా దానినించె నాతతజలముల.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౪౩)

క. నానావర్ణిలా విహ

గానేక మృగాభిరామమై భూనారీ

నానాభరణ విభూషిత

పీనోన్నతకుచముఃబోలె తెలిగెడు దానిన్

క. అలితాచ్ఛస్పటిక శిలా

తలములపైఁబాటు విమలతర నిర్మ రిణి

జలపూరముల నుదాగో

ల్లలదురు హారాలి నుజ్వలంబగుదానిన్.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౨౯-౨, ౨౯౩)

మిత్రములు :

క. ఖరకిరణతాపమున నురు

తరదవదాహమున శోషితములైన వనాం

తరతరుతతి కాప్యాయన

కరమై వర్షాగమంబు గడుబెడఁగయ్యెన్.

లే. విశద కారదాంబుద పరివేష్టనమునఁ

బొలుచు గగనంబు ప్రతిబింబసొ యనంగ

వికచకాశవనీ పరివేష్టనమున

నతిశయిల్లె నిర్మల కమలాకరములు.

ఉ. భూసతికిం దివంబునకుఁ బొల్పెసఁగంగ శరత్సమాగమం

బాసకలప్రమోదకరమై విలసిల్లె మహర్షిమండలం

పాసితరాజహంసగతి భాసి ప్రసన్న సరస్వతీక మ

జ్ఞానసోభితం బగుచు నబ్జజాయానముతో నమానమై.

ఊ. కారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం

జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవక్తరవగంధి బంధుతో

దారసమీర సౌరభము చాల్చి సుధాంశువికీర్ణమాణ క

ర్పూరపరాగ పాండురుచిపూరములం బరపూరితంబులై.

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచి బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా

వరణములై దళిత్రమల వైభవజ్యంభణ ముల్లసిల్లెను

దురతరహంససారసమధువ్రత నిస్సనముల్ సెలంగఁగాఁ

గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు కారదవేళఁజూడఁగన్.

క. దానాంభః పటలంబునం బృథుపయోధారావళిం చాల్చి గ

ర్జానిష్ఠోషము బృంహీతచ్ఛలనఁ బ్రచ్ఛాదించి ప్రావృట్పయో

దానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢా కారతన్ డిగ్గె నాఁ

గా నొప్పారె మదోత్కట ద్వీరదసంఘంబుల్ వనాంతబునన్.

క. కలనీలకంఠ కోలా

హల లీలలు సెంచె రాజహంసకులములన్

దిలకించె సప్తపర్ణా

నలి విగళితకుసుమకుటజవాటికల గెడన్.

మ. అతి గాంధీర్య విభూతి నేకమభి కాహంకార నిశ్శేష శో
 పితపాథోధిపయస్కుండైన ముని దోచెన బుణ్య తేజోమయా
 కృతి సయ్యామ్యదిగంతవీళి, బ్రకట క్రీడాకళాగర్వ గ
 ర్జిత మందూక కళంకితాంబు శుచితాసిద్ధి ప్రదాచాయుడై *

నిరలంకారము లనఁదగు పద్యములలో ధూర్జటివ్రాసిన,

కా, “ప్రాతఃకాలతుషార శీకరచయప్రాప్తిన్ అగన్వహక్తికో
 పేతాగారములట్లు చెల్వెనఁగు తద్దీందుచ్చటాజాతవి
 వ్యోతచ్ఛాయలఁ గొంతసేపు బహురత్నోద్గిర్ల గేహంబులై
 లూతాకల్పితతంతుసద్దములు నొల్పిం జూడఁ జిత్రంబులై.”

అను పద్య మత్యస్ఫుతము!

ఉత్ ప్రేక్ష

భాస్కరరామాయణమున సీతావహరణ ఘట్టమున స్థావర
 జంగమ ము మునైన ప్రపంచమంతయు నాయమైకై యాక్రోశించెనని
 యెంత యుదాత్తరేఖగా నుత్ ప్రేక్షింపఁ బడినదో చూడుడు.

తే. ఓలి శృంగంబునెత్తినకేలుగాఁగ
 నిర్భరంబుల పెనుమ్రోత నిగిడిబెరయ
 గిరుల జవకరాజాత్మజ పరిభవంబు
 జగములెఱుంగ నాక్రోశించు పగిదిదోచె.

(భాస్క. ఆర. ద్వితీ. ప. ౧౫౧)

సీత! పరమపావనమూర్తి! శ్రీరాముని భార్య, దాష్ట్యమున
 నామెను బలాత్కరించి కొనివోయినవాడు నర్కలోకాధీశుడగు రావ
 ణుడు. రాక్షసవంశ సంహారకారణమైనదీ యాగడము. ఇట్టి జగత్
 ప్రధాన సందర్భంబులఁ బ్రకృతియు మనుష్యమాత్రులరీతిని నుఖ

దుఃఖాది వికారములు దాల్చిన ప్లుత్ ప్రేక్షించుట ననుజనముగాని, చీమకు నోమకు వాసియైన వాయికానాయకుల పాటులంగూర్చి అక్షించునదిగా వర్ణించుట గాంధీర్యమునకు గొఱత. వస్తువుల కొలందులు గణింపక వర్ణించిన నగుబాట్లగును. ప్రబంధములలోని ముఖ్యదోషములలో నీ వివేచన విహీనవర్ణన మొక్కటి. ఏ కుగ్రామముగాని, యెట్టి నికృష్టరాజులంగాని, వీర కావ్యముల ధోరణిగా వర్ణింతురు. పట్టణప్రాసాదములు మిన్ను ముట్టునంట ! భర్ష హర్ష్యములు గవాక్షములలో చంద్రుడు దూతిపోవునంట ! ఇక రాజుగారో యాపురికి దగినవారు ! పంచపాండవులు, దాశరథులు అందఱును గరగింది బ్రహ్మహతేజోయగా నవతారమెత్తిన పురుష స్వరూపులు ! కానిండు ! ఈబలపరాక్రమములకు దగిన శౌర్యప్రారంభముల నొడఁ గూర్చినఁగదా యాగుణములు సార్థకములగుట. అట్టి కథాకల్పనా శక్తియో నున్న ! మహాకవుల యూహలలోఁ గొన్ని దొంగిలించి కొన్ని విడిచిపెట్టుటలో లాభములేదు. కైకొన్న నన్నియుఁ గొనవలయు, లేదా, పూర్ణముగా వదలి తన వైజముకొలఁది వ్రాయవలెను. లేనిచో పరస్పరాసంగతి గాధచే సంకల్పశుద్ధి చెడును.

ప్రబంధవర్ణనలు తావు మార్చవచ్చును, ప్రథమాశ్వాసములో నిది ద్వితీయమునకుఁ బరివర్తించినను లోపముగాఁ దోపఁడు. మఱి బొత్తిగాఁ దీసివేసినను, ఇక్కడ నేనియోయొండవలయునను సంకోచము గల్గదు. అప్రస్తుతమగుటకు సీకారణములుచాలవా ?

సరస్వతీచతుర్ముఖ శృంగార సంవాదము

ప్రకృతమనునరింతము. ప్రకృతిని కథా పాత్రములతో నమ్మే లించినట్లు వ్రాసియుండుట సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసముయొక్క ముఖ్యాంతరము. రంగము సరోవరము. శారదాదేవి ప్రణయకోపమున

నవ్వలి మొగంబుగాఁ జూరలినందున, నామె ముఖచంద్రమండలము
 ఆ కాసారములోని మణిస్తంభమునఁ బ్రతిబింబితమగుడు, బ్రహ్మయు
 దానినిం జూచుచునైన నానందితమని శొంతనే పటేయుండి, యెంత
 కను బ్రయురాలి శోపముదీజనచున, సమీప వృక్షశాఖాధిష్ఠితమగు
 రాచిల్కతో “చెలువయుబునుగోడు, కథయొక్కటి జెప్పవుగా”
 యనుటయు “.....నోదేవ మీరు చెప్పెదరేని వినియెదనని”
 యాశుకంబు విన్నవించి, విచరుని గూతండుచు అప్పుడుజరిగిన శృంగార
 లీలలఁ నేదో కథఁ జెప్పినట్లుగా న్లేవచేసి వినరింపఁదొడంగెను. ఎట్లన,
 కాసారపురములో నొకరాజు. అతనిపేరు కళాపూర్ణుడు. (ముఖ
 చంద్రుడు) అతడు స్వభావునిచే (స్వభావముచే) నొక యెఱ్ఱని మణి
 శలాకను(మోవిని) విల్లును(కనుబొమలును) బాణములును (గూవులు)
 బడసి సరిరాజులనెల్ల జయించెను. ఈరితిగాఁ దాను మన్మథావేశముచే
 నామెంగదియుట మొదలైన గాగంపు జెయ్యులెల్లఁ బ్రకటించుడు
 భాషాయోషయు కృత్రిమకోపంబున నిజమైన యుల్లాసంబుగా,
 చిట్టింపబడిన కనుబొమలతోను వెల్లివిరిసవచ్చు చిరునవ్వులతోను
 ఆచిలుకంజూచి “యోకళాపూర్ణుడు మఱి యేమిచుయ్యె నతని తలి
 దండ్రులెవ్వరు, అడుగుము “అనవుడు, చిలుకయు నట్లడుగ బ్రహ్మ
 దేవుండుకను జమత్కారముగా నేమనుచున్నాడు! అతనికిఁ దండ్రి
 నుముఖానత్తి. తిల్లి మణిస్తంభుడు (స్తంభశబ్దము పుంలింగముగనుక
 నందు ప్రతిబింబితంబునుట) అట్లనునరికి.

కీ.

... ..

నానిహసముతో గ్రమ్మనఁ గ్రమ్మటి కాగ్రలించి

యంతలోననయారయెన్ని తబ్బిబ్బులు

తద్దరిలకుడంచు ధవుని వీఁపు

చఱచి యెట్టెట్టులా రాగా జనని మొగతి

యును జనకుడాడు వాడునాయనుచు మఱియు

మిగులనవ్వుచుఁజెప్పడామిడు ప్రాణ

రమణ! మఱియేమియయ్యె నారాజనుటయు.

(కళా. ఆ. ౫. ప. ౨౪)

పొలయలుక నగళు విరిసినది. పిచ్చుట మఱికోన్ని స్నేహ క్రిడలు నడవగా, నిదేమి, యాలకుఁడరని కోపించుకొన్న సరస్వతీ దేవికి హృదయ ప్రమోదంబుగా సీ క్రొత్త సంగతులను జేర్చి శతానందుఁడు కథపెంపిచెప్పిన శారదాదేవియు కపట రోషంబుతో “చాలు జాలు మీకథ. ఇప్పటి నున వృత్తమంతయుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇంకెంతదూరము చెప్పెనో యని యూహించుటఁగాని తొలినుండినాకుఁ దెలియదనుకొన్నారా?” యని యాకథయందలి ప్రస్తుత వర్తమానమును మృగామధురవచనముల వాఙ్మనముఁజేసి చూపుచున్నది. విషయ యాశ్వాసములో నలువదియవదగు నివచన మెల్లరుఁ జమవఁ దిగినది. వచనరచనలకుఁ దండ్రయట్టివాఁడు నన్నయభట్టు. అతని ప్రాథమి యన్యులకు లేదు. ఒక్క చిన్నయాసూరి మాత్రము ఇంకొక విధమైన వచనకైలిని ఒక్కమునకుఁ దెచ్చి నన్నయతో సమానుడై యున్నవాఁడు. ఈయిరువురి దానికన్నఁ దక్కువయని చెప్పఁదగిన దయ్యను, సూరన్న వచనము సామాన్యముగాఁ. వాణిదేవి వ్యాఖ్యానము చక్కెర లాలుకునది!

రంగము కార్యము పరస్పర సదృశములుగ నుండు క్వాచిత్క ఘట్టములలో నిది యొకటి. ఇక్కడను జిలుక నొకదానిఁ జేర్చినాడు. ఈరహస్యమును రంభతోఁజెప్పినందున శారదాశాపంబుచే నీ చిలుక తొలుతఁ గలభాషిణియై పుట్టి, పిచ్చుట జన్మాంతరమున మధుర లాలసయై, భూలోకమున నిజనాథుని గ్రహపూర్ణుని గాథలు ప్రకటించి

నరులకు వ్రాసాయంబగు శ్రుతిఫలము ననుభవించి నుభమును గీర్తిని గాంచినది.

సరస్వతీ చతుర్ముఖుల శంఖామణులు చర్యలు పొగడ్తు మీటి నవి. అతడు దనసతి చెన్నోకేధములఁ జేళిహేళనములుఁ దేల్పుగఁ, నీమెయు నప్పునడంకజాలకున్నను కిరుకనటించుచు వలదు వలదని ప్రార్థించు పద్యములు మనలం బడువశుల జేయునవి! వాగ్రమణిమణి యీ దుడంగములింకఁ జాలింపు, డని వేడిగొనుచు,

నీ. మనమంత యేకతంబునఁ జెప్పికొనినట్టి
కథయిదెతోన యిక్కడనబుట్టె
నింతమాత్రముగాక యిటమీఁద నీ కథ
బృథివిపైఁ గలుగఁ జెప్పితరి మీరు
తోలుతనెయిది బ్రహ్మవలన వచ్చినయది
యనగఁ దన్ముల పెయ్యడియొయనఁగ
వాఙ్మూలప్రతిబంబ వర్ణనయనఁగ ని
ట్టి ప్రసక్తినిది సంఘటిల్లెననఁగ
వచ్చెనగుఁబాట్లు నాకుమీవలన నాథ
నెన్ను మన్నించియికి నైనను దడవక
మీరలూరకయున్న నెవ్వరునంత
వినరు గాన గుప్తంబు గావింపవచ్చు.

(కళా. అ. ౫, ప. ౫౮.)

మ. ఆనుండుఁ బైపయిమాటగాక యిది యాహా యాతృశృంగార శో
భన లీలారసమేరి కప్రియము నీపల్కె-౯ మనోవర్తనం
బును నేకంబగునేని నాలుకతుడన్ ముక్కంటి కొమ్మాలిలా
పిని యేన మ్రోదనతమ బ్రహ్మనగిపించె-౯ మేలుమాట-౯ సతి- ౫౯
మ. ఘనయత్నంబుగ నవ్వడంచిననుచుం గంజాక్షియున్ నాథ యే
మనినన్ గోపమువచ్చుచున్నదినుఁడియత్సంతము-౯ నన్నికం
దెనయ-౯ రాకుండు చాలునవ్వలవివైచె-౯ గాంతు మీఁదన్ నిజ
స్తనగుచ్చప్రతిమల్లహల్లకదళోద్యత్కండుకం బంతటన్.

మ. అనయంబుం జలమొప్పఁగామఱియు నాయజ్ఞానసుండట్ల యా
డెను, మానుండిసియంచు వాణియును వేడెన్, జేరి తానొక్కచే
తన కంతంబున గొగిలించి యొక చేతన్ గడ్డముంబట్టి నె
క్కునఁ జెక్కానుచు నొక్కచన్మొన యురఃకోణంబుతోరాఁడుగన్.

తరల. అతఁడు నేలపెనంగెదోజలజాక్షి పల్కెట్లులన్న నీ
కత ప్రకాశితమాట నీమదిఁ గాంతీతంబయవశ్యమున్
క్షీతిఁ బ్రసిద్ధముగాఁగనున్న విచిత్రసత్కథ నీకన
మృతమె యట్లుగు నేని యేమహిమం బ్రసిద్ధతగల్గెడిన్. ౬౦

నీ. ....
నీకుఁ బ్రియమది వేఱ వర్ణింపనేల ?
నీవిపుడు పల్కు పల్కు స్వాభావికంబు
పతుల యనురాగలీల లే పగిది నైన
వెలయఁ గోయు దాఁచుటెంతలగుణంబు. ౬౧

“అనినవిని భారతీదేవి యా వారిజాననం జూచి మీరలింత
చలముఁగొని నమర్చింప నాకు నాఁగాదననేల ?” యని యూహ
డిలినది.

కలభాషిణియొక్క హనోహర చరిత్రము

ఈ కథ మొదలి పాత్రములపైకి నాకుఁ బ్రియతమకలభాషిణి.
నిక్కువమైన శృంగార భావములకుఁ బ్రకాశకురాలు. శాస్త్రుకారుల
శృంగార మనుదయ్య మంతగా సోఁగనిది. జన్మమున వారకాంత.
గుణములఁ బ్రబంధనాయికలగు కులస్త్రీలకన్న మేలైనది ! ఏక కాలం
బున నిరువురియెడ మనసుదగిలినదానిఁగా వర్ణించుట కాధారముగా,
కవి యీపెను గణికంజేసినఁ దప్పలేదని యిట్టి పుట్టుక నారోపించి
నాఁడో ? పరిశీలింపుడు. ఎట్లును ఈపె సీచపాత్రము గాదు. మఱి
మహాదారచరిత్ర. సర్వజన స్తవనీయ. కృష్ణుని కొలువునకు నవ్వు

డప్పుడు నారదుడు వచ్చుచు ఉత్తనితోడన వచ్చు శిష్యుడగు మణికంధరుని సాహిత్యపటిమకు గుణనంపవతును మెచ్చి వానియెడ బద్ధానురాగయై యుండియు, జాతివోషంబుచే గాబోలు నలకూబరుని యాపలావణ్యాచి సౌభాగ్యంబులకు మెచ్చి తదాలోకనంబునం దనియక వాని విమానంబుతోఁ గొంతదవ్వురిగి యంతమగిడి యాతని తెఱం గెఱుంగంగోరి నారదుఁడేరి ప్రార్థించుడు, నమ్మునియు రంభకువైరిని నొక్కర్తు నిల్పినెంచినవాడు గావున,

క. సవతియన నింక నొకతె

భువిలోపల వేఱ వెదకఁ బోవలయునె ? యో

ధవళాక్షి ! నీవకానె

రవె దైవనియుక్తిఁ గొంత ప్రాప్తిగలిగెనన్.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౮)

అని పల్కుచున్నాఁడు. హృదయపూర్ణమైన వలపు వినయము, అధైర్యము దైన్యము మొదలగు భావములతోఁ గలసియుండును. విజ్ఞప్తిగడు. అభిప్రసాది నిశ్చయమని యుదాసీనతయు గర్వముఁ గలచును. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గలభాషిణి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరముఁ జూడుడు !

క. “ ... .. అంతటి రూప

శ్రీవైభవసతిఁగాక సిద్ధించునె యా

దైవనియుక్తియు మాబోం

శ్రేష్ఠిధమునఁ బొట్టువడిన నిద్రవివేకా ! ”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౯)

నారదుడు సర్వజ్ఞుడు. మణికంధరునికి నాపైవై గోరికయుం బుట నెఱిగినవాడు గావున, నీ నూతన రాగజ్వాలలో నాప్రాత

వలపెక్కడ భస్మమగునోయని దాసికిం బ్రతిక్రిమి చేయుటకోయన,
 'నాశిష్యుడు చేసిన దండకము చదువుచున్నా! విందము' అని
 యాపెచ్చే జెప్పించుచున్నాడు. అది యట్లుండె. ఈ తరుణియు
 నారదుని మూలముగ వాంఛితంబు సఫలంజానను నుద్దేశముచే నాతనికి
 శిష్యురాలుగా నేర్పడి యతనితో గానవిద్య సభ్యునించెను. నారదుం
 డును గానశిక్షానంతరమున నిజకళాపాండిత్యముంగూర్చి కృష్ణుని
 కాంతలు మఱుగున నే మనుకొనుచున్నారో వివరస్మరి యాజ్ఞాపించిన
 సలకూబరునిఁ గై వసము చేసికొను మంత్రమున కిదియ యవసరమని
 కలభాషిణియుఁ బని గుర్తుదోపసీక.

తే. ... ..

శేను మీదాననగుటమీ గాన కథలు
 వడిన నవ్వేళఁ గొడవలు దడవరేమె !

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౪)

సీ. నాకపేక్షితమైన నాతిరూపు భరింప

సామర్థ్యమిచ్చిన నామగువల

సఖులరూపముఁదాల్చి సముచితంబగు వేళఁ

జని వారి హృదయఁబుంగనఁగవచ్చు

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౪౪.)

... ..

అనగాఁ నారదుండును దాను రంభకేచ్చిన శాపమునకు నిది
 యనుకూలమని యావరమునిచ్చెను. సలకూబరదర్శనము మొదలిది
 వఱకుఁ గడచిన కాలము నాటుగేండ్లు ఇది మఱవకుండు !

పిమ్మట సలకూబరచింతతోఁ బరితపించుచు నొకనాఁడు కాల
 యాపనార్థము వీణియఁగొని యుద్యానవనములో వాయించుచుండగా
 మణిస్తంభండు గానాకర్ణనవ్యాజమున వచ్చుడు, సతని సహాయమున

కృతార్థతనొంద నెంచిందై, యతఁడు నేబోయి నచ్చెదనని పల్కినఁ
దనదుఃఖము దైన్యము బయలుపడునట్లుగా విన్నవించినఁ.

తే. ... ..

.....మహాత్మ నిన్ను నాపాలి భాగ్య

జేవతగ నమ్మియుంటి నా జీవితంబు

జేమిగాఁజేసి పోయెద వెఱుంగఁ జెపుమ !

(కళా. అ. ౩. ప. ౫౩)

క. ఈజేళన యతనికడ

శేవిధముననైనఁ జేర్చుటింతియ తక్కుం

ద్రోవ మఱి లేదు నన్నుం

గావన్ త్షణభంగురములు గాంతలతాల్పుల్.

(కళా. అ. ౩. ప. ౫౫)

క్షణభంగురము లనుచున్నది యిగ్నాళ్ళు గాచియుండియు !
ఇదియు సహజము. మఱి దైన్యము హెచ్చి హెచ్చి పిటికిపట్టువంటి
సాహసము పొడమును. ప్రాణశంకుకమగు సంకటము. ఇంకను సిగ్గు
నభిమానమును మర్యాదను బాటింపనానా ? కావున నన్యములం
దనాదరయై యేమనుచున్నది !

సీ. ఓ సిద్ధపురుష మీశేశరజిని, గొని

చన్న శేమగుఁ దక్కు-శంకగలదె

శేమహత్త్వముఁ గానని జడాత్ములేనున్న

శేమికన్న మహాత్ములించుకయును

జేటొక్క-గతిగ భావింపర మముబోంట్ల

సంస్పర్శమాత్రంబు సమృతింప

నుచితంబుగాదంటి రుచితంబె మఱి నాదు

ఒలువలకులేల యింక నా చెలులు గిలులు
 నేగుచెంచి విఘ్న మొనర్తు రితమెఱుంగక
 కావునం గొనిపోయ్యు శీఘ్రుల నీరు
 పెనుకనిడికొని నన్ను మద్విభుని కడకు.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౦)

వీడు కపటసిద్ధుడు. ఈ చెలువలపురాశిని మృగేంద్రవాహనా శక్తికి బలియీ నొచ్చినవాడు! “శుద్ధముగాగ నీ మనసు శోకము సర్వము బుచ్చివైచెద” నని మిథ్యావ్రత్యములు బలికి, యాపెం బిలిచికోపోయి, యమ్మనారి గుడియొద్ద నిలిసి పూజాద్రవ్యములు దే బోయెను. అప్పుడు సుముఖాన త్రి మిక్కిలియు ముసలిది. వచ్చి సిద్ధుని చరిత్రం బెఱింగినదిగాన, ప్రియమును కడుమును దోషం గల భాషిణి జూచి యిట్లనియె.

క. ....

... లతాంగీ యెవలకుండి చేరితివటా!

కలువపుం బావురుం బిల్లిని

జిలకయుబలె సిద్ధునాత్ము సిద్ధుడనుచున్.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪.)

క. ఆ కలువెత్తుడు క్రమ్మటి

రాకమునుపె తొలగి పోవరాదా యెటకే

నోకూన యీ మనోజ్ఞత.

రాకృతియే జూడజాల ననీపా ల్లాగన్.

౨౬

స్త్రీనవాజుగురు రుక్మిణిజ్ఞానవా ఛయు సడచిపెట్టిట సుముఖా నత్తియొక్క వాత్సల్యపురతను సూచించెడిని. నలకూబరుని సంగ మంబుం గాంక్షించి వచ్చిన యాశాలకు నీ వృత్తాంతమెంత చింతా వహంబుగా నుండదు! తాను ద్వారకాపురిలో ననుభవించిన వైభవ

మాను, తుదకుఁ దనకిట్లు ప్రాప్తించిన పశుమరణమును దలపోసి
దుఃఖితమాననయై, తదనంతరము దెందంబు డిందుపఱచికొని, యీ
వృద్ధురాలితో గద్గదకంఠముగా,

కా. “అమ్మా ! నీపలు కెల్లనెంతయు నిజంబైయున్న గాన్పించె, నే
నిమ్మాయావి ప్రకార మిట్టగుట నూహింపంగలే కొక్కయ
ర్థమృత్ వీనికృపవ్ గడింతునని యత్యంతాశ ప్రేరేపణగా
నిమ్మాడ్కిం దెగివచ్చితిం దెరువులే వీపాటుఁ దప్పింపఁగన్”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౯౫.)

అని యెట్టకేని సిరానవని ధైర్యముం దాల్పినదై.

సీ. “ ... ..

మీఁదటరాగల మేలు కీశ్వరికిఁ
దప్పింపరామి యెంతయు ధ్రువంబు
ఇంకవాఁడువచ్చి యేమేమి నేయునో
చచ్చుటెట్లాయను విచారమునను
దెగఁడుచుండనేల జగదంబయాశక్తి
నేయవలసిగట్లు నేయుఁగాక!”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౨)

అని పల్కుచుండ సిద్ధుఁడు క్రమృతి యాపెం దాసి
“యిక శక్తింబూజించి పోవునముగా” యని పిల్వగా, నయ్యో
పాపము ! మరణము అట్లు ప్రత్యక్షభీకరముగా నుండిన నెవరిగుండియను
నీరుగావు ? గడ్డిపరకనైన శరణ్యమని యూతగాఁగొనఁ జూడమా !
అట్లగుట నీబాలభీరువు, దారుణమ్ముల నెన్నఁడుజూచియైన నెఱుంగ
నిది, ధృతి నీరయిపోగా నా వృద్ధాంగనంజూచి,

క. ప్తనొంటిఁ జోవ వెఱుకన్

లోనికి నోయమ్మ ! నీవునువ్ రాగదె నా

తో” నన “ నెవ్వరు నేటికి

నేనుండఁగ ననుచు సిద్ధుఁడింతిం బలికెన్.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౧౬.)

వలికి, దానిభయచేష్ట భావించి యింకఁ దడసిన విఘ్నంబగు నని లోనికి బల్చి నీడ్చుకొనిపోవుట కాక న్నెను గొప్పపట్టి యాడ్వగా నప్పడఁతి

తే. “ ...

ప్రాణభయమునఁ గలఁగి యోయవ్వ ! నీకు

విడనే కావకే నాకు నడ్డపడవె !

యనుచు నా వృద్ధసారి మాటునకు నొదిగె.”

౧౧౩

నుముఖానత్తియుఁ దనమెడఁ గత్తి కడ్డముచేసి యామెను గాపాడినది. మృగేంద్రవాహనయుఁ గలభాషిణి విండ్రుకలు దృఢముష్టింబట్టి మఱియుఁ బైకిఁ గత్తినెత్తిన యాసిద్ధు ననతిమారంబునఁ బడవైచెను. వాడు కత్తిసిగాని కలభాషిణినిగాని విడువక యట్లేచని, మాయానలకూబరుఁడు రంభయుఁగ్రీడించుచుండిన భూసామీప్యమున “మెత్తని శ్రొత్తలిరు పాన్పురూఁడఁ బడెను.”

తలిరులను దాఁకినఁగాక రాక మానునా? సిద్ధత్వమెటఁ బోయెనో? కామవికార మా దేశమయ్యెను! పాండవమహిషిం గూర్చి కీచకుఁడు కంపిత మానసుఁడైన ఘట్టంబునఁ దిక్కన పాంచాలి సౌందర్యము వర్ణించిన యనిర్యాచ్య మాధురీ ధురీణంబులగు సీన పద్యములంబోనివి యొకటి రెండు ఈ సందర్భమునఁ గన్పట్టెడు. రసికలు పోల్చి పరికింతురుగాక !

సీ. “ అమృతంబు దొలఁకునట్లమరంగ జెల్వలఁ

జాటు ముఖేందు బింబంబుతోడ

బాలకర్ణద్వయా కూలకషంబులై

తల్లడంబందు నేత్రమలతోడఁ

గడుఁ జెమర్చినయట్టి కలికిలేఁ జెక్కుల

నంపెడు విగళత్కచాలితోడ

వలిగుబ్బ పొల్లిండ్లు నిలువ కిట్టటు సం

క్షోభించుపయ్యెడ కొంగుతోడ

వెఱపు నొక యొజ్జయై వింతవిలసములఁ
గఱపఁ జూపట్టు సౌందర్య గరిమతోడ
సరభ సాకర్షణతోభ చకితయైన
మదను జయఃస్మిరీతి నమ్మగువ దనర.”

(కళా. ఆ. 3. ప. ౧౪౬)

సిద్ధుండు చూచినాడు. చూచినదే రెండవమాటలేక పరిరంభ
ణమునకు మొదలిడినాడు! ఋషుల రసికత యీమాత్రమే! దా!
సామన్యమున ఋషులకుఁ బాశయగాండ్రకు మృగములకును
భేదము శూన్యము! ఆ బాలయు నగ్నిసైరింపక రక్షణార్థము వేరె
లుంగున నాక్రోశించిన, మామూలకూబగుండు వచ్చుటయు! తరు
వాతిక్రమములును బూర్వమే వివరింపబడియె. ఆ నలకూబరుని కెను
రుగా రంభాకారియై యీపి చూచెంచు తీపిఁ దిలకింపుడు!

నీ. తిరముగా ముడువమి విరియఁ బాఠెడు కొప్పు
దోడ్తోడ నొకకేలఁడుటిమికొనుచు
వల్లెవాటుగఁ గొంత వలువ చన్గవ నిల్చి
పెరచేత నీవి గల్పించుకొనుచు
నుడిటిపై నొక్కింత చెదరిన ముంగురుల్
పాపటకును బొందు పఱుచుకొనుచు
సాలెకు జాలెడు శ్రవణకల్పారంబు
అందంద మూపున నానుకొనుచుఁ
జమటనంటిన పానుపుఁ జివురుఁ దునుక
లెడనెడ నఖిల తాళంకఁ దడవికొనుచు
రంభ యేతెంచె మిగుల సందంభ మమరఁ
దొలుతఁ బ్రియుఁడగుదెంచిన త్రోవఁబట్టి.

(కళా. ఆ. 3. ప. ౧౫౬)

మనోరథ మొకరితీ ఢలించెనేకాని పరిపక్వమయ్యెననుట నిర్వి
వాదముగాదు. అయిననీమి! ఈపి ప్రబంధముల రాచకన్నెగాదు

గావున, కొంచెముతోఁ దృప్తిఁజెందగల యుదారురాలు ! ఆకొంచెమునకు మారుబేరముగి మరణశాపము వచ్చివడినను, “ఎట్లును గాంక్షితంబు సిద్ధించె. ఇతఁ బాపుగలిగిననేమి ? శక్తిగడియొద్ద దేహత్యాగం బొనర్చెడ” నని యచటికి వచ్చి, యాస్థానంబునఁ దనవలెనే శాపగ్రస్తుండై మణికంఠరుఁడును; దేవకటాక్షమున ముదిమివీడి కుమారీ నూపంబున విరాజిల్లు నుముఖాన త్రియు, మణిస్తంభుఁడును గుమిఁగూడ, వారువారు చెప్పిన వృత్తాంతములంబట్టి తన్నుంగలసిన యతఁడు కుబేరనందనుండు గామి శోకభారాలనయగుచు నాపెంజూచి మణికంఠరుం డిట్లనియె.

క. “... ..

... .. తరుణి ! యట్లపురూపం
బున నున్నవాడ నేజ్జమ్మ”

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౧౦)

అని పలికి,

చ. “జలజదళాక్షి ! యేను మునిశాప భయంబున నెందు నేరికిం

దెలివిపడంగనీక మది ధీరతఁ ద్రిష్ఠుదుఁగాని నీవయిం

గలదునుమీ తలంపు మనగానకళాభ్యసనంబు శేళలక

ఫలమిటులాండె దానికని భాగ్యవిశేష వశంబునక దుదక”

౧౬

చ. అనుడుఁ గృతార్థవైతిఁ గుటిలాత్మకుఁ డెవ్వఁడు నన్ను నట్లు వం

దనమునఁ గూడునోయరు విచారమువానెను, నీదుటొందు నా

కునభిమతంబె నీకుఁదగనన్న తలంపున నీ తలంపు నేఁ

గనమిదిప్రిష్ఠువుక హృదయకాంక్ష నిమంగసుఁగొన్న శేళలక. ౨౩

అని చెప్పి, ఇక్కడకు “నీకుఁదగనన్న తలంపు” నలకూబరుని ముందుంబలెఁగలదు అని తనమాటల నమ్ముదురో మొగమాటము

లని వాపోవుమనోయను శంకంజేసి, గరువయు నభిమానముగల
కోమలచూసన కుడుటచే శపథంబులు ప్రమాణంబులు ననుచి తంబు
లని భావించి

“యాసుద్దుల్ హృదయైకసాక్షికములేమన్నన్ వృథాయిత్రటిన్”

అని వచించి, నలకూటగుట్టపై మనసుపోవుటకుఁ గారణ మొందు
చూపునదియై,

ఉ. ... .. సమచింతితావక రూపరేఖ చొ
పేనొక కొంత గల్గఁగని యిచ్చుఁ గు చేరతమాజుఁ గోరితిన్. ౨౦

క. కాప భయంబున నెఱయఁగ
నీపైఁ గోరిక మఱిల్చి నిధిపతిసుతు నే
పాపపు వేశమ జూచితి
నోపయిసాబ గేను మఱి గనుంగొన గుటిగాన్. ౨౧

క. అశుశ్చలేనయుండని ని
న్నే యే బొందితిఁ దుదక వనిక మనభాగ్య
క్రీయేమని చెప్పుదుఁ బడఁ
బోయినఁ బూరి బాన్సునఁ బడుపోలికయయ్యెన్. ౨౨

ఉ. క్రియుతమైన దివ్యమణి చేతికినబ్బఁగఁ బాఱజైచి త
చ్చాయ యొకింతయున్గొఁగని చాలఁగృకించితి గాజుపూసకై
నాయవి వేక మేమనుకొనం బుడఁదనృణీయబైనన్న న
త్యాయత తత్సమాగమ సుఖాప్తికి నోఁచమి నెంచి మందెదన్. ౨౩

ఆ. ఇట్టి మాటలిప్పుడే నాడుకొనుటయు
ననుచితంబ వారవనిత పలుకు
లిచ్చకంబులవక యెవ్వరు నమ్మెద
రదియుఁగాక దృష్టమన్యవాంఛ. ౨౪

అని లజ్జాశోకంబులడర నవనతముఖయైయున్న కలభాషిణికి సమాధానము జెప్పి నిదర్శనముగా నుగాత్రీశాలీనుల చరిత్రంబు వక్కాణించి మణికంధరుం డాపెకుందుచు బోగొట్టెను. ఈదర్శన మేలయనగా, ఒకరిపైఁ బ్రేమయండినను నారేదేనొక క్రొత్తరీతి నుండినంగాని నుతిసన్మృతింపవను శృంగార వ్యాయమునకు ! ఇది శృంగార విశేషములకుం జేరిన బావప్రృతి. భార్యయందైనగాని, సర్వకాలముల సర్వావస్థల నేకరీతియగు మక్కువంబాల్పినవారుండరు. ఏదేనొక విలాసము వహించి యొప్పారికేట తమి తనంతట రేగును. మనుష్యులును బలుమూర్తుల గలవారని యంజిమిగదా ! హృదయ వికాసము గలిగింనునవియందుఁ గొన్నిమాత్రము. మఱి ఒకరికొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. ఇంకొకరి కింకొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. రేఖలు, లీలలు, విలాసములును తత్తద్ధర్మరచుసాగములప్రకారము సుఖదుఃఖావహము లగుట వింతగాదు.

అయిన నొకటి. పైఁజెప్పిన వ్యాయము ఏకపురుషునందును వివిధకాలముల స్త్రీలకు రాగమునూటుచుండుటకు హేతుభూతమా. ఒకనియందలి ప్రీతి వాని మూర్తి ననుసరించి హెచ్చుట తగ్గుట తెలిసెను. కాని కలభాషిణి పృత్యమువేఱు. ఏక కాలమునందే యిరువురి యెడఁ జిత్తము హత్తి నట్లున్నది. ఇది భావ్యమా? అభావ్యమా? మనసు ఒకేకాలమున నిద్దఱపై నమఁకుగఁ బాటువా? అనేకులపై మోహముండుట నిజమా? ఇది కష్టతరమైన ప్రశ్న. మణి కంధరుని వలచినది నలకూబరునిని వలచినది. ఈరీతి నిరువురిమీఁద దుర్భరమోహముఁ బూచియండిన యొక స్త్రీని చరిత్రముం జనువుటచే నెఱుంగుదును. ఆపె యెవ్వరన, నుమారు నూటు సంవత్సరముల క్రింద ఫ్రాన్స్ దేశములో గణ్యయు విద్యాగంభీరయుఁ గా నుండి వెల

సిన 'లెన్ పినాస్' అనునామె. కాబట్టి యిట్టి వర్తనము అస్వభావిక మనరాదు. అపుహాసమునవచ్చును. అపుహాసశృంగారముల సూచించిన సూరన్నయే 'రవిగాననిచోఁ గాంచెడు కవి !'

కలభాషిణియొక్క తడనంతరవృత్తాంతమింకను గౌరవార్హము. తన శాపంబు దలచికొని త్వరలో జీవంబు విడుచుటయు కర్తవ్యమని యెంచి సిద్ధునిబాచి, 'ఇంక జాగేల! నీఖడ్గము అకుంతిసో ద్యోగము. రంభాశాపముచు దానికి సహాయకారి. కానఁ త్వరలోఁ గార్యంబుముగించి శిశ్నంబును సామ్రాజ్య సుఖంబు ననుభవించుమా, యని ధృతిమైబలికిన సిద్ధుడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్నాడు. 'నాభార్య నిన్ను ప్రేమఁగూడదని కాలికాదేవిపై యానపెట్టి యుండటచే మునుపే నటుకఁబోయి యన్ని పాట్లఁజిత్తి. ఇంక నామాటవలదు. ఈకత్తిని మణికంధరునకిచ్చెదను. అతఁడు దానిని నీపైఁ బ్రయోగించి రాజ్యలక్ష్మీ మహనీయుండగుఁగాక !' అట్లని మణికంధరుని నతి ప్రయాసమై నీ కూరకర్మమునకు ననమతుండేసిన, కలభాషిణియు కోరికోరి కాంచినవరుఁడు విధిప్రేరణంబునఁ దనకు యముఁడుగాఁగా కాలవై పరిత్యంబునకు చోద్యంబున, అప్రమేయశాంతియుండేది ధీరభావయై

ప. "... ... మణిస్తంభునకుఁ దదంగనకుం బ్రణామంబులుసేసి కన్నీళ్ళు గ్రుక్కికొనుచు 'నీకలంకపాటు తక్కిన భయమనకుఁగాదు సుండు, మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావంబున నారాధింపుచుండ లేమికిం గాని' యనుటయును సుముఖానతియు 'సోయమృ మననెచ్చునంబుల కూర్చి యింతటన పోయెనో మీఁదటనైన నీపతియు, నీవుఁ గోరినట్లు మమ్ము గురుభావంబున నడుపు కొనియెద ' రనినఁ గలభాషిణి పునః పునః ప్రణామంబు లాచరించి ముకుళిత కరకమల యగుచు నిట్లనియె"

క. పూతందైన మదీయపుణ్యయుగమో పుణ్యంపుటిల్లాలనీ
పాతివ్రత్యము చందమున్ విన మదిన్ భావింపఁగా నెట్టి దు
ర్మితప్రక్రియ వారికైనఁ గృపతో నీవిచ్చినంగలు నా
పాతివ్రత్యము నాకుమీఁదనయినం బ్రాపింప దీవింపజే!

ప. ౧౭౮

క. నాపుడుఁ బరమ పతివ్రత

పై వెలయుము రాజ్యపై భవానుభవం బెం

తేవర్తిల్లఁగ నలరుచుఁ

బ్రోవుఁడు మనుబోంట్ల నీవిధుండును నీవున్.

౧౭౯

ఉ. అట్టిటుఁ జంచలింపను దృఢాత్మత నుండునుటంచు నిప్పుడే
మిట్టివి నీకుఁజెల్పినవియెయ్యవి పెండ్లికిఁ బోవునట్లు గ
న్నట్టుచు నున్న దాన పతిభవ్యవికాసమునుబ్బుఁ జూడ నిన్
గట్టిగ నెన్న దేవతవ్రతగాని నరాంగవదే మృగేక్షణా!

౧౮౦

చ. అని తనుఁబుల్కునజలరుహాక్షిని వీడ్కొని సిద్ధు వక్త్రమున్
గనుఁగొని నన్ను సంపితరెఖడ్గమునిచ్చెదరే యటంచు నా
తనిబలుకత్తిఁబుచ్చుకొని తామసికంధుఁ చేతికిచ్చి యో
గ్యనియమ గుంధమాల్యకతియై కలభాషిణి నిర్వికంకతోన్.

౧౮౧

శక్తికి నభిముఖమై కూర్చుండెను. న్యూనముతోఁ గత్తినిచ్చు
లేల ! ప్రియునా! మనస్సంకోతము వాయుటకొఱకు సత్కమైన వలపు
నకు లక్షణమేయిది. తమకెన్ని వచ్చిననోమి ? ప్రియులు నుఖంబున్నఁ
జాలు : ఖడ్గప్రగానానంతరము అతని మనసు గట్టిపడునట్లుగా

క. “సమరంబున నెడిరించిన

సమదాహిత వీరవరులఁ జక్కఁడఁచుటనై

జము మీకునిట్టి యెడలన్

ధ్రువయక చేమఱవకునికి పటు కౌర్యమునన్.”

౧౮౪

అని తెలిపి కలభాషిణిదేవి యతనిచేత నిరస్తజీవయాయె !

ఈపాత్రముంగూర్చి యింత విపులముగ వ్రాసినందుకు
క్షమాపణార్థమై కారణములఁ జూపవలయు. నూరవార్యుని వాఙ్మయ
సృష్టి నెల్ల నియ్యది నిస్సంశయముగ సగ్రగణ్యము. దీనికిం దీటగు
చరిత్రమొకయ్యదియు లేదు. శృంగార వర్ణనముం జేయుటలోను
ప్రబంధముల వెల్లులేవియు వేయలేదు. నలకూబరునికై నాలుగేండ్ల
కన్న నెక్కువగఁ గాచియుండెఁగాదా! ఇష్టముండినఁ జెలికత్తెలతో
మొఱులిడుట, ఉద్యానవనములోఁ బడిపొరలుట, చంద్రాదిదూషణము
ఇట్టి వికారచేష్టలన్నియుఁ జేసినట్లు చెప్పియుండవచ్చును. కాని, కవి
యీవిషయములఁ దలఁపనైన లేదని తోచుచున్నది. భావనా
శక్తిమై వ్రాసినవారలకు మనసు పాత్రములయంద లీనముగనుండుఁ
గావున సహజరాగములు దప్ప సితరములు దట్టవు. మఱియు, నీ
శాస్త్రీయ ఘోషలకు మధురలాలసాచరిత్రములోఁ బ్రవేశమున్నది
గాన నిట ననవసరములని కవి వానిని విడిచిపెట్టినామో! కారణము
లేయేటనైనఁ బోనిండు! మనకు లభించినదన్ననో మనసువశము గాక
పోవునంత రమణీయమైన కథ. కవికిఁగృతజ్ఞతమై సమస్కారము,
రసికులకు స్వాగతమును !

శోకాంతవర్ణన లనిషేధ్యములు

ఇంత మంచి సూందరమగు పాత్రమువర్ణనము శోకాంతముగాఁ
జెప్పట కిష్టము లేమిచేతనో, మఱి, మనకవులకుం బట్టిన దౌర్భాగ్య
మతంబు కతంబుననో, మణికంఠర ఖండిత మస్తకయగు నాలలనా
శిరోమణి కాళికాదేవి కరుణా ప్రసాదంబున “పునస్సహితమస్తకయ,
నిజపురీ వర్తినియునై తన బంధుమిత్రామల నలరించుచు” సుమారు
రెండు సంవత్సరములుండి పిమ్మటఁ గాలప్రాప్తమరణ యాయెనని కరుణ
రసప్రధానమగు నీభాగముయొక్క సొంపును గవి వికలంబానర్చి యుం

దుట భాషాదుర్దశగదా! రసములలో శోకమునొక్కటి. ఇదిమాత్రము
సిపేక్ష్యమననేల! శోకప్రధానముగా వ్రాసినఁ గవిత్వము మొక్క
పోవునా? మొత్తముమీఁద భారతమే శోకాంతముట! దానికి రాని
తక్కువ పెరివానికి వచ్చునా?

కల్పనాస్థలిత్యములు

ఇట్టి యుద్గ్రంథమునఁ గల్పనాభంగము లుండుట చింత
సీమము! కృష్ణుని భార్యలయొద్ద కలభాషిణీ వారదులు గానవిద్య
నేర్చుకొనుటకై కడపినకాలము నాలుగేండ్లు నుడికంధరుఁ డంతఃపురము
లోనికిఁ బోఁగూడదని యేమో వానికిఁ ప్రయాన మావంతయు
లేకయు “పుండరీకాక్షుని యనుగ్రహవిశేషంబున నకల రహస్యసంగత
విద్యాసంపన్నతచేత నారద కలభాషిణులయట్లు యత్యధికాడవు”
భాగ్యము లభించినది! ఈయనుగ్రహ విశేషముం బ్రయోగించి
వారిని నద్యుకాల విద్యామహాసీయత ఘటించి కలభాషిణి విరహ
కాలమును మట్టచేసి యుండరాదా? కృష్ణకాంతల శిక్షయు ననావశ్యక
మాయె. దానితోఁ గల్పనయు న్యూనమాయె.

తృతీయ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

మధురలాలన ప్రభావతియొక్క యక్క

క్రొవ పొరఁజాటులం గూర్చిన ప్రస్తావములు ముఖ్యములు గావు. ఏలన, నష్టాశ్వాసము తుద మొదలు క్షునార్హములుగాని దోషములు దట్టముగ నుండుటచేత, వీనిమీత యావశ్యకము. మణి కంఠరుడు కళాపూర్ణుడై పుట్టి రాజ్యముజేయుచుండఁగా, నతని కొలువుకూటములో శిశువగు మధురలాలన యొకనాడు హఠము యొక్క నాయకమణి హృదయస్థమగుటజేసి యాకళాపూర్ణుని పాత్రంబుల చరిత్రంబు లత్యద్భుతంబున మందలించినది. రాజుగారి కిదివఱకే యభినవకౌముది భార్యయాయెను. మధురలాలన తాను కళాపూర్ణుని భార్యయగుటకై యవతరించినదని తెలిపి గావున.

క. “అమధురలాలనా కథ

లేమియు శుద్ధాంతమునకు నేగకయుండె

భూమిపతియడఁచె నభినవ

కౌముది విననేలయనుచు ఘనయత్నముతో.”

(కళా. అ. ౬. ప. ౧౯౦)

ఇది హాస్యమా? ప్రయోజకమా? ఎట్లును అభినవకౌముది కోపతాపములు లేక ద్వితీయవివాహమునకు నమ్మతించుచున్నది గావున నీ జాగ్రత్త యేమియు బసికిరాదు!

ఇంక కవి శృంగారమునకు దిగి పాడు ప్రబంధధోరణికిం జేరిన
ముఱికినంతయు నింపైన నుగంధమని దట్టముగఁ బట్టించుచున్నాడు!
మధురలాలనకు యావనము వచ్చినది. కవితకు వచ్చినదిముదిమి!
యావనము వచ్చునరికి కవికృతమైన యంగాంగ పరీక్షయు వచ్చును
గదా! ఆయమ్మ యాకాలమునఁ బెద్దలోటవలె నుండెనట!

సీ. గుయతర స్తనకేళిగిరులును గంభీర
తరనాభి కూపమతల్లికయును
జారుకోమాలి శృంగారధారాసర
జియు నంగుళీకిసలయచయంబు
సుకుమారబాహు వల్లికలును రహ్యురు
కదలికాస్తంభ ప్రకాండములును
సులలితాధర చింబఫలవిలాసము పుష్ప
విసర పాండితుహాసవిభ్రమంబు
గలిగి పలుకుట శుకపిక కలకలముగఁ
గుంతలఁబులు మధుకర కులముగాఁగ
శంబరారాతి కేళీవనంబుఁబోలె
నుదతియపుడొప్పె నొక వింత సోయగమున.

(కళా. ఆ. ౬, ప. ౨౦౬)

ఈసంగతి యీమాత్రము. ఇంక నితలోఁ గళాపూర్ణుఁడును
అభినవకౌముదీ విహారములచేతను రాజకార్యములచేతను మధురలాల
నను మరచినాడట! అన్ని యద్భుతముల శిశుప్రాయమునన చెప్పిన
దానిని, సమీపమున సామంతు నింటఁ బెరుగుదానిని మఱచుటయట!
ఈమఱపునకుఁ గారణము కళాపూర్ణునియొక్క బుద్ధిహీనతగాదు,
మఱి కవియొక్క! ఈమఱపురానిచో శాస్త్రీయమగు హాసమున
కవకాశముండదు. అలంకార క్రమములు వేయకుండినఁ గావ్యము
చెడునను భ్రమచేత రాజనకుఁ భ్రమఁబెట్టినాడు! ఈచిత్రకోష రాజు
నదిగాదు. శాస్త్రవిధేయతంబూనిన కవిది.

ఆమధురలాలనకో యద్రదేకము బలమైనది ! ఉద్రదేకలక్షణా
లన్నియు మశూచి కాక తాకిన లేచు బొబ్బలవలె నంకురించినవి !
మొగము తెల్లబాటినది. ఉడుకొందెము మతియుబోయినది !
“ ఒక్కతె బిల్వబోయి మఱి మొక్కతె బేర్కొని పిల్చు ” నట !
“ ఒక్కడక్కడజూచి మఱి యొక్కడ కెగు ” నట ! భోజనశాలకుఁ
బోవుదమని లేచి పెరటితల్లునకు మఱచినట్లు వెళ్ళునేమో ! పురుషు
నితో మాటలాడి యుండకపోయినను,

నీ. ఏమి కన్నులగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోషక యదిమున్ను దోషకుండె
నేమి పీనుల నిన్ను హృదయేశు మధుకోక్తి
తోషక యది మున్ను దోషకుండె.

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౪)

ఈ గారిడీతంత్రము అమానుషము ! వైశాచముగావచ్చును !
ఇట్లనేక విధముల రేవగలును జాగ్రత్తువుపులఁ గామవికారముల
నాచారమురీతిఁ బ్రకటింపఁ జొచ్చిఁ జెలికత్తెలు వెఱగఁగది
మామూలు విచారణలకు ప్రారంభించిరి. ఈ చెలికత్తెల విషయమై
నాశోక సందేహము ! యజమానురాలి యడుగుఁ బొడఁగనువేళలఁ
దమకుఁ గొంత కాడ యెక్కదాయేమి ? వీరికష్టము నరయు కవులు
లేరుగా ! వారు ప్రతిక్రియఁజేయుటకై ? శుద్ధముగ నుపయోగములేని
చికిత్సయని ప్రబంధములవలన దెలిసియుండియు నామె నుద్ఘాతననము
నకుం దోడ్పడ్డ పోయిరి.

ఇది మొదలు కవి గతానుగతికముగా వ్రాయుచున్నాడేగానీ,
న్వబుద్ధి పొంతఁబోవునట్లు గానము. భావములు సవ్యములుగావు.
రుచిరములుగావు పాటప్రాత. మాటరోత ! మధురలాలనయుఁ

దత్తులును జలక్రీడలాడిరి. దేహమునకు శాంతమేమోగాని యాడిన తరువాత “నవీనవస్త్రాభరణ గంధమాల్యంబుల నలంకృతలైరి.” సరియే కాని ఈ భారమగునస్తుసామగ్రి నవకు మోచికోనితెచ్చి సిద్ధముగ నడిపోయిరో పత్తాలేదు! అప్పుడు రాజుగారు తటుక్కున వచ్చిరి ఇత రాకున్న వారికికన్నె జ్ఞప్తికి నచ్చుటెట్లు? తిక్క బలియు టెట్లు? సరి. పరస్పరదర్శనము సంప్రాప్తము

చ. వినుకలిచేతమున్ మిగుల వింతలు గాగ విరాళిగొన్నయ

వ్యనజదళాక్షి యట్లు దనవల్లభురూపముఁ గన్నులారఁగాఁ

గనుగొని ... ..”

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౩౯)

అని యున్నది. దీనికి బూర్వమెన్నఁడును జూడకున్న గళా పూర్ణుడని గుర్తెట్లు గలిగె? మఱియు,

“ఏమి గన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు

దోషక యడిమున్నె దోషకుండె”

నని పూర్వమే యాపె యుపద్రవముంజూర్చి వ్రాసియుండుటం జూడ కన్నులఁ జూడకమున్నే హృదయమున రూపమావిర్భవించగల వింతమానిసియో యీ మదాశయుపుత్ర! లేక చిత్రఫలమేమైన నీవినోదముల కాధారముగా నుండునా! ఊహ్యము. కళాపూర్ణుడు “ఎట్టకేలకుఁజనియెదిరిగి.” ఈ ముద్దరాలును తిమ్మని పచ్చిపచ్చి యోజనులకుం దొడంగుచున్నది! “ఇంకెట్లులమ్మా! తోట కేల పిలుచుకొని వచ్చితిమే? ఆరామములు మన్నధపక్షములు గదా!” యని చెలులెల్ల నొక చిన్న లెక్కరు వేయునప్పటికి నంగనామణియు,

క. ... .. అంగజతాపం

బువనుస్వరుస్వరసుచుం

గనురెప్పలు వేలవైచి కడుసౌలయుటయున్.

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౪౯)

ఇక శైవోపచార ప్రారంభము !

సీ. వివిధమృతాపులు పెదజల్లు కొలనిచెం

గటంగమృ పన్నీటి కాలువలును

గడు నివతాళించు కప్రపుటనటుల

యిరవులఁ బూవుఁ జప్పరముఁ బన్ని

పట్టివ్రేళ్ళను దడిగట్టి క్రిగంధపు

టసలునమెత్తి తదంతరమునఁ

కర్పూరవేదికఁ గావించి చల్లని

శౌంగల్యరేకుల పెజ్జఁదీర్చి

చిలుకుదేనియతోడి గొజ్జంగిపూవుఁ

దలగడయమర్చి యందు నా జెలువనునిచి !

జగతిగల సర్వశైవోపచారవిధులు

సలిపిరందును గడఁగాన కలసిరంత.

(కళా, ఆ. ౬ ప. ౨౫౧)

ఈ పద్యములోని విశేషములఁ దలఁచుకొన్న నాకుఁగుండియ
లదరుచున్నవి ! అబలలు, పూఁబోండ్లు, కోమలాంగులు అనఁబడు
నభిజనములు, గున్న యేనుగులవంటి యిరువదిమంది కూలివాండ్రు
చేయుటకన్న నెక్కువపనిని ఇంతత్వరలో నేలాగునఁజేసి ముగించిరి !
కార్య మెంత సేపుపట్టెను ? అదివఱకు నంగనామణి సాలసియే
యుండెనా ? లేదా, శాస్త్రప్రకారము మంచలగ్నము చూచి
యీ వేశకు నామె మూర్ఖపోవునని యెఱింగి యాక్రియలన్నియు
ముందునాఁడే తయారుచేసి యెదురు చూచుచుండిరా ? నాకుంజూడ
నిట్టి పద్యములు కవులు తొలుతనే వ్రాసిపెట్టి విమ్మట నది యే కథ
యైననీమి, యక్కడక్కడఁ దూర్చి పెట్టుదురేమో !

ఉ.

... ..

... .. పూవిసనకట్టులు గొజ్జగిసీట మాటికిం

దొప్పగఁదోచి వీచుచుఁ జనుంగవపై, నరకాళ్లఁ, బాణులఁ

లప్పులు గాఁగఁ జందనమలందుచుఁ గొండలమందిరందఱున్. ౨౫౨

ఏమి సాకుమార్తము ! ఇతరులు దేహమునట్లు తోముచు గుట్టమును మాలీనుచేసికట్లు చేయుచుండగా సంతోషముచే సకిలించు గణము గలుగవలయునన్న పాలియగాండ యిండ్లలో నవతారమెత్త వలెను ! లేకున్న నట్టిగడుసుదనము అరిది. ఆ సంగతి యట్లుండనిడు. ఈయపచారములు నపచారములు జరుగుచుండగా నందఱు 'గవ్ చుప్' అని యూగకుండిరి. మాటలేదు. అవి ముగిసినదే మానము. దం బగులగొట్టి శిలుకలవలె గిలారింపసాగిరి. "అయ్యో ! అమ్మా ! చెప్పవే నీకష్టము ప్రాణనఖిలో" నని యొక సంగనాచి ప్రార్థింపగా (ఇంపటకును ఏమియుం చెలిమకయా యిన్ని దోహదములు చేసియుండుట ?) మధురలాలన మెట్లొ మనసును కలుకను దృఢ పఱచుకొని యేమనుచున్నది.

ఉ. ఓహాణాక్షీ నీకు నిడ నుల్లముదాంపంగ నేటికిఁ జగ
స్మృహానమూర్తితోడ నటమన్నొక నాటినితఁ నిలాన న
న్నాహమమీట మద్విభుండు నాకలలోపలవచ్చి తేచ్చెగా
మాహవకేళి నదృశ సుఖైకమయంబది మేమిచెప్పదున్ ! ౨౧౮

కులస్త్రీలు? ఒక్క- యుపాదేవి చూపిన దారింద్రొక్కు గొట్టెలు ! ఇట్టియేషు నెవరైన నొక శేడ్చిన సంగీతమునా నుండును. అందఱుఁ గూసినఁ బెద్దరోత !

“మదితా చలువలు గిలువలు
మదికి నసహ్యంబు లతని మన్ననఁ దక్కఁ.”

అనుచున్నది. అట్లయిన మొదలే యేలవలగనరాదు ! చెలికత్తెలు గసియెత్తునట్లు శ్రమపడుచుండిండ్లగా హాయిగాఁ బండుకొని వేడుక చూచుట న్యామనా ?

ఇట్లు వీరు రహస్యములు మార్పుకొనుచు డగా వెన్నెల యయ్యెను ! నాకు నీక్కడ నొక ధర్మసంకటము. ఈ కాంతాతిలక

ముల జాతియేను? ఏమి విపరీతపు బ్రశ్నయందురో! నాశంకకుఁ గారణములఁ బరీక్షింపుడు. జలక్రీడకు నెంత మూలస్వమైనను మధ్యాహ్నము గంటకు వచ్చియుండును, ఆవెనుక చలిమర్మముగావున. వుష్పావచమూది లీల, అంగనానుణియొక్క వికారములు, సఖిజన రాజకుమారికా ప్రశ్నోత్తర మాలికలు, ఇవి కడచునడికి చంద్రోదయము. వున్నమాడనుకొన్నను ఆరు ఆగున్నర గంటలకుఁగదా చంద్రుఁడు పొడిచూపియుండును. ఇంత నేపు ఎదిగిన కూతురు, భోజనాదులకు రాజి, యెక్కడనో ద్రిస్కురుచున్న, హిందూజాతి తల్లులు ఆఱుకరాణులై, అనగా పోరాడు, చేతును చాల్చి, నోయటకు వెన్నడక యూరకుండురా? అల్లుండిలేని వారు హిందువులా? మనువు నోటిలో మన్ను వేసుటకుఁగదా యిట్టి మరాఠార వర్ణనము.

శ. కావునఁ జంద్రునిఁగదా జలకం గిలకం బికముం గిలంబు నన్

గావునుటంచు కేఁడకుండు నాబ్రదుకీరపుజాతికిం బ్రియం

దే వివరింపమీకులఁ దెంచినవారికి ముద్దు గాక పె

న్నావునఁ బిల్లకిక గలుగువా మొగమాట మొకింతచిల్కపైన్. ౨౧౭

ఇది కడమాట బజారులో తుద బేరముందురే, యట్టిది!

చూడుఁడు! వేశ్యయైన కలభాషిణి రాజకులములోఁ బుట్టి నందున నెట్టి యపభ్రంశములకుం బాలాయెనో! మన దేశములోఁ గలస్త్రీలకన్న వారకాంతలే యుత్తమలనుటకిదియొక తాత్కాలము. మన యింట్లాఁడు ఏకత్వేనగాక. వంటకత్తెలు దప్ప! విద్యయు, స్వయాంవరణముఁ గలవారుగాన, గణికలు సౌమ్యస్వమున మిన్నగా, తక్కినవారి బ్రదుకెట్టిది? శారీరక క్రియలుచే నిండినది. ప్రబంధములలోని శృంగారము ఉత్తముమైనదిగాదు. ఈనాముకా నాయకులు తాపోద్దిపిత దేహులుగాని బాధిత మానసులుగారు. బాల్యవివాహ వినాశిత దేశములో శృంగారానుభవము లాభువనుగు లేమినింత?

సంభాషణమూలముగఁ గిధకుఁ భుజ్యయపరంపరలఁ గల్పించుట మొదలగు కవితాశక్తులన్నవి. వీఁడుట్లుండుట వచ్చునోకీ సూరన్నలో నుండక లేచిపోయినట్లున్నది. ప్రతిభలేని పాడికొంచు లీ భాగములు !

అ గనామణిఁ బట్టిన శాధల్మియుఁ బురుషవృషభునఁ గూడ బట్టినవి. అతఁడు నర్మనడిపు నొక్కని సంపాదించి గునగునఱాడెడిని. కాఁబోవు నిల్లాలి యంగంగముల వినువాఁకి నోరూరఁగ వర్ణించుట మొదలగు దుస్సహతఃక్రము లెన్ని యేనిఁ గలవు. ప్రియురాలిని దుష్కంతుఁడు మఱచినట్లు కాళిదాసుఁడు వర్ణించిన రీతితోఁ గళా పూర్ణుని మఱి యిది ధను బోల్పినాచిన, పి నందర్భమున సూరన్న కవితృమేత శుష్కించినదో తెలియును. పెండ్లివ్యాపాము. ఆపె చెలిక తెలు ఈయన సచివులతో మంతనమాడి ముడిగట్టుటకు నేర్పాటులు చేయుదుగు ! వలపనుదానిని ఉప్పును బప్పునుంబలె నంగడిలోఁ బెట్టి విక్రయించుట యీశ్వరభూమియొక్క మహాధర్మము ! కళా పూర్ణుఁడు మధురలాలనను పెండ్లియాడుటకై యభినవకాముదమ్మగారి యనుమతిని దానే కోరుటలేదు రాయబారులను బంపుచున్నాఁడు ! భార్యభర్తలకును మధ్యస్థమా ! ఏమీ ! భార్యకు పురుషునివశుక లోనేగదా పాలు ! మనసులో లేదుగదా ! అభినవకాముడికి నరే యనుటదప్ప నింకే స్వాతంత్ర్యమున్నది ! వివాహము తటస్థమయినది. ఆ శుభకార్యములో “ పెద్దపూఁబోండ్లు ” రాకపోకలు చేసిరట. ఎంత ముసలివారైనను పూఁబోండ్లే ! తెలియు వ్రాలుచున్నది. పెండ్లి యైనది.

అనన్యాయగారము

వధూవరు లేకాంతము గోరుచున్నారు. చెలిక తెలు గొంచు మున వదలరు. కవియన్ననో యీ సమయమునఁ బ్రాణముఁబోయి

నను వారిని ఎవలబోడ ! ప్రథమఃపుష్పము తల్లి. అవసరముగా వెళ్ళుచుండగా కూతును సలబెట్టి యాపికు బుద్ధివచ్చునట్లు ఇచ్చిన యువస్యాసము ఒక గంట పీర్లుము ! అంగనామణికి తాల్మిత్రమిచ్చే గలిగిన తబ్బిబ్బులజూచి జరగబోవు తఃసూపాలందలంచి, చెలికత్తెలు హాస్యముఁ జేయుటలో పనియోగింపబడిన కాలము అరగంట. అలంకార రచనాదులకుఁ బట్టిన కాలము ౨ గంటలు ! ఇక్కడ కవి ప్రయోగించు వైరస్యము తూనిక కుశణము ! ఎట్లనఁగా :

ఒకటి. నిహారణముగ మధురలాలన “విభుడిక వచ్చు పెప్పడొకొ షిప్పుము లేముయిన్ ఘటిల్లునో” యని తన కే ప్రోహముఁజేయుని యభిసవకౌముచిమీ ౨ దోషారోపణకు దొడఁగు చున్నది ! ఈ ముచ్చు దౌర్భాగ్యపు పిగాళిని కలభాషిణియొక్క యుదారచరితంబుతో నుపమించి యాడుట ! పిమ్మట “మెడికల్ కాలేజ్ ప్రొఫెసర్లు” రీతిని పురుషున కరీరభాగముల వర్ణించుచున్నది ! చాలించాలని గానికి తన పరువేర్పఁనట్లు బాగుగ విడదీసి యాడెడు మాట వినుండు !

తే. “అలలిత చరణములొత్తు కేలుగేలు
కోర్కిఁ దద్యక్షమునఁజేర్పు కుచము కుచము
దివుట దద్రహణకథ విను చెవులు చెవులు
పలుకులేల తద్రతిఁగన్న బ్రదుకు బ్రదుకు.”

పోతనామాత్యుని “కమలాక్షు సర్పించు కరములు కరములు” అను మహోత్తర పద్యమునకుఁ బట్టిన గ్రహచారమూ యీ యాను గమనము !

రెండు. చెలికత్తెల దార్పుటకై వచ్చుట. అంగనామణికి సిగ్గును గూడ వచ్చుట ! అసిగ్గు పలాయన మామాడ్కి వారు,

మ. పొదియెనాథులుదారుఁ గాపురములింపుల్ మీరగాఁజేయుచున్
గదిపెండ్రేసి కొమాళ్ళుఁ గూతులఁ దగ్గఁ గన్నట్టి యిల్లార్చుక
మదిలజ్జాదులులేవె నీకుబలె సన్మానంబుతోఁ జక్కవ ... ..
చ్చెదో యేమేయలదే. ... ..

ఇత్యాది వివరములఁ దెల్పుట, వినువారి దీవులు వ్రయ్యలగుట
మొదలగు దారిద్ర్యములు గొన్ని !

మూడు. అంగనామణి యిరీతి నుండఁగా రాజు గవాక్ష
మూలమునఁజూచి యుత్కృత యాపలేకపోవుట. దానికి గుర్తుగా
నింకను గాలము వ్యయమగుటలు, ఆపె తన్నుంగూర్చి చేసినమాడ్కి,
యాపె యంగములను మిక్కిలి విమర్శతో వర్ణించి ఋణవిముక్తు
డగుట ! నీరసములైన యుపములు శిల్ప్రేక్షలును భార్యవై దీపింపఁ
జేయుట.

క. “ సమదాక్షి మినసంచా

రమునఁ దొలంకుమను ముఖసగస్సు లావ

జ్యము వెల్లిపారఁ గ్రేవల

నమరించిన పిల్లకొలదు లంగనవీనుల్ ! ”

౧౨౪

పిల్లకొలంకుమంట ! అందులోనుండి కాలుద్రవమో ?

చ. అనుపమముల్ రతిస్మరులయాటలు రర్హములందుఁ గప్పిపె

ట్టిన పుపుబంతులీ సతి కడింది చనుంగవ తేంట్లుక్రేరలం

దను జొరకుండఁజేరిచిన తోరపు సంపదీ పూపుదండలీ

వినుతభంజంబు లాతుదల వేడ్కకు నిడ్డ చిగుళ్ళు హస్తముల్.

౧౩౦

ఉ. మానవతీవతంసము సమగ్రనితంబ విజృంభణంబు జం

బూనది నైకతస్థలము పొల్పువహింపుచుఁ బాలనొప్పెడున్

తై నునుచునువోలె వెలిపట్టు మడుంగు బెడంగుమాపనా

పై నవసారసాళిపరిపాటి నుదంచిత కాంచి మించగన్.

౧౩౧

లే. అదిగో తోడబడు జహూంబు నరసిమాడఁ

గోమను మీఁజెడు జమిలీతొండమల శిరసు

తోడి కలకాచవారి యమ్మతప్పు హస్తే

యగ్రభాగంబు చూపఁజూత్యం వోడఁ.

౧౩౫

చ. జలజ దళాయతాక్షి మృదుచారుతర ప్రసక్తవ్యయా విని

ర్మలరుచి ఘల్లుఘల్లు నాచ రత్న పుటంజలమోత జృంభణం

బుల నవకంపుఁ గచ్చుపము పొల్పుకదల్పుచు గెల్పుఁ జెల్పెడుక

గలుగునె యింక దీనికి జగంబులలో నుపమాప్రసంగచూల్.

౧౩౬

ఇత్యాదు. ఈ పక్షిములం బట్టి విచారించుగా నేర్పడిన విషయములివి : గజగాన మారగ్యష్టిలులు. అంగరామణి చీరయేమాయెనో! ఆపెగీలు కొట్టుకొండె గాబోలు! తేకున్న నన్ని భాగములు గనుపడునా? ఈయువకు లెందునకుఁ బనికిరావనియు, రోతలనియు నేటుకఁ జెప్పవలయునా? వీనికింగారకము భావనాశక్తిగదు. మఱి సామ్యశక్తి. అడులోను గుయుక్తి. కాముకుండట! తాళలేని వాడట! అలోచనాశక్తిచేగాని తట్టనట్టి పదునెనిమిది పద్యములు గొంగెడట! రసాభాసమన నదియే గదా!

ఈ పాండిత్యమంత్రములు ముగించిపిదప శిలికత్తెలు—వీరొక తడాఖా—అపెకుఁ గరణీయముల బోధించి, కళాపూర్ణుని “చరణంబు విలాసిని యూడవుల నుఁ జేర్చుజేసి బలిమి నాననజముఖచేతఁ బట్టించి సంవాహన మొనర్చుజేసిరి” ఇది శుద్ధముగ (అనావశ్యకము అసహ్యమును !)

అయ్యో! మృగప్రాణశృంగారమా! ఈ చెలికత్తె మమ్మకుని పురోహితురాండ్రు!

ఈయెడారువంటి కఠిన్యమునో,

తేవరునిచిట్టంపుఁ జేతలఁగరము ప్రేమ
మెఱుపువోలెఁ దగుక్కున మెఱయుఁగాని
నెలఁత సిగ్గును మొగిలులో నిలువలేద
యిదియు మిక్కిలి నిరపయ్య నతనిమదికి.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౪)

అని పద్యముమాత్రము సూరనయొక్క నైజప్రభావమును
సూచింపఁ జాలినంత రఘువీరుముగానున్నది. తక్కినవి భావశూన్య
ములు.

ఈయాశ్వాసములంగూర్చి విశ్లేషముగఁజర్పించుటకు నాకిష్టము
లేదు. సామాన్య ప్రబాధముల యుట్టుల యవి నిర్ధకపద్యపూరిత
ములు. కల్పవాళక్తి యేదిక్కునఁ బోయెనో! సంభాషణచాతుర్య
మెందు గ్రుంకెనో! ప్రతిభ యెటురూయమామెనో! అలంకారాది
శాస్త్రములయందలి మూఢభక్తి పటుశతుము!

తుచ్ఛశృంగారములకు హేళువులు

స్త్రీనర్తన చేయుటకు మనకవులకు దెలియకుగాఁబోలు!
కారణమేమన ఇంటిలోనుండు రసములు. జిహ్వకేగాని మనసునకు
వికాసము నిచ్చునవిగావు. బాల్యవివాహము, విద్యావిహీనత యిత్యాది
దురాచారహతులగుటంజేసి యిల్లాంధ్ర సరసములకుం బనికిరారు.
ఇత సరసములకుఁ దగినవారు దానిని జీవనోపాయవృత్తిగా నాశ్ర
యించెదరు. వారియందు నుత్సాహము, మానము, జంతు, మర్యాద
మొదలగు సుదాత్మగుణంబు లల్పంబులు. ఎట్టి హీనలయ్యుఁ గల
కాంతలకన్న మేలగుటంబట్టియేమొ వారికి 'భోగముపారు' అను

పేరు గలిగె. తక్కిన యాడువారు భోగమునకుం దగరు. నారిం
బ్రేమించుట దానధర్మము. జన్మపరిత్యాగతుల్యము !

భారతకవుల శృంగారవర్ణనము దివ్యము.

పచ్చిపచ్చిగా వాయుట శృంగార మెన్నటికిఁ గానేగను
మహాకవుల శృంగారవిర్ణనములో శృంగారము, శుభీర్వము సమన్విత
ములు. ఆంధ్రకవు లద్దానికి విరుద్ధంబగు భ్రమనేల దాల్చిరో! అట్లు
చేయుటకుఁ గారణములేకు. ఏలయు. ప్రామాణికకవులగు కవిశ్రయము
వారు మంచిత్రోవను విభావించియుండు కతనమున. భారతములో
గోప్యంగవర్ణన శృంగారమునకై యెక్కడను జేయఁబడియుండలేదని
తోచుచున్నది. సిద్ధర్థనముగా

న్నయభట్టు

ఆదిపర్వములోని శృంగారపర్వముల వినుడు.

సీ. పలుకులముద్దును గలికే కాల్గిన్నుల

తెలుపును వలుదచన్నుల బెడంగు

నలఘు కాంచీపదసలముల యొప్పును

అలితాననేందు మండలమరుచియు

నలిసీలకుటిల కుంతలముల కాంతియు

నెలజవ్వనంబునవిలసనమును

నలసభావంబును బొలుపును మెలఁపును

గలుగునగ్గరికను ... ..

(ఆది. ఆ. ౩. ప. ౨౭)

క. కన కావదాత కోమల

తనులతఁ దనుమధ్యఁ గమలదళనేత్రను యో

జనగంధి నవనినాథుఁడు

గనియెను సురకన్యవోని కన్నియ నంతన్.

[ఆది. ఆ. ౪. ప. ౧౬౯)

ఉ. దానిశరీర సౌరభము దానివిలాల విలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు దాని శుచిస్మిత కాంతివక్త్రమున్
దాని విలాసముం గడుముదంబునఁజూచి మనోజహణ సం
తానహతాత్ముడై నృపతి ... ..

[అది. అ. ౪. ప. ౧౩౦]

ఉ. చారుసువర్ణహాసి నవచంపకభూషయు సింధువారము
క్తారమణీయయున్ వసుళదామవతంసయునై యపూర్వశృం
గార విలాసలీల యొసఁగఁ చన ముందటనున్న మాధునిం
భోరుహ సేత్రఁజూచి తురుపుంగవుడొంగజరాగమత్తుడై.

[అది. అ. ౫. ౧౪౫]

సీ. త్రిభువనలక్ష్మీ యే తెంచి యే కాంతమి
శ్లేలాకో యున్నది యివ్వనమున
గగనమణిపథ గగనంబునందుండి
యవనీతల ప్రాప్తమయ్యె నొక్కొక్క
శంభుండు లావణ్య సద్గుణ సముదాయ
మింద యిమ్ముగ సంగ్రహించె నొక్కొక్క
దీనియంగమును బొందిన యివ్వభూషణ
క్రియేమి పుణ్యంబుఁ జేసెనొక్కొక్క
యమరకన్యయొక్కొక్క యక్షకన్యకయొక్కొక్క
సిద్ధకన్యయొక్కొక్క క్రీ సమృద్ధి
సర్వలక్షణ ప్రకస్తాంగి యిది దివ్య
కన్యయగు ననంత కాంతి పేర్చి.

[అది అ. ౭. ప. ౩౨.]

ఉ. నెఱిమరులున్ విలోలనిత సేత్రయుగంబును నొప్పులాల్కున్
తెఱయును దీనియాననముఁబెల్పు గరంబు మనోహరంబు నా
యెఱిగిన యంతనుండి సత్తిట్టి లతాలలితాంగిఁజూచి యే
నెఱుంగ నురేంద్రకన్యకలు నిట్టిరె రూపవిలాస సంపదన్.

(అది. అ. ౭. ప. ౩౩.)

ఇందు తొడలు, మీఁగాళ్ళు ఇట్టి గూఢార్థములు జేపు అవి
గల సంకర్షణము లాపవర్ణమున మృగ్యములు.

ఎత్తాప్రెగడ

ఎత్తాప్రెగడ వ్రాసిన యరణ్యవర్ణ శేషములో దానిపదీహరణ
ఘట్టముననుండు పద్యములు :

ఉ. “ సీలపయోదకుండలము నిశ్చలలీల వెలుంగఁ జేయుచున్
గాత్రలడుచాలు గొఱ్ఱమృజులగు కైవడిఁ దద్వనభూమియంతయున్
లాలితదేహ కాంతి పటలంబులఁజేసి వెలుంగఁజేయున
హృదయ విలసతుల ౩ భాసినిజూచి నమస్కయాత్ముడై.”

(అది. ఆ. ౬. ప. ౫౪౧)

ఉ. లీలయెలర్చుగా నబలలేజగురాకును బోలె నొప్పు కెం
గేలు కదంబశాఖతుడిఁ గీల్కొనఁజేసి వచంతల్లభమా
స్మృతితబాలవల్లిక్రియ మేలగు చూడ్కుల కించి పావక
జ్వాలయపొలఁ జత్తము నిజా దెరియింపఁ దొనంగెఁ జూచితే.

[ప. ౧౪౫.]

సీ. మగ్గునేత్రదారుణ మృగసమాకులమైన
యివ్వనాంతరమున నేకతంబు
యిట్లు నీయున్నికి నెయ్యది మూలమి
వ్వనదేవతవొ సురేశ్వరునితోడ
నలిగి ధరిత్రికి నరుగుదంచిన శచీ
దేవివో హరియరస్థితిఁ దొరంగి
కేళిఁ గ్రుమ్యురు పద్మగేహవో భవదీయ
జనకత్వమున సముజ్జ్వలితుడైన
పుణ్యుఁ డేవంశమునవాడు పొలఁతి నీడు
జీవిలేశ్వరుడగు సుఖజీవితాత్ముఁ
డెవ్వడబల నీ నామమై యింపు మిగుల
శబ్దమెయ్యది నాకు నిజంబుఁ జెపుమ.

(ఆర. ఆ. ౬. ప. ౧౫౧.)

హనుమంతుడు సీతాదేవిని వర్ణించుట.

సీ. కన్నీరు జడిగొని క్రమ్మఁ బ్రాకెక్కిన
కనుకపోల భాగములు గలిగి -
యవళమై యొరఁగిన యంగవల్లిక పొంత
నున్న భూమిరుహ మూతఁగాఁగ
వెడలు నిట్టూర్పుల వేడిమిఁ బగిలిన
యధర పల్లవము గారాకుఁబోల
దలఁపుల సందడి దందడించినదాల్చి
కదలు కిరణంపగతుల బెరయ
నున్న పుణ్యమూర్తినుత్తమసౌందర్య
నవనతాస్య నార్తయైనదాని ... (అర. అ. ౭. ప. ౨౮)

తీర్కన

విరాటపర్వములోఁ దిక్కున్న వ్రాసిన శృంగారవర్ణనము అనన్య
సాధ్యమని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? బౌద్ధత్యశోభితము. చెనటియుగు
కీచకు నట్టివాఁడు సైతము సజంబును ననురాగ ప్రభావంబునం జేసి
కళాపూర్ణాదుల రిన్న మేలుగ సిగ్గులేసి విధమునఁగాక గఱువతనం
బునఁ బలికెను. సక్కువమైన ప్రీతియున్న నేస్త్రీనిఁగూర్చియైన
నసహ్యకరములగు వర్ణనల మృగప్రాయముగాను వారెవరైనఁ జేయు
దురా? విరాటపర్వములోని యా పద్యములన్నియు నుదహరించెద.
లేకున్నఁ బక్షపాతమను నపవాదమేగాక, తిక్కన తెలిసి వ్రాసినాడో
గ్రుడ్డియేటుగా వ్రాసినాడో యుండును గొందఱు శంకింపనగు అన్నిం
టిని నివేదించిన నేశంకకు నవకాశముండదు.

ద్రావదియొక్క సైరంద్రీవేషము.

సీ. పఱమొయిల్గప్పిన బాడటి నునుఁగాఁత
గదలిన యమృతాంశు కళయనంగఁ
బెనుమంచమీఁద బర్వన వికాసము దప్పి
చెలవుగుందిన సరోజిని విధమున

ధూమంబునొడవినఁ దుఱుగలి మెఱుంగులు
నలఁగిమాసిన దీపకళిక పగిది
ధూళిపైఁ బొరసినఁ దొంగలింతుమాని
లావణ్యమెడలిన లతిక మాడ్కి
గంధకారికావేషంబు కతనమూర్తి
యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడియుండఁ బొండు
తనయుమహిషి   ...   .

(విరా. ఆ. ౮. ప. ౨౯౪)

నగరులోఁ జొచ్చు లీల :

నీ. పదతలంబుల కెంపు పరఁగినతలము కుం
కుమలిప్తమైన చందము వహింప
నంగంబునునుఁగాంతి యడరిన గోడలు
వేదులు మణిమయవిధమునొందఁ
గనుగఁద మెఱుంగులు గదిరిన మందర
పుష్పపహారంబు పొలుపుదాల్చు
వేనలికప్పుపర్వినమీఁదు నీలమ
కూలంబు మేల్కట్టు కొమరు వడయఁ
దానుజొచ్చినకతన మత్స్యక్షీతీశు
నింటనిమ్మొయిఁ గ్రొత్తయొప్పెనక మెసఁగ
నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ
బొండురాజతనూభవ పత్ని యరిగె.

(విరా. ఆ. ౧. ౩౦౮)

కొచకుని ద్రావదివర్ణన

నీ. ఇయ్యింతి ప్రాపున   ...   .
కుసుమబాణుని బాణముల్లాడనైదు
గరిగి నేరిమివాటించి కరువుగట్టి
పోసిచేసి చైతన్య సంపుటముఁదగ ఘ
టించిరో కాక యిట్టి చేడియలుగలరె.

(ఆ. ౨ ప. ౨౩)

[దావద్విస్థితి

సీ. వెఱవక ననుజూచె వీడనియెడఁ గలు
 పించిన నొండొండ చెనుట వొడవ
 ననుచిత కృత్యంబు లాచరించు విభాత్య
 బలిమికి నివ్వెరపాటు దోచు
 నిచ్చట దిక్కులే రెవ్వరు నాకను
 భయమున మేనఁ గంపంబు వుట్టఁ
 జేయంగ నేమి యుపాంబులేమి నా
 ననమున వెల్లఁ దనంబుగదుర
 నున్న పాంచాలిఁ గనుఁగొని ... ..

(ఆ. ౨. ప. 33)

కీచకుని యుత్కంఠ :

సీ. తన్వంగి మవ్వంపుఁ దనులత నెసఁగెడు
 నునుఁగాఁతి వెల్లువ మునుఁగఁ బొఱు
 గిసలయహస్త కంఠేల నేపారు క్రొ
 మ్మించను లేయెండ మిగులఁ బర్వ
 గమలాస్థ ముద్దు మొగంబు లేమెఱుఁగుల
 మొత్తంబు సరిచుట్టు ముట్టికొనఁగ
 భవశాక్షి తొంగలితఱుచు తెప్పల చెన్ను
 కప్పను చీకటి గవియుదేర
 బెగ్గలంబంతకంతకు నగ్గలింప
 నొదవు చెనుటతో జిత్తంబు నెదరి యెందు
 మెలఁగఁ దలఁపేది యా సింహబుండనంగు
 పట్టి యాడెడు జంక్రంబు పగిదినుండె.

(ఆ. ౨. ప. 32)

సీ. తెలిగన్నుఁ గవకాంత పాలుపార నించుక
 గనువిచ్చి చూచినఁ గాదె యబల
 చెలువంపు నెమ్మొము నెలమి పొంపినుమడి
 గా నల్లనవ్విడఁగాదె యింతి

దంతకూక్తిరూచి దలకొన నరుమాట
 బలికినఁగాదె యుత్పల దళాక్షి
 యుల్లంబు సరసత డెల్లంబుగా లీలఁ
 గైకొన్నఁగాదె పంకరుహ వదన
 యనుచుఁ జూచుఁ జేరు నమ్ముగ్ధ పలుకులు
 వినఁగఁ గోరుఁ గేలు దళదుకేలఁ
 గీలుకొలుపఁ దలఁచుఁ గీచ కాధముఁడు ని
 జానురక్తిఁ దెలుపనప్పళించు.

(ఆ. ౨. ప. ౪౫)

నీ. నుదతి నీమై చక్కఁ జూచుట కోడెదఁ
 గనుచాటువొరయునో యని తలంచి
 మదిఁ బొనర్చినమాట మగువనీ పెంపునఁ
 గుదిసి నా నాలుక తుదికిరాదు
 పడఁతి నీ కరములుపట్టఁగ దివిరి శం
 కించి వడంకెడుఁ గేలు నూడు
 నెఱిసిట్టిదని యింతి నీ నెమ్మనంబెన్ని
 భంగుల సరిసినఁ బట్టువడదు
 చెలువ యింక నొక్కించుక సేపు నీ వ
 నాదరంబున నెప్పటి యట్లయున్న
 మన్మథుఁడు సమయించిన మగుడవన్నుఁ
 బడయవచ్చునె యెన్ని యుపాయములను.

(ఆ. ౨. ప. ౪)

కీచకుఁడు ద్రావడిని ముఖస్తోత్రము చేయుట.

నీ. నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనముఁదెచ్చి
 యచ్చునఁ బెట్టినట్లంద మొంది
 చక్రవాకంబుల చందంబుఁ గొని తెచ్చి
 కుప్పలు నేసినట్లోప్పమెఱసి
 చందురునుఁగాంతి కంఠేర్చి కూర్చి బా
 గునకుఁ దెచ్చినయట్లు కొమరు మిగిలి
 యళికులంబులకప్పుఁ గలయంతయును దెచ్చి
 నారు వోసిన భంగి నవక మెక్కి

యంప్రీతలమలు గుచములు నాననంబుఁ
గచభరంబును నిట్లున్న రుచిరమూర్తి
యహపమాన భోగములకు నాస్పదంబు
గాదె యీ త్రిష్టలేటికిఁ గమలవదన.

(ఆ. ౨, ప. ౫౨)

నుధేష్ఠ కీచకుఁ మనసు ముల్కుఁ గోరి చేసిన కాంతాజన
వర్ణనము.

సీ. లలితంబులగు పట్టియల చుష్కడింపార
నంచుకైవడి నడనల్లవచ్చి
యెడమేనినెత్తావి సుడియంగఁ బయ్యెద
సగము దూలించిపై మగుడఁ దిగిచి
సోలెడు నెలదీగ లీలఁ గ్రాలుచు వింత
చెలువంబు దలకొనఁ జేరినిలిచి
తెలిగన్నుఁ గవకు నెచ్చెలియైనలేత న
వ్యోలయంగ నరసంపుఁ బలుకు పలికి
మెఱయు చెయ్యలరాగంబు మెయికొనఁగ
నెడఁద సొగయించుమాటల నెలిమి మిగుల
నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు నన్నెలఁతలండ
నీరసాకార నైరంధ్రఁ గోరఁదగునె.

(ఆ. ౨, ప. ౬౪)

కీచకుని ప్రత్యుత్తరము :

సీ. గండు మీలకుఁ బుట్టి కామభాణములతో
గలసి యాడెడు నట్టి కన్నుఁ గవయు
దిన కాండముల శిక్షఁబెరిగి లేదీగల
మెచ్చకయున్నట్టి మృదుకరములుఁ
జగురులతో సంధిసేసి యంబుజముల
పై నెత్తి చనునట్టి పదతలములుఁ
గలకంతముల చేతఁ గఱచిన విద్యుదీ
జలకిచ్చునట్టి తిన్నని యెలుంగు

నతైరంగున రేఖయు నవ్యభంబు
గరువచందరలు నమ్మెయికలితనము
నట్టి చెన్నును సైరంద్రియందకాక
కలకె యొరులకు నెఱుంగక పలికి తబల !

(ఆ. ౨. ప. ౬౩)

కీచకోత్కంఠ :

సీ. లీల నాముందట నాలేమ వొలసినఁ
జూడ్కికిఁ జుట్టిన చూటిగాదె
కనువిచ్చి నన్ను నాతనుమధ్య సూచినఁ
దనువున కమృత సేచనముగాదె
చిరునవ్వు బెరయ నచ్చెలువ నాతోడఁబ
ల్కినఁ జెవులకు రసాయనముగాదె
యెలమి నన్నెలఁత నన్నెలయింపఁడివిరిన
నెడఁద కానందఁబు నెక్కఁగాదె
యానితంబిని మక్కువ ననఁగి పెనఁగి
యింపు పొంపిరి వోవ నన్నేలుకొనఁగఁ
దలఁచి పొందిన నది జన్మఫలముగాదె
యనుచు వలరాజు బాకికి నగ్గమయ్యె.

(ఆ. ౨. ప. ౮౬)

కీచకు దర్శనంబున ద్రౌపది యవస్థ :

సీ. దైన్యంబు తలపోతఁడలకొన్నఁ జెలవ కా
ననమున వెల్లడనంబుగదిరె
భయరస వేగంబుపైకొని ముట్టినఁ
గాంతకుఁ దమలతఁ గంపముడరె
బెగడంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
బదముల నట తొట్రుపాటు బెరసెఁ
దల్లడం బొందినఁ దన్నికి నవయవం
బులనెల్ల ఘర్మాంబుకళిక రెసఁగెఁ

దలచువుట్టెఁగొంతుకొలదికి మీఱె వెం
బొటుదోచె ముట్టుపాటు దోడరె
జెఱగుపాటు దనికె నెఱనాడె నొప్పునె
వ్యగలువగల నీనె దిగులు వొదివె.

(ఆ. ౨. ప. ౧౦౬)

కీచకుఁడు దీనుడై ప్రార్థించుట :

నీ. కాంతి దళ్మొత్తు నీకడగంటి చూడ్కి-తోఁ
బొందఁ గానని మేను పొగుటయును
దీపారు నీ పల్కు డెల్లంబుగా వినఁ
గానని వీనులు కందుటయును
నింపగు నీచెయ్యు లెలమిమైఁ గొనియాడఁ
గానని కోర్కులు గలఁగుటయును
సౌగంధ్యంబు నీకేళిఁ దగిలి యానందఁబుఁ
బొందఁ గానని మది గుఱుటయును
బాయ నాదగు జన్మంబు ఫలమునొంద
భావజన్మని పూనిక పారమెయ్య
నన్ను బంటుగా నేలుము నల్లినవదన
యిగక నీసిగ్గు డెరయాలమేల నీను.

(ఆ. ౨. ప. ౧౩౮)

పరిభ్రానానంతరమున :

నీ. ఎలదీగఁ గప్పిన లలితపరాగంబు
క్రియ మేన మేదినిఁ కేలువొప్పఁ
జంపకంబున నవసౌరభంబెసఁగెడు
కరణి నానీక వేడిగాడ్చు నిగుడఁ
దోయజదళములందుది మంచుదొరఁగెడు
గతిఁ గన్నఁగన నశ్రుకణములురుల
నిందుబింబముమీఁది కందుచందంబున
గురులు నెమ్మొగమున నెరసియుండ

సర్వజనపంద్యయైన పాంచాలి సింహ
బలునిచే నివ్వధంబున భంగపాటు
దనకు వచ్చిన నెంతయు ధైర్యమొంది
యవ్వరాటుని సభజేత నటగి నిలిచి.

(అ. ౨. ప. ౧౩౮)

కీచకుండు ద్రాపదీనమక్షంబునఁ జేయు శాలిశచేష్టలు దుర్వి
లాపంబులు నెంతసహజములు ! చూడుఁడు:

సీ. ఎవ్వనితోనైన నెలఁగెత్తి యొక్కింత
పనిలేని వెంగలి పలుకుఁ బలుకు
మట్టియ లాండొంటి బిట్టదాఁకఁగ
నేల నందంద మునిగాళ్ళ నప్పళించుఁ
గడువికారంబుగా నొడలెల్ల విఱుచుచు
మలఁగి రిత్తకురిత్త నెలఁగి నవ్వుఁ
చాళంబుగాఁ గరతలమునఁ బెలుచఁగఁ
బంబువేయుచు వెడపాటఁ బాడు
మలయు నంతంతఁ జేరువఁబొలయు నింతి
దన్నుఁ జూడమి కెంతయుఁ దల్లడిల్లు
నిక్కడక్కడ వఁడుఁ దగు లినుమడింపఁ
జూచు నత్తన్నిఁ జొరిఁ బొరిఁ గీచకుండు.

(అ. ౨. ౨౧౦)

కీచకుని పశ్చాత్తాపకరమగు మహావస్థ.

సీ. వామాక్షీరుచిర లావణ్యంబు భావించుఁ
దన్వంగి రూపు చిత్తమున నిలుపుఁ
గంబుకంఠర చెన్నుకైవడిఁ దలపోయు
నంగన సౌకుమార్యముఁ దలంచు
భామిని సహజ విభ్రమమొదఁ గీలించుఁ
బడఁతి చెర్వులు మదిఁ బట్టుకొలుపు
మానిని గరువంపు మాట పొందూపించు
దళితాబ్జముఖ తిన్నదనము మెచ్చు

నడరి కోర్కలు చిఱుముఱాడ నెడఁగు
పడిన యుల్లంబు పట్టునఁ బఱుపఁ దనకు
వశముగాకున్న సెంతయు వంతనొందుఁ
జింతయొసకంబు వడిగొని చిక్కుఁజఱుప.

(ఆ. ౨. ప. ౨౫౦)

సీ. పొడనూపినట్లయిన వడిఁబట్ట సమకట్టి
పరికించి కానక బమ్మరించు
మెలఁగినయట్లయినఁ బరికింపఁ దలఁచి ని
యాపించి లేమి నశ్రులు వహించు
గదసిన యట్లయినఁ గొగిలింపఁ గడంగి
యారసి బొంకైన నలఁతనొందు
నొడఁబడ్డ యట్లయిన నడతిపైకొనఁ జూచి
చెన్నఁటి యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు
లలిత వివిధ విచారంబులకు లతాంగి
యెలసి పాలసిన యట్లయిన నెలమిఁగలసి
యభిమతక్షీడ సలుపంగ నప్పలించి
వెదకి రిత్తబయల్గి విహ్వలించు.

(ఆ. ౨. ప. ౩౦౦)

ఉద్వాన వనవిహారఫలము:

సీ. ఇంపైన ప్రియకాననిచ్చి నిల్చినమధు
వాదట నాను ముత్రాశివిభునిఁ
జెట్టుపల్పుచరించి చుట్టుఁగ్రుమ్మరి కునో
రమ నియ్యకొలుపు మరాళవిభుని
ఫలరస మొండొంటి కలమిఁ జంచులనిచ్చు
మెయిన చొక్కెడు శుకమిధునములను
గమిబాసి తలిరు జ్ఞాంపమునకు మెయిమెయిఁ
దాఁకంగఁ జనుపికదంపతులను

జూచి చూచి యుల్లంబున నేచి కోర్కు
అడరఁ జిడిముడిపడు మాను పడు వెడంగు
పడు వెనుంబడుఁ దల్లడబడుదురంత
చింత బారికి నగపడు సింహబుండు.

(ఆ. ౨. ప. ౩౦౬)

కీచకవధానంతరమున జయశీలయై పొంచాలి నుద్దేష్టగ జూడ
బోవునప్పుడు :

సీ. ముదమున నెలమి సొంపాదవి నెమ్మొగమునఁ
దోఁపంగవచ్చినఁ ద్రోచిత్రోచి
అలి నుల్లసిల్లుచు అలితలోచన దీప్తు
అడర నుంకించిన నాఁగి యాఁగి
సంతసంబున బాలిశములగు చెయ్యులు
దోడరఁ జూచిన జేయ కుడిగి యుడిగి
మనమున నుబ్బుమై మాట నాటకకురార
గడఁగిన నాడక కడప కడప
ధీరయై యిట్లు సమృద్ధ పూరిమునకు
గరుడతనమును బలితంపుఁ గట్టకట్టి
జెలఁదియెగుఁగని యదివోరె వికృతిలేక
యల్ల నెప్పటి యట్టుల యరుగుటయును.

(ఆ. ౩. ప. ౫౬)

ఉత్తరంబుచ్చిన పద్మములు స్పృహ. ఆంధ్రమున శృంగార
వర్ణనము తిక్కనయంత మనోహరముగఁ జేసినచారెవరును లేరు.
శుచి సౌందర్యములు నిత్యసంయోగముఁ, వీర కావ్యములో నించుక
నందర్భ మలవఱిచికొని యింతచేసిన వ్రతిభాశాలి శృంగార కావ్యమే
వ్రాసియుండిన దాని రామణీయకము వ్రాదయమున లయించునట్టి
లావణ్యము గలదిగానుండదా? ఒక వేళ నేకరసప్రధానమగుట నతి

యను దోషంబునఁ దానుం బడి యుండునా? చెప్పలేము ఇట నుదాహృతములగు పద్మములఁజనివి సేత్రముల హవ్రాశ్రువులు గ్రమ్మునట్లనందింపనివా రాంధ్ర మఁడలి నుండరు.

కళాపూర్ణోదయమునందలి మిగతకథ

కళాపూర్ణోదయములోని మీఁది పృథ్వాంతముల సంగ్రహముగ విమర్శితము. ఈభాగమునఁ గల్పనలేదు, కథలేదు. ఒక విషయములకు నొక విషయముగా సిమ్మరణమై నటించి పుస్తకముఁ బొడుగుఁ జేయుట కివి యుద్దేశమేమో! ఆసర్వలక్షణ సంపన్నతా ప్రతిజ్ఞయొక్క దుష్ప్రకృతియిటఁ జేట తెల్లంబు. రాణులిద్దఱకును జెలిక తెల మాటలచేఁ బ్రేరితమైన కొట్లాట ఘట్టిల్లినది. నిచపాత్ర ములేగదా మన రాజులకు రాణులకు మంత్రులు : రాజు అభినవ కౌమిది కాళ్ళుపట్టుకొనుచున్నాఁడు. ఆకృష్ణమూర్తి యీమర్యాదకు సృష్టికర్త! ఎన్నడో సత్యభామ కాళ్ళుపట్టెనో లేదో, రాజులందఱు నాయన యుపదేశములనెల్ల సిద్ధియే నులభసాధ్యమని యెంచి యవలంబించి సనాతనాచారములోఁ జేర్చిరి.

పిమ్మట రాజుగారు సవతులు యలుకదీర్చుటకై పెద్దామెను గానవిద్యావిశారదం జేయుదుననియు, చిన్నయామెకు (ఆపెకాళ్ళ మీఁద బడినాఁడు. లేకున్న నీమిమాత్రమూరకుండునేమి?) నీకాళ్ళకు అప్పదిగ్రాణుల కిరీటముల యందలి మణునందెచ్చి గజ్జెలో నగలో చేసి పెట్టెననయు ప్రతిజ్ఞఁ జేయఁగా అమ్మలిరువురు శాంతించి చల్లఁ బడిరి. సవుతుల కొట్లాటకై రాజు లేట్లాడుట మనలో ప్రాచీన భర్మమేమో ఐరోపావారిని సిందించునపు డీన్యాయమును జ్ఞప్తి యందుఁచుకొన్న సన్యాయము పలుకకుందుము. అరంకారశాస్త్రములలో నేమి చెప్పినాఁడు? "నయవిరచన యాత్రాజి దూత్యనిభు

వర్ణము? నియమము? సరియే. ఈ భాగములో నేనంగీకరించిన వేసిన నొక్కటే. వేసుకున్న నొక్కటే, కాబట్టి నేయుదము, అనివిధానముక జాయమాన శుక్రనితిన బ్రసంగించుచున్నాడు కవి! సత్వదాత్ముండను మంత్ర యిన్నేండ్లు భూమి నేలిన ప్రభువుచకు నవదేశము చేయుట మునలివాని కుపనయనము చేసినట్లు :

“ఇవియన్నియు నీవుడు ప్రసం
గవశంబునఁ జెప్పబడియె గాని.”

యనుచున్నాడు, ప్రసంగశమా! శుద్ధాబద్ధము. అలంకార శాస్త్రవశమునగా? ఇంక సంభయముకా? తాకిముండలేదా? అని మగధరాజుతో జేయుదము. ఈమగధరాజు వృత్తాంతము నాకు దిగ్భ్రమ, గల్గించుచున్నది. మధురాలసాభివాహనమయంబున,

“అశ్వలోచనముల కాత్మవస్త్రముకొంగు
మాటుగా నొనరించె మగధరాజు”

కాన నితడు సామంతుడుగదా? ఇంతలో,

కా.... ..

నీ రాష్ట్రంబున కెగ్గొనర్చుటకుఁ బార్థివరాజుఁ డివ్వేళలన్
సారోదాయుడు మాగధుం డిపుడు తత్సంధానమర్పించుకొన్.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౩౦)

అని ప్రబలశత్రువైనట్లు మంత్ర చెప్పబ యెట్లు! మఱియు, స్వభావుఁడిచ్చిన విల్లునమ్ములునుండ మాగధునిమైత్రీ యెందుకు, ఏటిలోవేయుటకా? ఈదిగ్విజయముగూడ సందర్భశుద్ధిలేనిది. ఏలన? మదాశయుడు సకల రాజుల గెలుచునట్లు పరంబుగొన్న వాడగుట సతఁ డట్లుచేసి సార్వభౌముడై యుండఁగా, నతనిని కళావూర్ణుడు

గెల్చెనన్న నీయధిక ప్రసంగము లన్నియు నివారితములై యుండును. అవును. “ఆజి” యని సూత్రమున్నచే! ఇత సర్వలక్షణప్రాప్తికి దానిని మెడగట్టకొవలదా? దూత్యము కొంత సూర్యాస్తమయ వర్జనము. దీని యగత్యమేమో దేవునకే యెఱుక! అండులోని కుయుక్తులో!

లే నింగియనియెడి ప్రతిచేసికిని రక్త
బలియిడిరసంగ నెఱసంజ దొలుత నమరఁ
దఱుచుగాదాన విరిసిన దొయగుఁబ్రతి
విభృనాఁ జొక్కలెంతయు నుల్లసిల్లే!

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౨)

ఆకాశముప్రతిచేను! రక్తబలియిచ్చినారఁబ! చుక్కలు ప్రతి విభృ! ఇట్లు వ్రాసిన మనవారి కేమో యానందము! కష్టతరముగ నున్నజాలును. హనోజ్జుచుని యెంతుకు ఆశ్చర్యమునకును నామోదమునకును మనవారిలో న్యత్యాసమేలేదు.! తగువాత, జంద్రోదయము, ఇంకొక వికారాలంకారము!

లే. “కాలహను కువిందుడు చంద్రికాపటంబు
నేయఁబన్నిన మగ్గమొకొ యనంగ
వనమయూఖాళి గొనసాగి మివులనొప్పె
విధుడమరె వాని గృహభిత్తి వివరమనఁగ”

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౫)

భావప్రదానము! వక్కాణించు మయూరుడే సూర్యునికిరణము లాయన ‘మీసాలుగ నుపమించినాడు! ఇత, తక్కువ కవుల మాటలేలే? అపురూపమే సురూపమని మనవారి భ్రాంతి. ఎంత శ్లేశపడి సంపాదించుమో యతనుభుమనియెన్నిక! సాతాశమువలకు ద్రవ్యగతకతాయి దెచ్చిన నది బుద్ధిబలనూ, లేమియా?

పిమ్మటసూర్యోదయవర్ణనము. మఱికొన్ని దుష్టయోచనలు : సూర్యనిఁబయు “గ గ రాఖ్యపననవృక్షప్రకాండోపరిభ్రాజితంబగు పక్షి ఫల” మఁట? ప్రబంధముల శ్రాద్ధముచక్కై తేఁబడిన యెట్టు గుమ్మడికాయ యనరాదా! యోజ్య శక్తికిం జేరిన చనుత్కారము నకును భావముల నలఁచిండు శక్తికిని ఎంత భేదము!

కళాపూర్ణుని ద్విజయము నేర్చినట్లేయున్నది. చతురంగము లలో నొక్కొక్కయుద్ధమున కొక్కొక్కయంగము మాత్రము పూని నట్లు వ్రాసియున్నాడు. ఇదియాతంగసంగరముల వేవ్వేఱుగ వర్ణించుటకై చేసికొన్న విభురమర్యాదగాని, జయకాంక్షఁబోవు రాజులు వరించునదిగాను. గౌడేశ్వరునితోఁ జేయఁబడినది యశ్వ యుద్ధము. ఇందుగో నింక నొక యసంభావ్యముగలదు “పిరంగులు జబురు జగులు దుశాకులు” మొదలగు నాధునికోపకరణములు నాడఁబడినవఁట! ఈవికృతికిఁ గవి యెట్లోఁర్రెనో! పిమ్మట నింకొక రాజానో గజయుద్ధము. ఈరీతిని గటారులతోడి పోరుఁ మొదలగు వానిని, భారతకాలమునుండి మొగలాయీల నాటివఱకుఁ ప్రఖ్యాతికి వచ్చిన పద్ధతుల నన్నింటిని ఏకకథలో నేకకాలమున నడచినట్లే వర్ణించియుంట కాతాచిత్వమునకు మారణక్రియ? ఆంధ్రదేశీయులు కటారిసాధనలో బహు నిపుణులనియెన్నఁబడినట్లు ఈదిక్కుమాలిన భండనక్రియవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇదివఱకుఁ గళాపూర్ణుఁడు పోరినదిశస్త్రములతో. ఇకముందైన స్వభావుఁడిచ్చిన ధనుర్భాణముల నుపయోగింతమని యేమో యున్నట్టుండి భీష్మపర్వములోని యుద్ధ ముంబోనిది యెందు పొందింపఁడియున్నది. అస్త్రపరంపరలు నిగడు చున్నవి. జరుఁగి యే చాంచల్యమును లేక కథానాయకుని జేరి యుండుట యామి తలవ్రాత. బ్రహ్మచే వ్రాయఁబడినదిగాదు, మఱి

యత్తములు గాని కవులచే ! కృతార్థుడై రాజు స్వపురికిం బోవు
చున్నాడు.

కాతాచిత్తము

‘కాతాచిత్తము’ అనుపదమును వాసితిమి. కాన కవిత్వతత్త్వమునకుం జేరిన యీ విషయము గొంత విచారింపక పోగాదు. కాలముచే మనుష్యుల గుణములు మారుచుండుట యనుభవవిదితము. ప్రబంధవిదితము గాదు. కథానాయకుడు సాధారణముగఁ గాలాతీతుడు ! నిరామయ నిరంజనతలకుం జేరిన యవతార పురుషుడు ; ప్రారంభముననే వయసు, గుణములు, కోరికలు, చర్యలు నుండునో, యవసానమునను నవియే. పెరుగుటలేదు. పరిణామముం బొరయని లోహవిగ్రహముల యట్టి సిద్ధికారుడు స్త్రీలవిషయమున నొకటి రెండు సంగతులకై వయఃప్రభావమును సూచింతురు. ఆ వెవ్వియన సమర్థుడగుటకును, బిడ్డఁగ నెననుటకును ! కొత్త పెండ్లికూతురైనను, ప్రాతఃపెండ్లమైనను, లేత పడుచైనను, ముదురు ముసలియైనను వారలలో భేద మంతగానుండదు. పసిప్రాయమున నాయుక నాయకునికై యెట్లువ్యభిచారుచుండునో, వయసునను, ఆకితినే యాపె వలపును రాగంపు విలసనములు నుండును. అనఁగా పుస్తకములలో ననుమాట ! ప్రకృతిని గాదనుట తెలిసియో తెలియకయో కట్టుకొన్న మగవారి కెల్లఁ దెలియును. పాశ్చాత్యులు మనుష్యజీవిత పరిశీలన సమర్థులగుటను, స్వయంవిచుక్కమై వ్రాయునారు అగుటను, కాలస్మృతిపరిణామముల వర్ణించుటలో నద్భుతచరిత్రులు ! కాతాచిత్తమున సర్థములు రెండు. ప్రతిపాత్రమును గాలానుగుణ పరివర్తనములకుం బాత్రమైనట్లు వర్ణించుటయు. కథలోని వివిధసందర్భములు కాలముతోఁ జేరికగల విగా నుండునట్లు గల్పించుటయు ననునవి. ఇంక ప్రథమభావము

మీద వివరించితిమి. ద్వితీయార్థమునకు సూరనార్యునే నిదర్శనము గాగొని వ్యాఖ్యానం బొనర్తము. కళాపూర్ణోదయములోని సంకర్షములకు కాలవిషయమునఁగల పరస్పరాసంగత్యము పాటింపుడు ! నారదుడు మణికంధరుడు శ్రీకృష్ణుని యాక్రతులు. మణికంధరుడు కళాపూర్ణుడుగాఁబుట్టి దిగ్విజయముఁ జేయుచు కి ద్వారకాపురి నముద్రములో మునిగిపోయియుండెను. అనఁగా కళాపూర్ణుడు రాజ్యము చేసినది కలి ప్రారంభము ననుకొందము. వ్యాపారము నన్ననుబాధకముగాదు. అప్పుడు పిరంగులు దుపాకులు నెక్కడివి : రెండవది రుక్మిణీకాంతునికి దరువాత నీ రాజవలె నద్గుణు లెవ్వరులేదని కురుకాది దేశాధీశులు కామకలు పెట్టివారట ; పాండవుల మనుమడైన పరీక్షిత్తు నార్యభాయిడాయెనని జగత్ ప్రసిద్ధును కథయుండఁగా, నీ కళాపూర్ణుని వానితో బోటికి బెట్టుట కుండంగని తగరుదాకఁగోరుటగాదే ! ” ప్రపంచ భ్యాతములగు కథలతో విరోధించినట్టి కల్పనలు అయోగ్యములు.

సుగ్రహుండు ఎన్నెన్నో తపస్సులుచేసి యవస్థలుపడి హరము వడసినవాడు. పిమ్మట నా హరము ఒక బ్రాహ్మణుని యింట నెన్నియో యేండ్లుండినది. తరువాత నాయొ గృష్ఠార్పితము. ఆ వెనుక గృష్ణునిచే మణికంధరునికి లభించినది. వాడు గానవిద్య, యాత్ర, తపస్సు, ఇత్యాదులలో గడపిన వత్సరములు కనీసము ఆఱు అట్లుగట మణికంధరునియొద్దఁ జేరినది మొకలు మధురలాలన రెండవ తూరి ధరింపవలకు జరిగియేండ్లు సుమారు ఇరువదినాల్గు. ఇంక సుగ్రహుని నమస్సంత యుండునో యూహింప నలవిగాదు. అట్టి దీర్ఘాయుష్మంతుండగు సుగ్రహుడు సత్త్రదాత్ముండను పిరంబరగిన వాడు. మధురలాలనకు మేనమామ ! సుగ్రహునింగూర్చిన యాభాసముల కింకను ముగింపుగానము. రూపానుభూతి యతని నెఱింగి

యండకపోవుట నిద్రము! శాపంబుచే మతిమాత్రము గోల్పోయి
యాకారంబు చూచి యతని నేకస్థలముననుండియు నామె యేల
గుర్తి పకపోయె! రాణినాన మందరూ? కళాపూర్ణుని యభ్యంతర
మందిరములోఁ బ్రవేశింపఁగల యతిఁడు మదాశయుని యంతిపుర
మునఁ గాలిడ ననర్హుఁడై యుండునా? సమత్తరములు చింత్యములు.

కళాపూర్ణుఁ డారీతిని వివిధయుద్ధంబులఁ దన కేకీడుచేయుని
రాజులను భార్యకై పూనిన వైరముచే నోర్చి జయశీఁకుడై పురము
ప్రవేశింపఁగా, పోఁస్త్రీలు అతనిఁజూచుటకై వికోదకరములగు వేష
ములతో వచ్చుచున్నారు. నేఁ జెప్పచేల? నాధ్యమైనఁతవఱకు మీరే
కన్నుల విప్పి చూడఁడు!

ఉ. ఊజితశేంద్రుఁ జూడ నొక కొమ్మ వడింబబితెంచి యుల్లన
ద్యేణిభరంబుతో మొగపు తీరగె వలగ్నము నందమర్చి, యొ
డ్డాణము తీరగె గానిడి, మెడకై వలగొన్నది చాల కడ్డమై
పాణుల నుండఁగొను మఱి బాగుగఁ గానుక వెట్టుకై వడిక.

(కళా. అ. ౮. ప. ౧౩౯)

ఉ. గుబ్బెత యొర్తువచ్చె నృప కుంజరుఁ జూడ రతార్త నీవిఁ దా
గొబ్బునఁగట్టుచున్ బయలు కొంగది మాన్పఁగఁ భోలెఁ గాళ్ళపైఁ
బ్రబ్బికొనన్ గుచోద్ధత భరంబునకుం బయికాపు వోలెఁ ద
బ్బిబ్బుగఁ జేతికిఁ దొరకి పెన్నిటి వస్త్ర ముశోభ్యతంబుగఁ. ౧౪౦

ఏమిది? ఉన్నట్టుండి రాజు నగమురాత్రితో వచ్చెనా?

తే. ఇతైఱంగునఁ జారులకెల్ల నేత్ర
పర్యమొనరించు రూప వైభవముతోడఁ
గ్రముక కంఠోత్తర మహాపుర ప్రవేశ
మాచరించి ... ..

ఇదేమి యన్యాయము! పౌరుల కెల్ల నఁట! స్త్రీలకే గదా రాజులు ముఖ్యముగ దర్శనమిచ్చుట? ఇట్టి యపచారములును శృంగారములూ!

మధురలాలన పెండ్లియైనప్పుడే యంతవిరాళిదాల్చిన యగ్ని తునుకగావున నామె వయసు ౧౫ - ౧౬ అనుకొందము. పెండ్లియైన యేడునకే దిగ్విజయమని యాలోచించినను ద్వారక మునిగి చాల కాలమైయుండదు. కళాపూర్ణుడు సింహాసనమెక్కిన తరువాత మునిగెనా, శత్రుార్థమే మునిగెనా? పూర్ణమైయుండిన నిరుపదేండ్ల క్రిందట మునిగిన యూరింగూర్చి కళాపూర్ణుడు విచారణలకు మొదలిడుట యధికాలస్వప్రసంగము. తరువాతిగా నుండిన, నెల్లరాజులను జయించినవాడుగదా, శ్రీకృష్ణ బలరాములను భీమార్జునులను మార్కొనెనా? మఱి, శనకుం గురువులు దైవమునని కృష్ణుని నేవించివచ్చెనా? అదియట్లుండె. అభినవ కౌముదియొక్క వయసు మొదలైనవి యరయుదురు. కలభాషిణి మణికంఠునిచే జచ్చి పునర్జీవితయై ద్వారకను మెలంగినది రెండేండ్లు. అవఱకే యభినవకౌముది ప్రాయముది. శల్యాసురుడు వెన్నాడి కొన్నేండ్లు తిరిగియుండును గాన, ౧౭ సంవత్సరములన్నఁ దక్కువలెక్క. ఈమెకుఁ దగిన నాథుడుగా నుండవలయునని కళాపూర్ణునకు సశోభ్యతావసము విధింపఁబడియె. కళాపూర్ణుడు పుట్టునప్పటికి నాపె వయసు ౧౨ యనుకొనుడు. మధురలాలసా వివాహ మప్పటికి నామెకు అధమపక్షము ౩౪-౩౫ సంవత్సరములు సిండియుండును. ఎట్లు లేదన్నను ముప్పదికిఁ దక్కువయుండదు. ఇన్నాళ్ళు సంసారముచేసిన యాపెకును, క్రొత్తపెండ్లికూతునకును రూప యావన వర్తనవిభ్రమాదుల నేతారతమ్యమైన నుండునట్లు కవి వర్ణించినాఁడా విచారింపుడు! నాకుంజాడలేదు. ౧౫, ౧౬ ఏండ్లు గొఱ్రాలుగా నుండిన యామె తటుక్కని మధురలాలనకన్నఁ

గొంచెము ముందుగఁ బ్రతునిఁ గనెనట ! ఇప్పటివారిలో నిట్లు తటస్థించిన నెన్ని సందేహములు ఘట్టపు ! మధురలాలనకు బిడ్డ నీదలఁచి, వట్టపు జేవిని విడుచుట బాగుగాదనియు, నీ క్రియల నించుమించు వారు సరిపోలిన జతగా నేర్పడినట్లు ప్రదర్శింపవలయుననియు నెంచి చేయఁబడిన జ్యేష్ఠాంశ హేయకల్పన లివి !

విషయమున ననౌచిత్యములు

సుగ్రహుని వయసు కృతయుగము లెక్కలోఁ జేర్చవలసినదే. మన వారిలో మాటలు వేదమయములు. చేతలు బూతులు. వేదాంతములకును మానసీనములగు ననుష్ఠానములకును అనవరతానవసితమైతి. పరమయోగీశ్వరుడైన శివుఁడు “ జీహార్థమునఁదాల్చు దీఁగె బోడి ! ” అక్కఱకుండగు వ్యాసశిష్యుఁడు సూతమహామునింఁద్రఁడు, ఉపనాన వ్రతములచే డస్సి యెండిన శౌనకాదిమహర్షుల హృదయముల రసము లూరునట్లుగా, స్త్రీలవర్ణనలు పోగుపోగుగా విడదీసి నట్లు చెప్పుచున్నాఁడనుట ప్రబంధములలో ప్రసిద్ధి. విరాగియైన వనవాసికి రాజకన్యలయు బోగముసానులయు రహస్యవృత్తము లెట్లు తెలిసె ? కష్టపడి యార్జించిన దూరసృష్టి దూరశ్రవణాదులకు ఫలముగా నీ సుఖముల ననుభవింపకపోయినను, విమర్శనముతో సావకాశముగఁ బరీక్షించి తెలిసికొను నానందమైన ననుభవించినాడటో ! పచ్చిపచ్చి మాటలతో పెద్దమనుష్యుల యెదుట సిగ్గులేక విపుల వ్యాఖ్యానములకుం దొడంగ నాతని పరమ పవిత్రమైన నోరెట్లా డెను ? పరమపావనులగు మునులు ఏ జగుప్సయు లేక గ్రుక్కిళ్ళు మ్రొంగుచు నట్లు వినిరి ! ఇట్టి రుచికరములగు కథలు చెప్పువాఁడు కావుననేగదా ఋషీశ్వరు లట్లు జవతపముల వదలి యుతనిచుట్టు బెల్లమును ముట్టడించెడు చీమలవలె మూగియుండుట ! సూతమహాముని కీ కథావూర్ణో

దయము నారోపింపకుండుట సూచనార్థమని ఘనతీర్థ దావలము. అయిన నింకొక విధమైన యనుచిత్తియుఁ జేసియున్నాఁడు. ఇంతదశక చవులూరెడు కాశుక్రీడలు వర్ణించి రతివర్ణనః నాహుతిగా నీయఁ బడిన పద్యములు సుమారు ౨౫. తరుక్కున వైష్ణవరాధ్యాంతముతో భక్తిరసముఁ గొంతదింపి గ్రంథసమాప్తి యొనర్తమట, లక్ష్మీనారాయణసంవాదమనిది గతిమోక్షమున లేకు ఘట్ట మొకటి తెచ్చి వేసి కొనినాఁడు. కృతివటికిఁ గామమోక్షములు రెండును గాంక్షితము లేమో ! ఈలోకమునకొకటి, ఆ లోకమునకొకటి ! కానఁ దప్పేమియు లేదుగాని, కావ్యముల నీరీతి నిహపరముల పరముగా బిగువుతో నీడ్చిన వానియైక్యము తుంగును. అట్లగుట వియ్యవి సౌభాగ్యవిరుద్ధములు. కలముః కీసః రసములఁ గలువఁ జూచిన నరుచి. పాలలో చక్కెర వేసిన నిర్దోషము. ఉప్పువేసినచో !

హిందూ దేశీయులు మనను మెత్తనివారు. కావ్యములంతకంటె మెత్తన ! సత్వగుణమును సాకుపెట్టుకొని యెన్నిదెబ్బలు పడినను “నావిశావివి పరమాత్మకుం జేరినయవి” యని యవహాస్యమునకుం బాత్రములగు వింతి కారణములు గొణిగికొనుచు, వంచితల యెత్తక, వణకెడు నొడలునాపక, పాతెడు కాలునిలుపక, పోవునుందురు ! రాజనగుణముగు తేజము ప్రధానమున మనకుం దెల్పుటకోయన, సూరన్న యాదౌర్భాగ్యుని సయాశిరచనలో రచించిన యీ మూడు పద్యముల ప్రతాపముఁ గనుండు.

క. సకలకళా నిపుణులు నే

వకులై కొలువఁగఁ బ్రతాపవంతుఁడు గొలిపిం

చుకొనున్ గావునఁ బోలవు

సకలకళలు నొక ప్రతాపసంపదతోడకా.

చ. ఇనుదొకచో నొకింత యుగయించిన మాత్రన విచ్చిపోవు హె
చ్చిన పెరుజీతకుల్... తిరవశేషముగా నవియట్లు నిచ్చిపో
వనయను శీతధామని కళా... పీనిచే
తన కనరాదె యేరికిబ్రతాప కళాగుణితో...

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౪౭)

చ. ఒకదొకకేలవంచె నధికోన్నతిఁ జేర్చిన మేరుకైల నా
యకుఁ బెరుజేల్పులందఱుఁ జిరాశ్రయజంబున వంపలే నొకిం
చుకయును బుద్ధిలో నరసిచూడ జగంబున నుగ్రుండన్ ప్రసి
ద్ధికి బుఘుండన్ బ్రసిద్ధికిని దెల్లముగా నివినూ ఫలస్థికుల్.

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౪౮)

ఎఱుక ప్రధానమే. దాసకన్న వేయింతలు ప్రధానము పరా
మము ! ఉపన్యసముఁగావు వృద్ధికి గాఁజూచు. మఱి కాగ్య
హాసమును, దీక్షయు.

ఉపసంహారము

భావనాశక్తిచే ననర్గళముగ ప్రభవిల్లు భాగములయొక్క చక్కం
నము పొండిత్యబలంబుమై నేర్పడినవానికి రావనుట యీవిమర్శన
లచే విదితంబు. సూరనాగ్యుడు రెంటిమందును ప్రగల్భుడు.
ంటినిం జూపింప సిశ్చయించినవాడగుట వాంఛంబున ననదృశంబగు
వ్యంబు కళాపూర్ణోదయంబు సృజింపబడియె. ఇది విర్దోషంబుగాక
యినను అనన్య సాధారణగుణగణవిభాసితంబగుటఁ గావ్యోత్తమం
నఁ జెల్లునది. ఇంగు నవరసములన్నవి. అప్టారథ వర్ణనములున్నవి.
కరనంబుగాతునికి మేల. అయినను సర్వసముల వర్ణనలఁ జేర్చి యొక
థ వ్రాయఁజూచుట యసాధ్యము గాకపోయినను, సామాన్య
ధ్యంబుగాను. భాగత రామాదుఃఖము లట్టి విస్తారేతిహాసముల దప్ప
న్యంబుల నకల సౌభాగ్యములకు నాస్పదంబుండదు. అపారపారా

వారంబుం బోని మహాచరిత్రముం గల్పించినంగాని, రసనఁచయంబు
 తల్లి నందు యుక్తగతిని నిలువజాలజ్జు, అట్లగుట సీగ్రంథమున
 వనంగతశ్రవణంబు చేయవలయును. ఆవర్ణభాగము ప్రబంధములకుఁ జేరి
 సద్వివేచనమున న్యాయము. పూర్వభాగము అమేయప్రభావము. దాని
 గూర్చి యెంత నుతించినను అత్యుక్తి గలుగదు. అంశలి కల్పనలు,
 సందర్భములు మహాద్రచాలము లట్లు ఆశ్చర్యకరములు. శైలి
 ప్రావీణ్య మన్ననో వాచాతీతము. మానముగఁ గ్రోలి హృదయము
 వరసఁగఁగా నానందింపవలయున కాని, మాటలఁదమి యాటగు
 పాత్రముల వచనములు మధురసుధాధారము.

అట్లగుట శ్రీ పింగళి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ
 జూప నెంచినవారును, సహజముగఁ దయకుం గల రసత్పష్టము దృష్టి
 నొందింపఁ దలంచువారును, నైన రసికు లెల్లరు నీకవికులొత్తంసుని
 కృతులఁ బలుమూఱు పఠించి కృతార్థులగుదురు గాక !

